

K ö n s h a n d e l n

Om prostitu

erades villkor

L.L.
S t i g L a r s s o n
— Rund 1903

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41552424_0048

KÖNSHANDELN

- om prostituerades villkor

av

Stig Larsson

socionom, Ld

AKADEMISK AVHANDLING

som för avläggande av filosofie doktorsexamen
vid Samhällsvetenskapliga fakulteten vid uni-
versitetet i Lund offentligen kommer att of-
fentligen försvaras i Carolinasalen, Kungs-
huset, Lundagård, Lund fredagen den 18 mars
1983, kl 10.15.

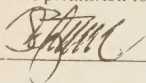
Organisation LUND UNIVERSITY Department of Sociology P.O Box 5132 D-220 05 Lund, Sweden		Document name DOCTORAL DISSERTATION	
		Date of issue 1983-03-18	
		CODEN: LUSADG/SASO 1028	
Author(s) Stig Larsson		Sponsoring organisation The Ministry of Health and Welfare, Malmö's board of Welfare and The National Council of Crime Prevention	
Title and subtitle KÖNSHANDELN - om prostituerades villkor THE SEXUAL COMMERCE - on the conditions of prostitutes			
Abstract During the 1970's sexual commerce - a term used to designate the joint activities of prostitutes, their customers, and profiteers or promoters - increased sharply in Sweden. Therefore, the social welfare administration in Malmö decided to establish a special program with the goal of helping prostitutes leave the sexual commerce. This study has its origins in that program. The program worked actively with a total of 224 prostitutes. Six different groups of prostitutes could be distinguished according to the factors which induced them to remain in sexual commerce. The groups were young prostitutes, alcohol-dependent, drug-dependent, pimp-dependent, consumption-dependent prostitutes and those who had special psychological problems. Many of the prostitutes belonged to more than one group. The study is based in part upon the prostitutes with whom the program had direct contact and in part upon those who in various ways had been identified as prostitutes between 1973 and 1977 (a total of 601), and describes the conditions and life situations of the prostitutes. Data is presented on their childhoods, educational backgrounds, work experiences, criminal records, as well as on other aspects of their life. In the study, the social intervention efforts in supporting prostitutes in leaving sexual commerce, are reported and analyzed.			
Key words prostitute, prostitution career, sexual commerce, social work, social conditions of childhood, drug problems, psychological problems, sexuality, rehabilitation			
Classification system and/or index terms (if any)			
Supplementary bibliographical information		Language Swedish	
ISSN and key title		ISBN 91-526 0996-0	
Recipient's notes		Number of pages 225	Price S kr 110:-
		Security classification	

Distribution by (name and address)

Skeab förlag AB, box 1504, S-125 25 Ålvsjö, Sweden

I, the undersigned, being the copyright owner of the abstract of the above-mentioned dissertation, hereby grant to all reference sources permission to publish and disseminate the abstract of the above-mentioned dissertation.

Signature

Date 1983-02-11

KÖNSHANDELN

– om prostituerades villkor

Stig Larsson

Omslag: Lucyana Lisicka
© Stig Larsson och Skeab Förlag AB
Printed in Sweden
Gotab Stockholm 1983
ISBN 91-526-0996-0

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	5
Kapitel I: Inledning	7
Kapitel II: Könshandel i stället för prostitution	13
Kapitel III: Svensk könshandel – en kort historik	23
Kapitel IV: Hur vi lade upp arbetet	47
Kapitel V: Prostitutionskarriären	65
Kapitel VI: Steget in i könshandeln	80
Kapitel VII: Född till prostituerad?	95
Kapitel VIII: Skola utan jobb	118
Kapitel IX: Prostitution och kriminalitet	135
Kapitel X: Vilket liv!	151
Kapitel XI: Steget ut ur könshandeln	180
Kapitel XII: Sammanfattning	212
Summary in English	216
Litteraturförteckning	220

FÖRORD

Föreliggande bok baserar sig på dryga fyra års arbete som forskare och socialarbetare vid prostitutionsprojektet i Malmö. Förutom jag själv var Torsten Fredriksson, Britt-Inger Lind och Sven-Axel Månsson med från starten. Utan att alltid ha samma meningar – tack och lov – slet vi samman sida vid sida. I besvikelsernas skugga eller framgångarnas ljus fanns det inte plats för ett rättframt tack. Men här är det på sin plats. Tack Britt-Inger, Svalle och Torsten!

Redan innan projektet startade fanns en projektledningsgrupp, som på olika sätt bidragit till projektets bildande och fortbestånd. Dess medlemmar har både direkt och indirekt haft värdefulla synpunkter på min forskning. Kriminalinspektör Lennart Kellerman har varit en av gruppens ledamöter. Men han har också i sin dagliga gärning varit starkt engagerad i kampen mot könshandeln. För de värdefulla synpunkter, som han givit mig som forskare och socialarbetare, är jag honom ett varmt tack skyldig.

I ett och ett halvt decennium har Malmö socialförvaltning varit min arbetsplats. Under denna tid har den kanske mer än de flesta stått för progressiv förnyelse av socialt arbete. Alla de kolleger, som bidragit till denna utveckling, har också direkt eller indirekt givit mig perspektiv på mitt och prostitutionsprojektets arbete. Av ärlighet och inte av underdånighet vill jag tacka socialdirektör Bengt Hedlén för hans engagemang – också i detaljer – för mitt och projektets arbete. På samma sätt har avdelningschef Kurt Sjöström, som också var projektledningsgruppens ordförande, kritiserat, inspirerat och stått bi.

Av mera handfast slag har – i både bokstavlig och bildlig bemärkelse – varit den hjälp jag fått av alla de, som från tid till annan hjälpt mig med registerinsamlande och utskrifter. Anita, Birgitta, Carina, Catarina, Christine, Irma, Karin, Kerstin, Kristina, Marianne, Per, Per-Håkan, Siv och andra har hjälpt till att göra det här arbetet. Tack till er alla!

Det har också många andra gjort. Genom resonemang med sakkunniga i prostitutionsutredningen och med kolleger på prostitutionsprojekten, som kom att bildas i Stockholm, Göteborg och Oslo, har jag fått möjligheter att diskutera mitt arbete. Värdefulla synpunkter har jag också kunnat inhämta genom studieresor i bl a Frankrike och Västtyskland, vilka möjliggjorts genom anslag från ograduerade forskares fond.

Sociologiska institutionen vid Lunds universitet har varit en inspirerande forskningsmiljö. Många är de lärare och forskarstuderande där, som på olika sätt givit konstruktiva synpunkter på mitt avhandlingsarbete. Min handledare, professor Joachim Israel, har kritiskt granskat varje detalj i mitt manuskript. Han har därvid generöst delat med sig av sitt breda kunnande. Hans omdömesgillhet och entusiasm har betytt väldigt mycket för mig.

Under fem års avhandlingsarbete har Gunilla, min fru, stått ut med alla de påfrestningar, som det inneburit. Men hon har ändå orkat med att vara en ständig källa för vederkvickelse – inte bara för mig utan också för våra ungar. Hennes och barnens stöd till mig under arbetets gång har varit ovärderligt.

Det finns en lång rad andra personer, som direkt eller indirekt betytt mycket för min forsknings genomförande. Det gäller framför allt alla de prostituerade, som jag kommit i kontakt med. Till er alla vill jag på detta sätt framföra ett varmt tack och rikta förhoppningen, att era ansträngningar att lämna könshandeln skall underlättas av denna bok.

Bara några formella anmärkningar. Alla citat från utländsk litteratur har jag själv översatt. Den engelska sammanfattningen har dock översatts av Sara Goodman. Påpekas skall också att samtliga namn i citat är fingerade.

Malmö i november 1982

Stig Larsson

INLEDNING

Under senare år har prostitutionen varit ett livligt debattämne i massmedia.¹ Mitt i det svenska välfärdssamhället blomstrade könshandeln – en företeelse som allmänt förknippats med fattigdom och utslagenhet.² Från statsmaktens sida togs under 1977 initiativet till en utredning. Den publicerade sitt betänkande hösten 1981.³ Dessförinnan hade utredningens sakkunniga (utom en) efter en schism med enmansutredaren givit ut en dokumentation av sitt arbete.⁴ Den fronderande sakkunnige kom ungefär samtidigt ut med en egen bok.⁵

Men kunskapsproduktionen inom ämnet har inte inskränkt sig till offentligt utredande. Två av mina socialarbetarkolleger inom prostitutionsprojektet i Malmö kom under 1980 ut med en bok om sina upplevelser av sitt arbete.⁶ Under hösten 1981 disputerade min forskarkollega vid projektet på en avhandling om förhållandet mellan hallick och prostituerad.⁷

Sedan dess har riksdagen fattat beslut om att förbjuda offentlig pornografisk föreställning. Till övriga krav på förändring av lagstiftning kring könshandeln togs inte ställning. Regeringen remitterade dock en del frågeställningar, som rests av prostitutionsutredningen och remisserna på denna, till den s k sexualbrottskommittén.⁸

Med hänsyn till de omfattande utredningarna och forskningarna kring könshandelsproblematiken kan det vara befogat att fråga om det finns något mer att skriva, som ger nya perspektiv och mer kunskap. För att i viss mån besvara denna fråga är det nödvändigt att redovisa den kunskap, som de tidigare nämnda arbetena bidragit med.

Det mest omfattande arbetet var de sakkunnigas rapport. I denna är det framför allt ett perspektiv, som skjuts i förgrunden. Det är könshandeln som ett uttryck för kvinnoförtryck. Kapitelrubriker som "Hon bär kaos i sitt sköte", "Den gamla ordningen och dess upplösning", "Könsroller och sexualitet" och "Det kärlekslösa patriarkatet" vittnar om att detta arbete betonar relationerna mellan könen i studiet av könshandeln. Sammanfattningsvis konstateras:

"Den heterosexuella prostitutionen med män som köpare och kvinnor som prostituerade kan ses som ett yttersta uttryck för de traditionella könsrollernas sexuella innebörd. Prostitutionens grundläggande idé har genom tiderna varit att en grupp kvinnor skall vara tillgängliga för mäns sexuella syften. Hon finns till för mannens lust. Kännetecknande för prostitutionen är bl a att det är kvinnan som moraliskt bestraffas för en sexualitet som inte är hennes egen. I prostitutionen är kvinnan i själva verket den icke-sexuella parten. Men hon får symbolisera sexualiteten, vilket är en del av prostitutionens myter, och blir därför ofta den som föraktas i ett mansdominerat samhälle. 'Horan' som ett

uttryck för den mörka sidan av männens kvinnobild är förknippad med lockelse, förakt och avsky.

Kring mannen som köpare finns inte motsvarande känsloladdade bilder. Han är anonym eller helt 'osynlig'. Men för män i ett patriarkaliskt samhälle görs sexualiteten till något mycket viktigt; den har en stor betydelse för mannens identitet. Samlaget utgör bl a en bekräftelse på manlighet. Kvinnan blir kvinnokönet, som kan köpas för pengar. Den sexuella innebörden i prostitutionsförbindelsen täcks bäst av begreppet avköning, ett ord som ofta används av män och kvinnor i prostitutionssammanhang. Det gäller en ensidig manlig form av sexualitet. Närmast en onanihandling i kvinnosköte.

Relationen mellan den offentliga kvinnan och den anonyme mannen präglas av könshandelns förutsättningar. Systemets varu- och marknadsmässiga karaktär sätter gränser. Det handlar inte om en ömsesidig eller känslomässig kontakt utan om en förbindelse med mer eller mindre väl maskerad kyla och ett i viss mening dubbelt utnyttjande. Under ytan ligger antagonismen. Båge parter rationaliserar från olika utgångspunkter sitt utnyttjande av den andre. Men både strukturellt och i flertalet enskilda fall är det kvinnan som befinner sig i ett utsatt läge och blir mest utnyttjad. Ett av kvinnans sätt att 'klara av' prostitutionen är att göra åtskillnad mellan en man som hon kan visa egna känslor inför och mannen som köper tillgång till hennes kön. Mannen å sin sida köper sig fri från ansvar genom att betala. Ett moraliskt och mänskligt ansvar upphör inför den kvinna som för pengar säljer tillgång till sitt kön.⁹

Betoningen av könsperspektivet är av utomordentlig betydelse. I det mesta som skrivits om prostitution har de grundläggande maktrelationerna mellan könen negligerats. De sakkunnigas arbete innehåller omfattande analytiska resonemang kring könshandeln som uttryck för förhållandet mellan könen i allmänhet och sexuella relationer i synnerhet. Jag delar i allt väsentligt de där uttryckta slutsatserna. Därför kommer jag nästan helt att avstå från att analysera könshandeln utifrån ett könsrollsperspektiv.

I de sakkunnigas rapport finns inget omfattande empiriskt material. Det utgörs främst av dels intervjuer med 15 f d och 10 verksamma prostituerade och dels av myndighetsstatistik, huvudsakligen från polismyndigheterna i storstäderna.¹⁰ Inom ramen för prostitutionsutredningen utfördes också en s k observationsstudie i Stockholm, som Leif Persson var ansvarig för. Denna redovisas sammanfattat i de sakkunnigas rapport och mera utförligt av Persson i hans bok från 1981.

Perssons arbete är, till skillnad från de övriga sakkunnigas, i första hand kvantitativt till sin karaktär. Han redovisar i huvudsak de data som han fått fram genom den egna observationsstudien i Stockholm men också genom polisstatistik. På basis av den senare har Persson också samlat in registerdata. Han redovisar dessa efter variablerna ålder, nationalitet, taxerad inkomst och kriminell belastning. Dessutom gör han skattningar om bl a missbruk.¹¹

Både Persson och de andra sakkunniga har också tagit fram vissa data om köpare och profitörer. De senare har varit föremål för en särskild studie av Sven-Axel Månsson, som både varit sakkunnig i prostitutionsutredningen och verksam inom prostitutionsprojektet i Malmö. Månssons arbete har i första hand inriktats på att beskriva och analysera relationen mellan de

prostituerade och deras hallickar. I allt väsentligt ställer jag mig bakom hans beskrivningar och slutsatser. Därför kommer jag inte att mera omfattande gå in på förhållandet mellan de prostituerade och hallickarna.

Fredriksson och Lind har i sin bok beskrivit sina erfarenheter som socialarbetare från arbetet vid prostitutionsprojektet i Malmö. Det är de konkreta svårigheterna med det sociala arbetet inom projektet som de främst redovisar. Som exempel kan nämnas samarbetet med polisen:

”Genom våra erfarenheter från socialbyråarbetet hade vi fått en negativ syn på polisens repressiva roll i arbetet med socialt utslagna människor. Det var exempelvis inte ovanligt, att en grav alkoholmissbrukare kunde uppsöka byråerna och ha blåmärken och andra blessyrer efter konfrontationer med polis. Eftersom det var en vanlig företeelse inte minst bland fysiskt svaga alkoholiserade män och kvinnor, kom vi som socialarbetare att kraftigt reagera mot polisens metoder. Vi hade också känt en allmän negativ attityd mot socialarbetarkåren från polisens sida och en ovilja att ibland förstå våra olika uppgifter. Vi kände därför motstånd mot samarbete med polis, när vi gick in i prostitutionsprojektet.

Vi kunde emellertid se ett närmande från brottsspaningsrotelns sida som efterhand kom att utveckla sig till ett direkt samarbete. Skälet till dessa polismäns initiativ var från början deras samarbete med de båda forskarna i projektet.

Vi fann snart, att dessa polismän hade en liknande inställning till prostitution som vi. De hade dessutom lång erfarenhet från spaningsarbete mot de sexklubbar, som tidigare funnits i Malmö. Det var delvis dessa polismän som medverkat till att klubbarna stängdes i Malmö. Andra polisdistrikt utnyttjade deras erfarenheter i sina bedömningar och vid tillslag i deras egna kommuner. Vi fann, att de hade samma mål som vi själva att försöka minska antalet verksamma prostituerade och hindra nyrekryteringen. Vi var överens om medlen, hjälp till de prostituerade och stoppandet av hallickarna. De ville också fästa ansvariga politikerns uppmärksamhet på prostitutionsföreteelsen som sådan och dess förbindelse med andra former av kriminalitet. De visade en humanitär inställning till de inblandade kvinnorna och en förståelse för deras svåra situation.”¹²

I allmänhet delar jag Fredrikssons och Linds erfarenheter av och åsikter om arbetet vid prostitutionsprojektet. Det var genom gemensamt arbete för en gemensam grupp av klienter, som vi kunde iaktta och beskriva de problem, vilka vi konfronterades med i våra ansträngningar att hjälpa de prostituerade ut ur könshandeln. Eftersom Fredriksson och Lind på ett ofta förtjänstfullt sätt redovisat dessa våra gemensamma erfarenheter av arbetet vid projektet, kommer jag endast att marginellt beröra dem. Dessutom har jag själv i en delrapport hösten 1980 utförligt beskrivit de administrativa och organisatoriska förutsättningarna för arbetet vid prostitutionsprojektet.¹³

Inget av de aktuella arbetena i Sverige ger beskrivningar om hur könshandeln gestaltar sig i andra delar av världen.¹⁴ I de ursprungliga planerna för mitt forskningsarbete ingick att ge en utförlig historisk och aktuell redogörelse för könshandelns internationella variationer. Så har också skett. Men denna del av min forskning kommer att redovisas i ett annat arbete.¹⁵ Låt mig bara nämna att några mönster, som kan relateras till vissa

grundläggande samhällsliga förhållanden, har jag inte lyckats finna. Det föresvävar mig, att man annars likt Durkheim i studien om självmordet genom internationella jämförelser skulle kunna knyta an till specifika samhällsstrukturer i beskrivningen av fenomenet. Men till detta har inte den internationella könshandelsstatistiken visat sig räckta till.¹⁶

Föreliggande arbete kommer istället att ta sin utgångspunkt i könshandeln på en enda ort i Sverige, nämligen Malmö. Det var här som fenomenet under senare år först kom att diskuteras mer utförligt. Det var också i Malmö som myndigheterna – främst polis och socialvård – började ta sig an kampen mot det. Från socialvårdens sida startades ett särskilt projekt för att hjälpa de prostituerade ut ur könshandeln. Redan på planlägningsstadiet fick jag och Sven-Axel Månsson tillfälle att delta i detta.¹⁷ Sedan dess har vi haft rika möjligheter till att samarbeta kring forskningen om könshandeln, som ingick som en del av prostitutionsprojektet. Månssons arbete har jag redan nämnt. Genom vår ständiga kommunikation har det naturligtvis också påverkat uppläggningsen av mitt. Detsamma gäller för det kontinuerliga samarbetet i det sociala arbetet vid projektet med Fredriksson och Lind sedan projektstarten i september 1977 tills projektet upphörde vid årsskiftet 1981/82.

Under denna tid kom vi i kontakt med sammanlagt 224 prostituerade, där vi intervenerade som socialarbetare. Det är i första hand med utgångspunkt från detta arbete, som jag disponerat min forskning. Utöver vad som tidigare gjorts på området kan jag därför presentera data om ett stort antal prostituerade, som tar sin utgångspunkt i deras upplevelser och faktiska livsvillkor. Vidare kan jag jämföra dessa data med de erfarenheter vi fått under dryga fyra års arbete inom prostitutionsprojektet i våra strävanden att stödja de prostituerade på deras väg ut ur könshandeln.

Det har funnits rika källor att ösa forskningsmaterial ur. Därför har det varit ett betydande problem att göra avgränsningar. I väsentliga avseenden har de redan publicerade arbetena kring könshandeln fått bestämma dessa. Men därutöver har Månssons och min ursprungliga överenskommelse om ansvarsfördelningen varit avgörande. Därför kommer jag inte mer än marginellt att beröra köparna, vilka Månsson i en kommande studie har för avsikt att beskriva.

Det finns en uppenbar risk med att endast utgå från de prostituerade. Merparten av vad som tidigare skrivits om könshandeln har varit alltför fixerat vid dem. Underlåtenheten att ta utgångspunkten också i köparna och profitörerna har skapat föreställningar om att fenomenet främst har att göra med de prostituerade. Men de senaste årens svenska debatt, och arbeten som de sakkunnigas rapport, har motarbetat dylika patriarkaliska föreställningar. Därför ser jag det som naturligt att också belysa könshandeln ur det snävare perspektiv, som enbart en studie om de prostituerade erbjuder. Könshandeln är också ett uttryck för hur samhället inte lyckats med att solidariskt hjälpa misshandlade barn, splittrade familjer, ungdomar på avvägar, arbetslösa kvinnor, fattiga ensamstående mödrar, flickor i början av missbrukskarriären eller föräldrar i vanmakt. Det är om könshandeln ur detta perspektiv, som jag i första hand kommer att uppehålla mig vid.

Först kommer jag att diskutera prostitutionsbegreppet, bl a från ett historiskt perspektiv. Jag introducerar där begreppet könshandel, som en

beteckning på de prostituerade, köparnas och profitörernas samfällda verksamhet.¹⁸ I det följande kapitlet tecknar jag en bakgrund till den nuvarande svenska könshandeln. Därefter redogör jag för hur forskningen vid prostitutionsprojektet lades upp. Kapitel V innehåller en redogörelse för olika kategoriindelningar av prostituerade. I kapitel VI diskuteras prostitutionsdebuten. De därpå tre följande kapitlen gäller de prostituerade uppväxtvillkor, utbildnings- och arbetsförhållanden och erfarenheter av brottslighet. I dessa kapitel redovisas också socialvårdande insatser med utgångspunkt i prostitutionsprojektet. Kapitel X blir en beskrivning och analys av de prostituerade upplevelser av sin verksamhet i könshandeln. I ett avslutande kapitel uppsummeras det sociala arbetet vid prostitutionsprojektet. Där diskuterar jag också strategier för att hjälpa de prostituerade att komma ut ur könshandeln.

Det empiriska materialet, som redovisas har jag delat upp på tre skilda populationer. Den mest omfattande med 502 individer har jag kallat för *totalpopulationen*. Den består av samtliga prostituerade, som polisen och andra myndigheter kände till i Malmö under åren 1973–77. *Behandlingspopulationen* har jag kallat alla de 224 prostituerade, som vi arbetade med under den tid prostitutionsprojektet verkade. *Projektpopulationen* omfattar 96 individer och utgörs av de prostituerade, som vi arbetade med inom projektet under dess första verksamhetsår. Från denna redovisas i första hand data, som bygger på de prostituerade egna erfarenheter och upplevelser.

Väsentliga avsnitt i framställningen bygger på redovisning av kvantitativa data från de olika populationerna. Jag är dock angelägen om att framhålla, att uppläggnen inte har dikterats av föreställningen, att den sociala verkligheten enbart kan beskrivas med hjälp av tabeller. Däremot tror jag, att social statistik i viktiga avseenden kan bidra till att belysa samhällseliga företeelser som könshandeln. Men viktigare är att förstå de komplicerade relationerna – både mellan könshandelns parter och mellan dem och det övriga samhället. Till denna förståelse hoppas jag de många utdragen ur de prostituerade berättelser om sina liv skall kunna bidra. Ty för oss som arbetat vid prostitutionsprojektet är det i första hand kontakten med de prostituerade, som fått oss att vinna nya insikter. För oss har det viktigaste varit att förstå hur vi i varje enskilt fall skulle kunna agera för att bidra till att få de prostituerade att överge könshandeln. Denna studies främsta avsikt är att öka förståelsen för de prostituerade villkor och för möjligheterna att kunna förändra dem i emancipatorisk riktning.

Noter

- ¹ I en uppsats utarbetad vid journalisthögskolan i Stockholm av Nilsson, C och Öijer, B belystes detta utförligt.
- ² Klassiska prostitutionsforskare som Bloch, Parent-Duchatelet har utförligt diskuterat detta. Se t ex Bloch, I, sid 364 ff och 717 ff, där han bl a redogör för förhållandet mellan slaveri och prostitution eller Parent-Duchatelet, A J B, sid 65 ff. Den nutida franske historikern Corbin har också belyst förhållandet mellan fattigdom och prostitution (Corbin, A, sid 72 ff).
- ³ SOU 1981:71, "Prostitutionen i Sverige – bakgrund och åtgärder".
- ⁴ Först i form av en rapport i socialdepartementets utredningsserie Ds S 1980:9 och senare på förlag med titeln "Prostitution – beskrivning, analys, förslag till åtgärder". När jag hänvisar till de sakkunnigas rapport sker det alltså antingen till Ds S 1980:9 eller till "Prostitution . . ."
- ⁵ Persson, L, 1981.
- ⁶ Fredriksson, T och Lind, B-I.
- ⁷ Månsson, S-A, 1981.
- ⁸ Under vårriksdagen 1982 fattades beslut, Se proposition, 1982:138.
- ⁹ "Prostitution . . .", sid 578 f.
- ¹⁰ Se Ds S 1980:9, sid 751 ff.
- ¹¹ Persson, L, 1981, särskilt sid 52 ff.
- ¹² Fredriksson, T och Lind, B-I, sid 57 f.
- ¹³ Larsson, S, 1980, särskilt sid 1–30.
- ¹⁴ Ds S 1980:9 redovisar dock visst material från andra nordiska länder. Modernare om den internationella könshandeln är journalistiska till sin karaktär. Som exempel kan nämnas Barry, K eller Sandford, J.
- ¹⁵ Arbetet föreligger i manuskript. Den del som behandlar den svenska utvecklingen har Månsson ansvarat för. Första hälften av Kapitel III nedan bygger på hans arbete.
- ¹⁶ Jag utesluter därmed inte möjligheten av att könshandeln kan tänkas variera bland olika länder t ex med hänsyn till social kontroll. "Det finns ett samband mellan den sociala kontrollens omfattning och beskaffenhet och ett samhälles självmordstal", skriver Durkheim (sid 197). Det samma gäller sannolikt också för en företeelse som könshandeln. Men den nuvarande torftiga internationella könshandelsstatistiken ger ingen rimlig utgångspunkt för en analys likartad Durkheims.
- ¹⁷ Vi bägge hade gemensamt författat rapporten "Svarta affärer", som utgjorde underlag för socialförvaltningen vid beslutet om att starta prostitutionsprojektet.
- ¹⁸ Själva termen har Månsson och jag gemensamt funnit på. Se även Månsson, S-A, 1981, sid 74 ff.

KAPITEL II

KÖNSHANDEL I STÄLLET FÖR PROSTITUTION

Inledning

Ordet prostituerad kommer från det latinska verbet *prostituere*, vilket betyder "ställa fram" underförstått kvinnor framför bordellen. Betecknande nog är att prostitution härletts från kvinnan som objekt. Det är i första hand hennes roll som intresserat både sk specialister och den breda allmänheten.

I svenskan, liksom i de flesta andra språk, har ordet "prostituerad" använts i officiella sammanhang. I äldre tider hette det "sköka" eller "offentlig kvinna". "Höra", "luder", "fnask", "slinka", "glädjeflicka" eller "nattfjäril" har varit vanliga folkliga beteckningar.² De har använts både för att karakterisera allmän sexuell lössläpphet och yrkesmässig prostitution. Men bara för ett hundratal år sedan kallades ogifta mödrar allmänt för "horor".³

Den utbredda användningen av olika ord för prostituerad, mot kvinnor som bryter konventionella etablerade sexuella mönster, har sin motsvarighet i bildspraket. Det reflexiva verbet "att prostituera sig" är ett vanligt invektiv för att uttrycka indignation över att någon lämnat sin övertygelse i sticket. I denna överförda bemärkelse har prostitution kommit att stå för det mesta som anses avskyvärt.

Trots att prostitutionen för många blivit liktydigt med "samhällets onda", har den blomstrat i de flesta samhällen.⁴ Åtskilligt har också skrivits om prostitution. Det helt dominerande temat har varit de prostituerade kvinnorna. Föga intresse har riktats mot de män som efterfrågat de prostituerades tjänster.

En samhällsföreteelse med mer än en ansvarig

I de flesta standardverk om prostitutionen ägnas atskilliga inledande sidor åt definitionsfrågor.⁵ Trots detta har författarna inte lyckats med att skapa ett begrepp, som både inrymmer säljaren och köparen i prostitutionshanteringen och som avgränsar personligt handlande från samhälleliga förhållanden. Jag skall därför redogöra för hur definitionerna varierat, med utgångspunkt i de moderna lexikala verken. I *Svensk uppslagsbok*, lyder definitionen:

"Prostitution, en social företeelse som består av ingående av kortvariga, tillfälliga och icke legaliserade könsförbindelser, för vilka den ena parten erhåller betalning av den andra. Vanligen avses med prostitution endast kvinnans som näringsfång bedrivna förbindelser av detta slag; endast den

kvinnliga parten kallas 'prostituerad', icke den manlige betalande. Undantagsvis är båda parterna av samma kön."⁶

I *Grand Larousse de la langue Francaise* ges fyra betydelser av ordet prostitution. Den första, d v s den "gamla" innebär att man använder ordet prostitution om en kvinna, som inlåter sig i liderlighet. Den andra bemärkelsen är den som vi här åsyftar. I verket definieras prostitution sålunda:

"Utövande av en aktivitet varigenom någon person (oftast en kvinna) vanemässigt har sexuella förbindelser med ett antal obestämbara andra personer mot ekonomiskt vederlag."⁷

Den tredje bemärkelsen, den litterära, innebär användandet av ordet prostitution i en nedsättande bemärkelse, då man gör "en respektabel sak med förnedring som resultat". Den fjärde bemärkelsen är den bibliska, där prostitution i det franska språket också står för avgudadyrkan.⁸

Encyclopaedia Britannica beskriver prostitution genom att trycka på två viktiga element: 1) utbytet av pengar eller andra värdeföremål mot sexuell aktivitet och 2) den relativa avsaknaden av åtskillnad i valet av individer vid en sådan transaktion.⁹ I det tyska uppslagsverket *Meyers enzyklopädisches Lexikon* heter det:

"Tillfälligt eller yrkesmässigt utbudande och prisgivande av den egna kroppen för sexuella ändamål av materiella eller sakrala skäl varunder utbudandet kan vara hemligt eller offentligt och sexualpartnern i regel är anonym och fri från personliga band."¹⁰

Det förklaras också att man skiljer mellan manlig och kvinnlig prostitution liksom mellan homo- och heterosexuell sådan. Den variant, som betecknas som kvinnlig heterosexuell prostitution förklaras vara den vanliga. Går man till vissa uppslagsverk inom kriminologi och sociologi blir man inte mycket klokare. I t ex *The Concise Encyclopaedia of Crime and Criminals* hänvisas till lagen. "Ordet prostitution används i så många bemärkelser, att slutsatsen snart står klar, att dess lagliga bibetydelse är det enda säkra element, som kan anses tillfredsställande".¹¹ Men i Sverige – liksom i många andra länder – förekommer inte ordet prostitution i lagstiftningen.

En av de första som försökte prägla ett prostitutionsbegrepp var Atenäus, en grekisk historieskrivare. Enligt honom lät Solon köpa utländska kvinnor och ställa ut dem offentligt som "en allas tillhörighet, beredda för sitt värv mot erläggande av en obol".¹² I den romerska rättens kanske viktigaste arbete – Justinianus lagsamling – förklaras:

"Offentlig yrkesmässig otukt bedriver inte bara den, som prostituerar sig i en bordell, utan även den, vilket är vanligt, som skamlöst prisger sig i ett vårdshus eller på annat ställe. Med 'offentlig' menar vi 'åt alla' d v s utan val, alltså inte den, som hänger sig åt äktenskapsbrott eller åt våldtäkt utan den, som lever liksom en bordellkvinna. Därför kan man om en kvinna, som haft könsumgänge med en eller två män mot betalning, säga att hon bedriver

offentlig yrkesmässig otukt. Å andra sidan säger Octavenus med full rätt, att även den, som utan ersättning offentligen prisger sig åt flera, måste räknas till de prostituerade.”¹³

För de romerska juristerna blev prostitution liktydigt med sexuell lössläpphet. Det samma ansåg kyrkofäderna. Den helige Hieronymus formulerade det klart genom doktrinen: ”Sköka är den, som överlämnar sig åt mångas vällust”.¹⁴ Mycken möda lades ned av teologer och jurister för att reda ut vad begreppet ”många män” stod för. Någon hävdade att det måste röra sig om minst 40, medan det t o m fanns någon som ansåg att man först kunde tala om ”prostituerad”, när hon hade haft samlag med minst 23 000 olika män.¹⁵

I det tredje kristna århundradet kan man läsa i *Constitutiones apostolicae*: ”Prostitution (scortatio) är en korrupcion av den egna kroppen, som inte brukas till barns födande utan bara strävar efter vällust, vilket är tecken på utsvävning, ej på dygd.”¹⁶ Denna definition avskaffar penningtransaktioner och ”mångfalden män” som nödvändiga element. Istället blir det bara tanken på vällust som karakteriserar prostitutionen.

Det förelåg viss överensstämmelse mellan den kristna teologins fördömande av varje utomäktenskaplig könsförbindelse såsom otukt och den germanska rättens skökebegrepp. Beteckningen ”hora”, ett gammalt germanskt ord, omfattade både den unga flicka som förlorat sin jungfrudom, äktenskapsbryterskan och den kvinna, som sålde sig mot betalning. Med de västgotiska lagarna görs emellertid försök att definiera prostitutionen som skild från annat utomäktenskapligt könsumgänge. I denna lagsamling betecknas som prostituerad en kvinna, vilken offentligen och ständigt utbjuder sin kropp till ett stort antal män. Begreppet ”ständigt” ansågs vara betydelsefullt.¹⁷

Under århundraden framåt tvistade juristerna om vad som skulle anses som prostitution. För de många människor som under årens lopp drabbades av prostitutionslagarna, fick de juridiska hårklyverierna grymma konsekvenser. De tidvis mycket stränga lagbestämmelserna gjorde att juristernas spetsfunda uttolkningar för somliga t o m kom att bli en fråga om liv eller död.¹⁸

Brott som prostitution och koppleri tillhör de svåraste problemställningarna inom straffrätten.¹⁹ Några av de viktigaste problemen vid avgränsningen av prostitution har Bloch analyserat. Han sammanfattar dem i nio punkter:

1. Nödvändigheten av en sträng skillnad mellan å ena sidan prostitution och å andra sidan övriga typer av utomäktenskapligt könsumgänge.
2. Väsentligt för prostitutionsbegreppet är den obestämda mängd av personer som en individ prisger sig åt.
3. Ett viktigt kännetecken på prostitution är det vanemässiga och kontinuerliga prispigandet.
4. Det allmänna saluutbudandet, inte det individuella gottgörandet i pengar (eller gåvor respektive speciella fördelar) bestämmer prostitutionens väsen.
5. Den förvärvsmässiga otukten som ett offentligt eller notoriskt yrke är ett väsentligt kännetecken på prostitution.

6. Likgiltigheten mot de personer som efterfrågar konsumgänget och avsaknaden av alla individuella själsliga bindningar mellan den prostituerade och kunden är karaktäristiskt för den fullt utvecklade prostitutionens väsen.
7. Konsumgänge i ordets vidare bemärkelse, inte bara samlag, är ett väsentligt kännetecken på prostitution.
8. Tillhörighet till det kvinnliga könet är inte något väsentligt kännetecken för prostitution.
9. Den fullt utvecklade prostitutionen sätter som begrepp i främsta rummet den yrkesmässiga otukten såsom en av enskilda individer förvärvat egenskap, och till ringare del de medfödda anlagen som orsak till en konstant typ och ett speciellt levnadssätt.”²⁰

Efter att grundligt ha kommenterat de nio ovan nämnda problemen rörande prostitutionsbegreppet ger Bloch följande definition:

”Prostitutionen är en bestämd form av utomäktenskaplig könsförbindelse kännetecknad av att den prostituerade individen ständigt och jämt, mer eller mindre vallöst, hänger sig åt ett obestämt antal personer, offentligt och notoriskt, sällan utan vederlag, företrädesvis i form av yrkesmässig falhet, till konsumgänge eller andra sexuella handlingar eller eljest provocerar och tillfredsställer andras könsdrift och p g a detta otuktiga liv erhåller en bestämd konstant typ.”²¹

Hos Bloch skjuts den materiella vinsten i bakgrunden så att även en kvinna, som utan ersättning har samlag med många män, räknas som prostituerad. Hans betoning av att prostitutionen resulterar i en speciell ”konstant” typ kan ses som en spegling av samhälls- och beteendevetenskapernas synsätt för drygt ett halvsekel sedan.²²

Den nästan samtida svenska sk reglementeringskommittén som tillsattes 1903 för att föreslå ”åtgärder för motarbetande af de smittosamma könssjukdomarnas spridning”, framlade efter sju års arbete sitt betänkande 1910. Kommittén uttrycker sig på följande sätt:

”Ordet *prostitution* betyder alltså, då det fattas kollektivt, sammanfattningen af de prostituerade och då det fattas abstrakt, det lefnadssätt, som kännetecknar dessa. Därjämte användes ordet prostitution, likaledes i abstrakt bemärkelse, för att beteckna den samhällsföreteelse, som genom nu angifvna art af könsförbindelser kommer till uttryck.”²³

Skillnaderna mellan de olika definitionerna är oftast detaljartad. Gemensamt för de flesta är dock obenägenheten att involvera kunden.

Könsköparen

Vanligtvis har köparna – för det mesta män – betraktats som normala till skillnad från de prostituerade, som ansetts vara avvikande socialt, legalt och psykiskt. Föreställningen att män har större sexualbehov än kvinnor har varit dominerande. Det har därför ansetts självklart att de skulle ha rätt att köpa samlag om de inte kunde skaffa sig konsumgänge på annat sätt. Följande

citat, hämtat från en tysk framstående läkare och vetenskapsman, kan tjäna som exempel:

”Mannens polygama läggning existerar, må den också bestridas från kyrkligt eller annat håll, vi läkare känna den. Den kan inte ljugas bort. Jag kan ej ansluta mig till den uppfattningen, att den på något sätt skulle vara en produkt av uppfostran, utan jag tror, att det rör sig om anlag, som befordras genom arv och vilkas utrotande ur det mänskliga samfundet väl är eftersträvansvärt men inte så lätt torde vara möjligt.”²⁴

Samtida sexualforskare kan också vara diffusa. Kinsey och hans forskarlag skriver t ex: ”I ett försök att lösa konflikten mellan mannens sexuella natur och det beteendemönster hans moraluppfattning ålägger kvinnan har den heterosexuella prostitutionens urgamla institution accepterats historien igenom och nästan överallt i världen.”²⁵

Det är därför förståeligt, att kundernas verksamhet inte beaktas vid definitionsförsöken. Det finns dock undantag, t ex fransmannen Bridel, som kring sekelskiftet skriver: ”Prostitutionen är en dubbel handling: handlingen där kvinnan säljer sig och den där mannen köper henne.”²⁶ De Marsier, har ett liknande synsätt: ”Den prostituerade är den som säljer sig till prostituanden.”²⁷ Slutligen förklarade den engelske prostitutionsforskaren Acton redan 1857: ”Förhryandet, öppet eller hemligt, av en enda individ eller av en mångfald individer i succession, konstituerar prostitution.”²⁸

Det faktum att mannen är minst lika ansvarig som kvinnan återspeglas inte i språkbruket. I en tysk ordbok anges inte mindre än 508 olika ord, allt från hora till Venusprästinna, som synonymer till prostituerad.²⁹ Männens betecknas nästan alltid med ordet ”kund”. I Sverige är det dominerande slanguttrycket ”torsk”. Bildspråket med fiske går igen också i andra språk. I amerikansk slang betyder hooker (av hook = krok) ”hora”. Fransk slang betecknar hallicken för makrill, en rovfisk. På tyska däremot kallas ”torsken” för ”Freier”, d v s friare. I samhällsvetenskapliga eller juridiska sammanhang saknas i allmänhet en term för kunden,³⁰ som jag föredrar att beteckna som könsköpare.

Prostitution och könsköpande förutsätter varandra. För att beteckna de bägge företeelserna gemensamt kommer jag att använda termen *könshandel*.³¹ I flera av de tidigare definitionerna av begreppet prostitution, som citerat framgår att författarna önskar framhålla prostitutionens offentliga karaktär. Därigenom avskiljer man den från privata relationer mellan män och kvinnor, vars sexuella samliv ibland präglas av att det förutsätter ekonomiskt vederlag.

Kinsey framhåller t ex att med en snäv definition av prostitution knuten till samlag mot ekonomiskt vederlag, riskerar i stort sätt alla hustrur, som erhåller presenter av sina män att betecknas som prostituerade.³² Därför vill också jag understryka könshandelns offentliga karaktär. Könshandeln är m a o en samhällelig företeelse.

När jag talar om samhälle tar jag min utgångspunkt i den som finns hos bl a Marx. Han skriver.

”Samhället består inte av individer utan uttrycker summan av de relationer, förhållanden som dessa individer står i till varandra. Det är som man skulle säga: ur samhällets synvinkel existerar inte slavar och medborgare; alla är ju människor. Att vara slav och att vara medborgare är samhällsliga bestämmningar, relationer mellan människorna A och B. Människan A är som sådan inte slav. Slav är hon i och genom samhället.”³³

Det finns enligt Marx ingen motsättning mellan individ och samhälle. Men däremot kan man skilja mellan å ena sidan samhällsliga och å andra sidan sociala eller mellanmännsliga relationer, som Israel gör i sitt arbete *Om relationistisk socialpsykologi*.³⁴ Han formulerar en relationistisk ståndpunkt med hjälp av två teser. För det första är det relationer, som är samhällsvetenskapernas grundläggande enhet vid analysen av samhället. För det andra, då vi undersöker individen i hans sociala samspel, måste vi se individens handlingar i relation till den de riktar sig emot och i vilken situation de utförs.³⁵ Jag ansluter mig till detta synsätt. Det innebär att då vi talar om människan som individ, talar vi om hennes handlingar och om hennes sociala eller mellanmännsliga relationer. Då vi talar om människan som samhällsvarelse beskriver vi praxis och samhällsliga relationer.³⁶ Mot bakgrund av dessa förtydliganden kan könshandel och de därmed sammanhängande företeelserna definieras.

Könshandel är beteckningen på den samhällsliga institution där prostitution och könsköpande utövas.

Prostitution är beteckningen på de prostituerades praxis vilken kännetecknas av ett offentligt utbudande av sig själv för konsumgånge³⁷ mot betalning.

Könsköpande är beteckningen på könsköparnas praxis, vilken kännetecknas av ett offentligt efterfrågan av konsumgånge mot ekonomiskt vederlag.

I det följande skall könshandeln studeras som samhällsföreteelse. Men jag kommer också att behandla ämnet på den sociala eller mellanmännsliga nivån. Samhällsliga relationer är nämligen inte tillräckliga för att förklara varför olika individer deltar i könshandeln, vilket är ett av mina syften. I ett givet samhälle förmedlas produktions-, kunskaps- och socialisationsprocesser genom de samhällsliga relationerna. Men det är genom de sociala relationerna – såsom de bl a uttrycks i arbetslaget, skolkamratgruppen och familjen – som vi direkt påverkas.³⁸ Dessa samband belyser också att distinktionen mellan samhällsliga och sociala relationer är analytiska kategorier. Genom att anknyta könshandeln till de samhällsliga förhållandena, och genom att ge den ett dubbelt innehåll – både könsköpande och prostitution – klargör jag vår utgångspunkt.

Profitörerna

Vid sidan av prostituerade och könsköpare uppträder oftast³⁹ andra intressenter. Dessa könshandelns profitörer har ett gemensamt. De erhåller ekonomisk vinning av könshandeln, trots att de inte är direkt involverade i konsumgånget. I den nuvarande svenska lagstiftningen är det profiterande av könshandel som är förbjudet och straffbart.⁴⁰ I Brottsbalken stadgas:

”Om någon vanemässigt eller för att bereda sig vinning främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnadssätt eller om någon förleder den som är under tjugooett år till sådant levnadssätt, dömes för *koppleri* i högst fyra år.

Är brottet grovt, skall dömas till fängelse lägst två och högst sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen främjat otuktigt levnadssätt i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

Om någon för att bereda sig särskild vinning främjar tillfällig könsförbindelse mellan andra, dömes för *främjande av otukt* till böter eller fängelse i högst sex månader.”⁴¹

Koppleri eller främjande av otukt är beteckningen på den verksamhet som könshandelns profitörer bedriver. De vanliga benämningarna på profitörerna är hallickar, sutenörer, kopplare eller kopplerskor.

*Sutenör*⁴² kommer att användas synonymt med ordet *hallick*⁴³ för att benämna en person, som erhåller ekonomisk vinning från en eller flera prostituerades verksamhet. Utmärkande för sutenören är att han (eller hon) står i ett personligt förhållande till den (eller de) prostituerade, vars inkomster han i större eller mindre utsträckning tillgodogör sig. *Kopplaren*, eller kopplerskan, är förmedlaren av kontakt mellan den prostituerade och könsköparen. Kopplare och sutenör utesluter inte varandra. Åtskilliga hallickar är alltså också kopplare. Vid sidan av kopplaren och sutenören finns det andra profitörer, t ex hotell- och fastighetsägare. Könshandelns organisation och utbredning har inte minst berott på dessa profitörers agerande.

Profiterande av könshandel kan också ske indirekt. Utgivare av t ex pornografiska tidskrifter kan ha ett intresse av att könshandeln är omfattande för att de därigenom skall få bättre avsättning för sina produkter. De som på detta indirekta sätt medverkar till könshandel, kallar vi könshandelns främjare. I gällande svensk lagstiftning finns brottet ”främjande av otukt”. I lagens mening är brottet relaterat till enskilda individer. Men i min mening är könshandelns främjare ett vidare begrepp. Samtliga de som medverkar till att på olika sätt utbreda könshandeln bör räknas hit. Det betyder, att bland främjarna återfinns en rad kategorier, alltifrån tidningsutgivare, som bara upplåter annonsutrymme åt prostituerade, till de som framställer och distribuerar tidningar och filmer, vari tankar och föreställningar frodas, som kan vara direkt befrämjande för könshandeln. På det samhälleliga planet betyder främjarna mera för könshandelns utbredning än kopplare och hallickar.”⁴⁴

Hetero- och homosexuell könshandel

I de försök, som gjorts att precisera olika typer av prostitution, återkommer i de flesta en hänvisning till de inblandades kön. Så sker också i det senaste svenska officiella utredningsarbetet, där det heter: ”Men det är också viktigt att inte reducera fenomenet prostitution till en av de fyra grundläggande typer som kan finnas”.⁴⁵ Enligt författarna är de olika typerna följande: 1) heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som prostituerade, 2) homosexuell prostitution mellan män, 3) homosexuell

prostitution mellan kvinnor och 4) heterosexuell prostitution med kvinnor som köpare och män som prostituerade.⁴⁶ Denna uppdelning kan ytligt förefalla rimlig. Men den täcker inte könshandelns verklighet. En man som efterfrågar ett par, där mannen skall vara bisexuell, kan t ex svårligen inplaceras i någon av de fyra typerna. Lika illa täcker de den ganska vanliga situationen då en transsexuell person prostituerar sig.

Hetero- eller homosexualitet är inte uteslutande enheter. Snarare måste de ses tillsammans som en variabel, där intensiteten i de könsbundna sexuella preferenserna varierar i styrka. I den kommande beskrivningen av könshandeln kommer jag därför att beröra samtliga de uppräknade fyra typerna och några till. Men huvudsakligen behandlas den form av könshandel, där männen är köpare och kvinnorna de prostituerade.

Noter

- ¹ Bergman, G, sid 464, Bloch, I, 1912, sid 10, Eriksson, T, 1939, sid 18.
- ² Se t ex Strömbergs Synonymordboken, sid 162, där 21 synonymer nämns.
- ³ Frykman, J, sid 17.
- ⁴ Davis, K, 1937, sid 744.
- ⁵ T ex Bloch, I, 1912; Bullough, V, Dufour, P; Eriksson, T, 1939; Flexner, A eller Winick, C och Kinsie, P M.
- ⁶ Svensk uppslagsbok, bd 23, spalt 399.
- ⁷ Grand Larousse de la langue Francaise, bd 6, sid 4710.
- ⁸ a.a.
- ⁹ Encyclopaedia Britannica, bd 15, sid 75.
- ¹⁰ Meyers enzyklopädische Lexikon, bd 19, sid 320.
- ¹¹ The Concise Encyclopedia of Crime and Criminals, sid 274.
- ¹² Bloch, I, 1912, sid 10.
- ¹³ a.a., sid 12 f.
- ¹⁴ Dufour, P, bd 3, sid 108.
- ¹⁵ Bloch, I, 1912, sid 18.
- ¹⁶ Dufour, P, bd 3, sid 11.
- ¹⁷ Eriksson, T, 1939, sid 21.
- ¹⁸ a.a., sid 29.
- ¹⁹ Mittmaier, W, 1907, Cit efter Eriksson, T.
- ²⁰ Bloch, I, 1912, sid 25.
- ²¹ a.a., sid 38.
- ²² Jfr Eriksson, T, 1939, sid 23 f.
- ²³ "Underdånigt betänkande angående åtgärder för motarbetande af de smittosamma könssjukdomarnas spridning", del 1 förslag och motiv, sid 77.
- ²⁴ Dr Rost i Handwörterbuch der Staatwissenschaften, citerad efter Eriksson, T, 1939, sid 30.
- ²⁵ Kinsey et alt, 1968, del 2, sid 58.
- ²⁶ Cit efter Underdånigt betänkande a.a. sid 78.
- ²⁷ a.a., sid 78, not 1.
- ²⁸ Acton, W, sid 8.
- ²⁹ Leonhardt, R. W, sid 200.
- ³⁰ I amerikansk lagstiftning används termen patronage för att beteckna de s k kundernas i flera stater kriminaliserade verksamhet. I New York State Penal Code § 230:5 stadgas t ex om förbud mot "patronizing".
- ³¹ Beteckningen "könshandel" har redan börjat accepteras i Sverige. Se t ex Jutterström, S.
- ³² Kinsey et alt, sid 595.
- ³³ Marx, K, 1971, sid 67.
- ³⁴ Israel, J, 1978, sid 70, se även not 21, sid 125.
- ³⁵ a.a., sid 102 f.
- ³⁶ a.a., sid 94.
- ³⁷ Se punkt 7 i Blochs analys av prostitutionsbegreppet där han påtalar att begreppet ska fattas i vid bemärkelse.
- ³⁸ Jfr Israel, J, 1978, sid 70.
- ³⁹ Jfr kapitel X.
- ⁴⁰ Könsköpande av en prostituerad som är under 18 år är också kriminellt enligt BrB 6:8, där det stadgas om förförelse av ungdom.
- ⁴¹ Brottsbalken 6 kap, § 7.

⁴² Av det franska ordet för underhålla *soutenir*. Ursprungligen avsågs härmed en man som underhöll en älskarinna. Jfr Eriksson, T, sid 70.

⁴³ Kommer från tyskans "halunke, slusk och från tjeckiskans halomek, naken tiggare".

⁴⁴ Se även Månsson, S, sid 80 ff.

⁴⁵ Ds S 1980:9, sid 40.

⁴⁶ a.a., sid 40.

SVENSK KÖNSHANDEL – EN KORT HISTORIK

Svensk fattigdom

Den svenska industrialiseringen kom igång relativt sent. Jordbruksbefolkningen var relativt sett konstant fram till 1870. Däremot skedde omfördelningar inom den. De fattigaste befolkningsskikten ökade sin andel. Mellan 1775 och 1870 mer än fördubblades torpareklassen samtidigt som landsbygdens tjänstefolk ökades med ca 40 %.¹ Sverige var vid mitten av förra seklet ett av Europas fattigaste länder. Medellivslängden för kvinnor och män i Stockholm var 26 respektive 20 år.² De sanitära förhållandena var erbarmliga. Montgomery beskriver sambandet mellan rekryteringen till könshandeln och eländet:

”Husens beskaftenhet, deras hälsosamhet, värmbarhet osv tages icke i betraktande: även uthus, stallar och dylikt inredas till boningsrum: och i vartdera av dessa inpackas ofta flera familjer, så att osnyggheten och osundheten bliva upprörande för varje ofördärvad människokänsla. Det jämförelsevis låga pris var till inhysningen i dessa boningar kan ske, bidrager ej litet att locka de stora skarorna av landsbygdens lösa befolkning till städerna, däri hoppas de få arbetsförtjänst men ofta möta elände och förnedring, varefter, om icke döden mellan kommer, landet får återupptaga sitt lån, fördärvat av sjukdom, ofta nedsjunkit i brott, nästan alltid i dygdlöshet och elände . . . I detta förnedrings- och osundhetstillstånd leva tusentals människor i huvudstaden; och från dess tillhåll utgå över samhället tiggeri, last, prostitution och brott.”³

Fattigdomen bestod trots den begynnande industrialiseringen. Under 1800-talets sista decennier sökte sig ett ökat antal människor till städerna. Tätortsbefolkningen ökade från 14 % (av ca 3,8 milj) till 32 % (av ca 5 milj) under åren 1860–1900.⁴ Folkmängden i Stockholm var 33 000 invånare 1850. Dess befolkning tredubblades fram till 1900. Bara 10 av landets städer hade dock mer än 20 000 invånare.⁵ Den geografiska rörligheten i kombination med den latenta arbetslösheten bidrog till en familjesplittring. Antalet ogifta kvinnor nådde siffror som aldrig tidigare i historien. Likaså antalet utomäktenskapligt födda barn. I Stockholm föddes 30–40 % av samtliga barn utom äktenskapet under senare hälften av 1800-talet.⁶ I städerna föll en allt tyngre del av försörjningsbördan på kvinnorna. Hellspång och Löfgren skriver:

”Typiskt för stadsmiljön blev de många ofullständiga kärnfamiljerna, där fadern saknades. Vi kan i 1800-talets arbetarklass spåra en familjetyp man brukar kalla den *matrifokala*, där sammanhållningen var starkast på kvinnosidan, och männen utgjorde den svaga länken. Matrifokala familjer har främst

dokumenterats i de fattigkulturer som växte fram i industrialismens urbana slummiljöer, där männen ofta hade svårt att leva upp till rollen som familjens överhuvud. — — Några avvek kanske för längre eller kortare perioder. I en sådan situation tvingades hustrun i allt högre grad att söka hjälp hos sina egna släktingar, och hon kom ofta att överta mannens roll som familjeförsörjare.

Det är svårt att säga i vilken utsträckning de matrifokala familjebildningarna existerade i Stockholm, men de var inte ovanliga i 1800-talets Stockholms slum, där polisprotokoll och fattigvårdsjournaler ofta har lakoniska anteckningar som 'mannen förlupen' eller 'mannen på okänd ort'. I många fall avvek mannen innan barnet var fött. I denna situation kunde kvinnan stanna kvar och föda sitt barn i föräldrahemmet. En undersökning av nära 3000 arbeterskor i Stockholm på 1800-talets slut visar, att 1/4 av de ogifta mödrarna bodde hos anhöriga."⁷

Försörjningsmöjligheterna var starkt beskurna, speciellt för kvinnorna. Ännu på 1870-talet var 75 % av alla arbetande kvinnor tjänsteflickor. Vid sekelskiftet var fortfarande endast 30 % av förvärvsarbetande kvinnor anställda inom industri och hantverk. Undersökningar visar, att lönerna gjorde verkligt skäl för beteckningen "svårtlöner". Ofta motsvarade de bara hälften av vad männen fick.⁸

Trots den tilltagande industrialiseringen och de låga lönerna fanns det inte tillräckligt med arbete åt befolkningen, i synnerhet kvinnorna. Möjligheterna att få fattighjälp var starkt beskurna. "Försvarslösa", d v s sådana som inte kunde beredas arbete, kunde tvångsrekryteras till arbeten med ännu lägre lön. Under andra hälften av 1800-talet häktades årligen omkring 5 000 människor för "försvarslöst och olovligt kringstrykande" enligt 1846 och 1853 års försvarslöshetslagstiftning. De personer som av "lättja" eller böjelse för ett kringstrykande och olämpligt levnadssätt underlät att skaffa sig arbete, kunde dömas till s k allmänt arbete. Merparten av de kvinnor som dömdes var prostituerade.⁹

De gamla försvarslöshetsbestämmelserna ersattes 1885 med lösdrivarlagen. Dess bestämmelser tillämpades vad kvinnor anbelangar huvudsakligen på prostituerade.¹⁰

Försvarslöshets- och lösdriverilagstiftningen var ett uttryck för 1800-talets husbondevälde. De bibliska orden "i tjänare underordnen Eder Edra herrar med all fruktan, icke allenast de goda och milda utan också de ovilliga"¹¹ inpräntades med katekes och hustavla i tjänstefolket. Både den världsliga och andliga överheten krävde total underkastelse. Det finns därför, som Frykman konstaterar i sin studie "Horan i bondesamhället", skäl att anta att husbönderna utnyttjade sin oinskränkta auktoritet mot tjänstefolket också i sexuellt hänseende. Ibland kunde också de förförda pigorna få ersättning. Frykman skriver: "Det hände rätt ofta att fattiga och fallna flickor kom till rika husbönder för att tjäna sitt bröd. Och då var det en del som begagnade tillfället att för en penning förföra dem."¹²

Den officiella inställningen till "hor" mildrades något när 1734 års strafflag ersattes med en ny 1864. I den nya lagen infördes ett särskilt kapitel om sedlighetsbrott. Där fanns bl a ett förbud mot otukt med kvinnor under 12 år och i vissa fall mellan 12–15 år. Lönskaläge straffades i vissa fall, liksom

samlag med "avvita" (d v s utan vett) kvinna. Samlag mellan ogifta blev straffritt, dock inte om barn blev följden. I ett särskilt kapitel om äktenskapsbrott behölls straff för enkelt och dubbelt hor samt för olika former av tvegifte.¹³ Den förhållandevis stränga lagstiftningen förmådde inte drastiskt påverka sedligheten, vilket bl a ökningen av antalet utomäktenskapligt födda barn visar.

I den nya lagen stadgades också förbud mot otuktigt beteende, vari ingick "den yrkesmässiga otukten". Från den gamla lagstiftningen övertogs bestämmelserna om förbud mot "sådana hus, där otukt bedrevs", d v s bordeller. Först 1918 intogs i lagen en övergripande koppleriparagraf. Trots bordellförbudet fanns i mitten på 1800-talet ansatser till sådana i Sverige. I sin historieskildring skriver Welander:

"Det torde icke lämnas oanmärkt, att, då erfarenheten i flera främmande länder trott sig i s k bordeller finna ett skydd och en damm mot veneriska sjukdomars kringspidande, tanken vid denna tidpunkt (1839 min anm) leddes äfven här på berörda inrättningar: Men då vår lag tydligen förbjuder tillvaron af sådana osedliga hus frågan huruvida de bidraga till sedlighet och sundhet inom ett samhälle ännu synes inte vara afgjord, föranledde den häråt riktade tanken icke till annat än att värdinnorna och några i staden inom broarna belägna kaffehus tillätos antaga i sin tjänst flera uppapperskor hvilka ställdes under polisens noggranna tillsyn och ålades en fortgående läkarbesiktning på bestämda tider."¹⁴

Tanken på att i Sverige – liksom på många håll på kontinenten – reglera och kontrollera könshandeln framfördes för första gången officiellt 1785, då Collegium medicum i Stockholm föreslog, att besiktning av kvinnor skulle göras "å värdshus, kaffehus och krogar", där prostitution misstänktes. Under första hälften av 1800-talet utfärdade myndigheterna i Stockholm vid flera olika tillfällen besiktningsföreskrifter gällande "lösa och liderliga kvinnor". Skälet var att de ansågs öka spridningen av veneriska sjukdomar. I de större städerna var sjukdomsfrekvensen hög. T ex ökade antalet patienter intagna på ett kurhus för könssjukdomar i Stockholm från 962 år 1843 till 1656 år 1846.¹⁵

Reglementeringen i Sverige

För att effektivisera den sanitära kontrollen inrättades i Stockholm år 1847 en särskild besiktningsbyrå med två anställda läkare. Byrån arbetade i huvudsak med råd och anvisningar till patienterna. Dess verksamhet betraktades av myndigheterna som föga effektiv. Därför lät överståthållarämbetet genomföra en nyordning 1859. Tanken bakom förslaget var: "Ett ändamålsenligt ordnande af besiktningarna å sedeslösa kvinnor, stäldt i sammanhang med den prostitutionen ständigt och ansvarigt öfvervakande afdelning hos sundhetspolisen". Samtidigt utformades ett särskilt prostitutionsreglemente – "stadgar och föreskrifter till förekommande af den veneriska smittans utbredande i hufvudstaden". Genom beslutet infördes reglementeringen i Sverige.¹⁶

Den medicinska uppsikten och kontrollen av de prostituerade utfördes av besiktningsbyrån. Men det ankom på en särskild avdelning hos polisen, som så småningom kallades sedlighetspolisen, att spåra upp och kontrollera "skörlevande" kvinnor samt att se till att de rättade sig efter föreskrifterna. De var skyldiga att minst en gång i veckan underkasta sig läkarundersökning. Efter 1875 ökades det till två gånger per vecka. Noggranna regler utarbetades om hur kvinnorna skulle bo och leva och om deras uppträdande på allmänna platser. Överträdelser föranledde först varningar. Hjälpste inte dessa dömdes kvinnorna till arbete och allmänt arbetshus eller spinnhus.¹⁷

Av samtliga kvinnor som dömdes till tvångsarbete under åren 1870–1904 utgjordes någonstans mellan hälften till 3/4 av inskrivna prostituerade från Stockholm. Hälften av alla besiktningskyldiga bestraffades med tvångsarbete. Under reglementeringens senare år blev tillämpningen av lösdrivarlagens bestämmelser ännu hårdare. Av 326 besiktningskyldiga i Stockholm år 1904 dömdes 242 till tvångsarbete för överträdelse av föreskrifterna.¹⁸

Reglementeringssystemet spred sig också till landsorten. Det anammades i Göteborg, Malmö, Uppsala, Lund, Eskilstuna, Jönköping, Falun, Norrköping, Helsingborg, Kristianstad och Sundsvall. I Malmö utfärdade polismästaren i slutet av 1880-talet reglementeringsföreskrifter. Samtliga inskrivna prostituerade erhöll ett exemplar av föreskrifterna med titeln "Underrättelse för besiktningskyldiga kvinnor". Därutöver erhöll de muntliga förhållningsorder. Prostituerade tilläts bara att bo på sju gator och i förstadsområdena. De fick under sommartid inte besöka första klassens badhus. Inte heller tilläts de att locka till sig kunder genom knackningar på fönsterrutor eller genom att visa sig i porten.¹⁹

Reglementeringen i Malmö var emellertid av äldre datum. Redan år 1874 upprättades en särskild förteckning över "lösaktiga och prostituerade kvinnor". I första bandet av matrikeln omfattande tiden från 1874 till april månad 1899 finns 276 kvinnor. Andra bandet som fortsätter fram till 1904 innehåller ytterligare 82 kvinnor. Under en 35-års period hade sålunda 358 kvinnonamn förts in i matrikeln över prostituerade i Malmö. En del data kan hämtas från dessa, bl a att ett tjugotal av de registrerade kvinnorna emigrerade till Amerika och att ett tiotal flyttade till Köpenhamn. Under hela perioden fanns i genomsnitt ett sextiotal kvinnor inskrivna varje år. Siffrorna för landets tre största städer under reglementeringsperioden redovisas i tabellen på nästa sida.

Som framgår av tabellen var könshandeln mer utbredd i Stockholm än i landets två övriga städer. Utvecklingen av antalet prostituerade är förhållandevis jämn. Den tillfälliga toppen i slutet av 70-talet berodde förmodligen främst på förändringar i organisationen av besiktningsbyråns verksamhet. Siffrorna återspeglar på långt när inte det verkliga antalet prostituerade.²⁰

Under de senare decennierna av 1800-talet växte sig motståndet mot reglementeringen allt starkare. I Sverige startades en avdelning av den internationella federationen mot reglementeringen år 1877. Initiativtagare var en manlig pastor och några kvinnor med erfarenhet från socialt hjälparbete bland kvinnliga fångar. Organisationen utgav året därpå en egen tidskrift, *Sedlighetsvännen*, som utkom fram till 1905. I tidskriftens första

Tabell III:1

Antalet inskrivna prostituerade kvinnor i Stockholm, Göteborg och Malmö från 1860–1904. Genomsnittssiffror för varje femårsperiod

Period	Stockholm	Göteborg	Malmö
	Antal	Antal	Antal
1860–64	354	–	–
65–69	475	–	–
70–74	480	–	–
75–79	527	–	53
80–84	704	170	60
85–89	754	168	54
90–94	781	180	57
95–99	865	199	64
1900–04	883	205	74

Källa: Reglementeringskommitténs betänkande del III, sid 12 ff och del IV sid 86, samt Malmö Stadsarkiv.

nummer, där rörelsens program presenteras, framgår mycket klart att man utgick från uppfattningen att reglementeringen i första hand kränkte den allmänna moralen och sårade anständighetskänslan:

”Ur moralisk synpunkt: inför prostitutionens mer och mer hotande framsteg är det icke nog att arbeta på upphäfvandet af de lagar och förordningar, som i det närmaste kunde anses gifva lasten en officiell stadfästelse. Det är äfven af nöden att bilda en förening för att med ord och handling inverka på den allmänna opinionen. Man har härvid att bekämpa allt det fördärflika inflytandet af förslappade seder, oanständiga moder, dålig litteratur och att motverka de allmänna fördomarne och synnerligast de orättvisa och öfverseendet med männens brott mot sedelagen.

Ur kristlig och filantropisk synpunkt: federationen skall verka till förmån för räddningshem, tillflyktsorter för värlösa unga quinnor, till förbättrandet av deras ekonomiska ställning och, i allmänhet, till beskyddandet av det svagare könet.

Federationens arbete, som måste utföras af både män och quinnor är riktad endast mot de missförhållanden, som äro hinderliga för ett folks sedliga utveckling. Barmhärtigheten bör vara den förnämsta lenken emellan alla de medlemmar utaf och vänner till vår förening, hvilka önska att vandra uti spåren efter Honom, som kommit för att uppsöka och frälsa det som var tappadt.”²¹

Tonen i Sedlighetsvännen var ofta upprörd och förfasad. Men vid sidan om de starka moralistiska inslagen fanns det också annan kritik – både i tidningen och i federationens offentliga skrivelser – avseende det administrativa godtycket i reglementeringssystemet och den ojämlika behandlingen av de prostituerade kvinnorna. Men man pekade också, liksom rörelsen

internationellt, på hur otillfredsställande resultaten var av systemet ur könshygienisk synvinkel. Historikern Gunilla Johansson, som studerat reglementeringsfrågan, visar att den svenska arbetarrörelsen och socialistiska kvinnorörelsen tog mycket liten del i kampen mot reglementeringen. Hon pekar på två tänkbara orsaker härtill. För det första ansåg arbetarrörelsen kampen för rösträttens genomförande som viktigast. En seger i denna strid skulle leda till att samhällsförhållandena skulle förändras så att prostitutionen också avskaffades. För det andra kritiserade många ledande socialdemokrater den borgerliga kvinnorörelsen för deras uppfattning att prostitutionen var ett moraliskt-personligt problem. Kata Dahlström skrev t ex:

”De borgerliga kvinnosakskvinnorna deklamerar mycket lasternas bekämpande och om uppfostrande sedlighet, men röra intet lillfinger för att skapa bättre arbetsförhållanden för kvinnor under löneslaveriet och därmed bereda hundratals flickor möjlighet att bevara sin sedlighet.”²²

Den abolotionistiska rörelsen öppnade ett arbetshem för prostituerade flickor på 80-talet för att på frivillig väg medverka till en förändring av deras tillvaro. Under 1800-talets sista årtionden och 1900-talets första startades ytterligare ett antal frivilliga hjälpinstitutioner. År 1906 fanns det 8 olika räddningshem ”för skörlefvande quinnor, som önska återgå till en hederlig vandel”. Fyra av dem drevs av frälsningsarmén. Av de senare fanns två i Stockholm och ett i vardera Göteborg och Malmö. Det senare öppnade sin verksamhet 1897. Det var beläget i en fastighet i en av Malmös arbetarförstäder.

Där fanns plats för 20 kvinnor. Ledningen för hemmet var en föreståndarinna, som till sin hjälp hade fyra kvinnliga ”kaptener”. Räddningsarbetet gick ut på att påverka skyddslingarnas religiösa känslor och vänja dem vid regelbundet arbete. Arbetstiden sträckte sig från 07.00 till 20.00. Kvinnorna logerade i sovsalar med fyra till sex kvinnor i varje. Arbetet var huvudsakligen olika typer av sömnads- och stickningsarbeten. Någon lön erhöll inte de intagna. Ledningen strävade efter att hålla kvinnorna kvar i hemmet under ett år. Målsättningen var att försöka skaffa dem arbete därefter. Många kvinnor erhöll också tjänster, huvudsakligen hos familjer som fick kännedom om deras förflutna. Man strävade efter att upprätthålla kontakten med kvinnor som lämnat hemmet och som befann sig på arbete i Malmös omgivning. En särskild kamratförening bildades. Från ledningens sida var man angelägna om att rekrytera de dåvarande prostituerade till frälsningsarmén. Kostnaderna för hemmets verksamhet bestreds genom frivilliga gåvor och bidrag och genom inkomsterna från försäljningen av de intagnas arbeten.²³

På sex av räddningshemmen gjordes ca 2000 intagningar under åren 1890–1905. Flera kvinnor intogs mer än en gång under perioden. Ca 800 kvinnor avvek eller avvisades från hemmen under perioden. Men en ansevärd andel blev hjälpta bort från könshandeln genom dessa anstalter.²⁴

Reglementeringssystemets främsta tillskyndare hade varit läkare. Men också inom läkarkåren började allt fler ifrågasätta det. En kritikriktning krävde en reformering av systemet, så att det skulle ge större effektivitet och

säkerhet i bekämpningen av könssjukdomarna. Det var mot bakgrund av dessa resonemang, som en motion i riksdagen år 1903 resulterade i att den s k reglementeringskommittén tillsattes. Gemensamt för samtliga ledamöter var uppfattningen att man ville avskaffa reglementeringssystemet i dess befintliga utformning.

Majoriteten ville att lösdrivarlagens föreskrifter fortfarande skulle vara tillämpliga på de s k helyrkesprostituerade kvinnorna. De anhållna lösdri-verskorna skulle anmälas hos en särskild ämbetsläkare, som hade rätt att beordra tvångsbesiktningen. Reservanterna menade att förslaget inte skilde sig särskilt mycket ifrån den hårt kritiserade reglementeringen. De betonade också att majoritetens förslag skulle medföra att den statliga kontrollen av könshandeln ensidigt riktade sig mot kvinnorna. Den påföljande remissdebatten blev livlig inom vissa kretsar, t ex inom svenska läkaresällskapet och delar av kvinnorörelsen, t ex Fredrika Bremer-förbundet.²⁵

Medicinalstyrelsen uppmanades av Kungl Majt att avge ett utlåtande över kommitténs betänkande. I sitt utlåtande tog styrelsen klart parti för reservanternas linje. I praktiken kom medicinalstyrelsens utlåtande att betyda vändpunkten i reglementeringens historia. Läkarna, systemets ivrigaste förespråkare, fick därigenom inte längre stöd från sjukvårdens högsta auktoritet.

Reglementeringen upphör

Det dröjde ända fram till 1918, innan riksdagen fattade något beslut. Fr o m ingången av 1919 upphörde reglementeringssystemet. För de prostituerade innebar förändringen, att de var mindre utsatta för sedlighetspolisens administrativa godtycke, men att de fortfarande var föremål för lösdrivarlagens bestämmelser. Beslutets viktigaste konsekvenser låg förmodligen på det ideologiska planet. Genom riksdagsbeslutet slog staten fast en negativ och icke accepterande hållning till könshandeln. Detta markerades ytterligare genom att strafflagens bestämmelser om koppleri skärptes. De nya bestämmelserna tog sikte på att förhindra könshandel på "flickställen", "partihotell", "restauranger" och i privata lägenheter. De syftade också till att bekämpa sutenörskapet, d v s utnyttjande av annans otuktiga levnads-sätt, som det hette i koppleriparagrafen, vilken i sin helhet lød:

"Var och en som vanemässigt eller för att därmed kunna bereda sig vinning föranleder till, förmedlar eller på annat sätt främjar otukt mellan andra: dömes för koppleri till straffarbete i högst 4 år eller fängelse i högst 6 månader.

Till straff, som nu är sagt, skall och dömas, där någon, utan att hava gjort sig skyldig till sådant förfarande, som i moment ett sägs, för egen vinning stadigvarande utnyttja annans otuktiga levnadssätt."²⁶

Genom den nya lagstiftningen började en ny era i svensk kriminalpolitik mot könshandeln. Det var i första hand profitörerna som skulle straffas. Det var dessa, som ådömdes de hårdaste straffen. Men lösdrivarlagens bestämmelser var fortfarande giltiga. Beräkningar har gjorts, som tyder på att ca 95 %

av samtliga kvinnliga lösdrivare, som anhölls efter 1918, var prostituerade.²⁷ Lösdriveristatistiken blir därför den enda någorlunda tillförlitliga källa, som antyder könshandelns omfattning och utveckling i Sverige fram till de senare decennierna. Följande tabell redovisar åtgärder mot kvinnliga lösdrivare.

Tabell III:2

Åtgärder enligt lösdriverilagen 1930–59

År	Gjorda an- hållanden	Frigivning utan åtgärd	Överlämn till soc vård	Enskild varning	Offentlig varning	Häktning och/eller tvångsarb
1930–34	675	79	23	240	230	103
1935–39	585	96	26	254	156	53
1940–44	599	128	18	288	132	33
1945–49	304	108	11	102	61	22
1950–54	168	68	21	43	26	9
1955–59	237	109	29	23	52	23

Källa: SOU 1962:22

Det sker en markant nedgång av antalet kvinnor, som häktats för lösdriveri under de fyra första decennierna på 1900-talet. Eftersom lösdriverlagen i första hand riktade sig mot prostituerade, då det gällde kvinnor, finns det skäl att anta att antalet prostituerade drastiskt minskade under mellankrigstiden.²⁸

Som framgår av tabellen minskade inte bara antalet anhållanden enligt lösdriverlagen. Tillämpningen blev också allt mindre repressiv. ”Frigivning utan åtgärd” blev allt vanligare, liksom ”överlämnad till socialvård”. Tvångsåtgärderna – varningar, häktningar och tvångsarbetsdomar – minskade klart. Skillnaderna mellan den första och sista 5-årsperioden på 1950-talet har delvis en administrativ förklaring.

1951 utfärdade inrikesdepartementet till följd av lösdrivarutredningen en promemoria vari krävdes att lösdrivarlagen skulle tillämpas ”restriktivt och med urskiljning”. Under de första åren på 50-talet har dessa intentioner följts. Men under de senare åren av decenniet stärktes tillämpningen i Göteborg och i synnerhet i Malmö. Polisledningarna i de båda städerna konstaterade att ordningen på gatorna försämrats som en följd av att man hörsammat inrikesdepartementets anmodanden. I Göteborg och Malmö började man på nytt ingripa oftare med hjälp av lösdrivarlagen. I Stockholm höll sig siffran för antalet anhållna kvinnliga lösdrivare per tusen invånare konstant mellan de bägge 5-årsperioderna från 1950-talet. Den var 0,14. I Göteborg ökade den från 0,10 för 1950–54 till 0,17 för perioden 1955–59. I Malmö mer än fördubblades siffran från 0,10–0,21. Siffrorna visar klart hur olika administrativa bedömningar påverkar statistiken, varför antalet anhållna enligt lösdrivarlagens bestämmelser inte är någon särskilt säker siffra på antalet verksamma prostituerade.²⁹

I den mån statistiken från lösdrivarlagen återspeglar könshandelns omfattning framstår det klart, att den i första hand var ett storstadsfenomen. Följande tabell beskriver utvecklingen.

Tabell III:3

Antal anhållna kvinnor enligt lösdrivarlagen i genomsnitt per år

Plats	1928 – 44	%	1945 – 59	%
Stockholms stad	389	62,8	147	62,3
Göteborgs stad	85	13,7	51	26,1
Malmö stad	49	7,9	27	11,4
Övriga landet	96	15,6	11	4,7
<i>Hela riket</i>	<i>619</i>	<i>100,0</i>	<i>236</i>	<i>100,0</i>

Källa: SOU 1949:4, bil 1, tab 5 samt SOU 1962:22, bil 1, tab 1, 5, 7, 9.

Tabellen antyder, att prostituerades andel i Stockholm förhållit sig någorlunda konstant under hela perioden, medan den framförallt ökat i Göteborg och Malmö på bekostnad av övriga landet. Det är möjligt att Göteborg och Malmö under denna 30-års period allmänt sett stärkte sina roller som metropolerna vid sidan om huvudstaden.

Det mest markanta med lösdriveristatistiken är den klara och entydiga nedgången i antalet anhållanden. Frågan är om det fanns en motsvarande sjunkande trend ifråga om könshandelns omfattning. Det finns inget entydigt svar. Förmodligen tillämpades lagen alltmer restriktivt och mera humant under åren.³⁰

Men att döma av den s k befolkningskommissionens³¹ iakttagelser minskade könshandeln påtagligt under mellankrigstiden. Kommissionen ansåg, att orsakerna till könshandelns tillbakagång hade sin huvudsakliga förklaring i att de sociala förhållandena allmänt förbättrats. Dessutom hävdade den att den dubbelmoralistiska hållningen ifråga om könsmoral höll på att övervinnas.³² Kommissionens sexualpolitiska tankegångar lyder:

”Att även om så som allmän norm äktenskapets ordning måste ställas så som ideal och alla ansträngningar inriktas på att undanröja hindren för tidiga giftermål – under nu rådande sociala förhållanden de utomäktenskapliga könsförbindelserna icke kunna etiskt bedömas genom ett allmänt och odifferentierat omdöme, utan att deras inre etiska halt beror av det allvar och det ansvar, varmed de upplevas. I detta hänseende blir av ofrånkomlig betydelse bl a de personliga eller sociala hinder för äktenskaps ingående, som kunna föreligga, samt vidare allmänna kraften hos den känsligrund, var å förbindelsen fotats, den varaktighet, varmed den består, och den trohet, som därunder iakttages.”³³

Sociala framsteg

Kommissionen bröt genom sitt uttalande mot det traditionella fördömandet av föräktenskapliga förbindelser. Man överlämnade ansvaret för konsum-

gänget till de inblandade parterna. Det var en viktig förändring i socialpolitikens historia, som präglats av strafftänkande och statligt förmynderi alltsedan landskapslagarnas tid. Delvis som en följd av kommissionens arbete och RFSU:s upplysningsverksamhet -- förbundet bildades 1933 -- avkriminaliserades horsbrotten 1937. Året därpå blev Sverige det första land som upphävde förbudet mot försäljning av preventivmedel.

Befolkningskommissionens syn på könshandelns framtida utveckling var genomsyrad av optimism. Vid sidan av den stegrade levnadsstandarden och den reglerade arbetstiden betonade kommissionen folkrörelsernas betydelse.

”Denna bildningsrörelse, liksom de folkrörelser, från vilka de ursprungit, har från första början givit en inriktning på ej blott kunskapstillgängelse utan även personlig fostran, och vid upprepade tillfällen har iakttagits hur just bildningsrörelsen gått i förbund med de stora ungdomsorganisationerna för att slå ner smutslitteraturen.

Under denna utveckling har – om här bortses från kortvariga konjunktur-rörelser – alkoholkonsumtionen stadigt nedgått och prostitutionen minskat. Beträffande den ännu kvardröjande prostitutionen är det sannolikt, att den i relativt högre grad än tidigare uppehålls genom den äldre generationen av män.”³⁴

Mellan raderna skymtar föreställningen om könshandelns framtida upphörande. Det uppväxande släktet skulle få en annan könsmoral och en negativ inställning till könshandeln. Kommissionen skriver:

”Det är . . . oriktigt att betrakta prostitutionen enbart som en de prostituerade kvinnornas egen angelägenhet. Den benägenhet som alltjämt gör sig gällande till denna egendomliga felsyn, är ett arv från dubbelmoralens tidevarv. Vill man bekämpa prostitutionen måste man emellertid framförallt bekämpa prostitutionens kundkrets. Kommissionen har redan tidigare framhållit sin uppfattning att genom dubbelmoralens övervinnande ökade möjligheter skapats för detta strävande. Hos den nu uppväxande manliga ungdomen torde den inställningen allmänt vara i framträngande, att konsumgäns med prostituerade icke tillhör den moderna tidens livsstil.”³⁵

Kommissionens tilltro på framväxandet av en ny och bättre social ordning var måhända tidstypisk för en arbetarrörelse, som konsoliderat sin makt. Kommissionens delbetänkande andades ett radikalt nytänkande i analysen av könshandelns orsaker. Mindre smickrande var emellertid de arvshygieniska tankegångar, som fördes fram i betänkandet som ytterligare en metod att bekämpa prostitutionens spridning:

”Genom sterilisering i större omfattning av psykiatriskt undermåliga individer bör alltså det material, ur vilket prostitutionen till stor del rekryterats, i någon mån minskas. Motsvarande gäller manliga sutenörer och kopplare.”³⁶

De arvshygieniska resonemangen tillhör ett 30-tal påverkat av fascismen, som skulle sätta en värld i brand. Under andra världskriget med den

allmänna beredskapen, förelåg de traditionella förutsättningarna för en tillväxt av könshandeln. Att döma av lösdriveristatistiken var tvärtom könshandelns omfattning låg under beredskapstiden. Detta utesluter naturligtvis inte att kring många militärförläggningar fanns en mängd tillfälliga könsförbindelser, som var mer eller mindre prostitutionsliknande. Men om detta vet vi föga.

Under de senare åren på 1940-talet arbetade en statlig kommitté, som 1949 föreslog att lösdriverilagen skulle upphöra. Utredningen hävdade, att med effektivt utnyttjande av de sociala vårdformerna och genom straffrättsliga sanktioner mot profitörerna ”torde samhället även efter ett upphävande av lösdrivarlagen kunna skydda sig mot de allvarligaste av de skadliga verkningarna, som följa med prostitutionen”.³⁷

Tongångarna under 50-talet präglades inte alls av samma optimism. Under hela decenniet fick dock lösdrivarlagen fortsätta att gälla. Den tillämpades också – som tidigare visats – hårdare mot decenniets slut än vid dess början. Inte förrän 1965 upphörde lösdriverilagen att gälla. Den ersattes då på förslag av en utredning från 1962 av lagen om samhällsfarlig asocialitet. Huvudtankarna bakom den nya lagen skisserades av utredningen på följande sätt:

”Utvecklingen efter mitten av 1940-talet av den asocialitet som i allmänhet förknippas med lösdriveri kännetecknas av att landsbygdens ofta oförargliga luffare nästan helt försvunnit för att efterträdas av ett till storstaderna koncentrerat stationärt asocialitets Klientel, sannolikt mindre omfattande men betydligt samhällsfarligare. De mera svårartade fallen återfinns framförallt i storstädernas traskområden, som enligt erfarenhet utgör grogrund för kriminalitet och bildar det huvudsakliga rekryteringsunderlaget för ungdomsasocialitet. Klientelet företer i stor utsträckning psykisk abnormitet (psykopati eller sociopati). Alkoholmissbruk är vanligt. Prostitution i förening med grov kriminalitet utgör ett vanligt inslag i bilden. Bettleri bedrivs i utmanande former eller på ett påträngande sätt. Särskilt betänkligt är den från flera håll påvisade tendensen hos asocialiteten att tränga allt djupare ner i yngre åldersklasser.

Till de mera samhällsfarliga elementen ansluter sig över ett flytande gränsområde ett stort antal förslummade och djupt förkomna individer, vilka behöver hjälp eller vård i en eller annan form men som antingen inte kan eller inte vill mottaga hjälp från samhällets sida. Intet tvivel kan råda om nödvändigheten av att samhället på ett eller annat sätt ingriper mot de mera allmänna formerna av asocialitet. Enighet råder också om att den föråldrade lösdrivarlagen inte längre får utgöra ett instrument för samhället i dess bekämpande av asocialiteten.”³⁸

Enligt de nya bestämmelserna skulle den dömas för samhällsfarlig asocialitet som fyllt 20 år och som inte försökte försörja sig hederligt utan förde ett liv, som var en fara för den allmänna ordningen och säkerheten. Det strängaste straffet för överträdelse av lagen var intagning på arbetsanstalt. Vid lagens tillämpning har endast ingripande gjorts mot kvinnor, som ägnat sig åt gatuprostitution. Men lagen tillämpades ytterst sällan och redan fyra år efter dess tillkomst väcktes en motion i riksdagen om dess avskaffande. Sedan dess har i praktiken inga ingripanden gjorts enligt lagen om samhällsfarlig

asocialitet, som efter förslag från socialutredningen upphörde att gälla 1982.³⁹ Men i praktiken avkriminaliserades prostitutionen för mer än ett decennium sedan. Därmed började en ny era i könshandelns svenska historia.

Sexklubbarnas uppgång och fall

I Sverige var könshandelns omfattning under 1960-talet blygsam. I slutet av decenniet räknade t ex polisen i Malmö med att det endast fanns ett 15–20-tal kända prostituerade i staden. Dessa var socialt och mentalt utslagna människor, som levde i misär. Men i början på 1970-talet började en drastisk förändring. Könshandeln tog fart. Utvecklingen beskrivs av en polis:

”På hösten 1970 blev det populärt bland flickor i övre tonåren att extraknäcka genom sena kvällspromenader i Malmö. Gatflickornas antal ökade snabbt och nu var det en helt annan klass på dem. Unga, fräscha, välformade kvinnokroppar ställdes till förfogande för älskogskranka män för en hundralapp. Ryktet började cirkulera om de nya uppenbarelserna och fler kunder drog sig dit. Marknaden var säljarens och fler flickor drogs in i karusellen.”⁴⁰

Anledningarna till den ökade könshandeln kan sökas på flera olika plan. Ideologiskt innebar 1960-talet en frigörelse bort från förmynderitänkande. Allt starkare röster krävde stopp för myndigheternas censur ifråga om vad som skulle anses sedligt att läsas eller ses på scen eller filmduk. En av de ivrigaste vapendragarna för avskaffandet av censuren var Hans Nestius, då aktivist inom Liberala studentförbundet och numera RFSU-ordförande. Han blickar tillbaka:

”Vi ville få bort pryderiet och släppa in ljus. Vi ville bejaka sexualiteten och skapa möjligheter för de seriösa, varma, öppna, erotiska bilderna och skildringarna . . . Vi hade en rad argument till varför den gamla lagen skulle bort. Vi som ville att det skulle bli fritt fram för erotiska skildringar trodde att det seriösa snart skulle konkurrera ut de farliga porrtidningarna som då fanns.”⁴¹

Den lag, som i första hand ungliberalerna bekämpade, var Brottsbalkens bestämmelser om ”tukt- och sedlighetssårande handling” samt begränsningar i tryckfrihetslagstiftningen. Dåtidens porrtidningar visade endast bikini-klädda pinuppor. Samlag på bild eller på scen framstod som sedlighetssårande. Kampen mot vad som upplevdes vara förmynderi vann många anhängare. Arrangörer av olika slags kommersiella sexvisningar kunde legitimera sin verksamhet med ideologiskt färgade fraser som ”Bort med förmynderiet” eller ”För en friare sexualsyn”.

En offentlig utredning fick i uppdrag att titta på gränserna för yttrandefriheten. Den lade 1969 fram sitt betänkande. Där föreslogs bl a ändringar i Brottsbalkens bestämmelser om sedlighetssårande handlingar. I en proposition till riksdagen 1970 gick regeringen ett steg längre och föreslog att stadgandena om sedlighetssårande handlingar helt och hållet skulle utgå ur strafflagstiftningen. Det betonades, att den enskilde i vidaste möjliga

omfattning själv borde få avgöra vilka framställningar i skrift, bild och andra media, han eller hon ville ta del av. Riksdagen beslöt samma år att anta förslaget. Detta innebar också att det stadgades straff för den som genom skyltning eller på liknande sätt förevisade pornografisk bild, som kunde väcka allmän anstöt. Ändringarna trädde i kraft under februari 1971. Därmed hade de juridiska hindren för sexklubbar och hårdpornografi avlägsnats.⁴²

Redan i mitten på 1960-talet hade en större tolerans mot mera avancerad pornografi visats från myndigheterna. Försäljningsställen av pornografiska alster öppnades ungefär samtidigt i de större städerna. I en del av dessa förekom visning av porrfilmer och framträdanden av poseringsflickor. Vissa kaféer hade kvinnliga servitriser som uppträdde med blottade bröst och som gästerna kunde beställa enskild posering hos. Redan innan lagändringen ägde rum hade de här etablissemangen utvecklats till renodlade sexklubbar. Programinnehållet utvidgades. Scenframträdanden med striptease, lesbisk show och samlag på scen blev allt vanligare. Vid sidan om scenframträdanden erbjöds också gästerna s k privat posering i särskilda utrymmen i anslutning till klubblokalerna. Kvinnorna ställde därvid upp med olika slag av könsumgänge – nakenposering, onani, vanliga samlag, oral- eller analsex, etc. Därmed blev sexklubbarna inget annat än illa maskerade bordeller.⁴³

Scenframträdandena på sexklubbarna var tillsammans med prostitutionen de viktigaste orsakerna till deras expansion under början av 1970-talet. Genom den systematiska annonseringen för sexklubbarnas verksamhet nådde de en bred kundkrets och långt ut på landsorten. Sexklubbar (eller porrklubbar, som de lika ofta kallades) fanns som mest i ett fyrtiotal orter. Det var i första hand i Malmö som utvecklingen av porrklubbarna blev explosionsartad. År 1972 fanns här hela 25 porrklubbar, medan det i Stockholm var 10 och i Göteborg 13. I övriga landet räknades samma år 21 sexklubbar. Kulmen i utvecklingen nåddes 1975, då det sammanlagt fanns 91 porrklubbar i Sverige.⁴⁴

I Malmö försvann porrklubbarna tidigare än på något annat håll. Under 1975 slog polisen till mot åtskilliga sexklubbar, där man kunde dokumentera att könshandel förekommit. En rad porrklubbsägare dömdes för koppleri i de påföljande rättegångarna. Sedan april 1976 har ingen porrklubbsverksamhet bedrivits i Malmö. Däremot har den fortsatt i övriga landet. I mars 1980 fanns 20 sexklubbar igång i Sverige, varav 7 i Stockholm och 4 i Örebro.⁴⁵

De lokala skillnaderna mellan olika polisdistrikt ifråga om tillstånds- och kontrollpraxis var den huvudsakliga orsaken till variationerna. I Malmö har polisen inte beviljat några tillstånd sedan 1976. Innehavaren av detta tillstånd kunde emellertid konstatera, att det inte gick att driva klubben legalt varför verksamheten upphörde efter en kort tid sedan polisen intensivt kontrollerat klubben och påtalat det olagliga i olika arrangemang. På andra håll, t ex i Örebro, har polisen inte ansett sig kunna ingripa, trots att åtskilliga vittnesmål gjort gällande, att könshandel förekommer på sexklubbarna i staden. Sedan den 1 juli 1982 är det inte längre tillåtet med s k live shows. Förbudet mot "offentlig pornografisk föreställning" har dock inte inneburit att sexklubbarna försvunnit.⁴⁶

Media som könshandelns vägvisare

Tidningarnas betydelse för könshandelns expansion återspeglades i den tilltagande poseringsannonseringen i början av 1970-talet. Under decenniets första år fanns det dagligen en mängd annonser (ofta i anslutning till sportsidorna) i kvällstidningarna. Bara för Malmös vidkommande kunde inemot ett femtiotal prostituerade på detta sätt utannonsera sina tjänster varje vecka. I morgontidningarna förekom – särskilt i Dagens Nyheter – också en omfattande rubrikannonsering. 1971 fanns 35 poseringsannonser i genomsnitt per dag i DN och många av annonserna avsåg flera prostituerade. Annonseringen väckte emellertid kritik. Tidningsutgivareföreningen rekommenderade sina medlemmar (d v s dagspressen) att upphöra med införandet av poseringsannonser i ett cirkulär 1973. Därefter sjönk antalet annonser drastiskt.

En del tidningar nonchalerade emellertid tidningsutgivareföreningens rekommendationer. I södra Sverige fortsatte Nordvästra Skånes tidningar med att ta in poseringsannonser. Genom att det blev den enda dagliga tidningen i regionen, där prostituerade kunde utannonsera sina tjänster, ökade antalet annonser starkt. Snart dominerade de prostituerade från Malinö spalten med könshandelsreklam i tidningen, trots att den egentligen inte hade någon större spridning i staden.

Dagligen annonserade ett tjugotal prostituerade ut sina tjänster i tidningen. Dess ägare och ansvarige utgivare dömdes för koppleri av högsta domstolen 1979.⁴⁷ Rättsläget var därmed klart.

Trots den fällande domen har emellertid en del kontakttidningar, ofta i offsettryckt form, fortsatt med direkt reklam för könshandel. Under rubriken "Personligt" har många större dagstidningar tagit in förtäckta annonser om prostitution. I ett mindre grupparbete undersökte några studeranden denna form för annonsering. En ung flicka annonserade i Sydsvenska dagbladet under "Personligt" med följande text: "Kvinna, 20 år, varm och tillgiven, söker välvårdad generös man för skön samvaro. Sv t 'Kanske fullträff'."

Hon erhöll 33 skriftliga svar. Över hälften av de svarande säger sig vara medvetna om att de måste betala pengar. I den mån – och det var i merparten av fallen – ålder, civilstånd eller yrke uppges, visar det sig att majoriteten av de svarande är gifta medelålders män med god social ställning.

En ung man annonserade samma söndag i samma tidning med texten: "Ung viril man, 24 år, söker på detta sätt Dig, mogna kvinna, för diskreta träffar med skön avkoppling. Sv t 'Generös med Dig'." Han erhåller endast två svar. I det ena brevet beskriver en medelålders kvinna hur hon lever tillsammans med sin man, som är impotent p g a sin invaliditet. Kvinnan säger att hon har sin mans tillåtelse att betala för samlag med unga män. Det andra svaret kommer från en prostituerad, som erbjuder den unge mannen sina tjänster.⁴⁸

Den här typen av annonser existerar fortfarande och det råder oklarhet om var gränserna går för tidningarnas skyldighet att bedöma annonsmaterialet. Under hösten 1981 anmälde jag tillsammans med en kollega vid prostitutionsprojektet Kvällsposten för koppleri. Vi ville ha utrett om tidningens

ansvarige utgivare eller annan ansvarig – tex annonschefen – begick brottsliga handlingar, då tidningen under framför allt juli och augusti hade börjat ta in annonser med rubriker som ”Fotomodell” eller ”Nakenmodell”.

Telefonnumren gick till några av Malmös mest kända prostituerade, som tidningen Kvällsposten dessutom haft omfattande reportage kring. Ett minimum av kontroll hade behövts från tidningens sida för att den skulle kunna förvissa sig om, att det rörde sig om prostitution. Genom att ringa telefonnumret i annonsen fick man lyssna på följande meddelande från en automatisk telefonsvarare, intalad av en mjuk kvinnoröst med utländsk brytning, med dämpad musik i bakgrunden:

”Hejsan. Detta är (ohörbart) charmflickans automatiska telefonsvarare, (telefonr) Tack för att du ringde älskling. Jag har kommit hem. Jag jobbar som vanligt måndag till fredag 10–20. Lördagar och söndagar också öppet som vanligt mellan 12 till 18. Ni är välkomna till min bostad (ett namn)-gatan 4, första våning, står på dörren Kontor Capri. (Beskrivningen på gatuadressen, min anm) Hoppas ni ska hitta mig. (ohörbart) charmflickan har stora fasta bröst, är mycket snygg kropp. Svart hår ända till ända, temperamentsfull och jag är snäll också. Ni är välkommen till min bostad (adressen, min anm). Tack för att du ringde.”

Utredningen lades dock ner. Åklagaren menade, att uppsåt inte kunde styrkas. Tidningen upphörde dock med annonsmottagandet omedelbart efter det att vår anmälan blev känd.⁴⁹

Men massmedia har inte bara fungerat som marknadsförare inom könshandeln. Av mer avgörande betydelse är kanske dess moraliska eller – om man så vill – omoraliska påverkan. Fram till mitten av 1970-talet förekom mycket sporadiskt indignationsartiklar om könshandeln. Snarare dominerades tidningsmaterialet av glamorösa reportage kring prostituerade eller raljanta beskrivningar om köpt kärlek. Det var först på senhösten 1976, som en förändring kunde iakttas. Sedan dess har merparten av materialet kring könshandel i dagspressen beskrivit prostitutionen i termer av sociala eller kriminologiska problem. Vilken betydelse denna massmedias ändrade attityd har haft för att dämpa könshandelns omfattning har jag inte försökt mäta. Men sannolikt har den betydtt åtskilligt.⁵⁰

Sexindustrin som könshandelns främjare

Men det finns också en viktig del av massmediabranschen, som följt en konsekvent könshandelsfrämjande linje. De pornografiska alstren har förmodligen spelat en väsentlig roll genom att ideologiskt bana vägen för könshandelns expansion.

Genom riksdagsbeslutet 1970 om ändrade tryckfrihetsregler blev det fritt fram för hårdporren. Följden blev en fullkomlig explosion ifråga om perverterad pornografi. Under något år genomgick pornografin i Sverige en förändring från relativt sedesamma pinuppor i bikini till orgier i sexuella avvikelser. Nästan i alla porrtidningar blev det regel att visa samlag, gruppsex och s k sixtynine (oralsex) i olika varianter. analsex, lesbiska och

homosexuella inslag ökade starkt. Sadism och masochism förekom också som regelmässiga inslag i de gängse porrtidningarna, ofta förenade med olika spektakulära attribut som nazism eller gynekologisk undersökning. Många av de agerande kläddes i läder, gummi eller fjättrades i kedjor. Zoofilistiska specialtidningar, där åsnor, grisar, hästar och hundar är samlagspartner dyker upp och etableras på marknaden. Samtidigt ökas drastiskt inslagen av barnpornografi.⁵¹

Vid sidan av den direkta porrindustrin etablerade sig snart de s k herrtidningarna som en direkt maktfaktor i branschen. De bägge tidningarna Fib/Aktuellt och Lektor stod snart inte de renodlade porrtidningarna mycket efter ifråga om perversiteter och spektakulära sexskildringar. Herrtidningarnas samlade veckoupplagor har varit relativt konstant under de senaste tio åren. Med en genomsnittsupplaga på över en halv miljon och med förhållandevis små redaktioner (det är lätt att "smälla ihop" en herrtidning) har de tillhört de mest profitinbringande tidningarna.⁵²

Sexindustrin utvecklades också inom andra branscher än den grafiska. Sexfilmerna blev snart etablerade storsäljare på våra vanliga biografer. Mera avancerad porrfilm visades på speciella sexbiografer eller såldes direkt till konsumenterna per postorder.⁵³ En av de ledande porrfilmsproducenterna upptar i sin katalog för 1978 62 filmer. Av dessa kan man genom varudeklarationen i katalogen notera, att 10 innehåller kiss och bajs (två med lesbiska varianter), 9 av dem har olika teman på analsex (två med en s k knullmaskin och två med svarta män), 6 är homosexuella filmer och 5 är lesbiska filmer (med olika varianter som t ex rakade kön och "knullmaskiner"). Åter andra deklarerar speciella inslag som färgade män, orientaliska, gravida eller rakade kvinnor. I endast en film förekommer det bara två agerande. I övriga är det ofta massbesättningar av samlagspartner, t ex "8 män", "8 kvinnor och en man", "fem flickor och åtta män", etc.⁵⁴

I Malmö fanns minst 24 renodlade porrföretag 1978. Fördelningen på olika verksamhetsfält var följande: 10 postorderföretag, 7 butiker, 5 grossister, 1 tidningsutgivare och 1 porrbiograf. Endast nio av företagen drevs som aktiebolag.⁵⁵

De helt dominerande verksamhetsgrenarna var och är tidningar och film. Men det betyder inte, att de s k sexhjälpmedlen är en ur kommersiell synpunkt helt ointressant produkt. Årligen beräknas det i Sverige säljas ca 20 000 mer eller mindre penisliknande massageapparater. Därutöver förekommer många varianter av uppblåsbara dockor – både manliga och kvinnliga. Olika kroppsdelar – vaginor, huvuden, penisar – säljs också i uppblåsbart skick. De dyrare varianterna kan man reglera till önskat tryck och de innehåller också "vibratorer".⁵⁶

Gemensamt för sexindustrin – oavsett ifall det är tidningar, filmer eller s k sexhjälpmedel – är att den framställer sexualiteten på ett vad man skulle kunna kalla förtingligt sätt. De agerande ses inte som människor, utan som en slags sextleter, där det är prestanda och inte människors upplevelser av varandra som räknas. Kvinnorna framställs ofta som objekt, som i första hand är till för mannens njutningar. Sexualakten fixerar sig ofta på könsdelar och blir lösryckt från sitt personliga sammanhang.

Denna opersonliga och objektifierade framställning av sexualitet som

pornografiprodukterna bidrar med, har förmodligen betytt mycket som ideologisk främjare av könshandel. Men den har också direkt bidragit till att öka könshandeln, då de agerande i tidningar och filmer rätt och slätt prostituerar sig. För Sveriges vidkommande har dock produktionen av pornografi endast varit marginell. Merparten av alstren har framställts utomlands. Pornografins betydelse för könshandeln i vårt land har därför nästan i huvudsak varit av ideologisk och propagandistisk natur.

Den formliga flodvåg av pornografi, som sköljde in över Sverige, då tryckfrihetsbestämmelserna ändrades, kan i sig också ses som ett uttryck för en icke-puritansk kommersiell moral. Rosmari Eliasson och Joachim Israel gör följande konstaterande i en artikel om konsumtionssamhället och vårt sexualbeteende:

”I denna utvecklingsprocess (den industriella utvecklingen med större konsumtionsmöjligheter efter andra världskriget, min anm) har konsumtionssamhället inget behov av en puritansk moral, som kräver ett tillbakahållande av den omedelbara behovstillfredsställelsen. Tvärtom, så frammanar och underhåller konsumtionssamhället en moral som omvandlar människan till en reifierad (förtingligad) konsument, vilket innebär att inte bara existerande behov måste tillfredsställas, utan också att nya måste skapas. På så sätt är konsumtionssamhällets moral i hög grad icke-puritanistisk.”⁵⁷

Konsumtionssamhället har inte något behov av moraliska restriktioner. Allt skall kunna köpas. Sett i detta perspektiv framstår könshandelns utveckling som en logisk konsekvens av konsumtionssamhällets styrka under de första åren av 1970-talet. I ökad omfattning efterfrågades udda – kanske vad somliga skulle kalla för ”frigjord” – sexualitet. Den pornografiska industrin påverkade sannolikt många att överträda olika former av tabun. Det blev ofta prostituerade, som fick utgöra partners till män, som fantiserade om sexualitet från porrtidningarnas värld. Många prostituerade har med illa dolt äckel beskrivit sina upplevelser i detta avseende för oss. En av dem berättar:

”Det hände titt som tätt att torskarna frågade om man kunde ställa upp på än det ena och än det andra. Jag har varit med om det mesta. Det är inte klokt vilka typer man möter. Det finns de som vill att man ska slå dem eller kedja dem. Och det har jag gjort. Men däremot har jag aldrig ställt upp på att bli slagen och det är flera som velat det. Många har bara velat att man skall suga dem för att deras fru inte vill, med det har de bara fått om de betalt rejält extra, för de har ju inte gummi och många släpper satsen rakt i ansiktet på en. Det är djävligt äckligt. Det finns också de som vill ha två tjejer på en gång och helst att man då spelar lesbisk. Det är faktiskt rätt vanligt. Det tycker jag är okey. Man känner sig ju tryggare när man är två och dessutom blir det bättre betalt. Ja, det finns alla möjliga typer från de som bara vill köpa ens begagnade trosor till de som är sadistiska våldtäktsmän.”

Inom könshandeln sätts alltså pris på olika tjänster. Sexualiteten har därvid inte bara i sig blivit ett uttryck för konsumtionssamhällets mönster, utan också ifråga om utförande. En prissättning sker i förhållande till hur pass avancerad sexualakten anses vara. Billigast är onanin – den s k ”toppmas-

sagen” – och dyrast sadomasochistiska övningar. På samma sätt som antalet hustrur är ett uttryck för konsumtionsmakt i polygama samhällen, kan formen för sexualiteten inom könshandeln bli ett uttryck för köparens köpkraft.

Det råder delade meningar om hur pornografin påverkat sexualmönstren i samhället. Den danske forskaren Berl Kuchinsky hävdar, att man möjligen kan se ett samband mellan den ökade pornografin och minskade antalet sexualbrott i Danmark. Statistiken för Sveriges vidkommande ger knappast belägg för ett sådant resonemang. Antalet våldtäkter, som kommit till polisens kännedom var t ex 652 år 1967, men 800 1977. Sannolikt har pornografin fått till följd, att männen i ökad utsträckning försöker överträda tabun, att de i ökad omfattning ser sexualiteten som ett prestationsförhållande och sin sexualpartner som ett objekt. Indirekt har därför också pornografin främjat könshandeln.⁵⁸

Kontrollen av könshandeln

En av de viktigaste orsakerna till att könshandeln växte explosionsartat under de första åren på 1970-talet var den bristande samhällskontrollen. Polis och andra myndigheter var inte beredda på att den skulle anta de proportioner, som den faktiskt gjorde. Inte heller var man medveten om vilka sociala skadeverkningar, som följde i dess spår. Bristen på insyn och kontroll ledde till att könshandelns profitörer kunde agera relativt ostört.

Ett mått på hur samhället intresserat sig för könshandeln erbjuder kriminalstatistiken. I tabell III:4 redogörs för hur antalet anmälningar av koppleri och främjande av otukt som kommit till polisens kännedom, utvecklats under den tid Brottsbalken reglerat brotten.⁵⁹ Som framgår av denna har utvecklingen varit tämligen jämn med vissa iögonfallande undantag. Den höga siffran för 1974 kan nästan uteslutande förklaras med en enda otuktshärva i en landsortsstad, där antalet anmälningar var extremt många.⁶⁰ Vidare framgår, att under senare hälften av 1970-talet har en märkbar tendens till ökat antal anmälningar ägt rum. Mest påtaglig är dock denna ökning ifråga om antalet dömda personer. Denna återspeglar i viss mån polisens ökade aktivitet mot kopplare. Koppleribrott är nämligen i väldigt hög grad ett s k spaningsbrott, d v s merparten av anmälningarna (och därmed domarna) har aktualiserats efter polisens egen spanings- och utredningsverksamhet.⁶¹

Tabell III:4 säger oss ingenting om den faktiska brottsligheten. Kopplerifallen har varit mångdubbelt fler än vad siffrorna på anmälningar och domar antyder. Från vårt arbete i Malmö vet vi att merparten av prostituerade har en relation, som skulle kunna karakteriseras som ett kopplareförhållande. Av 502 prostituerade, som varit verksamma i Malmö under åren 1973–77 hade 51 (10,2 %) hallickar, där relationen styrkts genom dom. Men hela 264 (52,5 %) hade hallickar enligt polisens spaningsanteckningar.⁶² Mörkertalet för koppleri är således högt.

Polisens ökade aktivitet gentemot könshandeln började (åtminstone vad gäller storstäderna) i Malmö. Det var till en början främst sexklubbarna, som fick kännas vid en ingående granskning. Denna resulterade i att polisen gick

Tabell III:4

Utvecklingen av anmälningar och domar avseende koppleri och främjande av otukt i Sverige 1965–1979

År	Anmälda brott som kommit till polisens kännedom	Antal domar
1965	63	11
1966	64	6
1967	51	9
1968	65	13
1969	44	32
1970	47	11
1971	69	13
1972	70	35
1973	54	16
1974	199	14
1975	67	28
1976	64	35
1977	60	37
1978	79	31
1979	117	38

till frontalattack mot samtliga porrklubbar i staden.

Kulmen nåddes våren 1975, varefter någon egentlig sexklubbsverksamhet inte bedrivits i Malmö. Under åren 1973–76 dömdes 15 porrklubbsägare och 7 anställda vid porrklubbarna till koppleri vid Malmö tingsrätt. I de flesta fallen fick de dömda förhållandevis långa fängelsestraff.

Sedan porrklubbarna stängts kunde polisens verksamhet huvudsakligen inrikta sig på andra typer av koppleri. I första hand kom hallickarna i fokus. Polisens ökade insikter om könshandelns karaktär, som vunnits under upprepningsaktionerna mot sexklubbarna, gav många uppslag i kampen mot enskilda hallickar. Åtskilliga färgade amerikaner hade med ett iögonfallande dyrbart liv, där flotta kläder och vräkiga bilar tillhörde de gängse attributen, utmanat rättvisan. Det var också de, som blev den första gruppen av hallickar, som direkt spaningsarbete riktades mot.

Polisens kontroll av könshandeln inskränkte sig emellertid inte bara till spaningsarbete. Efter massor av klagomål från de närboende intillstitutionsstråken ökade ordnings- och trafikpolisen sina insatser i könshandelsmiljön. Genom denna uppmärksamhet greps en del rattfyllerister och andra trafiksyndare. Bilister som oupphörligen körde samma rundor stoppades av polisen. Tillsammans med spaningspolisens kontroll av prostituerade och deras kunder innebar denna intensifierade uppmärksamhet från ordningsmakten ett irritationsmoment för såväl prostituerade som könsköpare. En del – och det gällde sannolikt mest köparna – blev därför mindre intresserade av könshandel.

Det kanske mest påtagliga beviset på myndigheternas aktivitet mot

könshandeln var de betonghinder för trafik på Kungsgatan (prostitutionsstråket framför andra i Malmö), som gatukontoret lät sätta dit under 1978. Inför trycket från de många boende i området, som upplevt könshandeln som störande, gjorde gatukontoret en omdisponering av trafiken. Genom de nya arrangemangen tvingades såväl de prostituerade som köparna att flytta på sig. Denna medvetna omflyttning av könshandeln i Malmö fick initialt till följd att marknaden försvårades. Köpare och säljare visste helt enkelt inte riktigt var de skulle träffas. Också på andra håll i landet har myndigheterna genom trafikregleringar försökt att motverka könshandeln.

Könshandel och samhällsstruktur

Den sociala kontrollen över könshandeln är inte bara myndighetsutövning. Det kanske förstås bäst av det faktum, att det i mindre orter inte finns någon könshandel, trots att där finns gott om könsköpare. Den sociala kontrollen tillåter vare sig prostituerade eller könsköpare i mindre samhällen.⁶³ Relativ anonymitet för de inblandade tycks åtminstone i moderna samhällen vara en förutsättning för att könshandeln skall breda ut sig.

Under de senaste åren av 1960-talet och de första åren av 1970-talet fanns en rad samhälleliga processer, som tillsammans verkade i riktning mot att de mellanmännsliga relationerna förändrades. 1974 kunde jag skriva följande:

”Den ökade arbetsdelningen har inneburit att människor blir mer och mer isolerade. Den höga teknologiska nivån kräver en specialisering i funktioner. Också i vårt sociala liv är detta karakteristiskt. Vi umgås inte med människor i egenskap av medmänniskor utan i egenskap av rörläggare, socialassistenter, poliser eller fritidsledare. En av de allvarligaste konsekvenserna härav blir att människor får svårare att identifiera sig med både det allmänna och med varandra. Den höga och fortskridande arbetsdelningen hotar människors sociala medvetande. Några statistiska uppgifter om arbetsdelningen är svåra att få fram. Från statistiskt håll arbetar man med olika former av yrkesklassifikationer. Dessa täcker emellertid inte helt och hållet den specialisering som vi människor allt mer ägnar oss åt.

Att varuutbud och prissättning är fundamentala funktioner i det svenska samhället idag och att denna *kommersialisering* ständigt utvecklas är obestridligt. Allt fler sektorer dras in i detta köpar- och säljarförhållande. Detta får givetvis betydande följder för våra mellanmännsliga relationer. Köp och försäljning av varor och tjänster upptar en stor del av våra kontakter med andra människor. Pris sätts på möjligheter att få träffa andra. I sociologin betecknas tendensen att mellanmännsliga relationer får varuutbudets karaktär med termen reifikation. Vi blir mer och mer benägna att betrakta varandra i kommersialismens spektrum. Vad tjänar jag på att bli vän med honom? Vad kan jag vinna på att göra honom den tjänsten? är frågor som i stort sett alla av oss ställt. Tendensen att vi blir allt mer benägna att räkna varandra i kronor och ören är starkare än någonsin.

Ett annat kännetecken i det moderna svenska samhället är den *höga mobiliteten*. I våra dagar finns en betydande befolkningsomflyttning – både nationellt och internationellt. I de större städerna är bortåt 10 % av befolkningen invandrare. De kommer med ett annat kulturarv och är främmande för det svenska livsmönstret.

I många kommuner – exempelvis Malmö – flyttar ungefär en tiondel av befolkningen från eller till kommunen under ett år. Dessutom finns det en betydande inomkommunal mobilitet. Vid sidan av den geografiska flyttningen finner man också ständigt skiftningar på andra väsentliga avsnitt i det mänskliga livet. Man beräknar att i genomsnitt vart tredje år byter anställda arbetsgivare. Samtidigt finns det en hög rörlighet inom de olika arbetsplatserna. Detta kringfläckande leder till att vi blir ytterst osäkra. Våra möjligheter att etablera nya varaktiga förbindelser med andra människor blir relativt små. Anonymiteten förstärks. Inte minst för det uppväxande släktet skapar den höga mobiliteten stora identifikationsproblem.

Ett särdeles viktigt drag i den svenska samhällsstrukturen av idag är att *familjebanden tenderar att upplösas*. De flesta av de funktioner som familjen hade för bara några decennier sedan har blivit mindre betydelsefulla. Genom att kvinnorna i ökad utsträckning är sysselsatta utanför hemmet har flera av de traditionella familjeinsatserna försvunnit. Barntillsyn och vård av gamla och utslagna släktingar är kanske de viktigaste. Detta har också påverkat familjens betydelse och beständighet. Skilsmässorna har ökat och giftermålen minskat. 1962 utgjorde antalet äktenskapsskillnader ca 17 % av ingångna äktenskap. Samma siffra 1972 var ca 40 %. 1962 hade knappt 10 % av födda barn utomäktenskaplig status. 1972 var samma siffra drygt 25 %. Inget tyder på att familjebanden skall stärkas.

Det stora och tilltagande utbudet och *konsumtionen av envägskommunikation* har i många avseenden förändrat våra umgängesvanor. Idag får vi i ökad utsträckning räkna med att den mesta information vi erhåller om vår omgivning ges av massmedia. Självfallet måste radio, tv, film och press ha betydande konsekvenser för vår mellanmänskliga samvaro. Några egentliga analyser av förhållandet att vi kanske i genomsnitt tillbringar tre timmar om dygnet med att ta emot kommunikation från en riksliknande sändare saknas.

Det är emellertid uppenbart, att det måste betyda en ökad standardisering av våra normer och vårt uppträdande. Dessutom minskar utrymmet för ömsesidig kommunikation.

Den *ökade ålderssegregationen* har betytt minskad förståelse mellan generationerna. Genom uppbyggnaden av institutioner som förskola, grundskola och pensionärscentra uppstår nästan vattentäta skott mellan olika åldersgrupper. En betydande fara ligger i denna splittring. Det gäller framför allt barnens möjligheter till identifikation och förebilder.

De *långa avstånden till beslutsfattarna* är något som blivit än mer påtagligt under de allra senaste åren. I många avseenden saknas demokratiska strukturer mellan de vart tredje år återkommande allmänna valen. Arbetsplats- och boendedemokrati finns inte ens i sina mest elementära former för de flesta. Kommunindelningsreformerna, företagskoncentrationen och bildande av storavdelningar inom fackföreningsrörelsen har påtagligt ökat avstånden mellan vanligt folk och makthavare.

Utrymmet för att människor tillsammans skall kunna lösa sina gemensamma angelägenheter – som ju den gamla kommuntanken var – är ytterst begränsat.¹⁹⁶⁴

Sambandet mellan samhällsstruktur och könshandel är inte enkelt. Att de här skisserade tendenserna sammanföll med könshandelns explosionsartade utveckling i Sverige bara antyder ett möjligt samband. Under samma tid utbreddes sig också det tunga narkotikamissbruket i vårt land, vilket dittills

varit i stort sett helt okänt. Detta påverkade i sin tur könshandelns tillväxt. Andra liknande fenomen, som expanderade, var t ex självmorden. Under de tre första åren på 1970-talet ökade antalet suicidfall med 28 % jämfört med samma år under 1960-talet. Alkoholkonsumtionen ökade mellan åren 1963–73 med 40 % räknat per invånare över 15 år.⁶⁵

Det är möjligt att de beskrivna tendenserna på ett avgörande sätt bidragit till könshandelns explosionsartade utveckling i början av 1970-talet. Obestridligt är, att den materiella standarden i Sverige var högre än någonsin tidigare i historien. Det ekonomiska skyddsnätet var bättre utbyggt än kanske på något annat håll i världen. Mitt i välfärden blomstrade könshandeln – den som alltid tidigare i historien hade burit fattigdomens prägel. Det var mot denna bakgrund, som prostitutionsprojektet i Malmö skulle utvecklas.

Noter

¹ Montgomery, A, sid 16.

² Hellspong, M och Löfgren, O, sid 200.

³ Montgomery, A, sid 127 f.

⁴ Gasslander, K, sid 24 f.

⁵ Historisk statistik, del I, tabell 12 och 13.

⁶ Qvist, G, sid 117 samt den svenska historien, del IX, sid 12.

⁷ Hellspong, M och Löfgren, O, sid 269.

⁸ Johansson, G, sid 9 ff, se även Widerberg, K, sid 101 f.

⁹ SOU 1949:4, sid 44. Se även Underdånigt betänkande, del III, bilaga III, sid 61.

¹⁰ DsS 1980:9, del I, sid 117.

¹¹ Petrus första brev till korintierna 2:18.

¹² Frykman, J, sid 193 f.

¹³ DsS, 1980:9, sid 87.

¹⁴ Welander, E, sid 26.

¹⁵ Underdånigt betänkande, del II, sid 37 ff.

¹⁶ a. a., sid 43 ff.

¹⁷ a. a., del I, sid 347.

¹⁸ a. a., del III, sid 60 och tabellerna 3 och 18.

¹⁹ a. a., del IV, sid 97.

²⁰ a. a., del III, sid 15 ff.

²¹ Sedlighetsvännen, nr 1, 1878, sid 1.

²² Citerat efter Fredelius, G, sid 22, se i övrigt Fredelius arbete sid 20 ff.

²³ Underdånigt betänkande, del IV, sid 140 ff.

²⁴ a. a., del IV, sid 148 f.

²⁵ Debatten inom Svenska läkarsällskapet utgavs i bokform under redaktion av Severin, John, år 1913.

²⁶ § 11 i Strafflagen enligt beslut 1918.

²⁷ SOU 1949:4, bilaga 1, sid 58.

²⁸ SOU 1962:22, sid 92. Observera att en kvinna kan ha anhållits flera gånger per år. Det lär dock ej ha varit vanligt.

²⁹ a. a., bilaga 1, sid 211 ff.

³⁰ a. a., sid 36.

³¹ Kommissionen arbetade åren 1935–38 för att föreslå åtgärder mot det sjunkande födelsetalet. Inom utredningen tillsattes en speciell delegation för att skapa "en vidgad och förbättrad undervisnings- och upplysningsverksamhet i sexuella frågor".

³² SOU 1936:59, sid 104 f.

³³ a. a., sid 77.

³⁴ a. a., sid 78.

³⁵ a. a., sid 107.

³⁶ a. a., sid 105. Fredelius, G har i sin uppsats utförligare uppehållit sig vid dessa tankegångar hos utredningen.

³⁷ SOU 1949:4, sid 159.

³⁸ SOU 1962:22, sid 198.

³⁹ SOU 1977:40, sid 829 ff.

⁴⁰ Olsson, T, sid 23.

⁴¹ Hans Nestius i en intervju i Aftonbladet 1981-02-16.

⁴² DsS 1980:9, sid 608 f.

- ⁴³ a. a., sid 609 ff, se även Månsson, S-A och Larsson, S, 1976, sid 76 ff.
- ⁴⁴ DsS 1980:9, sid 616.
- ⁴⁵ a. a. Samt egna källstudier.
- ⁴⁶ Beräknas ske hösten 1982.
- ⁴⁷ Dom i HD, B 83/79.
- ⁴⁸ De bägge har skriftligen redogjort för sina erfarenheter, men ej låtit publicera dem.
- ⁴⁹ Angreppen från Kvällsposten var oftast synnerligen illa underbyggda i fråga om faktamaterial.
- ⁵⁰ Nilsson, C och Öijer, B har i sin studie dokumenterat pressens ändrade inställning sedan vi publicerade "Svarta affärer" hösten 1976.
- ⁵¹ Vid flera olika tillfällen har jag tagit del av den förhärskande pornografin, bl a vid besök i specialaffärer. Se även vår redogörelse i Månsson, S-A och Larsson, S, 1976, sid 89.
- ⁵² Sörmark, S i Aftonbladet 1980-01-03.
- ⁵³ I Malmö fanns minst 6 st biografer.
- ⁵⁴ Filmindex 78 utgiven av Coller Climax, sid 6 ff.
- ⁵⁵ Skytte, G, sid 13 f.
- ⁵⁶ a. a., sid 50 ff.
- ⁵⁷ Eliasson, R och Israel, J, sid 69.
- ⁵⁸ Kushinsky, B, sid 87 ff. Jfr DsS 1980:9, sid 640 f och Boethius, CG, sid 31.
- ⁵⁹ Tabellen är hämtad från Månsson, S-A, 1981, sid 138 f.
- ⁶⁰ SOU 1976:9, sid 144.
- ⁶¹ Jfr Maschmann, H, sid 23.
- ⁶² Jfr Månsson, S-A, 1981, sid 137 ff.
- ⁶³ I våra studier om könsköparnas sammansättning har vi kunnat konstatera att ett stort antal kommer från andra kommuner i regionen, t ex Eslöv, Lund eller Staffanstorps. Men det gäller endast modern tid. Under 1800-talet fanns det prostituerade i många städer med ca 20 000 invånare. Jfr t ex Lundquist, T, som visat att det fanns 117 registrerade prostituerade i Lund under åren 1877-1907.
- ⁶⁴ Larsson, S, 1974, sid 8 f.
- ⁶⁵ Månsson, S-A och Larsson, S, 1976, sid 18.

HUR VI LADE UPP ARBETET

Bakgrunden

Under år 1975 upplevde en rad myndigheter i Malmö – socialförvaltningen, polisen, länsstyrelsen och lokala skattemyndigheten – tilltagande problem kring vissa restauranger, barer och andra liknande lokaler. Illegalt spel, sprit- och narkotikalangning, koppleri, misshandel, häleri och liknande brott föreföll dem dyka upp allt oftare i och kring vissa lokaler i staden. Dessutom hade man kunnat se hur två större hotell- och restaurangföretag gått i konkurs och där svindlande fastighetsaffärer tycktes ligga bakom rörelsernas ekonomiska bankrutt. Vidare hade polisen, som jag nämnde i förra kapitlet, gått till frontalangrepp mot stadens porrklubbar, där i stort sett samtliga ägare misstänktes – och senare dömdes – för koppleri,

Behovet att mot denna bakgrund försöka få ett bättre grepp om olika serveringslokalers betydelse för brottsligheten, framstod som allt mer angeläget för tillsynsmyndigheterna. Men också serveringslokalernas sociala betydelse i övrigt ansågs det nödvändigt att få till stånd en bredare principiell diskussion kring. Därför beslöt berörda myndigheter efter gemensamma överläggningar, att på ett mera systematiskt sätt försöka belysa näringsstäl-lenas situation och utveckling i Malmö ur framför allt social synvinkel.

En projektgrupp för ändamålet bildades. Denna beslöt att genomföra en undersökning om vissa näringsstäl-lens sociala struktur och betydelse. Genom att i viss mån få ekonomiskt bidrag för undersökningen från Brottsförebyggande rådet kunde idén förverkligas. För utredningsuppdraget engagerades jag och Sven-Axel Månsson. Vårt arbete började under våren 1976.

Efter att sammanlagt ha arbetat med vårt utredningsuppdrag under knappt ett halvår kunde vi på hösten 1976 presentera våra forskningsresultat. Det var uppenbart att vi efter denna korta tid inte skulle kunna göra mer än en pilotstudie. Därför fick vi i första hand inrikta oss på att belysa intressanta frågeställningar som skulle kunna ge upphov till fortsatt forsknings- och utredningsverksamhet. När rapporten utkom i november 1976, visade det sig att våra förhoppningar inte kom på skam. Rapporten, som vi kallade *Svarta affärer*¹, vållade stor uppmärksamhet. Speciellt uppmärksammad blev prostitutionsproblematiken. I en undersökning, som utförts vid journalist-högskolan i Stockholm, har massmedias sätt att hantera prostitutionen efter vår rapports publicerande analyserats. Vi skall citera denna:

¹Under vintern 1976–77 fördes en debatt i Sverige om prostitution och pornografi. Den omedelbara orsaken var en undersökning som socialförvaltningen i Malmö gjort. Den publicerades i november under titeln ”Svarta

- affärer". En vecka senare kom ett TV-program om tonårsprostitution. Sedan följde händelserna slag i slag.
- 18/11 "Svarta affärer" presenteras.
- 24/11 Studio S sänder "Småflickor till salu – ned lagens hjälp?" Efter programmet formuleras en JO-anmälan mot polisen som ansetts alltför släpphänt. 17 personer skrev under. (Studio S sändes i repris 29/11)
- 25/11 Beslut att polisen, socialförvaltningen och skolan ska utreda ungdomsprostitutionen i Stockholm. En arbetsgrupp tillsätts av samarbetsorganet BPS (barnavårdsnämnd, polis, skola). Två frågor i riksdagen efter avslöjandena om barnporr i Stockholm. Rolf Sellgren (fp) frågar justitieminister Sven Romanus (opol) om denne vill ge polisen större resurser för att bekämpa tonårsprostitutionen. Inga Lantz (vpk) frågar socialminister Rune Gustavsson (c) vad han tänker göra för att stoppa barnprostitutionen och barnpornografen.
- 27/11 Den större importören av pornografiska tidningar med barn ska sluta ta in sådana tidningar. Flera JO-anmälningar mot polisen (den 7/12 hade 8 anmälningar kommit till JO-expeditionen).
- 3/12 Stockholms turisttrafikförbund tar från årsskiftet bort alla sexannonser (till porrklubbar) i broschyren "This week in Stockholm".
- 8/12 Socialborgarrådet i Stockholm Mats Hulth (s) föreslår i fullmäktigedebatten att hotell och restauranger som tillåter prostitution inte ska få förnyat sprittillstånd.
- 9/12 Stockholms polischef Hans Holmér tillsätter en specialgrupp på 23 poliser för att hejda den ökande prostitutionen.
- 15/12 Lukas Bonnier beslutar att dra tillbaka FIB/Aktuellts julkalender med nakna kvinnor.
- 16/12 Den hårt kritiserade sexualbrottsutredningen skrotas. Justitieminister Sven Romanus utser en ny kommitté.
- 21/12 Dagens eko har i flera sändningar under dagen ett reportage som avslöjar att polisen tvingar till sig gratis samlag med prostituerade. Debatt i radion på eftermiddagen.
- 22/12 Rikspolisstyrelsen utser en specialkommission som ska utreda anklagelserna mot polisen.
- 4/1 Polisens specialgrupp lämnar sin första rapport. En hallick har gripits. Två razzior mot misstänkta bordeller. Flera unga flickor – två under femton år – har rapporterats till sociala myndigheterna.
- 19/1 Stockholms kommuns spritpoliser träffar på prostituerade på hotell Sheraton.
- 28/1 Sexualbrottsutredningen får sina nya direktiv. En specialutredning om prostitutionen ska göras av socialdepartementet innan Romanus tar ställning till straffet för koppleri. Mats Hulth vill utreda Stockholms 'Svarta affärer'. Socialförvaltningen ska leda en expertgrupp med folk från polisen, länsstyrelsen och skattemyndigheten."²

Den här refererade händelseutvecklingen har i första hand gällt Stockholm och rikspolitiken. Också i Malmö, där man tidigare än på andra håll – som vi belyste i *Svarta affärer*³ – hade uppmärksammat problemen kring prostitutionen, ansåg berörda myndigheter det önskvärt att fortsätta bearbetningen av problemen. Detta kom bl a till uttryck i att den projektgrupp, som jag tidigare nämnt vid redogörelsen för bakgrunden till *Svarta affärer*, ombildades till en projektledningsgrupp för prostitutionsbekämpning. Den beslöt att begära, att sociala centralnämnden i Malmö skulle starta en kurativ

och uppsökande verksamhet bland prostituerade och ansöka om medel hos Brottsförebyggande rådet för fortsatt forskning rörande prostitutionen. Eftersom jag och Sven-Axel Månsson deltog i projektgruppens sammanträden, hade vi självfallet möjligheter att medverka vid utformningen av de konkreta förslagen till sociala centralnämnden. För planläggningen av vad som senare skulle bli prostitutionsprojektet svarade projektgruppen för strategin medan vi tillsammans med projektgruppens ordförande, som också var chef för den avdelning inom Malmö socialförvaltning som handhar allt behandlingsarbete, fick ta oss an taktiken. De strategiska frågorna i sammanhanget var bl a: Hur skulle de olika myndigheterna i Malmö gå vidare på sin prostitutionsbekämpande väg? Vilka medel skulle man använda sig av för att inte riskera att de redan hårt drabbade kvinnorna i prostitutionshanteringen skulle drabbas ännu hårdare?

De taktiska frågorna vid planeringen av prostitutionsprojektet var de som i huvudsak angick socialförvaltningen. Hur skulle projektet lämpligen organiseras? Vilka arbetsmetoder skulle användas? Hur borde ett forskningsarbete inom det här området kunna läggas upp? Vare sig på de strategiska eller taktiska frågorna kunde definitiva svar presenteras.

Vi båda utarbetade ett forskningsprogram, som i första hand var avsett att ligga till grund för en eventuell ansökan om forskningsbidrag från Brottsförebyggande rådet. I detta skrev vi:

”Den tidigare nämnda explorativa studien (’Svarta affärer’, min anmärkning) ger en väl dokumenterad ytlig bild av prostitutionen, såsom den tagit sig uttryck i Malmö under åren 1974–76. Beskrivningen baseras dock på data kännetecknande för en s k pilot-studie, dvs enskilda intervjuer och refererande av tillgängligt aktmaterial. Denna beskrivning är därför allt för osäker för att ligga till grund för både allmänt förebyggande sociala åtgärder och systematiserat socialt behandlingsarbete. I en undersökning med tidsmässigt bättre resurser och framför allt med en begränsning endast till prostitutionen är förutsättningarna goda att ge berörda myndigheter – inte bara i Malmö – ingående kunskaper om prostitutionen.”⁴

Men vi framhöll också att den planerade studien om könshandeln i dagens Malmö inte skulle få karaktären av en byråkratisk utredning, som endast syftade till att ge myndigheterna informationer för sitt beslutsfattande. Tvärtom poängterade vi att prostitutionens omfattning och uttrycksformer måste ses mot bakgrund av samhällets struktur.

Vi betonade klyftan mellan å ena sidan existensen av en omfattande vårdapparat och å andra sidan det faktum, att prostitutionen enligt alla tillgängliga siffror ökat lavinartat i Sverige under 1970-talet. I forskningsprogrammet antydde vi tänkbara förklaringar. Den hänsynslösa kommersialiseringen påverkar inte bara vårt sätt att konsumera utan också våra mellanmännsliga relationer. Vidare var det uppenbart, att de utbyggda välfärdsorganen – så väl transferering som vårdapparaten – inte fungerade som medel att uttradera den traditionellt fattigdomsstämplade prostitutionen. Vidare förklarade vi, att prostitutionen också måste ses i perspektivet av den s k ekonomiska brottsligheten.⁵

Redan i det inledande skedet stod det klart för oss, att ifall vi skulle

genomföra ett ambitiöst forskningsprogram var det nödvändigt för oss att samla in en rad data kring alla aktörerna i könshandeln – den prostituerade, köparen och profitören. Detta betydde att en stor del av vårt forskningsarbete helt enkelt har gått ut på att samla in social statistik kring de olika grupperna i könshandeln.

Prostitutionsprojektet blir till

Den 24 februari 1977 beslutade sociala centralnämnden⁶ att ansöka om medel hos Brottsförebyggande rådet för att kunna igångsätta en kombinerad forsknings- och behandlingsverksamhet riktad till de prostituerade i Malmö. Som underlag för ansökan låg det forskningsprogram, som vi tidigare omnämnt. Härifrån framgick, att forskningsarbetet borde bedrivas intimt sammanlänkat med det kurativa arbetet.

Genom denna konstruktion skulle vi kunna erhålla material för att belysa de prostituerades situation och kunna utvärdera resultatet av de kurativa insatserna. Eftersom vi tidigare hade erfarenhet av socialvårdsarbete och dessutom genom vårt arbete med *Svarta affärer* hade tillägnat oss särskilda kunskaper om prostitutionen, ansåg socialförvaltningens ledning att det var lämpligt att vi båda på deltid arbetade med socialt arbete på samma villkor som de socialarbetare, som senare skulle engageras i projektet. Själva hade vi ingenting att erinra mot denna konstruktion.

Malmö socialförvaltning hade dittills inte några nämnvärda erfarenheter av en forskningsorganisation där behandlare och forskare förkroppsligades i samma personer. Däremot fanns rika erfarenheter av en sådan konstruktion vid socialförvaltningen i Stockholm, där Barnbyn Skå – med förgrundsge-stalter som Gustav Jonsson och Bengt Börjeson – varit banbrytande. Erfarenheterna härifrån kunde vi vid denna tidpunkt tillgodogöra oss. Vi visste att föreningen av de bägge arbetsuppgifterna socialt arbete och forskning skulle innebära påfrestande villkor, som det t ex beskrivs av Bengt Börjeson med orden:

”Man säger att arbetet mycket lätt blir ’splittrat’ mellan forskarens engagemang i faktiska behandlingsarbetet och själva forskningsuppgifterna. Det är den ena halvan av problemet. Den andra svårigheten består i svårigheten att avväga resurserna för *arbetet* å ena sidan och forskarens engagemang som deltagare och uppbyggare av ett *socialt system* å den andra sidan. Man har svårt att veta vilket som är det viktigaste kravet på ens person i det aktuella ögonblicket.”⁷

Trots de upplevda motsättningarna hos de bägge rollerna som forskare och behandlare anser han emellertid ”att den grundläggande idén innebär stora möjligheter att förnya både forskarrollen och praktikerrollen inom behandlingsområdet och det bästa av allt är att *idén är generaliserbar*”.⁸ Med dessa erfarenheter från Barnbyn Skå var det inte svårt för oss att acceptera en organisation där vi båda arbetade som forskare och behandlare, även om vi visste att det skulle betyda svårigheter, framför allt initialt, med att hitta de egna formerna för de dubbla arbetsrollerna.

Enligt den först skisserade modellen planerade vi tillsammans med

socialförvaltningens ledning, att vi skulle arbeta 2/3-dels tid som forskare och 1/3-dels tid som socialarbetare. Förutsättningarna för en sådan konstruktion var emellertid att socialförvaltningen erhöll ett forskningsbidrag från Brottsförebyggande rådet, som täckte lönekostnaderna för två tjänster. Så skedde emellertid inte.

I den fortsatta planeringen av vad vi nu kom att kalla prostitutionsprojektet stod det klart att vi endast sammanlagt hade 2 1/2 tjänster att räkna med. Efter överläggningar mellan oss och avdelningschefen för den sociala avdelningen på socialförvaltningen kom vi fram till att projektstarten skulle kunna ske den 1 september 1977. Vi diskuterade också konkreta spörsmål som tjänsteorganisation, lokaler och ekonomi men också metodfrågor i det sociala arbetet. Beträffande metoden i arbetet var vi överens om att vi, då väl projektet kom igång, borde bedriva en uppsökande verksamhet i prostitutionsmiljöerna, framförallt på Kungsgatan där gatuprostitutionen i Malmö huvudsakligen var lokaliserad. Vi enades också om att med de nedskärningar, som drabbat det planerade projektet, borde vi bägge arbeta deltid liksom de två socialarbetare, vilka enligt de ursprungliga planerna skulle rekryteras till projektet. Därför utlystes två deltidstjänster som socialassistenter vid prostitutionsprojektet i socialförvaltningens interna personalmeddelanden.

Eftersom tjänsterna inte var ordinarie ankom det på avdelningschefen att besluta om tillsättandet. Torsten Fredriksson och Britt Inger Lind var de sökande, som hade den längsta tjänstgöringstiden vid förvaltningen och de utsågs därför som socialassistenter på deltid i prostitutionsprojektet. Vi bägge som både skulle vara forskare och socialarbetare fördelade vår tjänstgöringstid lika mellan de bägge arbetsuppgifterna.

De personalresurser, som vi hade att röra oss med var alltså knappa. Från 1.1.1978 fick vi samtliga möjlighet att arbeta 30 tim/vecka. Vid halvårsskiftet samma år började vi att arbeta heltid samtliga fyra. Men fler än vi blev engagerade. Först och främst hade vi en ovärderlig hjälp av beredskapsarbetare. De kom att fungera som någon slags allt i allo för oss, både ifråga om socialt arbete och som biträde i forskningsarbetet. Det skulle nämligen dröja länge innan vi fick problemet med skrivhjälp löst. Att vara med och starta ett socialvårdsprojekt handlar inte så lite om administrativa bekymmer.

Vid starten av prostitutionsprojektet hade vi inga lösningar på alla de praktiska problem som vi stod inför. Lokal borde skaffas. Den skulle utrustas med möbler, telefoner och kontorsmaskiner. Tjänstgöringsscheman och interna informationsrutiner skulle göras upp. Men viktigast av allt, vi skulle också nå de prostituerade och kunna hjälpa dem.

Den första månaden gick helt och hållet åt till att lösa dessa administrativa frågor. Vi försökte inledningsvis skaffa oss en lokal i anslutning till Malmös prostitutionsstråk, Kungsgatan. Detta visade sig emellertid svårt. När vi därför hade möjlighet att få en lokal, belägen i Malmös centrum med adress Djäknegatan 4, accepterade vi denna. Vi hade nämligen insett att en lokal belägen i närheten av Kungsgatan skulle innebära åtskilliga nackdelar. För det första skulle flickor som av olika anledningar önskade dölja sin kontakt med oss – tex av rädsla för repressalier från kamrater eller hallickar – kanske inte söka upp oss, ifall lokalen var belägen i omedelbar anslutning till

könshandelsmiljön. För det andra skulle det finnas risk för att lokalen utvecklade sig till någon slags värmestuga med allt vad det skulle innebära av svårigheter att utveckla seriösa rehabiliterande satsningar. Fördelarna med att ha en lokal centralt belägen föreföll oss dessutom stora. Kvinnor boende i ytterområdena skulle ha ganska lätt att ta sig in till oss, eftersom alla busslinjer går till centrum. En annan fördel med lokalen, var att den var inrymd i ett ordinärt kontorshus. Våra besökare behövde inte riskera att bli ”stämplade”, eftersom de lika gärna skulle kunna ha ett ärende till exempelvis tandläkarmottagningen, eller någon annan neutral hyresgäst på vår adress.

När väl lokalen var anskaffad, återstod problemen att utrusta den. Det visade sig inte vara någon lätt uppgift. Eftersom vi saknade en självständig budget för projektet med avsatta medel för utrustning, fick vi ägna åtskillig tid åt att mer eller mindre tigga till oss överskottsutrustning hos socialförvaltningens många olika institutioner. Möbleringen av våra lokaler skedde därför pö om pö. Det var först när verksamheten hade pågått ungefär ett år, som vi kunde känna oss någorlunda tillfredsställda med lokalernas inventarier. Men då hade vi också åberopat arbetarskyddslagstiftningen.

Också andra praktiska problem krävde mycken möda av oss. Våra tjänstgöringsscheman, vilka vi arrangerade så att vi i stor utsträckning skulle kunna jobba på kvällstid, skulle godkännas av chefer och fackförbund. Alla andra praktiska arrangemang – som rätt att använda bil i tjänsten, att få betalt för våra utlägg, ifall vi bjöd på kaffe eller bio, att ha möjlighet att ringa rikssamtal då växeln var stängd, etc – tog åtskillig tid att lösa. Det dröjde också ca ett år innan vi kände oss någorlunda nöjda.

Jag nämner detta, inte för att ondgöra mig över den kommunala byråkratin, utan därför att jag tror att dessa våra praktiska problem har en allmängiltig relevans. Sannolikt är det så, att varje försöksprojekt har betydande problem med vad man skulle kunna kalla för den organisatoriska infrastrukturen. Karaktären av denna påverkar, förmodligen i större utsträckning än vad man tänker sig, resultatet av arbetsinsatserna. Det är därför som många forskare, som arbetat med att utvärdera olika typer av socialvårdsprojekt, ägnat åtskilligt utrymme för en redovisning av de praktiska arrangemangen kring dessa.⁹

Att nå en målgrupp

Prostitutionsprojektet skiljde sig från de flesta klientorienterade verksamheter inom socialvården. Vi riktade inte vårt arbete mot en grupp klienter, som definierades genom sitt drogberoende, ålder eller andra mera påtagliga epiteter. Någon klar definition av vad prostituerade innebar, hade vi inte då projektet började. Däremot visste vi – liksom för övrigt nästan varje Malmöbo – att prostituerade fanns på Kungsgatan. Innan vårt projekt började, hade de endast varit utsatta för intresse från potentiella kunder, nyfikna blickar, polisens spaning, de närboendes negativa reaktioner och många förbipasserandes förakt. Vi hade därför inga överdrivna förhoppningar om att vi skulle välkomnas varmt av de prostituerade, då vi började

arbeta med att utbjuda våra tjänster till dem på deras arbetsplats – Kungsgatan.

Att bedriva s k uppsökande verksamhet var i och för sig inte något nytt. Inom vårdarbetet har detta existerat länge i vårt århundrade, allt från frälsningsarméns slumsystrar till 1970-talets fältassistenter. Det var istället målgruppen, som vi upplevde som relativt unik. Eftersom vi inte hade några erfarenheter från modern tid i Sverige att bygga på, blev våra försök till stor del improviserade.

Att nå de prostituerade var inget självändamål. Avsikten var att kunna erbjuda dem socialvårdsinsatser, som skulle kunna stödja dem i deras egna eventuella strävanden att upphöra med prostitutionen. Den hjälp, som vi skulle kunna bistå med var i stort sett den som socialvården i övrigt erbjöd. En av de grundläggande hypoteserna bakom starten av speciella socialvårdsinsatser riktade till de prostituerade var, att de inte redan hade etablerat en förtroendefull kontakt med de vanliga socialbyråerna. Denna hypotes fick vi också bekräftad.¹⁰

Vår strategi för att nå de prostituerade skulle kunna sammanfattas i följande punkter: 1) att vara fysiskt närvarande i prostitutionsmiljöerna, inledningsvis i första hand på och kring Kungsgatan, 2) att utdela en informationsfolder om vår verksamhet – både till prostituerade och myndigheter, 3) att försöka få massmedia att informera om vår verksamhet för att därigenom nå ut både direkt och indirekt till de prostituerade, 4) att informera den övriga vårdapparaten om prostitutionsprojektet, så att socialassistenter och andra skulle kunna göra oss uppmärksamma på prostituerade, som de trodde behövde vår hjälp, 5) att få de poliser, som arbetade med spaning på Kungsgatan och som ofta hade ganska bra kontakt med vissa prostituerade, att hänvisa hjälpbehövande kvinnor till oss, 6) att be de prostituerade som vi fick kontakt med, att uppmana de kvinnor som de trodde behövde hjälp, att ta kontakt med oss.¹¹

Då vi planerade detta tillvägagångssätt förklarade vi bägge, som skrivit *Svarta affärer*, (som vi antog hade fått ett negativt mottagande av många prostituerade p g a ett klart avståndstagande från prostitutionen) att vi till en början skulle hålla oss i bakgrunden, både när det gällde fältarbete och massmediaframträdanden. Vi kom också överens om att de av oss, som endast skulle syssla med socialt arbete och som vi framöver för enkelhetens skull kallar socialarbetarparet, skulle nedteckna sina sammanfattande intryck från fältarbetet. Dessa anteckningar till vad vi kallade för "Loggen" fick på detta sätt karaktären av dagboksanteckningar i vilka vi kunde följa utvecklingen av den uppsökande verksamheten.

Hur projektet utvecklades

Den första egentliga arbetskvällen för socialarbetarparet i prostitutionsmiljön var den 21 oktober 1977. Från detta rapporterar de: "Vi började ganska sent, omkring kl 20.00. Vi blev ganska trötta i benen efter en timme. Så snart vi observerade en flicka ökade vi takten, men missade henne alltid beroende på, som vi sedan märkte, att flertalet stannade max femton-tjugo sekunder och därefter hoppade in i en bil. Framtill klockan 21 hade vi inte träffat

någon . . .” Emellertid fick de låna en bil och genom att vara bilburna ökade deras möjligheter att komma i kontakt med de prostituerade. De som de samtalade med var ”tillmötesgående och hyggliga, men var stressade”.

Dessa första trevande försök att upprätta kontakter med de gatuprostituerade gav oss vissa erfarenheter. För det första var det nödvändigt att ha bil i arbetet. För det andra borde vi ha ett konkret ärende, istället för att bara löst resonera med de många gånger jäktade flickorna.

Den konkreta uppgiften, som vi inledningsvis ansåg påkallande, var att informera om vår verksamhet. För detta ändamål lät vi trycka upp en informationsfolder, som vi skulle ge de prostituerade. I foldern, där vi summariskt informerade om vår verksamhet och om de tider och telefonnummer på vilka vi kunde nås, var vi också angelägna om att understryka vår tystnadsplikt. Utdelandet av foldern till de prostituerade blev också en inkörsport för bättre kontakt med dem.

Samtidigt med att de första stapplande stegen i fältverksamheten togs, hade också massmedia i Malmö anledning att skriva om vår verksamhet. Incitamentet var i första hand den statliga prostitutionsutredningen, som förlagt ett av sina sammanträden i Malmö. Genom att massmedia rapporterade ganska utförligt om vårt projekt, blev det känt för en bred allmänhet, men också bland de prostituerade. Inte minst massmediauppmärksamheten gjorde att vi från november månad 1977 började känna, att vi fick respons på vår verksamhet. Telefonerna började ringa. Anhöriga till prostituerade, socialassistenter och kuratorer började efterfråga våra tjänster. Men det skulle dröja ännu några månader innan de prostituerade själva började ta kontakt med oss på lokalen.

Innan jag redogör för hur verksamheten vid projektet tog form, skall jag nämna något om dokumentationen. Samtliga anställda vid prostitutionsprojektet genomförde regelbundet behandlingskonferenser. Detta skedde med ungefär tre månaders intervaller. Vid dessa genomgångar av samtliga de prostituerade, som vi etablerat kontakt med, frågade vi oss: Hur ser situationen ut idag? Vad behövs för att den skall förändras till det bättre och vad kan vi i så fall göra? Dessa enkla frågor utgjorde grunden för de resonemang, som vi förde vid dessa behandlingskonferenser där i de flesta fall också vår närmaste chef var närvarande.

Med utgångspunkt från våra minnesanteckningar över de prostituerade, som vi kommit i kontakt med, kunde vi sålunda vid de här regelbundet återkommande konferenserna diskutera igenom varje enskilt fall. Minnesanteckningarna var strukturerade på ett sådant sätt att de i varje fall skulle kunna hålla oss informerade om utvecklingen. Genom att särskilja minnesanteckningarna från det gängse socialjournalförandet markerade vi avsiktligt, att vi såg sekretessfrågorna som viktiga. De kollektiva minnesanteckningarna för forskningsändamål garderade oss mot riskerna att från andra enheter inom socialförvaltningen och från andra myndigheter få krav på oss att lämna ut informationer om de prostituerade, som vi fått i förtroende.

För varje prostituerad, som vi arbetade med, gjorde vi på det här sättet en utförlig minnesanteckning. Denna disponerades efter följande rubriker:

- *Kontaktman* (för att ange vem eller vilka av oss som haft det huvudsakliga ansvaret i behandlingsarbetet)
- *Tidpunkt för första kontakt* (för att bedöma hur ärendet tidsmässigt utvecklats)
- *Omständigheter kring och orsaker till första kontakten* (ägnat att belysa hur vårt kontaktarbete fungerat)
- *Prostitutionserfarenheter* (såväl tidsmässiga som geografiska och med avseende på slag av prostitution)
- *Social situation* (bostads-, familje-, sysselsättnings- och missbruksförhållanden samt liknande betydelsefulla omständigheter)
- *Tidigare erfarenheter av socialvård* (omfattning av åtgärder liksom vederbörandes upplevelse av dessa)
- *Lägesbedömning* (hur vi bedömer vederbörandes möjligheter att förändra sin sociala situation och bryta med prostitutionen).

Dessutom har vi vid varje konferenstillfälle beträffande de olika personerna haft en genomgång enligt följande mall:

- *Vidtagna åtgärder* (de initiativ som vi tagit)
- *Utfallet av dessa* (varvid vi försökt bedöma hur lyckade våra insatser varit)
- *Lägesbedömning* (vilket har inneburit ett försök till en koncentrerad redogörelse för den sociala situation varje person befunnits sig i och hur vederbörande upplevt denna samt en bedömning av om prostitution fortfarande förekommer)
- *Planering* (av våra insatser)

Vid vår behandlingskonferens i juni 1979 kunde vi konstatera att vi etablerat kontakt med jämt 100 prostituerade. Vi hade dock träffat åtskilligt flera. Under den tid vi befunnit oss i olika prostitutionsmiljöer – i huvudsak på prostitutionsgatorna, men också i ateljéer – träffade vi andra, som till skillnad från de 100 inte efterfrågat våra tjänster eller vägrat att diskutera närmare kring sin person och situation. Dessa är ej medräknade.

Några metodologiska överväganden

Dessa hundra första behandlingsärenden på prostitutionsprojektet kom att utgöra en av populationerna för vår forskning. Men innan jag i detalj redogör för denna, skall några av de överväganden vi gjorde redovisas.

Könshandeln som ämne för sociologisk forskning karakteriseras av att den – åtminstone i vårt samhälle – är dold. Det finns inga färdiga och fullständiga register över prostituerade, hallickar eller kunder. Det finns få andra sociala företeelser, som är legala men ändå bekämpas som könshandeln. Därför är könshandeln som sociologiskt objekt svårtillgängligt.

Sociologer har å andra sidan ofta med förkärlek valt miljöer eller grupper av människor, som varit obekanta för det stora flertalet. Undersökningar som Galtungs "Fengelsesamfundet", Goffmans "Asylums" eller Lewis "Five families" beskriver en verklighet, som merparten av människor inte känner till. Forskarna får i sådana undersökningar en förmedlande roll mellan den grupp de beskrivit och som saknat tillräcklig egen styrka för att

göra sig hörd, och makteliten eller kulturetablissemangen.

Åtskilliga studier har gjorts om prostitutionen. Innan vi började vårt arbete i Malmö var emellertid den övervägande delen av dem – åtminstone i Sverige – författade av medicinare. Detta hänger förmodligen samman med tendensen att byta ut "synd" mot "sjukdom" som bättre svarar upp mot samhällets krav att få avvikare anpassade. Den tilltagande tendensen att använda sjukdomsstämpeln har utförligt analyserats av den amerikanska psykiatrikern Thomas Szasz.¹²

Eftersom vi arbetade både som forskare och socialarbetare kunde vi inte enbart verka som objektiva iakttagare. Det krävdes, att vi bidrog till förändringar hos både enskilda klienter och gruppen i stort under den tid vi bedrev forskningsarbetet. Vi hade från början en negativ inställning till könshandel. Forskningsmässigt innebar detta ett ställningstagande. Vi kunde instämma i vad tex Joachim Israel skriver om en förhärskande sociologisk tradition:

"I modern sociologi har många av dess representanter med skepsis sett på denna samhällskritiska uppgift. De har istället hävdats att sociologin bör beskriva samhället, analysera dess institutioner och sociala processer, men överlåta samhällskritiken åt politikerna – eller utopisterna. Konsekvenserna har inte sällan blivit att man försökt undvika att bli inblandad i diskussioner om och ta ställning till kontroversiella ämnen. Istället har man värderat högt sådant vetenskapligt arbete som medfört att man kunde syssla med säkra problem, problem som inte kräver några personliga ställningstaganden. Om en sådan tendens kombineras med ovilja att ta upp teoretiska frågeställningar, kan resultatet bli ett studium av ur samhällets synpunkt perifera problem. Det genomförs ofta med en förfinad teknik med vars hjälp man samlar in en mängd empiriska data av föga allmänt intresse."¹³

Vi har alltså inte varit neutrala forskare, opåverkade av vårt ämne. Tvärtom var det vår skyldighet som socialarbetare att hjälpa de prostituerade. Men dessa var också våra undersökningsobjekt. Inom sociologisk forskning förklarar man sällan explicit att objekten också är subjekt. Men det är bara som subjekt de kan bli respekterade som människor.¹⁴

De prostituerade blev medagerande både ifråga om forskning och förändring. Detta aktualiserar frågan om vi bedrivit sk aktionsforskning. Denna forskningstradition som begreppsligt formulerades av Kurt Lewin och som sedan bl a representerats av Paulo Freire och Saul D Alinsky, har i Sverige fått beteckningar som "förändringsarbete" eller "aktionsforskning".¹⁵ Då det gällt socialvårdarens arbete har det ofta kallats "grannskapsarbete" eller "samhällsarbete".¹⁶ Vissa delar av verksamheten inom prostitutionsprojektet skulle man kunna karakterisera med hjälp av dessa termer. Det gäller i första hand våra strävanden att väcka opinion mot könshandeln eller att få andra myndigheter att agera mot den. Förändringsaspekten inom ramen för prostitutionsprojektet har dock till övervägande del haft syftet att förändra villkoren för enskilda människor. Det sociala behandlingsarbetets målsättning var att frigöra och skapa resurser, så att våra klienter kunde ta steget ut ur könshandeln och bygga upp en tillvaro utan tvång och förnedring.¹⁷

Kombinationen av enskilt behandlingsarbete och forskning är inte ovanlig. Tvärtom är det den helt dominerande inom medicinsk-klinisk forskning och inte särskilt sällsynt inom t ex psykologin. Inom socialvårdsområdet har kombinationen forskning/behandling vid Barnbyn Skå, som nämnts, varit banbrytande.¹⁸

Projektpopulationen

I den dubbla rollen som forskare och socialarbetare tvingades vi att både samla information och intervjua. I början trodde vi att det bästa sättet att dokumentera informationen var att göra bandade intervjuer med våra klienter. För att genomföra dessa utarbetade vi en intervjuguide.¹⁹ Men då vi hade gjort ett fyrtiotal intervjuer och fått dem utskrivna, stod det klart att det skulle bli mycket svårt att strukturera mängden av information. Antalet klienter växte snabbt. Hade vi fortsatt med bandade intervjuer skulle vi snart ha fått ett helt ohanterligt material. Därför konstruerade vi ett formulär för att strukturera den information, som vi dels fick genom de bandade intervjuerna, dels i de ständigt återkommande samtalen med klienterna på projektet.

Insamlingen av detta material skedde under hösten 1978 och våren 1979. Vi hade hoppats att få exakt hundra formulär att bearbeta. Det hade vi också i juni. Men det skulle senare visa sig, att fyra av dem hade fyllts i felaktigt. Tidsmarginalen för databearbetning av materialet tillät tyvärr inte kompletteringarna. Därför kom denna undersökningspopulation endast att bestå av 96 individer. Merparten av de 96 personerna hade vi haft regelbunden kontakt med. I några fall rörde det sig dock endast om ett enda eller ett par sammanträffanden.

Det måste understrykas att den kontakt vi haft med personerna i vårt material skiljer sig markant från vad som är vanligt vid sociologiska intervjuundersökningar. Kontakten med våra respondenter sträckte sig över en lång tid. Oftast var det fråga om regelbundna samtal, en eller ibland flera gånger per vecka. Vi har därför i regel fått fram uppgifter vid flera tillfällen. Som socialarbetare hade vi dessutom en viss skyldighet att kontrollera respondenternas svar med andra källor. Det hände ibland att vi upptäckte falska uppgifter. Ofta ändrade klienterna också sig. I det inledande skedet av en kontakt dolde en del avsiktligt problem – t ex med hallickar eller missbruk. De uppgifter som dataarbetades var de vi fick senast.

Den strukturerade informationen från de 96 personerna avser att skildra deras erfarenheter av könshandeln. Den handlar om prostitutionsdebut, hallickar, köpare, erfarenheter av missbruk, av våld och övergrepp, av olika könshandelsmiljöer, etc. Men den handlar också om upplevelser av deras sociala situation före och under prostitutionen. Med hjälp av den strukturerade informationen har vi kunnat kvantifiera deras upplevelser av barndom och uppväxt, erfarenheterna under skoltiden och från eventuella anställningar. Vidare kan vi i siffror berätta om deras hälsa, sexualliv utanför könshandeln och inställning till samhällets institutioner.

Behandlingspopulationen

Projektets kontakter med prostituerade mer än fördubblades från juni 1979 tills det upphörde vid 1981 års utgång. Sammanlagt hade vi då haft kontakt med 224 prostituerade. Det är möjligt att det finns vissa skillnader mellan de första prostituerade, och de vi senare kom i kontakt med. Några sådana märkbara systematiska skillnader har vi dock inte iakttagit. Jag kommer också att redovisa data för samtliga 224 klienter vid projektet. Denna population kallas för behandlingspopulationen. Om denna kommer i första hand uppgifter, som kunnat verifieras från skilda myndigheters håll, att presenteras. Det rör sig främst om variabler, som knyter an till det sociala arbetet på projektet, såsom missbruksförhållanden, sysselsättning, antal barn och relationer till dessa. Redovisningen görs huvudsakligen i kapitel XI. Där beskrivs också mera utförligt förutsättningarna för denna – vad jag kallar för – behandlingspopulation.

Totalpopulationen

Under vårt arbete på prostitutionsprojektet kom vi inte i kontakt med samtliga prostituerade i Malmö. Efter hand som arbetet fortgick ökade emellertid andelen ständigt. Sannolikt hade vi under 1981 på något sätt kontakt med minst nio av tio prostituerade i Malmö.

Redan innan projektet började planlade vi en undersökning, som skulle kunna omfatta hela gruppen prostituerade. Vi visste att polisen i Malmö hade ett omfattande material om könshandeln i staden. Bara i en utredning där stadens störste private fastighetsägare åtalades för koppleri, hade ett 70-tal prostituerade kvinnor hörts.

Polisens brottsspaningsrotel i Malmö hade samlat ett omfattande material. Under större delen av 1970-talet hade polisen fört en kontinuerlig spaningsverksamhet i könshandelsmiljön. Dess syfte var för det första brottsbekämpande. Genom att befinna sig i prostitutionsmiljön kunde polisen dels beivra koppleri men också andra typer av kriminalitet, t ex narkotikabrott och misshandel. För det andra var det naturligt att man kontrollerade prostitutionsstråken, när man sökte efter efterlysta personer. Kvinnliga rymlingar från ungdomsvårdsskolor och kriminalvårdsanstalter fanns ibland där. För det tredje hade polisens spaningsverksamhet också en brottsförebyggande funktion. Genom sin närvaro i prostitutionsmiljön, antogs det att polisen i viss mån hindrade övergrepp mot prostituerade både från hallickar och köpare.

Polisens spaningsverksamhet finns någorlunda väl dokumenterad sedan 1973. Dessa spaningsrapporter har karaktären av promemorior, där namn och folkbokföringsnummer på de prostituerade, som observerats, anges.

Dessutom finns det ofta sammandrag av samtal som förts med speciellt ”nya” kvinnor som dykt upp. Exempel på polisens anteckningar är följande:

”Hon berättar att hon är arbetslös och eftersom hon måste ha pengar för sitt och barnets uppehälle, beslöt hon att besöka Kungsgatan för att prostituera sig. Det är andra gången, som hon gör det, uppger hon. Vi erinrar henne om

vådorna av att prostituera sig och uppmanar henne att upphöra med detta och istället uppsöka socialbyrån, vilket hon säger sig ämna göra.”

I en del fall nekade de kvinnor, som misstänktes vara prostituerade och som tilltalats av polisen, att de befunnit sig på Kungsgatan för att prostituera sig. Polisens spaningsanteckningar kan då se ut så här:

”Trots att hon uppenbarligen befann sig på Kungsgatan i akt och mening att prostituera sig, förnekar hon emellertid detta. Hon förklarar, att hon endast tyckte det var intressant att samtala med de förare till de olika bilar, som stannat invid henne. Hon säger sig vara på väg till Värnhemstorget och då hon tyckte det var spännande att se hur prostitutionen på Kungsgatan såg ut, tog hon denna väg.”

Ofta fanns det också noteringar om olika åtgärder som polismännen på spaningsuppdrag i prostitutionsmiljön vidtagit. Exempel på sådana åtgärder var att omhändertaga minderåriga prostituerade eller rymlingar, att underrätta socialvården om missförhållanden eller att omhändertaga personer som illegalt vistades i landet.

Polisens spaningsintensitet i prostitutionsmiljön har varit starkt varierande under åren. Under vissa perioder var spanarna mycket aktiva och besökte Kungsgatan och angränsande gator flera gånger per vecka. Sådana perioder av intensiv spaningsverksamhet inträffade ofta i samband med att man från polisens sida ville prioritera bekämpningen av koppleribrott. En sådan period var tiden juli–september 1977. Under vissa dagar hade då polisen kontinuerlig bevakning av verksamheten på Kungsgatan från kl 12.00 den ena dagen till kl 04.00 påföljande dag. Under andra perioder besökte spanarna prostitutionsmiljön endast någon enstaka gång per månad.

Genom att vi erhöll tillgång till polisens interna spaningspromemorior fick vi ett stort material om könshandeln i Malmö. Kompletterat med uppgifter från förundersökningsprotokoll innebar det att vi från polisen fick kännedom om åtskilliga hundra kvinnor, som från och till prostituerat sig i Malmö under åren 1973–1977. Vid sidan av dessa källor etablerade vi själva i projektgruppen kontakt med ett visst antal kvinnor, som polisen inte kände till. Dessutom erhöil vi vissa uppgifter från socialbyråerna. Vidare hade tingsrätten i samband med en rad kopplerimål – inte minst rörande porrklubbarnas verksamhet – förhört ett stort antal prostituerade kvinnor.

Genom en systematisk genomgång av dessa olika källor fick vi fram namn, födelse- och nationalitetsdata på totalt 601 personer, som prostituerade sig i Malmö under åren 1973–1977. Understrykas skall, att de personer som polisen i sina spaningsrapporter misstänkt vara prostituerade, men som förnekat detta, finns inte med i detta material. Sammanlagt fann vi 32 sådana anteckningar.

En viktig fråga är: hur många fler prostituerade än dessa 601 har varit aktiva i Malmö under de här fem åren? Siffran 601 är inte total. Genom projektet har vi kommit i kontakt med en hel del personer, som prostituerat sig under perioden, men som inte kommit med bland de 601 p g a att vi träffat dem senare än då vi började bearbeta materialet. Dessutom vet vi, att

polisens spaningsverksamhet speciellt under 1973–74 var ganska sporadisk beträffande gatu- och ateljéprostitution. Det är därför sannolikt att i första hand sådana som endast prostituerat sig vid enstaka tillfällen, inte kommit med i vårt material.

Den faktiska siffran för antalet prostituerade i Malmö under åren 1973–77 överstiger alltså 601. Hur mycket kan inte utredas. Vi föreställer oss att det under perioden mycket väl kan ha rört sig om det dubbla antalet. Men det kan också vara lägre. Men om man påstår att tusen kvinnor prostituerat sig i Malmö under denna femårsperiod är det knappast någon överdrift.²⁰

Vid planläggningen av undersökningen av de 601 stod det klart att vi fick begränsa oss till att samla in registeruppgifter från olika myndigheter. Vi beslöt oss för att kontakta socialvården, polisen, länsstyrelsen, försäkringskassan och skattemyndigheten.

Trots att vi hade tillgång till 601 personer med namn och födelsedatum, visade det sig senare, att vår population endast skulle omfatta 502 individer. Resterande 99 personer kunde inte tas med i vårt material p g a ofullständiga eller felaktiga folkbokföringsnummer. I 63 fall kunde vi konstatera att det rört sig om utländska medborgare, som tillfälligtvis vistats i Sverige. De har därför aldrig erhållit ett svenskt folkbokföringsnummer. I de resterande 36 fallen var det troligen svenska medborgare, där antingen personnumren varit felaktiga eller de sista fyra siffrorna saknades.

Då det gäller gruppen utlänningar, som vistats tillfälligt i Sverige, är födelseuppgifterna däremot sannolikt i huvudsak korrekta. Kvinnorna har i allmänhet fått legitimera sig med pass och det faktum att de varit prostituerade har ibland lett till att de utvisats ur Sverige.²¹ För de som tillfälligtvis vistats i Sverige och som togs för prostituerade av polisen under åren 1973–77, har jag räknat fram nationalitetsfördelningen. Den redovisas i tabell IV:1.

Tabell IV:1

Fördelning av medborgarskap på gruppen flickor som tillfälligt vistats i Malmö och som ej varit skrivna i Sverige 1973–77

Medborgarskap	Antal	Genomsnittlig ålder
Danskt	21	22,5
Norskt	8	20,1
Finländskt	6	30,1
Brittiskt	7	24,6
Polskt	11	24,0
Franskt	1	25,0
Västtyskt	1	26,0
Thailändskt	4	27,2
Australienskt	1	23,0
Brasilianskt	1	17,0
Argentinskt	1	21,0
Israeliskt	1	19,0
TOTALT	63	21,6

Jag skall längre fram mera detaljerat diskutera nationalitetsfördelningens innebörd. Totalpopulationen, som alltså består av 502 individer fick vi från följande källor: enbart från polisens förundersökningsprotokoll 30 st (6 %), enbart polisens spaningsverksamhet 250 st (50 %), enbart socialvårdens (i första hand prostitutionsprojektet) 32 st (6 %) medan resterande 190 (38 %) är dokumenterade av flera källor. Det bör framhållas att denna statistik avser tidpunkten för den första identifikationen, d v s hösten 1977.

Andra källor för forskningsarbetet

Vid sidan av total-, behandlings- och projektpopulationerna arbetade vi också med andra undersökningspopulationer. En av dem hade sin utgångspunkt i totalpopulationen. Med hjälp av två polismän med långvarig erfarenhet av spaning mot könshandeln och med omfattande personkännedom gick vi igenom befintliga spaningsanteckningar rörande de 502 individerna i totalpopulationen. Syftet var bl a att kartlägga den eventuella förekomsten av hallick i varje enskilt fall.²² Resultatet framgår av följande tabell.

Tabell IV:2

Förekomst av hallick i totalpopulationen

Dokumentation	Antal kvinnor	Procent
Hallick styrkt genom dom	51	10,2
Hallick styrkt genom polisens spanings- anteckning	264	52,5
Kunskap saknas om eventuell förekomst av hallick	187	37,0
Summa	502	100

I nästan samtliga fall – med undantag för 22 – fanns i spaningsanteckningarna namn och födelsedata på hallickarna. 49 män förekom mer än en gång i anteckningarna, d v s de hade utnyttjat mer än en kvinna. 34 av dessa hade 2 kvinnor, 12 hade 3, medan 3 hade haft respektive 4, 5 och 7 kvinnor. Sammanlagt fanns 250 män identifierade som hallickar. Dessa kom att utgöra en undersökningspopulation.

För denna konstruerade vi ett formulär för att samla in data från rikspolisstyrelsen och invandrarverket. Vi ville få kunskap om deras kriminella belastning, om de hade arbets- och uppehållstillstånd samt om något förvisningsbeslut mot dem fanns. Tillsammans med polisens spanare gjorde vi också uppskattningar om männens "aktivitetsgrad" som hallickar, om den tid de varit verksamma och en bedömning av relationen till den prostituerade (om de var gifta, sammanboende, etc).

En annan undersökningspopulation som också avsåg profitörer var de personer som dömts för koppleri vid Malmö tingsrätt under åren 1973–74. Tillsammans utgjorde de 60. De uppgifter, som bearbetades var i första hand

sådana som hämtades från domstolsakterna. Bl a tillförde personundersökningarna avsevärt med material om deras sociala situation. Enligt brottsbeskrivningarna i aktmaterialet kunde gärningsmännen klassificeras i olika grupper. Fördelningen framgår av följande tabell.

Tabell IV:3

Fördelningen efter profitörstyp bland personer dömda för koppleri vid Malmö tingsrätt åren 1973–78

Profitörstyp	Antal
Hallickar	28
Sexklubbsinnehavare	15
Sexklubbsanställda	7
Hotellägare	1
Hotellanställda	2
Fastighetsägare	1
Lägenhetsförmedlare	5
Övriga	1
Summa	60

I praktiken existerade inte några vattentäta skott mellan de olika grupperna. Sexklubbsägare kunde t ex både vara lägenhetsförmedlare och dessutom hallickar, d v s ha en personlig relation till en prostituerad. De 28 dömda hallickarna återfinns också i den population, som utgjordes av 250 kända hallickar.

I vårt forskningsarbete planlade vi också en undersökning om könsköparna. Under perioden september 1978–december 1979 genomförde vi observationer av bilnummer till misstänkta könsköpare i samband med fältarbetet kring prostitutionsgatorna. Genom kontroller med länsstyrelsens bilregister kunde 424 bilägare identifieras. Någon bearbetning av det insamlade materialet har vi hittills inte gjort.

I samarbete med hudklinikens könspolikliniska avdelning vid Malmö allmänna sjukhus utförde vi under perioden december 1978–september 1979 en intervjuundersökning med patienter som på direkt fråga uppgav att de vid något tillfälle i sitt liv haft könsomgång med en kvinna mot betalning. Frågan ställdes till 883 män i åldrarna 17–65 år. 170 (19,25 %) svarade "ja" på frågan. Av dessa intervjuade klinikens kuratorer 61 personer. Frågeformuläret, som bl a innehöll bakgrundsdata, avsåg att belysa respondenternas sex- och samlevnadsvanor i allmänhet och förhållande till prostituerade i synnerhet. En privatläkare i Malmö intervjuade på liknande sätt 17 personer.

Vid sidan av de olika undersökningspopulationerna för vardera grupperna prostituerade, profitörer och köpare, har vi i vårt dagliga arbete på prostitutionsprojektet kommit i nära kontakt med i stort sett alla berörda av könshandeln. Därvid har vi haft möjlighet att ha långa och ingående samtal med prostituerade, deras hallickar, barn, föräldrar och vänner. Många

köpare har också kontaktat oss. Med en del av dem har vi gjort bandspelade intervjuer. Vi har haft regelbunden kontakt med poliser, socialarbetare, skolkuratorer och journalister, som på olika sätt arbetat med prostituerade. Många hyresgäster, som känt sig störda av könshandeln har kontaktat oss. Under hela projekttiden informerade vi om vårt arbete i skilda sammanhang. Vi hade då möjlighet att få en slags feed back på arbetet från tonåringar, socialhögskolestudenter, lärarpraktikanter, politiker från vänster till höger, polismän, utländska studenter, sjuksköterskor, etc.

Men det är framför allt arbetet med de prostituerade som påverkat oss. I de konkreta hjälpinsatserna har vi ständigt fått göra omprövningar. Varje prostituerad har haft sina speciella problem, särskilda förutsättningar, upplevelser och förhoppningar. Det är då vi som forskare upplevt skillnaden mellan undersökningspopulationer och mänskliga individer.

Noter

- ¹ Månsson, S-A och Larsson, S, 1976.
- ² Nilsson, C och Öijer, B, sid 2 f.
- ³ Månsson, S-A och Larsson, S, 1976, sid 76.
- ⁴ Larsson, S och Månsson, S-A, sid 2.
- ⁵ a.a., sid 4.
- ⁶ Sociala centralnämnden i Malmö, protokoll 1977-02-24.
- ⁷ Börjeson, B, 1976, sid 3.
- ⁸ a.a., sid 25.
- ⁹ Jfr t ex Bell, R, sid 87 och Thelander, A, sid 88 ff.
- ¹⁰ Jag gjorde en undersökning bland socialassistenterna vid de olika socialbyråerna i Malmö 1978. Det visade sig, att de tillsammans endast visste om 65 prostituerade. Se Larsson, S, 1980, sid 19 ff.
- ¹¹ Fredriksson, T och Lind B-I, har utförligare beskrivit tillvägagångssättet (sid 39 ff).
- ¹² Jfr Aubert, W, 1968, sid 77, samt Szasz, T, 1970, som utförligt beskriver fenomenet.
- ¹³ Israel, J, 1969, sid 5.
- ¹⁴ Se t ex Fichter, J H, och Kolb, W L, sid 261.
- ¹⁵ Abrahamsson, B. och Swedner, H, diskuterar utförligt begreppet aktionsforskning. Se särskilt sid 107 ff men även t ex Løchen, Y, sid 106 f.
- ¹⁶ Se t ex Flemström, C, och Ronnby, A, sid 8.
- ¹⁷ Se mer härom i Larsson, S, 1980, sid 22 ff.
- ¹⁸ Se mer därom i t ex Jonsson, G, 1969 eller 1977.
- ¹⁹ Jfr Merton, R K, och Kendals, P L, sid 476 ff.
- ²⁰ Jfr t ex Persson, L, som diskuterar mätproblemen (1981, sid 19 ff).
- ²¹ Enligt 29 § Utlänningslagen kan en utländsk medborgare utvisas ur Sverige om han eller hon bedriver "yrkesmässig otukt".
- ²² Månsson, S-A, har utförligt beskrivit denna del av forskningsarbetet i sin avhandling (1981, särskilt sid 65 ff). Tabellerna IV:2-3 har han redovisat där.

PROSTITUTIONSKARRIÄREN

Olika teorier om prostitution

Det finns flera skilda teorier om varför kvinnor blir prostituerade. Vissa lägger tonvikten vid samhälleliga förhållanden, andra vid egenskaper hos de prostituerade.

En typ av förklaringar presenterar prostitutionens orsaker på det *metafysiska* planet. De tar sin utgångspunkt i religionen och ser könshandeln t ex som ett gissel för syndare.¹ I kristendomen är frestelsen till synd ett ständigt återkommande tema. Skökan personifierar synden. Inför henne genomgår mannen liknande frestelser som frälsaren i sitt möte med frestaren.² Kristendomen tilldelar de prostituerade rollen som prövare av vår ståndaktighet mot synden. Men inom kyrkan finns både de som starkt fördömer prostituerade och de som ägnar sitt liv åt att socialt hjälpa dem till en annan livsföring.³

En annan typ av teorier tar sin utgångspunkt i det *politiskt ekonomiska* systemet. Den mest kända är den marxistiska. Flera av de marxistiska klassikerna – främst Engels, Kollontay och Bebel – har behandlat prostitutionen. Engels skriver om könshandelns orsaker:

”I och med att olikheten i egendom uppkommer, alltså redan på barbariets högre stadium, uppträder lönearbetet sporadiskt vid sidan av slaveriet samtidigt, som dess nödvändiga korrelat, fria kvinnors yrkesmässiga prostitution vid sidan av slavinnans nödtvungna prispgivning. Sålunda har den arvedel, som gruppäktenskapet lämnat civilisationen, två sidor, liksom allt vad civilisationen frambringar är dubbelsidigt, tvetydigt, splittrat och inneslutande sin motsats: här monogamin, där hetärismen tillika med dess mest extrema form, prostitutionen. Hetärismen är en samhällelig inrättning som varje annan, den fortsätter den gamla sexuella friheten – till förmån för männen. Samtidigt som den i verkligheten inte bara tolereras utan fritt praktiseras, i synnerhet av de härskande klasserna, fördömes den i ord. Men i verkligheten träffar inte fördömandet män som ägnar sig däråt utan blott kvinnorna. De föraktas och utstötes, för att därmed ännu en gång männens obetingade maktställning över det kvinnliga könet bör proklamerats som samhällelig grundval.”⁴

Engels ser i könshandeln ett komplement till paräktenskapet. Detta var ett ”stort historiskt framsteg, men samtidigt inledde det förutom slaveriet och privatrikedomen den period, som varar ännu idag under vilken varje framsteg tillika är ett relativt steg tillbaka, i det att någras välartade utveckling uppnås genom att andra blir lidande och trängs tillbaka”.⁵ Enligt Engels kompletterar paräktenskapet och kapitalismen varandra. Därför

kommer könshandeln att upphöra i och med att kapitalismen – och därmed kärnfamiljen – upplöses. Han skriver:

”Nu går vi mot en samhällelig omvälvning, där monogamins hittillsvarande ekonomiska grundvalar lika säkert kommer att försvinna som dess komplettering, prostitutionen. Ty i och med att produktionsmedlen förvandlas till samhällelig egendom försvinner också lönearbetet, proletariatet, alltså nödvändigheten för ett visst antal kvinnor – som kan statistiskt beräknas – att prisge sig för pengar. Prostitutionen försvinner, istället för att gå under blir monogamin äntligen verklighet – också för männen.”⁶

Bebel, som efter Engels blev en av de främsta marxistiska skribenterna om relationerna mellan könen, skrev utförligt om könshandeln. Han betonar samhälleliga missförhållanden som orsak till prostitutionen:

”De prostituerades antal växer i samma mån som antalet af de kvinnor ökas, vilka såsom arbeterskor finna sysselsättning i de mäst olika yrken och industrier och som godtgöras med en lön, för stor att svälta ihjäl på, för låg att lefva på. Prostitutionen förökas genom de i det borgerliga samhället till nödvändighet vordna industriella kriserna, som föra nöd och elände i hundratusenden familjer.”⁷

Han understryker också att ”flertalet af de prostituerade drifvas till detta yrke i en ålder då de näppeligen kunna anses äga omdömesförmåga”.⁸ Men Bebels analys av orsakerna till varför flickor blir prostituerade, baserar sig inte enbart på sociala omständigheter. Han skriver:

”Tillgången på kvinnor för lustars tillfredsställelse stiger ännu hastigare än efterfrågan. De allt sämre sociala förhållanden, nöd, förförelse, böjelse för ett till det yttre glänsande, skenbart fritt lif tillföra prostitutionen kandidater från alla samhällsklasser.”⁹

Också Alexandra Kolontay betonar förhållandet mellan social misär och prostitution.¹⁰ Dessa klassiska marxisters bidrag till analysen av könshandeln har varit viktiga ur två aspekter. De visade att rådande familjeförhållande och social moral är historiskt betingade. Vidare var betoningen av arbetslöshet och social misär för ett sekel sedan ett radikalt brott mot föreställningar om den syndiga och obotfärdiga skökan.

En av de mest kända kriminologerna i slutet av förra seklet var italienaren Lombroso. Hans teori om den ”födde förbrytaren” betonade biologiska egenskaper, som avgörande för om personer skulle bli kriminella. Tillsammans med sin landsman Ferrero¹¹ förde han ett analogt resonemang beträffande prostituerade. Ungefär samtidigt med Lombroso utvecklade också den ryske läkaren Tarnowsky en likartad teori om prostitutionens uppkomst.¹²

Lombroso och hans kollegors *biologiska* teori om prostitutionens uppkomst, hävdade att den prostituerade var född att hamna i könshandeln. Det var speciellt en viss typ av primitiv kvinna, som ”alltid blir prostituerad”.¹³ Den primitiva kvinnan kännetecknades enligt Lombroso och Ferrero av

vissa karakteristiska egenskaper som gjorde henne speciellt ägnad för prostitution:

”1) En mera påtaglig möjlighet, som uppkommit bland annat genom den lägre längden och den större tyngden än hos ärbara kvinnor; de prostituerade har i genomsnitt större lår och bak.

2) En mycket större sexuell utstrålning, som tar sig uttryck i frodigare hårväxt i synnerhet kring könsorganen men också genom ett rikligare hårsvall och genom större antal hårbekransade födelsemärken (dessa förekommer hos 41 % av de prostituerade, medan endast 14 % hos de ärbara kvinnorna). Dessutom är det vanligare att de prostituerade har en viril röst bland annat genom att överdrivet använda sig av mjuka vokaler.

3) Många tatueringar.”¹⁴

Dessa försök att med hjälp av kroppsbyggnad fastställa vilka kvinnor som var födda till att bli prostituerade, ter sig idag löjväckande. Men det är inte länge sedan som kropps-konstitutionen ansågs avgörande för våra psykiska egenskaper.¹⁵ Lombroso och hans meningsfränder utövade ett starkt inflytande på diskussionen om prostitution, speciellt under tidsperioden 1890–1914.¹⁶

Könshandelns relativa tillgänglighet kan ses som den viktigaste orsaken till att kvinnor blir prostituerade. Davis anser att det är graden av sexuell frihet, som bestämmer prostitutionens omfattning. Han hävdar att både i Sovjetunionen, USA och England sjönk antalet prostituerade i takt med den sexuella frigörelsen på 1920-talet.¹⁷ Två andra amerikanska författare, Benjamin och Masters, nämner Sverige som förmodat exempel på hur prostitutionen minskar, då den sexuella frigörelsen ökar.¹⁸

Benjamin och Masters bygger i sitt arbete på en *socialpsykologisk* förklaringsmodell. De skiljer mellan kvinnor som blir prostituerade frivilligt eller genom tvång. Det finns, anser de, tre slags faktorer, som bidrar till att kvinnor tar stegen in i könshandeln. Dessa är:

”*Predisponerande* faktorer är sådana element i den prostituerades bakgrund som ”brustna hem”, promiskuitet hos föräldrarna, (speciellt hos modern), förekomst eller tolerans mot prostitution i den omedelbara sociala miljön, och trauman framkallade av (speciella slags) neuroser.

Attraherande faktorer är de jämförelsevis fördelar som finns med prostitutionen för en speciell individ; större förtjänster, ett lättjefullare liv, ett mera intressant och spännande liv, för somliga utsikterna till sexuell tillfredsställelse, osv.

Nedstörtande faktorer inkluderar ekonomisk press, chanslösheten att gifta sig som man vill, övertalning och lock från en hallick eller en annan prostituerad, en olycklig kärleksaffär, ett gynnsamt tillfälle, etc.”¹⁹

Som Benjamin och Masters påpekar²⁰ förekommer det nästan aldrig renodlade ”frivilliga” eller ”tvångsmässiga” prostituerade. Inte heller utesluter de tre klasserna av faktorer varandra. Men Benjamin och Masters klassindelning innebär föga hjälp vare sig i förståelsen av varför kvinnor börjar eller upphör med prostitution.

Olika typer av prostituerade

Försök att typindela prostituerade har dels tagit sin utgångspunkt i miljön, där prostitutionen bedrivits, dels i egenskaper hos kvinnorna. Ett sådant försök gjorde socialstyrelsen i en undersökning av 936 kvinnor, som intogs för tvångsarbete vid anstalten i Landskrona under åren 1916–24.²¹ Denna typindelning har använts som avskräckande exempel.²² Följande grupper av prostituerade ansåg socialstyrelsen sig kunna identifiera: Demimonder, gatu-, ligist- och soudenörsflickor, berglärkor, bettlerskor, psykiskt höggradigt abnorma, vanetjuvar, utpresserskor, kopplerskor och langerskor. De olika grupperna beskrivs så här:

”Till *demimondgruppen* hava hänförts sådana yrkesmässigt skörlevande kvinnor, som utmärka sig för en viss poletyr av levnadsvett, mera lyxösa vanor, elegant klädsel o d samt hava en kundkrets, som i allmänhet tillhör de ekonomiskt mera välsituerade samhällslager. *Gatflickorna* utgöra ett mellanskikt av de skörlevande kvinnorna och utmärka sig varken genom någon särskild lyx eller genom något framträdande yttre förfall. Till dessa båda grupper höra undergrupperna hålldamer, dansflickor och boulevardflickor. Såsom *ligistflickor* hava karaktäriserats de tidigt vanartiga kvinnliga lösdrivare, vilka utmärka sig för ett fräckt och slynaktigt uppträdande. *Soudenörsflickorna* leva tillsammans med och underhålla genom sin skörlevnad män, vilka uppträda såsom deras beskyddare. De s k *berglärkorna* utgöras av sådana yrkesmässigt skörlevande kvinnor, som är djupt förfallna och uppehålla sig i en låg miljö. Denna grupp utgör bottenbasen inom detta klientel. Till gruppen *bettlerskor* hava hänförts dels olika slags tiggerskor och dels fattighjon. Inom gruppen *psykiskt höggradigt abnorma* hava sammanförts sådana sedeslöst levande kvinnor, vilka förete i mera påfallande grad brister i fråga om sin andliga konstruktion eller mera framträdande abnormitet i ena eller andra hänseendet (infantilism, sinnessjukdom, homosexualitet, nymfomani m m). Som *vanetjuvar* etc hava betecknats sådana kvinnliga lösdrivare, som utmärka sig för starka kriminella tendenser, i gruppen *kopplerskor* hava sammanförts kvinnor, som får skaffa inkomst genom att uthyra rum till sedeslösa kvinnor eller som av en eller annan anledning locka unga kvinnor på sedeslöshetens väg. Gruppen *langerskor* utgöres av dem, som på ett mera aktivt sätt tar befattning med olaglig tillverkning och försäljning av spritdrycker; i regel äro dessa även skörlevande.”²³

Även idag förekommer suddiga indelningsgrunder i t ex kategorier som ”lyxprostituerade”, ”hallickprostituerade” och ”gatuprostituerade”.²⁴ Från den senaste svenska debatten är följande citat hämtat:

”Ungefär hälften av de prostituerade utför sitt hantverk på heltid, dvs att de inte har något yrke vid sidan av prostitutionen. Bland de prostituerade finns grovt sett fyra skikt: gatuprostituerade, klubbprostituerade, prostituerade med egen ateljé samt de lyxprostituerade, som är knutna till något storföretag eller hotell. Dessa grupper verkar under olika förutsättningar. Lägst står den gatuprostituerade och högst företagets lyxhoror. Detta påverkar prissättning och urvalet av kunder.”²⁵

Med utgångspunkt i den miljö de prostituerade är verksamma, tilldelar man dem olika personliga och sociala egenskaper. Vi ska senare redogöra för hur könshandeln fungerar. Med stöd av empiriska data kommer vi då att kunna visa att indelningar i olika slags hierarkier oftast saknar stöd i verkligheten. Det är samma flickor, som varit verksamma både som gatu-, ateljé-, klubb- och hotellprostituerade. Det tycks ha varit tillfälligheter, som avgjort var de börjat och fortsatt. Typindelningar som dessa utgår från den felaktiga föreställningen, att de olika marknadsföringsvarianterna inom könshandeln är artschilda.

Det finns också andra klassificeringsgrunder, t ex att med utgångspunkt i de prostituerades personliga och sociala situation indela dem enligt syndrom. Inghe har i sin undersökning²⁶ gjort en sådan klassificering. Av sex olika grupper kallar han den första för *ständigt socialt osjälvständiga och underlägsna prostituerade*. Gruppen karaktäriseras på följande sätt:

”Kroppsligt är dessa flickor friska. Psykiskt är de debila eller lätt imbecilla, beskedliga, passiva, flacka, harmlösa, tämligen barnsliga och hjälplösa. De känner sig underlägsna och ängsliga. Vissa infantila trots- och aggressions-symtom förekommer också. På svårigheter reagerar de med ängslan och dysfori men föga intensivt. De följer minsta motståndets lag och är därigenom ytterst miljökänsliga. Den sociala gruppen leder dem. Själv har de ingen förmåga att ordna för sig.”²⁷

Den andra gruppen hos Inghe kallar han *plötsligt prostituerade*. Han beskriver dem på följande sätt:

”Det anmärkningsvärda med denna typ är den explosionsartade plötsligheten, med vilken förfallet sätter in efter en tämligen alldaglig förhistoria. Tydligen är förutsättningen för en sådan utveckling vissa starkt patologiska faktorer, som gör att vederbörande reagerar utpräglat abnormt, när de får tillfälle att prostituera sig. Sådana faktorer har tydligen varit hjärninflammation, den endokrina rubbningen eller hypofreni, som nedsatt motståndskraften och skapat behov av laddade yttre upplevelser.”²⁸

Den tredje gruppen kallar Inghe *socialt undflyende prostituerade*:

”Liksom bland de manliga lösdrivarna borde det finnas en grupp prostituerade, som skulle kunna betecknas som socialt undflyende. Det skulle vara kvinnor med en avgjort positiv inställning till samhället och som länge skött sig ordentligt men hetsas av en ständig neurotisk ängest, vilket lett till social missanpassning. Sådana drag förekommer hos flera av de undersökta kvinnorna, men alla fallen är ganska komplicerade.”²⁹

Inghes fjärde grupp har givits beteckningen *tidigt aktiva, ”fladdriga” prostituerade*. Denna grupp, som ger ett intryck av ”att liksom vara födda till prostituerade”, beskrivs så här:

”Kvinnor, som på detta skenbart obönhörliga sätt utvecklats till prostituerade, är synbarligen mycket svåra att påverka med sociala hjälpåtgärder. På anstalterna kan de visserligen stundtals vara insmickrande och rara men

samtidigt farliga och intriganta i det fördolda. De är oförmögna att hålla fast vid en målsättning annat än för stunden. De kan gripas av stämningar och få en ytlig kontakt med folk, men ögonblicket därefter har de fladdrat vidare. De är fullkomligt anspråkslösa och hänsynslösa mot andra. Prognostiskt ter sig fallen mycket dåliga. Det är svårt att peka på effektiva behandlingsmetoder. Psykoterapi eller pedagogiska behandlingsåtgärder torde inte hjälpa stort, då vederbörande inte kan behålla intryck en längre stund. Då neurotiska inslag beroende på tidiga miljöskador synbarligen också spelar en viss roll för utvecklingen, borde fallen istället på ett mycket tidigt, behandlingsbart, stadium ha överlämnats till den psykiska barnavården. Nu kan man möjligen hoppas på en viss eftermognad och stabilisering med tiden. På grund av deras uppenbara farlighet är det tydligt, att samhället måste skydda sig mot dem, i nödfall genom långvariga omhändertaganden, eljest genom systematisk tillsyn i öppen vård.^{”30}

Den femte gruppen kallar Inghe *affärsmässiga prostituerade*. Han karaktäriserar dem på följande sätt:

”Uppväxtförhållandena växlar. Somliga har kommit från eländiga familjer eller fosterhem med stryk och fattigdom, andra från ganska hyggliga familjer med god ekonomi. Skolan har i regel gått bra. En del har haft utmärkta betyg. I den mån underbetyg förekommit har det mera berott på slarv än enfald. Beteenderubbningar under dessa år har ibland förekommit . . . Prostitutionen har börjat i samband med sådana sociala svårigheter, arbetslöshet, barnafödande etc, som tidigare beskrivits. Behovet av spänning och bättre levnadsstandard tycks dock ha varit de omedelbart medvetna motiven. De tycks på sätt och vis ha dragits till detta liv och sedermera också trivts med det ganska bra . . . Dessa kvinnor skaffar sig oftast sutenörer och gifter sig så småningom. Förbindelserna är naturligtvis som alltid bland de prostituerade trassliga och oregelbundna, men de har ändå visst familjeliv. Som prostituerad är de aktiva och uppträder utmanande och aggressivt, samtidigt som de är tillräckligt kloka och förnuftiga att i det längsta ta sig i akt för polisen. Varningarna tycks göra effekt så till vida, att de lär sig att iaktta en viss försiktighet.

Psykiskt är de flesta av dessa kvinnor effektivt kalla, opåverkbara, egocentriska och likgiltiga. De uppträder nonchalant, trankilt och ogenerat. När man undersöker dem, är de ofta överlägsna och liögragna och spelar rollen av förföljda oskulder. De förstår att utnyttja människor . . . Genomgående är dessa kvinnor bekväma, loja och likgiltiga för andra. Sanningen handskas de med hur nonchalant som helst, de ljuger fräckt, och när man påvisar detta för dem, reagerar de med en axelryckning och en grimas. De är alla innerst kalla och oberörda med snabba och ytliga effekter. Psykologiskt är flertalet subsolida. Flera visar också superstabila drag, någon dessutom ixofrena. Intellectuellt är samtliga väl utrustade. De är kloka och ordnar för sig någorlunda. Man har ett intryck av att de i högre grad än de andra driver prostitutionen som ett organiserat näringsfång. Många är jämförelsevis elegant om än vulgärt klädda och kan förmodligen ha relativt goda inkomster, åtminstone så länge de är unga. Genom sin aktivitet, kyla och hänsynslöshet kan de sannolikt vara farliga som förledare av andra kvinnor. En del är otvivelaktigt rätt suggestiva. Flera av dem använder sprit, men det tycks anmärkningsvärt nog inte spela så stor roll för dem.^{”31}

Utöver dessa fem grupper har Inghe en sjätte restgrupp, som han kallar *alkoholiserade och förkomna prostituerade*. De som ingår i denna grupp är övervägande äldre. De är samtliga alkoholiserade:

”Psyiskt är de flesta svagt begåvade, naiva, hysteriska, barnsliga, och bekväma, numera helt slappa och avtrubbade. Vilka socialpsykologiska mekanismer, som i seklets början gjorde dem till prostituerade, är inte längre möjligt att utreda . . . Man har intryck av att de flesta av dessa kvinnor liksom en del av de förut skildrade haft en lätt infantil, subsolid och debil grundstruktur, som gjort dem föga motståndskraftiga mot sociala påfrestningar och mottagliga för allehanda sociala impulser.”³²

Inghes undersökning bygger på en mycket liten grupp av prostituerade. Den avser endast 22 kvinnor. Detta understryker han också och betonar att hans gruppindelning snarare skall ses som exemplifieringar än färdiga och fixa typer.³³ Inghes typindelning verkar föråldrad idag. Han var en av de främsta banbrytarna för ett betraktelsesätt i vilket de sociala orättvisorna i första hand sågs som orsak till sociala avvikelser.³⁴ Därför bör det framhållas, att han gjorde åtskilliga reservationer inför sin typindelning. Inghe citerar med instämmande Nationernas förbunds slutord i en av dess studier:

”De primära orsakerna måste alltid vara efterfrågan på prostituerade – hur den nu än gestaltar sig – och samhällets tolerans mot prostitutionen, lika väl beroende på den rådande livsåskådningen och moralen som på vanor, tradition, uppfostran och samhällsstruktur. Prostitutionen är därför inte ett isolerat fenomen. Inte heller är den orsakad av enfalden, fattigdomen, lättjan eller lasten hos ett fåtal kvinnor.”³⁵

Två danska psykiatriker, Gunnar Mortensen och Emma Vestergaard, gjorde en liknande klassificering som Inghes. De undersökte 457 flickor, som under åren 1952–59 anhölls för lösdriveri i Köpenhamn. De indelades i följande grupper: 1) ”kvinnor som nästan verkar predestinerade för lösaktigt leverne eller prostitution”, 2) ”intelligensdefekta kvinnor”, 3) ”konfliktfyllda lösaktiga kvinnor”, 4) ”karaktärsinsufficienta”, och 5) ”nöjessjuka”.³⁶

En avgörande brist hos dessa psykiatriska indelningar är att de endast utgår från själsliga defekter hos kvinnorna. Men också ur metodsynpunkt är en del psykologiska undersökningar av prostituerade diskutabla.

Två västtyska prostitutionsforskare, Borelli och Starck, undersökte 35 prostituerade, dels psykiatriskt-kliniskt och dels med en rad olika psykologiska test. De kom fram till att samtliga undersökta var känslomässigt störda. Arten och graden av känslomässiga rubbningar varierade. Mest märkbart var den störda självkänslan och upplevelsen av ångest.³⁷ Undersökningar, som resulterar i att merparten prostituerade på ett eller annat sätt är psykiskt onormala, arbetar med en mångfald personlighetstest. Mättekniskt betyder detta, att man även i en normalpopulation skulle kunna finna en rad särdrag. Därför borde de prostituerade jämföras med kontrollgrupper.

Men könshandeln är i sig så särpräglad, att den sätter sina spår efter relativt kort tid. Inghe uttrycker det på följande sätt:

”Psykologiskt utgör ett år av prostitution en mycket lång tid. Kvinnorna vänjer sig av allt att döma vid sin asociala livsföring, fixeras i vanor, får behov av sprit och kommer ifrån arbetet. De lär sig också hur det går till att förtjäna pengar utan att behöva utöva ett vanligt borgerligt yrke. Denna hastiga tillvänjning till prostitutionen gör det ur behandlingssynpunkt nödvändigt med snabba och effektiva ingripanden. Dröjer det, försämras prognosen snart katastrofalt. Redan efter några månader kan det vara för sent.”³⁸

I vårt arbete med de prostituerade har vi inte försökt att mäta personlighetsdrag. Däremot har vi såsom socialarbetare konfronterats med olika individuella förutsättningar – intellektuellt och känslomässigt. Vi har dock avstått från att kvantifiera de olika individernas intellektuella och emotionella egenskaper.

De psykologiska indelningsgrunderna är dock troligen av mindre betydelse än sociala mekanismer som förklaring till prostitutionen. I nästan alla empiriska undersökningar om de prostituerades psykiska tillstånd har man understrukt överrepresentationen av debila personer. Det anmärkningsvärda är, att vi knappast råkat någon, som skulle kunna karakteriseras så. Visserligen har vi inte använt intelligenstest. Men vi har varit fyra socialarbetare, som kunnat kontrollera våra iakttagelser med varandra. Våra intryck av klienternas begåvning varierade. Men bara i undantagsfall räknade vi med svag begåvning som en faktor vid planerandet av vårdinsatser. I dessa fall rörde det sig knappast om debilitet. Våra intryck av begåvningsfördelningen bland de kvinnor, som vi arbetade med, är att den är tämligen normal. Våra iakttagelser stämmer väl överens med Takmans. I hans population om 25 prostituerade flickor var 18 normalbegåvade, 3 över- och 4 underbegåvade.³⁹

En annan utgångspunkt för typindelningar har varit kvinnornas motiv för prostitution. De psykiatriska klassificeringarna bortser inte från motiv. Mortensen och Vestergaard talar t ex om ”nöjessjuka” och Inghe om ”affärsmässigt prostituerade”.

Affärsmässighet karakteriserar – som tidigare framhållits – all prostitution. Det är kvinnornas behov av pengar, som gör dem till prostituerade. Även om de ibland anger andra motiv, är det betalningen som avgör att det rör sig om prostitution.

I vårt arbete har vi inte träffat på någon prostituerad, som inte framhållit behovet av pengar, som det centrala. Det hindrar självklart inte, att en del också framhåller prostitution som en möjlighet att tillfredsställa andra behov. Tre prostituerade – en äldre kvinna och två transsexuella – hävdade att de också uppnått sexuell tillfredsställelse. Några andra underströk att de fått uppskattning eller uppmuntran från köparna och att detta var något positivt för dem.

Den norske sociologen Martinussen gör sin typindelning med utgångspunkt från de prostituerades olika inställning till pengar. Han indelar de prostituerade i tre olika grupper. Den första är helt inriktad på att göra ekonomiska vinster. Han kallar dem *helprostituerade*. För den andra kategorin är pengar bara ett sätt att nå vad de egentligen eftersträvar, bl a fester och samvaro med andra. Denna gruppen kallar han för *halvprostitue-*

rade. För den tredje gruppen är pengar näst intill ointressant. De utgörs av i första hand flickor som besöker båtar i hamnarna. Denna kategori kallar han för *amatörer*.⁴⁰

Martinussens indelning är tveksam. Överhuvudtaget borde enligt vår definition "amatörer" inte räknas som prostituerade, eftersom de inte får något ekonomiskt utbyte. Det rör sig istället om sexuellt aktiva eller promiskuösa flickor, som polisen antecknat som prostituerade och som därför kommit med i hans undersökning. Det är också tveksamt ifall de "halvprostituerade" är verksamma inom könshandeln. Det framgår inte klart, om de utbjuder sig eller bara ställer upp med sexuella tjänster som ett "tack för festen".

En annan indelningsgrund är graden av öppenhet. Amerikanerna Winnick och Kinsie skiljer på fyra olika kategorier. De är: 1) *Flagrant* (öppet) – kvinnor som finns i fönster eller dörrar och som öppet tilltalar potentiella köpare, 2) *semi-flagrant* (halvöppet) – kvinnor som finns i barer, på gator och i ateljeér och som det inte råder någon tvekan om vad de åsyftar, 3) *semi-clandestine* (halvhemliga) – kvinnor som inte öppet visar sig utan först vill ha ett kännetecken från sin potentiella köpare och 4) *clandestine* (hemliga) prostituerade, bl a call-girls som inte ger sig in i några transaktioner om de inte känner köpskarna.⁴¹

Det kan vara bra för övervakande myndigheter att indela prostituerade på detta sätt. Men indelningen påminner om den som tar sin utgångspunkt i den miljö i vilken de prostituerade arbetar. Samma kritik gäller därför också denna.

Gruppindelningar av prostituerade måste med nödvändighet bli förenklade. Det kan dock vara både praktiskt och teoretiskt fördelaktigt att göra typindelningar.⁴² Men dessa borde göras med en stående reservation. Klassificeringar förmår inte spegla föränderligheten i de prostituerades liv.

Prostitutionskarriären

I studiet av s k avvikande beteenden har man talat om "avvikarekarriärer".⁴³ Karriärbegreppet introducerades först i studier av yrken.⁴⁴ Det refererar till fakta ifråga om omgivningen och till förändringar i individens perspektiv, motiv och önskningar. Det är därför fruktbart att också tala om prostitutionskarriären på samma sätt som man t ex talar om knarkkarriärer.⁴⁵

Det viktiga med karriärbegreppet är dess markering av föränderligheten. Genom både samhälleliga och mellanmänskliga relationer kan livssituationen drastiskt förändras för en prostituerad. Användningen av karriärbegreppet gör det möjligt att undvika schablonmässiga typindelningar. Låt oss illustrera med ett konkret fall. En 32-årig prostituerad sammanfattar sitt liv på följande sätt:

"Jag växte upp i en mindre stad i Skåne. Min far var fabriksarbetare. Jag var näst äldst av åtta syskon. Det var mycket fattigt hemma. Min far var mycket sträng. Om någon av oss ungar tappade ett glas i golvet, åkte vi på en örfil. Maten skulle ätas då den var serverad annars vankades det inget. Tider skulle passas. En halvtimmes försening betydde en rungande hurring.

Då jag var fjorton år rymde jag hemifrån. När jag hittades placerade de mig hos en släkting. Vi kom inte överens, så jag gav mig iväg också därifrån. Myndigheterna satte mig sedan på ett inackorderingshem. Men också härifrån rymde jag. Det blev ytterligare en anstalt i avvaktan på Hornö yrkesskola.

Vad hade jag då gjort? Stulit? Nej. Supit? Nej. Varit ihop med killar och rymt hemifrån? Ja, bara det. Pojkarna var 'raggartyper', som också var i klammeri med barnavårdsnämnden. Men under rymningarna från de olika anstalterna – det skulle bli många – träffade jag också andra. Jag var bl a i Nyhamn i Köpenhamn. Det var där jag första gången hade samlag för pengar. Men det upprepades inte särskilt ofta. Den mesta tiden tillbringade jag på Hornö och senare på Ryagården. Men under rymningarna därifrån hände det ibland att jag prostituerade mig. Jag tyckte om att åka till Köpenhamn och man söp mycket på den tiden. Ungefär samtidigt kom jag i kontakt med narkotika. Det började med hasch. Sedan blev det amfetamin, opium, morfinbas och heroin. Jag var en av de första heroinisterna i Sverige 1971. Men innan dess hade jag hunnit med att gifta mig, föda ett barn och skilja mig. Min man satt inne under skilsmässan.

I slutet av 60-talet tilltog min prostitution i takt med den ökande narkotikaförbrukningen. Jag behövde mycket pengar till det dyra knarket. Därför började jag själv göra affärer med brass. Jag åkte dit och dömdes till fyra års fängelse. Då jag kom ut gifte jag mig igen. Men jag blev inte kvitt knarket även om jag hade mina uppehållsperioder. Under tiden som jag var gift – speciellt mot slutet av det sju år långa äktenskapet – knarkade jag våldsamt. Pengarna skaffade jag genom prostitution. Jag jobbade på gatan i Malmö och Köpenhamn. Jag tog torskarna i bilar och på hotell. Någon tid var jag på porrklubb, någon tid var jag verksam i ateljé. Från och till försökte jag trappa ner och helt tända av. Men det blev bara under korta perioder. Mina kontakter med de 'vanliga' institutionerna i samhället inskränkte sig till polisen och till socialvården. De människor som jag umgicks med var andra knarkare, med några få undantag. Mina släktingar träffar jag knappast. Min dotter har jag inte sett på tre år.”

Heroinet blev hennes liv. Det blev också hennes död. Hon avled våren 1979 av en överdos i Köpenhamn. Hennes liv och död kan både illustrera en prostitutions- och en knarkarkarriär. Om den senare skriver Nygren:

”Att bli knarkare innebär att man gör en avvikande karriär. I denna karriär bestäms ens förhållningssätt, identitet och handlingsberedskap av: 1) Det sätt på vilket ens närmiljö är organiserad under socialisationen till vuxen, 2) Omgivningens handlingar samt 3) Olika slag av sociala och psykologiska livssituationer som man befinner sig i under olika skeden i karriären.”⁴⁶

Med samma uppdelning kan prostitutionskarriären betraktas som analog med knarkarkarriären. Men Nygrens modell är mer sofistikerad än så. Den lägger tonvikten på identitetsutvecklingen. Centrala begrepp i analysen är: motsägande självbilder inom enskilda socialiserande system, motsägande situationsbundna identiteter, bristande förmåga till rollövertagande, negativa självbilder, avsaknad av självförstärkande roller, intensiv och djupgående identitetskris, etc. Med andra ord läggs tonvikten på identitetsutvecklingen. Modellen är detaljerad och därför svår att använda.⁴⁷ Men modeller liknande Nygrens betonar till skillnad från typologier, föränderlighet. Vårt

exempel antyder att s k avvikarekarriärer inte är isolerade från varandra. En berättigad fråga är därför: finns det överhuvudtaget skäl att särskilja olika avvikarekarriärer från varandra?

Psykiatrin har kritiserats för sina överdrivna ambitioner att sätta skilda märkeslappar på människor med problem. Ramström skriver:

”Diagnostiska överväganden har inom psykiatrin inte sällan utgjort ett meningslöst etiketterande. Diagnostiseringen har haft ett magiskt inslag, blivit en besvärjelse. Man har kunnat invaggas i en känsla av att ha uträttat någonting när man beskriver symtom och plockar in patienten i fack. Dessa besvärjelser har ofta haft till syfte att hos psykiatrikern och psykologen dölja det faktum att han eller hon känt sig hjälplös inför patientens problem.

För att vara meningsfull måste diagnostiseringen uppfylla två krav. För det första får inte diagnosen bara ta fasta på ytliga symtom utan den måste innehålla ett försök till förståelse av vad symtomen uttrycker.

För det andra måste diagnostiseringen vara meningsfull i den meningen att till en viss diagnos bör kunna kopplas en viss åtgärd. Diagnosen skall ha till uppgift att *på ett för behandlingen meningsfullt sätt* skilja ut den enskilda från gruppen.”⁴⁸

Det fall jag återgett illustrerar både en knarkare- och en prostitutionskarriär. Hennes prostitutionsdebut sker innan hon är avhängig av narkotika. Men sedan framstår narkotikaberoendet som orsaken till hennes fortsatta prostitution. Hennes liv illustrerar inte bara narkomanens och den prostituerades. Det är också fångens eller den ”svåranpassade” flickans. När jag därför talar om prostitutionskarriären vill jag antyda ett dynamiskt betraktelsesätt till skillnad från de förenklade och statiska typologierna.

Under prostitutionskarriären växlar de prostituerades förutsättningar för verksamheten i könshandeln. En del av förändringarna betingas av skiftningar i livet som är gemensamma för oss alla, t ex ålder eller hälsa. Andra åter hänger samman med prostitutionen, t ex relationer till hallickar. Att konstruera en modell för prostitutionskarriären, som på ett meningsfullt sätt både skulle inrymma beteckningar på olika grupper av prostituerade och som skulle ange något slags stadium i karriären, tror vi inte är möjligt. Men på ett meningsfullt sätt, d v s relaterade till problem vid rehabiliteringen, kan ändå olika typer urskiljas.

Olika grupper av prostituerade

I det socialvårdande arbetet har vi konfronterats med olika grupper av prostituerade. Jag skall därför redovisa de olika kategorier, som vi upplevt var för sig kräver olika strategier i det sociala behandlingsarbetet.

Den första gruppen är de *unga* prostituerade. I allmänhet har inte dessa flickor hunnit etablera sig i könshandeln. De har bara tillfälligtvis prostituerat sig, ibland bara någon enstaka gång. De är ”flickor på glid”.⁴⁹ Relationerna till föräldrar knakar eller har brutit totalt samman. Kanske är några redan intagna på en barnavårdsinstitution. Ur socialvårdsperspektiv är barnavårdslagens eller numera LVU:s bestämmelser fortfarande tillämpliga. Flickorna kan t o m tas om hand av samhället mot sin vilja. Till

överbäggande del är det flickornas relationer till föräldrarna, som måste bearbetas för att de unga inte skall fastna i könshandeln.

Den andra gruppen av prostituerade är de *narkotikaberoende*. De har i allmänhet en mycket negativ inställning till sin prostitution. De ser denna enbart som ett medel att skaffa pengar till narkotika. Många av dessa flickor har tidigare på kriminell väg – företrädesvis genom stölder och narkotikalangning – klarat sig ekonomiskt. För dem är prostitutionen ett alternativ i första hand till en brottslig verksamhet. Denna grupp flickor skiljer sig inte från narkomaner i övrigt, utan måste behandlas som sådana. Deras missbruk är helt avgörande för att de deltar i könshandeln. Det är också en behandling mot narkotikaberoendet, som är deras väg bort från den.

En tredje grupp prostituerade är *alkoholisterna*. De är i allmänhet över fyrtio år. Många av dem har varit verksamma inom könshandeln sedan ungdomen. De prostituerar sig nu endast sporadiskt i första hand för att få pengar till alkohol. Merparten har haft kontakt med socialvården under flera decennier. Många av dem är den kvinnliga motsvarigheten till de "utslagna gubbarna". För att de ska kunna upphöra med sin prostitution måste deras alkoholberoende brytas.

Den fjärde gruppen består av prostituerade som huvudsakligen är *utsatta för aktiva hallickar*. I allmänhet har den här gruppen flickor varit verksamma som prostituerade under flera år. Deras verksamhetsmiljö kan variera. Somliga är gatu-, andra ateljé- eller klubbprostituerade. Den viktigaste drivkraften, som håller dem kvar i könshandeln, är deras relation till hallicken. Att hjälpa dessa flickor bort från könshandeln är i första hand en fråga om att förändra deras förhållande till män.

En femte problemkategori är de *konsumtionsberoende* prostituerade. Merparten av den här gruppen har varit verksamma i könshandeln under några år. Majoriteten av dem har också från och till haft relationer till aktiva hallickar. Men det är inte deras akuta problem. Istället är det de ekonomiska svårigheterna som håller dem kvar i könshandeln. De har i allmänhet en mycket tilltrasslad ekonomisk situation med betydande avbetalningsskulder på möbler och kläder. De har ofta tidigare förnedrande upplevelser av socialvårdens ekonomiska bidragsprövning. En del i gruppen lever under mycket knappa omständigheter och prostituerar sig endast i nödfall. Andra däremot lever ett kostsamt liv med stora utgifter för nöjen och kläder. Deras gemensamma nämnare är de ekonomiska svårigheterna. Men bakom dessa ligger ofta sysselsättningsproblem, även om en del i gruppen har prostituerat sig samtidigt som de haft en anställning. Den här kategorin behöver i första hand hjälp med ekonomi och sysselsättning för att upphöra med sin verksamhet som prostituerade.

En sjätte grupp slutligen är prostituerade med *särskilda psykiska problem*. Till den här gruppen måste föras de som prostituerar sig inte uteslutande för pengarna, som i de övriga fem grupperna, utan på grund av andra skäl. I vårt arbete har vi egentligen bara konfronterats med två – båda transsexuella personer. Men det är också tänkbart, att det finns andra som prostituerar sig huvudsakligen för att få sexuell njutning. Deras problem handlar framför allt om svåra sexuella och psykiska störningar, som inte mer än marginellt kan hjälpas med gängse socialvårdsmetoder.

Det finns inga skarpa gränser mellan de olika grupperna. Vid ett tillfälle kan de ekonomiska problemen vara de mest markanta för en prostituerad, medan det vid ett annat kan gälla hallickinflytandet. Eller för att nämna ett annat exempel. I åtminstone ett par fall visade det sig, att mycket unga flickor var föremål för hallickförtryck. Med denna gruppindelning vill jag bara antyda olika typer av huvudproblem, som håller de prostituerade kvar i könshandeln.

De olika grupperna kan också markera olika stadier av prostitutionskarriären. De mycket unga flickorna befinner sig i början av den, medan de äldre alkoholiserade prostituerade – bildligt talat – är i slutet av den. Men det går inte – som framhållits – att konstruera en enkel modell för prostitutionskarriären, där de olika grupperna kan placeras in som pinnar i en stege. Det är tänkbart, att det finns prostituerade som under sin verksamhet i könshandeln, befunnit sig i samtliga sex grupper. Men i allmänhet har de endast tillhört några. Naturligtvis kan de dessutom tillhöra mer än en grupp samtidigt.

Till skillnad från gängse typindelningar av prostituerade, tar min gruppindelning sin utgångspunkt i de problem, som knyter kvinnorna till könshandeln. Men trots att våra erfarenheter baserar sig på arbetet med prostituerade i den moderna svenska s k välfärdsstaten är förmodligen gruppindelningen relevant för åtskilliga andra länder och tidsskeden.

Noter

¹ Bloch, I, behandlar utförligt kristendomens och islams inställning till könshandeln på sid 588–683. Se även Bullough, V, 1964, sid 57–90.

² Kristendomens inställning till könshandeln är, som bl a framgår av t ex Blochs arbete, mer komplex än denna skissartade beskrivning.

³ Richard-Molard, G redogör i sitt arbete för den franska reformerta kyrkans sociala arbete bland de prostituerade.

⁴ Engels, F, sid 84.

⁵ a.a., sid 82.

⁶ a.a., sid 95 f.

⁷ Bebel, A, sid 142 f.

⁸ a.a., sid 143.

⁹ a.a., sid 139.

¹⁰ Kollontay, A, sid 37 ff.

¹¹ Lombroso, C och Ferrero, G, 1896.

¹² Tarnowsky, P, 1889.

¹³ Lombroso, C och Ferrero, G, sid 345.

¹⁴ a.a., sid 265. Sammanfattat efter Corbin, A, sid 242.

¹⁵ Den mest berömda av dessa teorier är förmodligen Kretschmers typlära. Kretschmer var professor i psykiatri i Tübingen fram till år 1959.

¹⁶ Jfr Corbin, A, sid 441 och Smart, C, sid 31 ff.

¹⁷ Davis, K, sid 755.

¹⁸ Benjamin, H och Masters, R E L sid 115.

¹⁹ a.a., sid 90 f.

²⁰ a.a., sid 89.

²¹ Sociala meddelanden 1925, nr 2, sid 103 ff.

²² Se t ex Eriksson, T, 1939, sid 53 f och Inghe, G, 1949, sid 58.

²³ Sociala meddelanden 1925, nr 2, sid 114.

²⁴ Detta exempel har jag hämtat från Sandford, J, som i sitt arbete låter olika kapitel bära beteckningar som dessa.

²⁵ Setréus, Å, sid 76 i "Ett onödigt ont". Ett likartat synsätt har Persson, L, 1981, som talar om "prostitutionspyramiden".

²⁶ Inghe, G, 1949.

²⁷ a.a., 87.

²⁸ a.a., 88.

²⁹ a.a., 88.

³⁰ a.a., 90.

³¹ a.a., 91.

³² a.a., 92.

³³ a.a., sid 87.

³⁴ Som han manifesterat dels i sin avhandling "Fattiga i folkhemmet" och dels i det uppmärksammade arbetet "Den orättfärdiga välfärden" tillsammans med sin hustru Maj-Britt Inghe.

³⁵ Nationernas förbund, citerat efter Inghe, G, sid 86.

³⁶ Mortensen, G och Vestergaard, E, 1961, sid 17 ff.

³⁷ Borelli, S och Starck, W, sid 250.

³⁸ Inghe, G, sid 93 f.

³⁹ Takman, J, 1954, sid 673. Glover, E, sid 9 refererar likartade resultat och understryker svårigheterna i att dra slutsatser om intelligensfördelningen.

⁴⁰ Martinussen, W, sid 5–7–8.

⁴¹ Winnick, C och Kinsie, P M, sid 28.

⁴² Jfr Pinot, G, sid 4.

⁴³ Jfr Becker, H, 1969, sid 171.

⁴⁴ Hughes, T E L, 1958, sid 56 ff.

⁴⁵ Jfr t ex Nygren, P, sid 39.

⁴⁶ a.a., sid 36.

⁴⁷ Jfr också den kritik som Ramström riktar mot Nygrens modell, där han understryker teorins svårtillgänglighet, svårigheterna att se vilka terapeutiska implikationer den har samt dess anknytning till den psykoanalytiska utvecklingspsykologin (Ramström, J, sid 32).

⁴⁸ Ramström, J, sid 92.

⁴⁹ "Flickor på glid" är en träffande titel, som Jonsson, G, använt på sina arbeten (1977 och 1980) om flickor intagna på Barnbyn Skå.

STEGET IN I KÖNSHANDELN

Blir de prostituerade yngre?

Av könshandelns historia framgår att barn i betydande omfattning rekryterats till de prostituerade led. I Berlin var fram till år 1873 den lagliga åldern för prostitution endast 14 år. Detta år utgjorde tonåringar en tredjedel av Berlins inskrivna prostituerade.¹

Också i Sverige för inte så länge sedan var andelen tonåringar i könshandeln relativt hög. Under de fem första åren av 1900-talet utgjorde de 26 % av samtliga nyinskrivna prostituerade i Stockholm.² I Sverige fanns i början av seklet ingen nedre åldergräns för inskrivning till besiktningsbyrån för prostituerade. T o m 14-åringar kunde därför bli lagligt prostituerade.³

Redan för 40 år sedan skrev Eriksson: "Det brukar i sedlighetsdebatterna vara ett stående tema att allt yngre åldersklasser, dragas in i prostitutionens malström. Det går emellertid icke att få siffermässiga bevis för den saken. Snarare tyder all statistik på raka motsatsen."⁴ I den aktuella svenska debatten om prostitution återkommer temat om allt yngre prostituerade. I socialministerns direktiv till prostitutionsutredningen påstås t ex utan försök till bevis: "Rekryteringen av flickor sker också i allt yngre åldrar".⁵

Åldersfördelningen i total- och behandlingspopulationerna framgår av nedanstående tabeller. I totalpopulationen, där åldern framräknats med 1976 som utgångspunkt, finns endast 11 % som är under 20 år. Gruppen tonåringar i behandlingspopulationen, d v s samtliga de klienter vi hade vid projektet är högre, d v s 17,4 %. Det kan delvis förklaras med att vi inom projektet, med dess socialvårdsinriktning, av naturliga skäl prioriterat arbete med yngre flickor. Åldersfördelningen i behandlingspopulationen baserar sig på hur gamla de prostituerade var då de första gången kom i kontakt med projektet.

Kemp undersökte en ungefär lika stor grupp prostituerade. Hans undersökning utfördes på de prostituerade, som förhörts av sedlighetspolisen i Köpenhamn under åren 1931–35. Det totala antalet kvinnor var 600, av vilka 530 ingick i undersökningspopulationen.⁶ I hans material utgör kvinnor som är yngre än 21 år 12,5 %. Av en nyare dansk undersökning, som utförts på 314 kvinnor, framgår att av alla de kvinnor som anhölls för misstanke om prostitution i Köpenhamn under år 1966, var hälften under 21 år. Hela 16 %, var under 18 år.⁷ Jämför vi vårt material med denna tio år äldre danska undersökning, tyder det inte på att de prostituerade blivit yngre.

Jämförelsen mellan olika material är dock problematisk. Som exempel kan nämnas att den statistiska analysen av prostituerade i Sverige som utfördes i slutet på 40-talet överhuvudtaget inte tar med personer som är

Tabell VI:1*Åldersfördelningen i totalpopulationen*

Åldersgrupp	Antal	%
0-15	12	2
16-19	44	9
20-24	192	38
25-29	135	27
30-34	67	13
35-39	18	4
40-49	27	5
50-59	6	1
60-	1	0
Totalt	502	100

Tabell VI:2*Åldersfördelningen i behandlingspopulationen*

Ålder	Antal	%
0-15	4	1,8
16-17	16	7,1
18-19	19	8,5
20-24	75	33,5
25-29	58	25,9
30-34	26	11,6
35-39	10	4,5
40-49	14	6,3
50-59	2	0,9
Totalt	224	100

under 20 år.⁸ Den bygger på de kvinnor som anhölls för lösdriveri under åren 1932, 1939 och 1944-45. Personer under 20 år rapporterades istället till barnavårdsnämnderna. Det finns dock andra möjligheter att belysa ungdomsprostitutionen. Ett mått, som ofta har använts, är flickornas ålder vid prostitutionsdebuten. Dessa uppgifter baseras på de prostituerades egna utsagor. Det finns därför en viss risk för felaktigheter. Den uppgivna debutåldern bland personerna i vår projektpopulation framgår av tabellen på nästa sida.

Tabell VI:3

Debutåldern för projektpopulationen

Åldersgrupp	Antal
0-15	13
16-19	41
20-24	28
25-29	8
30-34	2
35-39	2
40-49	2
Totalt	96

Som framgår uppgav 13 bland de 96 att de prostituerat sig innan de fyllt 16 år, 41 att de prostituerat sig första gången då de var över 16, men under 20 år, dvs mer än hälften gjorde sin prostitutionsdebut innan de fyllt 20 år. Socialstyrelsens undersökning om kvinnor, som intagits på tvångsarbetsanstalten i Landskrona åren 1916-24, antyder att debutåldern var ungefär densamma för ett halvsekel sedan. Enligt denna var den genomsnittliga debutåldern 20,7 år.⁹

Det finns knappast något empiriskt material, som visar, att de prostituerade blir yngre. I en studie om förhållandena i Stockholm visar Persson, att endast 9 % av de gatuprostituerade var yngre än 18 år.¹⁰ Påståenden om att "de prostituerade blir allt yngre" saknar stöd i tillgängliga data.

Barnprostitution eller otukt med barn?

Det är inte heller entydigt vad som menas med prostitutionsdebut. I min undersökning använde jag respondenternas egen upplevelse av könsutövningen mot betalning. En kvinna uppgav att hon började redan som 7-åring och en annan redan som 10-åring. Båda hade dock inte samlag utan onanerade och blottade sig för pengar. Man kan diskutera om detta skall kallas prostitution. Deras partners var vuxna män, som i lagens mening gjort sig skyldiga till otukt med minderårig.¹¹

Vissa personer, de så kallade pedofilerna, känner sig sexuellt attraherade av barn. I litteraturen om sexuella "avvikare" skiftar åsikterna om pedofilerna. Ullerstam, som i sitt arbete är en typisk företrädare för sextiotalsliberalismen, skriver:

"Vår bigotta och ogenomtänkta inställning till det sexuella får väl aldrig ett fulltonigare uttryck än när ämnet barnsexualitet och 'fula gubbar' kommer på tal . . . Vi sitter fortfarande kvar i den kristna myten om barnets oskuld och renhet. Man känner knappast till någon annan kultur där barnsexualiteten varit lika strängt tabubelagd som hos oss. Hos många folk invigs barnen från första stund i sexuella lekar. Från Samoaöarna berättar Margaret Mead att

mammorna brukade onanera sina pojkar för att deras könsorgan skulle få den rätta formen. De gamla grekerna ansåg t o m att det var en äldre mans sociala plikt att etablera erotiska kontakter med gossar, och att detta var en oundgänglig beståndsdel i dessas fostran till goda medborgare.

I vår kultur har många människor länge ansetts ha rätt att inge barnen skuldkänslor genom att skrämma dem för onani. Ingen kommer på tanken att åtala föräldrar för att de inplanterar sexualskräck i 'unga oskyddade sinnen' och invalidiserar dem genom sexualhämningar. Men om kärleksfulla genitala manipulationer skulle utspelas mellan ett barn och en åldring, då anser vi oss behöva ropa på polis, trots att alla som sysslar med barnpsykiatri vet att beteendet inte är det ringaste skadligt för barnen, snarare tvärtom. Barn vill ha kroppskontakt, och får de den inte hemma så söker de sig till utomstående.¹²

Som kontrast till dessa resonemang citerar Ullerstam en kriminolog med inriktning på sexualförbrytelser som hävdar: "Pedofilerna är ytterst farliga ty bland dem finns inte bara sadistiska våldtäktsmän och mördare utan de är också av naturen grymma och fördärvar barnens moral, även då de ej tillfogar dem någon fysisk skada."¹³ Många med Ullerstam tar avstånd från sådana kategoriska uttalanden. Pedofilerna har haft försvarare, som krävt mildare straff än de nu gällande. I Danmark hävdade t ex Tostrup, som gjort en psykiatrisk undersökning på elva offer för pedofiler, att dessa inte lidit någon nämnvärd skada.¹⁴ Men hans arbete har utsatts för kritik av bl a Backe. Genom en källkritisk granskning visar hon, att Tostrup baserar sina uttalanden på lösa antaganden.¹⁵

Ett standardverk om barn, som blivit offer för sexuell otukt, är Thea Schönfelders arbete. Det baseras på en undersökning av 188 minderåriga flickor.¹⁶ Backe visar¹⁷ att det ofta använts som försvar för pedofiler, eftersom Schönfelder konstaterar att en tredjedel av flickorna varit mer eller mindre medagerande. Men viktigt är hänsynstagandet till barnens utvecklingsgrad och möjligheterna att manipulera dem till samtycke. Schönfelder hävdar att flickorna utsätts för stora risker att få framtida psykiska men. Vilka dessa är beror på omständigheterna. I Schönfelders material är merparten av flickorna i åldern 12–14 år, d v s kring puberteten. Under denna tid kan de sexuella erfarenheterna få direkt avgörande betydelse för deras framtida sexuella lycka. Traumatiska, motbjudande och ångestliknande sexuella upplevelser före eller under puberteten kan medföra risker för deras sexualliv som vuxna. Schönfelder hävdar dessutom att andra psykiska störningar som t ex onormala aggressiva reaktioner kan uppstå. Enligt hennes iakttagelser förekommer det ofta pengar i dessa sammanhang. Flickornas materiella krav växer i takt med frekvensen av det sexuella umgänget med den vuxne mannen. I de flesta fallen upplever flickorna sig som objekt, speciellt om de medverkar mot ersättning. Andock förekommer prostitutionen sällan i Schönfelders material. I 82 % av fallen hade flickorna känt gärningsmannen långt innan sexuell kontakt etablerades mellan dem.¹⁸

I vårt material har – som tidigare nämnts – 13 uppgivit, att de började prostituera sig innan de fyllt 16 år. I samtliga fall har deras köpare varit äldre män, som definitionsmässigt gjort sig skyldiga till otukt med minderårig. De

två yngsta flickorna – en 7- och en 10-åring – kände de män, som de betraktade som sina första köpare, sedan länge. Det gjorde inte en 12-åring. Jag återger hennes egen berättelse om debuten i könshandeln och vilka reaktioner hon hade efteråt:

”Jag hade rymt från flickhemmet i Kalmar och kommit till Norrköping. Jag hade inte en spänn. Jag kommer så väl ihåg det. Jag var inte mer än tolv år. Det var på Saltängen. Området därnere heter så. Jag fick femtio spänn. Det var en otrolig summa för mig. Jag hade aldrig sålt mig om det inte var så att jag blev erbjuden. Annars hade jag aldrig kommit på det.

Han hade sett mig driva omkring nere på torget och så gick han ner vid kanalen vid Saltängen. Jag var ute och cyklade och jag visste inte var jag var någonstans. Jag vågade inte åka hem till mina föräldrar, för dom hade liksom skickat mig ner till Kalmar.

Den här herren hade studerat mig ganska länge och sett mig ett par gånger, så han frågade mig om jag inte ville ha femtio spänn för att ligga med honom. Jag trodde han skojade. Men det gjorde han inte. Så blev det som det blev. Hade han inte själv föreslagit det hade det aldrig blivit av.

Det var fruktansvärt. Han begärde de mest otroliga grejer av mig för femtio kronor. Men jag trodde liksom att det hörde till. För det första, gummi var det inte frågan om. Så smart var jag inte. Och så ville han ha franskt och analsex också. Men det fick han inte. Det var också en väldigt äcklig gubbe. Stor och fet. Jag blev jätteäcklad. Det kommer jag väldigt väl ihåg.

Vi var ute på ett sådant där område utanför Saltängen, som är industriområde. Men dom har byggt igen det nu. Och det hela tog ungefär en timme. Det kommer jag liksom ihåg. En timme för femtio spänn, fina priser.

Men sen var jag rädd. Sen var jag äcklad. Efter det så förvandlades mitt och min pappas förhållande till varandra. För jag såg honom som en gammal äcklig gubbe. Konstigt, väldigt konstigt är det, men det är ju bara det att debuten var väldigt brutal. Over huvudtaget blev jag äcklad av alla äldre män. Jag tyckte de var samma skrot och korn allihopa. Det är väl någonting som satte sig i huvudet på mig.

Sedan tog det över två år innan jag hamnade i det igen. Det var på Malmskillnadsgatan. Jag och en tjej till hade gått ut dit. Jag visste vilka summor man kunde tjäna. Och jag hade tänkt att jag skulle köpa ett hekto brass. Jag skulle visa dem där hemma. På något sätt hämnas. Så det var av ren trots som jag hamnade där. Medan vi gick där kom en stor svart bil. Där fanns två killar i den. De berättade att de hade svensex på Djurgården. De sökte brudar som skulle ställa upp på strip och sånt. Så vi ställde upp. Vi åkte ut med dem. Där var ett jävla liv. Men där satt en äldre man och kollade in mig. Jag tyckte först att det lyste förakt ur hans ansikte. För jag kände mig inte så jävla bra. Men sen när vi hade gjort oss av med killen som skulle gifta sig och satt honom på tåget till Trondheim eller var det var, då började den här mannen och jag att snacka. Då bjöd han ut mig. Så jag var ute med honom några dar. Det var en riktig guldtorsk. Jag var ute med honom i skärgården i fyra dagar. Det var enormt. Han hade plockat upp mig för jag var så lik hans dotter. Sedan fick jag reda på att hon var död, men det spelade inte någon roll. Han erbjöd mig helt otroliga summor för att stanna kvar. Flera tusen . . .”

Denna flicka debuterade som prostituerad som 12-åring och började sedan igen som 14-åring. Schönfelder understryker att pengar ofta spelar en roll i otuktssammanhang. Frågan är vilken betydelse den första sexuella kontak-

tens karaktär har för flickornas deltagande i könshandeln. En del forskare betonar tidiga traumatiska sexuella upplevelser som en bidragande faktor.¹⁹ I vårt material uppgav 17 av 93 att de varit utsatta för någon form av sexuella övergrepp under uppväxten, dock endast i två fall av anförvanter. Det finns därför anledning att fråga sig hur vanligt det är med sexuella övergrepp mot barn.

Två som forskat om barnmisshandel, Kempe och Kempe, skriver: "Vetenskapliga studier av hur vanligt det är med sexuella övergrepp är ännu sällsyntare än undersökningar om fysisk misshandel."²⁰ Det är mycket svårt att fastställa förekomsten av otukt med barn. Då det gäller incest finns det en tendens att avfärda de ungas berättelser som fantasiprodukter.²¹ Kempe och Kempe räknar med att antalet inträffade fall i USA är tio gånger så stort som de kända.²² I Sverige dömdes under 1970-talet för olika former av otukt i genomsnitt drygt hundra personer per år. 1970 dömdes 136 personer, 1978 bara 73. Under hela 70-talet fanns det en ganska tydlig nedgång av antal domar för otukt.²³

Då vi gick igenom domböckerna vid Malmö tingsrätt för åren 1973–77, fann vi 10 domar för frihetskränkande otukt, 31 domar för otukt med barn, 8 domar för otukt med ungdom samt 7 domar för otukt med avkomma. Det skall också nämnas att 61 personer under de här åren dömdes för otuktigt beteende, som i vissa fall involverade barn eller ungdom. En genomgång av domarna i otuktsmålen tyder på att det i en del fall rör sig om medveten prostitution. I ett mål, där en 42-årig förtidspensionär dömdes till skyddstillsyn sammanfattades en 11-årig flickas vittnesmål på följande sätt: "Hon tyckte det var otrevligt när han tog på henne men blev inte arg för det. Däremot blev hon arg för att hon inte fick de pengar (25 kr, min anmärkning) som han lovat henne".²⁴ Det var hennes förargelse över att hon inte fick pengarna, som gjorde att hon och hennes 12-åriga väninna anmälde mannen för polisen.

Denna typ av prostitutionsliknande beteende bland småflickor är förmodligen långt vanligare än vad antalet domar i otuktsmål visar. Det är dock omöjligt att bestämma dess utbredning. Vi har inte heller bearbetat materialet om sedlighetsbrott i Malmö närmare.

I ett annat otuktsmål, där en 33-årig taxichaufför stod åtalad för otukt med barn i fyra fall samt förförelse av ungdom, var inte mindre än nio flickor under 17 år inblandade. Mannen hade specialiserat sig på att plocka upp unga flickor från prostitutionsstråken. Fyra av de nio flickorna var tidigare kända för oss som prostituerade. Mannens beteende blev känt genom att modern till en 12-årig flicka, som försvunnit hemifrån med en 14-årig kamrat, i hennes väska fann 50 kronor samt telefonnumret till taxichauffören. Hon åkte därför tillsammans med polisen hem till honom. Flickorna påträffades inte där, men väl en hembränningsapparat, som föranledde husrannsakan. Vid denna hittades bl a dagböcker och fotografier, där hans sexuella kontakter med unga flickor kunde beläggas.

I dagböckerna finns under åren 1973–77 tjugotvå tillfällen antecknade vid vilka mannen hade könsumgänge med unga flickor. Eftersom dessa dagboksanteckningar i viss utsträckning belyser ungdomsprostitutionens villkor, skall jag citera några av dem:

”15/5–73: Ute och tvättade bilen. Träffade två 14-åringar på Kungsgatan som rundade för 30 kronor. Skönt. Hemma 20. Hemmakväll med (ett namn).

31/7–73: Gick hem från jobb 14.30. Åkte till Köpenhamn på kvällen ensam. Pippade dansk lammköd 75 kr. Till Ambis när jag kom hem.

24/2–74: Ensam hemma hela dagen. (två namn) uppe här hela e m och lekte och rundade ett par gånger. Sköna 14 åringar. Strippade. Hos KV och snackade skit på kvällen till 24. Hem och sov.

18/8–74: Spelade tennis med (ett namn) på dagen. Hämtade (ett namn) i Landskrona. Hem till mig och drack grogg och snackade. Satte in en stöt vid 20-tiden och den gick hem. Skön 15-åring. Perfekt. Fin på att suga o pippa hon åt inte p-piller.

3/4–75: Semester. Hemma och målade hela förm. Ute på stan på e m var hos (ett namn) i labbet. Träffade två 12–13-åringar och ville plåta dem. De följde med hit, men backade ut när vi skulle gå upp. Bestående med dem till fred em. (ett namn) ringde hit.

2/1–76: Kör taxi. Träffar två 16-åringar från Trelleborg på Kungsgatan. Hem till mig och pippade den ena, bäge nakna, 100 kr.

11/11–76: Hemma från jobbet. Förkyld. Feber och kände mig risig. (ett namn) var här ett par timmar och pippade. 50 kr.

3/2–77: Ute på stan och gick. Träffade (två namn) 13 o 14 år Kungsgatan. Hem hit och hade sexparty hela e m och halva kvällen. De fick 100 kr. (ett namn) här sen på kvällen. Jag var helt slut. Hon sov över.

12/2–77: Sov till middag. Ute på stan och raggade. Träffade 14-årig norska på För gat hon hade kompis på hotell Örnen. De kom hit vid 19-tiden. Sexparty. Pippade. (ett namn) skönt. De ville ha 1 000 fick 100.

6/4–77: Körde taxi (ett nummer). (ett namn) från Åkarp kom hit när jag var hemma och fikade. Hon ringde efter lilla (ett namn) på (ett namn) gatan. Vi hade sexgrupp. Skönt 300 kr. De går på Kungsgatan ibland. Körde taxi till kl 02.25.”²⁵

Vuxnas sexuella övergrepp mot barnen leder sällan till anmälan hos barnavårdsmyndigheten. En undersökning av 895 anmälningar som socialstyrelsen gjorde i början av 1970-talet, visade att endast 12 (1,3 %) av anmälningarna avsåg sexuella övergrepp.²⁶ Det skall understrykas, att dessa anmälningar i allmänhet rör anhöriga.

Prostitutionsdebut

Steket in i könshandeln föregås i allmänhet av många betänkligheter.²⁷ Det första samlaget för pengar medför vanligtvis att barriärerna övervinns. En av de prostituerade beskriver hur hennes inställning till könshandeln förändrades:

”Jag hade ju åkt med raggarna på gatan och trakasserat brudarna. Sådana jävlar, fan vad äckliga dom är som går på gatan och sådana där grejer. Vi hade kört omkring och hetsat mot dem. Inte kunde jag tänka mig, att jag senare skulle gå där själv.

Men det var så, jag var fruktansvärt förtvivlad. Jag var i Stockholm och hade inte pengar att åka ner till min kille i Skåne. Det hade gått åt pipan direkt om jag inte hade åkt ner. Jag försökte låna pengar. Men det fanns ingen som hade några. Jag hade inte en chans. Jag kunde inte ringa till en människa. Så vad

gjorde jag? Jag vet inte hur det flög i mig. Men jag visste ju att tjejerna på Malmskillnadsgränd gjorde en massa pengar. Så jag knallade dit, längst upp på Malmskillnadsgränd stod jag vid en busshållplats. Sedan kom torskarna och stannade. Jag sa bara: 'far åt helvete . . .' Jag stod där en hel natt ända till klockan fyra på morgonen. Men jag bara bad dem fara åt helvete och sa att jag stod och väntade på min syrra. Några som hade kört där en massa varv frågade: 'har hon inte kommit än?' Och jag sa: 'nej försvinn, hon kommer snart'.

Jag vågade inte. Sen gick jag längre och längre ner. Prata med en massa torskare och bad dem att fara åt helvete. Det var hur otrevligt som helst. Jag ville ju inte. Men jag måste ju ha pengar, så jag tänkte: 'Jag står kvar. Det kanske kommer någon som bara ger mig pengar ungefär.' Och det var precis vad som hände. Jag behövde aldrig ligga med den första torsken.

Det kom en kille. Han var trettiofem år någonting. Han sa: 'Ska du följa med upp på ett hotell här nere?' Jag sa: 'Nej, är du inte klok. Följa med dig på ett hotellrum? Så tokig är jag inte' och han sa: 'Ja, men du får fyrahundra spänn'. Men det hjälpte inte. Jag tänkte fy fan vad dum jag är. Innerst inne behövde jag ju dom där fyra hundra kronorna. 'Du får dem', sa han. 'Nej, jag vet att du lurar mig', sa jag. Då sa han: 'Femhundra då. Du kan ta pengarna här och posta dem och skicka dem hem' tyckte han. Och då sa jag att jag skulle ha pengarna innan jag följde med honom. Och det var okey, så jag följde med honom på hotell Viking. Så gick vi upp och han hyrde ett rum, ett dubbelrum. Sen fattade han ju hur jävla illa det var, att jag aldrig hade varit där förut. Jag måste ha verkat jävligt dum. Han tyckte faktiskt synd om mig. Så jag fick dom där pengarna, men jag var tvungen att stanna där till halvsju på morgonen. Då började han att jobba. Jag hade gömt pengarna under madrassen och tänkte: att han tar dem. Jag var så rädd att han skulle ta mina pengar.

Sedan gick han då, halvsju på morgonen. Men han kom tillbaka och knackade på dörren. 'Oj' tänkte jag, 'nu börjar han. Tar han pengarna nu skriker jag'. Men han hade köpt två öl som han skulle dricka, innan han stack iväg till jobbet. Han visade också kvitto på att han hade betalt hotellet. Och sedan gick han. Sedan stack jag också iväg och då hade jag pengar så att jag kunde åka till Skåne. Sedan dröjde det flera månader innan jag gick ner dit igen.

Eftersom det hade gått så lätt första gången tänkte jag: 'Var det så enkelt?'. Så därför hamnade jag där igen. Men det var flera månader efteråt. Och jag minns uppriktigt sagt inte vad det var för torsk, som jag låg med första gången för pengar."

Den här flickan började prostituera sig i Stockholm. Trots att vi arbetat med flickor verksamma i Malmö, har åtskilliga gjort sina första erfarenheter av könshandeln på andra orter. I tabell VI:4 har åldern vid debuten jämförts med orten, där den ägde rum. Mer än 4/5 av projektpopulationen prostituerade sig innan de fyllt 25 år. Som framgår av tabellen gjorde samtliga som var 25 år eller äldre sin prostitutionsdebut i Malmö. Bland de som prostituerat sig för första gången på andra orter finns flera, som flyttat till Malmö medan de var verksamma prostituerade. Det finns också en grupp, som bott i Malmö men gjort sin prostitutionsdebut på annan ort. Genom att inte börja i könshandeln i hemstaden har dessa flickor medvetet skyddat sig mot risken att bli igenkända. Rädslan att utpekas som "hora" inför anförvanter och vänner är ett viktigt skäl att inte börja prostituera sig. Att göra det på en främmande plats minskar denna ängslan avsevärt. Efter

debuten är motståndet mot att prostituera sig i hemstaden mindre. En flicka, som debuterade som 18-åring på Sheraton hotell i Köpenhamn säger:

”Lotta hade talat om för mej hur lätt det var att göra pengar. Hon hade massor att röra sig med. Det kändes dumt, eftersom jag själv inte hade andra pengar än de jag kunde få från mamma. Så när vi var ute eller vi skulle köpa kläder eller sådant, så kände jag mig alltid som ett fån. Jag visste att Lotta fick sina pengar genom prostitution. Jag tänkte, går det så lätt, så varför skulle inte jag också göra det.

Därför hängde jag med Lotta till Köpenhamn en kväll. Hade det inte varit där, skulle jag säkert inte vågat. Det skulle ha varit hemskt att bara gå rätt ner på Kungsgatan. Jag hade tidigare tänkt på det. Jag kände flera som jobbade. Men det skulle vara hemskt om t ex mamma skulle få reda på att jag gick där nere. Men när jag nu visste, att man kunde ta flygbåten över och göra snabba pengar i Köpenhamn, tyckte jag att det var väl inte så farligt. Så därför hängde jag helt enkelt med Lotta och en kompis till. Jag kommer så väl ihåg det. Det var i maj och jag hade fyllt 18 år i februari. När jag åkte med var jag mycket nervös. Därför var jag tvungen att ta flera stycken groggar, så att jag skulle våga. När vi kom in till Köpenhamn så åkte vi taxi till Sheraton. Jag hann inte ens hänga av mig kappan förrän jag fick den första kunden. Då hade jag kommit överens med Lotta och den andra kompisen att de skulle sitta i baren och vänta på mig. Vi hade bestämt träff kl 11. Min första kund var en amerikan, en riktig texaskille. Jag fick 500 kronor av honom och det hela gick smärtfritt. Så därför fortsatte jag att åka till Köpenhamn. Det var en enkel match att tjäna ihop pengar. Vi tog då 500 kronor per gång. Men efter ett tag blev det svårare, det kom många tjejer dit och det blev slut på trafiken.

Men jag visste nu hur lätt det var att tjäna pengar genom prostitution. Därför åkte jag till Stockholm. Där jobbade jag nästan ett helt år. Det var dels på Sheraton och dels på Malmskillnadsgatan. Då jag jobbade i Stockholm bodde jag på hotell. Jag tog flyget ner till Malmö och levde flott på krogar och sådant. Det blev ju ganska dyrt. Dessutom tyckte jag att jag saknade kompisar och vänner i Malmö, så det var väl därför som jag sedan började, trots att det fanns risker för att bli igenkänd. Men då visste jag ju redan vad det var och alla mina bästa kompisar jobbade också eller visste om vad man höll på med.”

Tabell VI:4

Ålder och ort vid prostitutionsdebut för projektpopulationen

Ålder	Malmö Antal	Stock- holm Antal	Göte- borg Antal	Annan ort i Sverige Antal	Köpen- hamn Antal	Annan ort utom- lands Antal	Totalt Antal
0-15	7	2	—	3	—	1	13
16-19	32	1	4	1	1	2	41
20-24	21	1	1	2	2	1	28
25-29	8	—	—	—	—	—	8
30-34	2	—	—	—	—	—	2
35-39	2	—	—	—	—	—	2
40-49	2	—	—	—	—	—	2
Totalt	74	4	5	6	3	4	96

Till tabell VI:4 kan tillfogas ytterligare några kommentarer. Av de som uppgivit, att de började som prostituerade på andra orter än storstäderna i Sverige, fanns det två fall, där äldre män varit medagerande. Tre av de sex debuterade på porrklubb och en i restaurangmiljö. Bland dem i projektpopulationen, som gjorde sin debut utomlands, fanns en i Oslo, en i Polen och två i Danmark, utanför Köpenhamn. Samtliga är utländska kvinnor, som senare bosatt sig i Malmö.

I tabell VI:5 jämförs åldern vid prostitutionsdebuten med första slag av prostitution. Bland de personer, som vi kommit i kontakt med inom ramen för prostitutionsprojektet, dominerar de, som gjort sin prostitutionsdebut i gatumiljön, nämligen 74 av 95 personer. Porrklubbarnas funktion som en inkörsport till könshandeln har i olika sammanhang understrukits, bl a från polisen i Malmö. 10 av projektpopulationen gjorde sin prostitutionsdebut i porrklubbmiljö. Men siffran skulle sannolikt vara åtskilligt högre om inte samtliga porrklubbar stängts i Malmö under 1975. I projektet hade vi, då vi började att samla in data, relativt få kontakter med de ateljéprostituerade. Bland dessa fanns enligt polisens uppfattning flera som gjort sin debut i porrklubbmiljö. Av de tio flickorna, som gjorde sin prostitutionsdebut på porrklubbar, är det endast två, som inte prostituerat sig på annat sätt. De övriga åtta har fortsatt antingen som gatu- eller ateljéprostituerade. En del har dessutom tillfälligtvis fått inkomster genom hotell- och restaurangprostitution.

Tabell VI:5

Ålder vid prostitutionsdebuten och typ av första prostitution för projektpopulationen

Ålder	Gatu- prost Antal	Klubb- prost Antal	Ateljé- prost Antal	Hotell/ rest Antal	Annan typ Antal	Totalt Antal
0-15	8	—	1	—	3	12
16-19	31	6	—	3	1	41
20-24	23	4	—	1	—	28
25-29	7	—	—	1	—	8
30-34	2	—	—	—	—	2
35-39	1	—	1	—	—	2
40-49	1	—	—	1	—	2
50-59	—	—	—	—	—	—
60-	—	—	—	—	—	—
Totalt	73	10	2	6	4	95

En av de flickor, som började sin karriär som prostituerad på en av porrklubbarna i Malmö berättar:

”Jag var väl 16 år första gången jag provade på det. Jag hade en väninna, som jobbade på porrklubb. Hon hade det förspänt med pengar. Hon kunde köpa

de kläder och saker som hon ville ha. Hon sa till mig att jag också kunde börja där. Det var ju inte bara att gå dit. Man var tvungen att uppträda och dansa också. Men jag kände mig tryggare, eftersom jag hade min väninna med mig. Egentligen var jag nog mer skärrad av vad som skulle komma efter scenframträdandet, jag menar det där med att ta kontakt med kunder. Dessutom var jag lite stingslig för att någon, som jag kände skulle komma dit in. Men ingenting av det var så farligt som jag hade tänkt mig.

Efter att ha jobbat på klubben i Malmö ett par veckor åkte jag sedan till Helsingborg. Det kändes på något vis bättre. Det var ju en främmande stad, även om den inte ligger så långt bort. På klubben i Helsingborg jobbade jag några månader. Istället för att fortsätta med klubbturnerandet tyckte jag att det var bättre att helt enkelt gå på gatan. Under tiden som jag jobbade på klubbarna hade jag ju lärt mig att det inte var så farligt. Man kunde ju faktiskt råka ut för någon som kände igen en både på en klubb och på gatan.

Sedan dess har jag gått där nere från och till hela tiden. Det är väl nu fem år. Även då jag sedan gick i skolan fortsatte jag att då och då gå på gatan. Pengarna man fick var det viktigaste.”

De som gjorde sin prostitutionsdebut i porrklubbsmiljö började ofta snart som gatuprostituerade. I ett fall skedde det omedelbart efter debuten. Porrklubbarnas funktion som rekryteringskälla för könshandeln minskade efter polisens bekämpning av verksamheten. I Malmö har ingen kvinna börjat prostituera sig på porrklubb sedan våren 1976, då den sista (?) sexklubben i Malmö slog igen.

I ännu högre grad än porrklubbarna innebär hotell- och restaurangmiljön en relativt anonym tillvaro för de prostituerade. Till skillnad från gatu- eller porrklubbsmiljön måste emellertid flickorna på barer och restauranger själva antyda sin prostitution. En av våra klienter gjorde sin prostitutionsdebut på en nattklubbslokal som artonåring. Hon berättade följande:

”Jag och en väninna gick ut på Baldakinen för att dansa. Jag satt vid samma bord som en lite äldre kvinna. Hon var säkert över de trettio. Eftersom min kompis var borta, satt vi och talades vid. Hon fattade att jag hade ont om pengar. Jag berättade att jag var arbetslös. Hon var hygglig och bjöd mig på några drinkar. Då vi snackade med varandra berättade hon att hon tjänade pengar på dem som följde med henne från Baldakinen. Hon tyckte jag var jättedum, som inte gjorde likadant, eftersom jag var utan pengar.

Redan den kvällen tänkte jag, att det är väl lika bra att göra som hon. Istället för att hänga med någon lös typ från dansen, kunde man lika bra tjäna pengar på det. Så därför gjorde jag det. Jag kommer inte ens ihåg vem den förste var. Antagligen hade jag druckit så mycket, att jag glömde bort det. Men jag fortsatte att gå dit. Jag gick på tisdags- och onsdagskvällar. Det var mest äldre där de här kvällarna. Så eftersom jag var ung, var det många som frågade mig. Det är klart att alla fattade inte att jag ville ha pengar. Men om de inte gjorde det, så brukade jag säga till, att ska du gå med mig får du betala. För det mesta hann man bara med en kille per kväll. Så det gällde att få ut så mycket som möjligt. Därför stötte man alltid på de som verkade ha gott om pengar, direktörstyper och högre tjänstemän och sådana. För det mesta fick man också napp. Många har gott om pengar. En gång fick jag t o m 2 000 för en natt. Det är egentligen inte klokt, vad de kan kosta på sig. Så småningom kunde jag inte tjäna pengar på Baldakinen längre. Personalen kände igen en. Jag fick

gliringar, blev kallad luder och hora och sådant. Därför började jag istället på gatan. Jag hade ju vant både mig och min fästman vid att ha gott om pengar.”

Av tabell VI:6 framgår hur projektpopulationen fördelas på frågan om vilken eller vilka, som huvudsakligen påverkat dem att prostituera sig. Det dominerande antalet personer, 57, uppgav att en annan prostituerad kvinna var den som huvudsakligen rådde vederbörande att prostituera sig. Denna siffra stämmer väl överens med resultat från andra undersökningar. I alla undersökningar framhålls den stora betydelsen av andra prostituerades inflytande. Både i Lindblads, Socialstyrelsens och Adell-Johnssons undersökningar tillskrivs detta en roll i omkring 60 % av alla fall. Det är också genomgående i utländska undersökningar. Det innebär konkret, att flickorna kommer i sällskap med andra prostituerade, som uppmanar dem att följa deras exempel och skaffa sig mera pengar till kläder och nöjen.²⁸

Vi hade väntat oss, att hallickarna skulle spela en större roll än vad som framkom. Det är också möjligt att en del av de personer, som vi arbetat med ljugit eller glömt hur det gått till vid debuten. Dessutom är det svårt för flickorna att göra en riktig bedömning av olika faktors roll vid prostitutionsdebuten.²⁹

Tabell VI:6

Typ för första prostitutionen och källa för påverkan vid prostitutionsdebuten i projektpopulationen

Slag av prostitution	Hallick Antal	Prostituerad Antal	Annan man Antal	Annan kvinna Antal	Eget initiativ Antal	Totalt Antal
Gatuprostitution	16	45	—	2	11	74
Klubbprostitution	2	8	—	—	—	10
Ateljéprostitution	—	2	—	—	—	2
Hotell/restaurang	2	2	—	—	1	5
Annan	—	—	4	—	—	4
Totalt	20	57	4	2	12	95

Flickorna, som uppehåller sig i en miljö av prostituerade och hallickar är sällan medvetna om vem som inspirerade dem till att ta steget in i könshandeln. Följande uttalande av en flicka, som var sjutton år vid sin prostitutionsdebut, belyser detta:

”Jag kom väl ilag med fel människor, så att säga. De arbetade inte. De fixade pengarna på annat sätt. Kanske hade de flickor, som jobbade åt sig eller så stal dom och langade. Hade jag varit starkare så kanske jag hade kunnat hålla mig därifrån, liksom. Det bara blev så. Jag var inte så stark. Jag var ju inte heller så gammal då. Så jag fattade inte riktigt vad det rörde sig om.

De hade massor med pengar, men det hade inte jag. Jag gick ju i skolan. Hade bara studiebidrag. Men jag fattar inte riktigt hur det gick till. Jag hade

väldigt ont om pengar och så beslöt jag att också jag skulle jobba på gatan. Det var liksom att glida in i det. Det var tjejer, som sa hur man skulle göra. När man pratade om såna saker, så berättade dom hur det gick till och så. Man skulle använda kondom och sådana saker. Det var ju rätt självklart. Men man fick veta hur det gick till. Så därför var jag där plötsligt en dag också.”

Vi hade kodat henne under ”eget initiativ” i tabellen. Men detta är diskutabelt. Det kan vara en annan prostituerad eller en hallick, som försökt förmå henne att prostituera sig. Men det intressanta i hennes fall är inte vem som påverkade henne utan gänganpassningen. För att ytterligare belysa komplexiteten skall jag citera en narkotikamissbrukande flickas berättelse om sin prostitutionsdebut:

”Jag tog inget tjack då. Jag rökte bara brass. Jag bodde tillsammans med en kille, som var jättejuste. Vi hade det fint tillsammans. Men vi hade inte pengar, vare sig till mat eller annat. Men han fixade det. Han tog helt enkelt bögar. Runkade åt dem eller vad det var. Jag tyckte det kändes taskigt, att bara leva på de pengar han grejade. Därför tyckte jag att jag fick väl också ställa upp. Så det gjorde jag. Han övertalade mig inte alls. Snarare tvärtom. Men jag stack i alla fall ner till Kungsgatan, där jag tog min första torsk. Jag är inte riktigt säker på vem det var. Men det var väl en gammal gubbe och vi hade mycket roligt tillsammans. Sen fortsatte jag lite då och då. Man behövde ju stålar. Han tog sina och jag mina torskar. Men det blev slut mellan oss. För honom gick det sedan bra. Men för mej åt helvete.”

Av de båda citaten framgår att de 13, som uppgivit att de själva tagit initiativet till prostitutionsdebuten i allmänhet redan dessförinnan varit involverade i könshandelns miljöer.

Takman behandlar också frågan om vilka personer, som påverkar flickorna till prostitutionsdebuten. Han konstaterar: ”Berättelserna skiftar, men gemensamt för samtliga är att initiativet varit påtvingat eller provocerat genom andras exempel.”³⁰ Mitt material konfirmerar i stort sett hans iakttagelser, även om det finns några enstaka undantag. Ett av dessa är den äldsta ifråga om debutålder. Hon berättar om hur hon blev prostituerad:

”Jag började i slutet av 1974. Det var precis när mitt barnbarn var nyfött. Det var på Ambassadör. Jag var 45 år. Men det var inga problem att få kunder. Det gick jättebra. Första gången hade jag inte alls gått dit i det syftet men när jag väl kom dit och såg de här herrarna med tjocka plånböcker, som betalade nästan vad som helst. Då så. Och jag behövde pengarna. För mitt barnbarn var mycket sjukt. Och min dotter kunde inte försörja honom. Själv tjänade jag knappt mer än 2 000 i månaden.

Där fanns alla slags människor. Det var diplomater och svenskar och utlänningar och allt möjligt. Min första kund var faktiskt en mycket högt uppsatt militär från norra Sverige. Han hade hand om hela försvarsstaben där, nej-försvarsrådet. Så det var synd att man inte var spion. Han åkte faktiskt ner här sen, enbart för min skull, kan jag tala om. Ja, han åkte mer än nästan en gång i månaden under ett helt år.

Han satt ensam vid ett bord och rätt som det var kom kyparen och frågade mig om jag inte ville flytta över till hans bord. Då sade jag nej tack men vill han flytta över hit så kan han göra det. Och så blev det så att jag gick med honom

hem och han bjöd på, ja vi drack någonting och så fick jag 500 spänn, när jag gick. Då tänkte jag att det var ju inte så dumt det här, jag behövde ju pengarna. Och sen så var han här en vecka och jag fick pengar under hela veckan. Sen reste han hem och så ringde han till mig på jobbet varje dag. Det var så det började. Han var kanske inte en riktig kund. Men jag kände mig som prostituerad. Så därför fortsatte jag. På Ambassadör kallade restaurangchefen en gång på polis. De kom och frågade vad jag sysslade med. Och där stod jag, mitt bland alla människorna. Jag blev helt hysterisk och svarade att jag sysslade inte med någonting. Där fanns då en kvinna, som sa till polisen att det är en storhona. Sen vågade jag aldrig gå dit mer. Jag vågade inte heller gå på de andra restaurangerna, eftersom jag trodde att de också skulle kalla på polis. Så det blev gatan istället.”

Denna berättelse är kanske överdriven i detaljer. Flera av de prostituerade har haft en tendens att övervärdera köparnas sociala betydelse. Men det intressanta i det här fallet är att det är könsköparen som genom sina erbjudanden gör kvinnan till prostituerad.

Den sociala situationens roll vid prostitutionsdebuten är ganska komplicerad. I tabell VI:7 jämförs de viktigaste påverkningskällorna vid prostitutionsdebuten med sysselsättningssituationen. Där framgår att det var de som arbetade vid prostitutionsdebuten, som oftast påverkats av hallickar. I 8 av de 18 fall, där den prostituerade hade anställning vid prostitutionsdebuten, var det flickor som började i könshandeln genom hallickars medverkan.

Tabell VI:7

Påverkan och sysselsättning vid prostitutionsdebuten för projektpopulationen

Sysselsättning	Påverkad av hallick	Påverkad av prostituerad	Påverkad av annan man	Påverkad av annan kvinna	Eget initiativ	Totalt
Arbetslös	11	41	—	2	7	61
Stud grundskola	—	3	1	—	—	4
Stud gymn skola	1	2	—	—	2	5
Intagen på anstalt	—	4	2	—	1	7
Anställd efter utbildn	4	3	—	—	1	8
Anställd utan utbildn	4	3	1	—	2	10
Totalt	20	56	4	2	13	95

Ingen i populationen har varit studerande på postgymnasial nivå vid prostitutionsdebuten. Det har ibland hävdats att det är vanligt att studentskor prostituerar sig för att dryga ut sina studiebidrag.³¹ Vi har inte kunnat konstatera detta i något fall bland dem vi haft kontakt med i projektet. Istället är det uppenbart, att de flesta av flickorna socialt kommit på efterkälken redan i de tidiga tonåren. Detta framgår av kommande kapitel.

Noter

- ¹ Eriksson, T, sid 47.
- ² Underdånigt betänkande, del III, sid 63.
- ³ a.a., del IV, sid 197.
- ⁴ Eriksson, T, sid 47.
- ⁵ Socialdepartementet, direktiv 1977:11, sid 2.
- ⁶ Kemp, T, sid 37.
- ⁷ Kriminalforsorgsudvalgets betaenkning, sid 75.
- ⁸ Dahlberg, G och Lindberg, T, sid 58.
- ⁹ Sociala meddelanden 1925, nr 2, sid 127.
- ¹⁰ Persson, L, sid 39.
- ¹¹ Om otuktsbrotten stadgas i Brottsbalken 6 kap §§ 2–5. I den tidigare Strafflagen och otuktsbrottens regleranden i §§ 1–101 Förförelse av ungdom, varom stadgas i Brottsbalken 6 kap § 7, är ett annat brott, som också är aktuellt i sammanhanget.
- ¹² Ullerstam, L, sid 58.
- ¹³ Rainhardt, J, cit efter Ullerstam, 2, sid 59.
- ¹⁴ Tolstrup, K, sid 253 ff.
- ¹⁵ Backe, L, sid 148 ff.
- ¹⁶ Schönfelder, T, 1969, sid 26 ff.
- ¹⁷ Backe, L, sid 149.
- ¹⁸ Schönfelder, T op. cit. Se också Kempe R S och Kempe C H, sid 59 ff, där resonemangen är likartade.
- ¹⁹ T ex Takman, J, 1954.
- ²⁰ Kempe, R S och Kempe, C H, sid 59 f.
- ²¹ a.a., sid 60.
- ²² a.a., sid 61. Se även Finkelhor, D, sid 265.
- ²³ SOU 1976:9, sid 146 samt Rättsstatistisk årsbok, 1975–1979.
- ²⁴ Brottsmål 4140/73 vid Malmö tingsrätt.
- ²⁵ Malmö polisdistrikt, förundersökningsprotokoll d nr K 10504-77.
- ²⁶ Socialstyrelsen: Barn som far illa, sid 38.
- ²⁷ T ex Takman, J, 1954, sid 664.
- ²⁸ Inghe, G, 1949, sid 87.
- ²⁹ Jfr a.a., sid 82.
- ³⁰ Takman, J, sid 669.
- ³¹ T ex Borelli, S och Starck, W, sid 87. Tabell VI:4.

FÖDD TILL PROSTITUERAD?

Uppväxtvillkorens betydelse

I nästan alla undersökningar om prostituerades uppväxtvillkor tecknas bilden av usla förhållanden. I den senaste svenska empiriska undersökningen – den gällde 25 unga prostituerade, som varit aktuella vid Stockholms barnavårdsnämnd åren 1949–53 – konstateras:

”I intet fall har förhållandena under uppväxtåren varit socialt eller psykologiskt gynnsamma. Journalerna vittnar om ekonomiska svårigheter, alkoholiserade fäder och ibland också mödrar, frekventa uppträden i hemmet, barnhemsvistelser, täta förändringar av hemmiljö, sexuella övergrepp under barndomen osv.”¹

Trots dessa nedslående konstateranden anser John Takman, som utförde undersökningen, att de prostituerades uppväxtförhållanden inte är specifika. Journalanteckningar från socialutredningar för många andra flickor, som undersöktes vid barnavårdsnämndens socialläkarbyrå p g a beteenderubbningar eller nervösa besvär, hade en likartad bakgrund.² Men, som Takman påpekar, förhållanden som ytligt sett kan förefalla vara lika kan från barnens synvinkel vara fundamentalt olika. I kaotiska och i bedrövliga miljöer kan det finnas faktorer, som representerar en fond av trygghet för barnen. Bakom idylliska fasader kan å andra sidan dölja sig de mest destruktiva uppväxtmiljöer.³

Dåliga uppväxtvillkor är inte tillräckliga som förklaring till att flickor tar steget in i könshandeln. Vilka faktorer, som haft avgörande betydelse, är inte lättidentifierbara. De skilda förutsättningarna i kombination med olika upplevelser av de aktuella omständigheterna gör att vissa flickor med usla uppväxtvillkor hamnar i könshandeln.

En redogörelse för en grupp prostituerades uppväxtförhållanden måste därför innehålla grova förenklingar. För att kunna svara på frågan vad som är dåliga uppväxtvillkor, vore det önskvärt att kunna formulera vad som är bra förhållanden.

Något enkelt svar finns inte. Barns liv kan precis som vuxnas betraktas ur många olika dimensioner. Eva-Marie Köhler har i en kritisk uppgörelse med vad hon kallar ett ”idealistiskt” perspektiv på barnen framhållit, att det är psykologiserandet i enskilda fall som dominerat diskussionen om barns förhållanden. Även om jag inte till fullo delar hennes resonemang, är de värda att citeras:

”Psykologins dominerande roll har olika följder. Den har bl a verkat till en mycket begränsad utveckling av en forskningstradition på materialistisk

grund. Trots att det är allmänt vedertaget att en teori på samhällsbasis – nämligen den historiska och dialektiska materialismen – kan ge lösningar och förklaringar på de frågor som ställs om barns livsvillkor, uppfostran och utveckling så kommer denna sällan till användning. Detta leder i sin tur till att materialistisk analys av barns uppfostran och utveckling blir något av en pionjärverksamhet.

Det saknas alltså forskning och framförallt saknas det i hög grad uppgifter om barns sociala praktik i dagens Sverige. Arbetet blir mödosamt och det kan kännas lockande att i stället ta till den borgerliga och idealistiska psykologin. Detta innebär dock inte självklart att en idealistisk psykologi kan ersättas med en materialistisk sådan som grund för en diskussion av uppfostran i det svenska samhället.

Ett andra hinder för en sann analys av barns utveckling och uppfostran rör politiken och särskilt partipolitiken. När argument, fakta och slutsatser om barn och uppfostran som har sådan karaktär att de uppfattas som politiska eller partipolitiska förs fram blir människors kinder heta. Det innebär att det partipolitiska innehållet i utredningar, läroböcker och vetenskapliga rapporter så att sägas smygs på läsaren. Dess verkliga karaktär undanskymms och mystifieras . . .”⁴

Med utgångspunkt från förhärskande barnpsykologisk teori och empiri är en av huvudteserna att det som föräldrar gör med sina barn är av avgörande betydelse för barnens utveckling. En annan grundas på tron att det som föräldrarna gör, styrs och regleras av deras vilja och kunskaper. Psykologiska föreställningar om uppfostran och föräldra–barn-relationer har blivit allmänt vedertagna. De har enligt Köhler utvecklats till att ”bli en slags fördomar med välvillighetens förtecken”.⁵ Frågan är om detta generellt sett är riktigt.

När samhället vidtagit åtgärder i barnfrågor, har i första hand de psykologiska argumenten fått tjäna som stöd. Psykologin tjänstgör ibland som en del av den ideologiska överbyggnaden. Barnfrågornas ekonomiska och sociala karaktär och deras beroende av motsättningen mellan arbete och kapital, som den framträder i avancerade kapitalistiska samhällen skymms delvis undan. Problemen framstår som individuella och inte som sociala.⁶ Barns svårigheter är uttryck för sociala relationsproblem med psykologiska dimensioner. De kan inte begränsas till förhållandet mellan barnen och dess uppfostrare.

Barns samhälleliga förhållanden vet vi därför troligen litet om. Analysinstrumenten blir ofta grova. Vissa forskare hävdar, att de sociala skillnaderna i Skandinavien är så utplanade, att de inte längre i praktiken spelar någon roll i fråga om barns uppväxtvillkor.⁷ Andra hävdar tvärtom att den sociala utjämningen inte nått de sämst lottade befolkningsgrupperna. Gustav Jonsson har med sina arbeten kring det sociala arvet dokumenterat hur ”problem barn” i allmänhet har haft ”problem föräldrar”. Han är kanske den i Sverige mest kände förespråkaren för detta synsätt. Andra forskare, t ex Rita Liljeström, har pekat på hur det moderna svenska samhället skapat nya former för barns utsatthet.⁸ Norska forskare har undersökt familjemönster i klasssamhällets perspektiv och funnit att klara klasskillnader föreligger i fråga om bl a barnens socialisation och familjernas sociala nätverk.⁹

I sitt grundläggande arbete om socialmedicin skriver Gunnar Inghe om uppväxtförhållandenens betydelse:

”Samhället är också kluvet i klasser, yrkesgrupper och delkulturer med skilda intressen, värderingar och attityder. I många avseenden råder djupa sociala motsättningar. En del av detta för familjen också över på barnen, dock först efter en filtration. Somligt hålls på avstånd, vilket kan bero på att familjen inte konfronterats därmed eller på att man medvetet strävar efter att hålla barnen utanför, kanske för att man följer vissa mål i sin uppfostran. Samtidigt präglas socialisationsprocessen såväl av föräldrarnas egen personlighet och familjens förutsättningar som barnets genetiskt betingade möjligheter.

Enhetligt formulerade mål för socialisationsprocessen finns inte. De flesta har dock en mer eller mindre konventionell uppfattning om när processen inte lyckas så väl eller kanske helt slagit fel. Läkare klär gärna detta i kliniska termer. Av epidemiologiskt intresse är hur vanligt det är med sådana brister i anpassningen. Resultaten skiftar avsevärt allt efter värderingar och undersökningsmetodik. Andelen problemfall är dock genomgående betydande.

En viktig fråga är vad det är för slags störningar av familjelivet som har eller kan ha ogynnsam effekt på barnets utveckling. Det är i regel fråga om en väv av störningar, där enskilda faktorer inte alltid är så lätta att särskilja. Vanligen brukar fyra grupper av variabler skjutas i förgrunden:

- fattigdom och därmed sammanhängande förhållanden
- ofullständiga uppväxtfamiljer
- relationer inom familjen
- kroppslig eller psykisk sjukdom.”¹⁰

Det är överväganden av denna art som legat bakom mina strävanden att försöka belysa de prostituerades uppväxtvillkor. Fattigdom och skilsmässor kan, ur vetenskaplig synpunkt, verka som trivialiteter. Men kunskapen om barns förhållanden i t o m dessa avseenden är relativt begränsade.¹¹

Arbetarklassens döttrar

Prostitution är en fråga om pengar. Trots det banala i detta påstående förtjänar det att upprepas. Allt för många forskare, som arbetat kring könshandeln, förbiser könshandelns penningtransaktioner. För de prostituerade kvinnorna är prostitution ett sätt att skaffa pengar. Det är – som vi sett – först efter många betänkligheter som de tar steget in i könshandeln. Skälen till att de behöver pengar varierar. Bevekelsegrunderna för detta steg kan relateras till de sex olika grupper, som jag beskrivit i kapitel V. Men trots att de mycket unga flickorna har helt andra bevekelsegrunder för sin prostitution än de hallick- eller konsumtionsberoende kvinnorna, har de ofta ett gemensamt – fattigdomen.

Detta får inte tolkas som att alla prostituerade kommer från ekonomiskt miserabla förhållanden, men merparten gör det. Av 94 personer i vår projektpopulation hade 4 föräldrar, som kunde hänföras till socialgrupp 1, 20 till socialgrupp 2, medan hela 70 hade föräldrar, som tillhörde socialgrupp 3.¹²

Antalet personer, som jag haft uppgifter om föräldrarnas socialgrupps-tillhörighet, är lika många som flickorna i Gustav Jonssons undersökning om

Skå-flickor. Det är därför intressant att jämföra de bägge materialen. Jonsson fann, att 7 % kom från socialgrupp 1, 27 % från socialgrupp 2 och 66 % från socialgrupp 3.¹³ En större andel av personerna i vår projektpopulation kommer från socialgrupp 3. Jag har inget lämpligt jämförelsematerial, t ex en normalpopulation. Min population består av kvinnor, vars åldrar är vitt spridda. Flertalet är dock relativt unga. Med viss tvekan har jag dock tagit samma jämförelsegrupp, som Jonsson använder sig av, nämligen 222 stycken vanliga Stockholmspojkar. För dem fördelar sig föräldrarnas socialgruppstillhörighet på följande sätt: socialgrupp 1: 13 %, socialgrupp 2: 38 % och socialgrupp 3: 49 %.¹⁴ Jämfört med dessa siffror framstår det som ännu tydligare, att de prostituerade i huvudsak är arbetarklassens döttrar.

Vilka flickor utgör undantagen som bekräftar regeln? Av de fyra flickor som haft föräldrar som kan hänföras till socialgrupp 1 finns det två som gjort sin debut i könshandeln som heroinister. Bägge hade utvecklat ett narkotikaberoende, innan de blev verksamma som prostituerade. Den ena av flickorna prostituerade sig endast sporadiskt. I båda fallen ställde deras föräldrar upp och försökte hjälpa dem bort från narkotikamissbruket. Det rörde sig om mycket välbeställda föräldrapar. I inget av dessa fall har vi kunnat konstatera några anmärkningsvärda relationsstörningar.

Det har emellertid varit fallet för de två andra flickorna, vars föräldrar kan hänföras till socialgrupp 1. Båda vittnar om hur de under uppväxten varit "svarta får". De bägge var kamrater sedan tidiga tonåren. De upplevde sin prostitutionsdebut i 16-årsåldern som ställningstaganden mot föräldrarna och syskonen. Båda flickorna växte så att säga in i könshandeln. I deras avståndstagande från föräldrarna ville de också bort från den värld dessa representerade – bl a de jämnåriga "skötsamma" pojkarna. De valde i stället en helt annan umgängeskrets, de "spännande" och "häftiga, utländska killarna" på ett av Malmös mest ökända hallickställen. Det var i den miljön de preparerades för prostitutionsdebuten. För den ena av flickorna innebar det sedan dess fortsatt prostitution. Den andra flyttade så småningom till Paris och fotomodellskarriären.

Den femtedel av flickorna som kommer från socialgrupp 2 kan grovt indelas i tre kategorier: den första är narkotikaberoende som vuxit upp under – åtminstone ytligt sett – normala förhållanden och som gjort sin prostitutionsdebut som grava missbrukare. En annan grupp är icke-missbrukare. Könshandeln har för dem blivit ett försörjningsalternativ under uppbrottet från familjen och vad den stått för. En tredje grupp har egentligen aldrig haft några väl fungerande föräldrelationer.

Har då klasstillhörigheten någon avgörande betydelse för rekryteringen till könshandeln? Den tydliga överrepresentationen för socialgrupp 3 tycks lämna ett jakande svar. Men socialgruppsindelningen är ett dåligt mått på flickornas uppväxtvillkor. Den ger oss i bästa fall grova informationer om föräldrarnas utbildningsnivå och ekonomiska bakgrund.¹⁵

Faderlösa hem

En familjs välstånd bestäms också av antalet familjeförsörjare. Merparten av de prostituerade, som vi arbetat med, har huvudsakligen växt upp med ensamstående mödrar. I de flesta fall har flickorna fått se olika styvfäder vandra ut och in. Det gäller inte bara för mödrarna i socialgrupp 3 utan också för många som haft yrken som inrangerat dem i ett socialt mellanskikt. En flicka – hon var femton år då hon började prostituera sig – berättar om sina uppväxtförhållanden:

”Min mamma har varit omgift två gånger. Förutom de bägge karlarna har hon haft en hel del andra. Min riktiga pappa har aldrig varit gift med henne. Jag har bara träffat honom två gånger. Alla ungarna i vår familj har olika pappor. Fast egentligen har jag aldrig haft någon. Jag har inte tyckt om de killar, som mamma varit ihop med. En av dem misshandlade både henne och mig. Därför ville jag inte bo hemma längre.

Jag tycker att min uppväxt varit djävligt trist. Det var liksom ingen som brydde sig om en. Mamma hade sitt att tänka på – karlar och pengabekymmer. Jag fattar inte riktigt hur hon fick det till att gå ihop. Ibland har jag tänkt om det inte var därför som det gick som det gick. Jag menar att jag började på gatan. Man fick lära sig att klara sig själv så tidigt. Redan som liten fattade jag, att pengar betyder djävligt mycket här i livet. Hade man pengar så hade man makt. Det är liksom det som styrt mig hela tiden. Jag är nästan säker på att om jag inte hade blivit prostituerad, så hade jag gjort något kriminellt bara för att få pengar och visa de där hemma att jag dög till någonting.”

Hennes inställning går igen i likartade variationer hos andra flickor. I merparten av fallen har vi fått lyssna till berättelser om uppväxtvillkor, där barnen inte fått den hjälp och förståelse de önskat av sina mödrar. För den övervägande delen har den slitna klichén om en olycklig barndom gång på gång tecknats i deprimerande färger och konturer. Det betyder inte, att flickorna i allmänhet har känt sig deprimerade, då vi fört deras barndom på tal. Tvärtom, de flesta har gärna berättat om sina uppväxtår – ofta på ett sätt som om de var utanförstående iakttagare. I vissa fall betecknade flickorna sina uppväxtår som lyckliga, trots att deras berättelser innehöll de flesta av de kriterier som socialarbetare och psykologer arbetar med för att karakterisera dåliga uppväxtmiljöer. En av flickorna, som tog steget in i könshandeln som 19-åring, berättar om sin uppväxt i en mellansvensk stad:

”Mamma har själv tagit hand om oss alla tio barn. Pappa var alkoholist, så de skilde sig. Men pappa han var snäll, trots att han söp som ett svin. Jag har fortfarande kontakt med honom. Han super nästan lika hemskt nu. Min mamma mår jättefint. Hon tog hand om oss. Många gånger var det knapert, men vi svalt aldrig. Jag tycker att jag hade det fint hemma. Bekymren och sådant tog man liksom inte så hårt. Det var ändå väldigt fint hemma och jag tycker om mina föräldrar och syskon också.

Men det gick ändå snett på något sätt, inte bara för mig, utan också för min brorsa. Han åkte fast för fylleri flera gånger och sedan bar det i väg till andra institutioner. Jag kom till fosterhem när jag var femton. Det var sju gånger

djävligare än hemma. Man fick ingen förståelse, ingen kärlek. Sedan kan de snacka om vad som är bra eller dåligt. Jag stack helt enkelt från den där kärringen och hem till mamma. Jag stod inte ut att vara där.”

Flickornas berättelser om sina stympade familjer ger omsatt i siffror ett ganska anmärkningsvärt resultat. I 14 fall av de 96 i projektpopulationen har flickornas mödrar och fäder inte levt tillsammans någonsin. I 18 separerade föräldrarna från varandra innan flickorna fyllt fem år. I 20 skedde det, då de var mellan fem och tio år. I 11 fall då de var mellan 10 och 15 år och i 2 då de var mellan 15 och 20 och i 2 då de var fyllda 20 år. Det är alltså endast i 20 fall där flickornas föräldrar inte separerat från varandra.¹⁶

Både flickornas berättelser och vårt siffermaterial visar att merparten av de prostituerade inte har haft sådana föräldrarelationer som brukar betecknas som ”normala”. Det ligger nära till hands att fråga sig vilken roll de otillräckliga fadersrelationerna spelat för flickornas väg in i könshandeln. Utan att psykologisera vågar jag påstå, att för flera flickor har separationen från fadern – eller avsaknaden av en far – haft en stor betydelse. Fadersdeprivation kan bl a resultera i föraktfulla attityder mot män eller i en negativ självvärdering, där i bägge fallen en promiskuitet kan, som Jonsson visat, bli resultatet.¹⁷ Begreppet ”objektkonstans” är en annan förklaringsmodell, som jag senare skall redovisa i detta avsnitt. En del har själva understrukt vad avsaknaden av en fader betytt. En av dem berättar:

”Man hade nog inte hamnat där om man hade haft en pappa. Ja, det hade kanske räckt med en bror. Under min uppväxt träffade jag aldrig någon man som betydde något. Så man fick väl en lite konstig inställning till alla män. Mamma snackade alltid skit om karlar. De var si eller så. Alltid ville de bara en sak. De var några riktiga djävlar. Den inställningen tog jag väl på sätt och vis över. Jag vet faktiskt inte om jag har den kvar, trots att jag slutat att gå där nere.”

Reflexioner om hur inställningen till män har utvecklats fick vi höra i flera fall. Övervägande delen deklarerade en positiv inställning till män. Hur inställningen i grova drag ser ut framgår av följande tabell.

Tabell VII:1

Inställningen till män hos projektpopulationen

Inställning	Antal
Hatar män	0
Tycker ganska illa om män	7
Är likgiltig inför män	9
Tycker ganska bra om män	73
Älskar män	5
Totalt	94

Av de enkla försök vi gjort att pejla de prostituerades inställning till män framgår, att inte en enda sade sig "hata" män. Tyvärr gjorde vi inte en parallellmätning av inställningen till kvinnor. Om så hade skett skulle det inte förvåna om resultatet visat en mer negativ attityd till kvinnor. Männen, som ofta lyst med sin frånvaro under deras uppväxt, har kanske inte på samma sätt kunnat ge dem negativa erfarenheter under uppväxtåren som modern.

Misshandlade barn

Detta resonemang kan ytterligare belysas genom en redovisning av i vilken omfattning misshandel förekom under uppväxtåren. Vi frågade personerna i projektpopulationen om de misshandlades fysiskt under barndomen. Resultatet framgår av följande tabell:

Tabell VII:2

Förekomst av barnmisshandel i projektpopulationen

Misshandel av	Antal
Ingen	48
Enbart fader	8
Enbart moder	20
Båda föräldrarna	8
Fader och annan	0
Moder och annan	2
Enbart annan	10
Totalt	96

Hälften har alltså misshandlats under barndomen. Det är en anmärkningsvärt hög siffra. Resultatet baserar sig på flickornas egna uppfattningar om vad som är misshandel eller inte. De fall – och de är många – där de ungefär sagt "jag fick ett rejält kok stryk ibland, men misshandel var det väl knappast" har inte räknats hit. Ibland har vi fått höra berättelser som denna: "Jag fick så förbannat mycket stryk hemma. Det måste räknas som misshandel. Men jag blev inte direkt skadad." Detta klassificerades som misshandel.

De flesta av flickorna som misshandlats läkarundersöktes inte. Men i en handfull fall var deras fysiska skador så allvarliga, att de fick uppsöka läkare. Socialvården har ofta kopplats in till följd av konflikter mellan flickorna och föräldrarna. Flera flickor berättade också att de rymt hemifrån p g a misshandel. Rymningarna föranledde barnavårdsingripanden. Däremot förekom nästan aldrig några åtgärder mot föräldrarna, som misshandlade dem.

Vi fick höra åtskilliga berättelser om hur flickorna i späd ålder slagits med olika tillhyggen. En av dem berättade om hur hon rymde hemifrån som 11-åring:

”Morsan blev förbannad på mig. Det var en skitbagatell. Det var precis som hon var svartsjuk på mig. Min farsa – ja det var ju inte min riktiga far – förhörde mig på läxan. Då blev hon så förbaskat arg. Hon tålde inte att han brydde sig om mig. Så jag fick ofta stryk för skitsaker. Men en gång blev det för mycket. Hon slog mig så djävligt med hundpiskan – vi hade en schäfer då – så jag stack hemifrån. Jag stod inte ut längre. Sedan kopplades barnavårdsnämnden in. Jag kom på barnhem. De spärrade in mig i stället för morsan.”

Som framgår av tabellen är det i första hand mödrarna som misshandlat. En enkel förklaring är att flickorna i ganska ringa utsträckning levt tillsammans med fäderna. Men det finns också andra än föräldrarna, som fysiskt misshandlat dem. Styvfäder, styvmödrar och fosterföräldrar har enligt flickornas berättelser också slagit dem våldsamt.

Jag har inte försökt att mäta omfattningen av den psykiska misshandeln i projektpopulationen. Ofta är inte offret ens medvetet om att det utsätts för psykisk misshandel. Kempe och Kempe utgår från att det i alla fall av fysisk misshandel också föreligger mental misshandel av barnen.¹⁸ Åtskilliga av den hälft, som inte kroppsligen misshandlats, berättar om hur de utsatts för psykisk terror från föräldrarna under sin barndom. Det kanske mest skrämmande exemplet är en flicka, som vuxit upp i ett av Sveriges grannländer. Hennes berättelse är så osannolik, att vi först inte trodde den. Men efter att ha fått väsentliga stycken verifierade genom journaler, kunde vi konstatera att hon – liksom i andra avseenden – var trovärdig. I sammandrag lyder hennes berättelse.

”Vi hade ett litet hemman. Det var inte stort. Pappa klarade inte av det eller vad det var. Åtminstone söp han ner sig och det blev skilsmässa. Mamma bodde kvar och tog hand om oss syskon. Sedan träffade hon en annan. Han flyttade hem till oss. Men allting gick snett. Inte mellan honom och mamma, utan mellan honom och oss ungar. Jag vet inte vad det var, men det var i första hand mig det gick ut över. Det hände ofta att jag fick stryk, både av mamma och honom. Jag vet inte varför. Men när jag började skolan pajade det totalt. Jag ville inte gå hem. Jag stod inte ut längre hemma. Mamma tror jag förstod vad det rörde sig om, men hon tog parti för honom. Så hur det var, var det jag som fick flytta.

Det fanns inget annat ställe att göra av mig på mer än ett mentalsjukhus. Fast jag vantrivdes hemma ville de ha det till att jag inte var riktigt klok. Men det var inte alls det det rörde sig om. Jag fick fortsätta att gå i skolan, men bo på hispan. Jag var enda barnet där. De flesta andra där var gamla gubbar och kärringar. Jag glömmer aldrig hur det kunde låta på nätterna. Vilda skrin, rop på hjälp från Satan eller Gud, eller vad det nu var som de skrek efter. Det var fruktansvärt. Under många, många nätter låg jag där för mig själv och darrade utan att kunna sova. Jag visste inte vad jag skulle ta mig till. Jag kände mig så ensam och övergiven, men framför allt så fruktansvärt liten.

Men där på sjukhuset – det var förfärligt stort, flera hundra intagna – fanns en översköterska, som brydde sig om mig. Det var henne som jag tydde mig till, annars hade jag aldrig stått ut. Det hände ibland att min mamma eller något syskon kom och hälsade på mig. Men det blev inte så ofta. Jag var ju inte inlåst och inspärrad som de flesta andra. Jag fick gå i en vanlig skola, fast jag många gånger skulle vilja slippa. Jag gick där bland de andra ungarna från bygden. De visste ju om att jag var på hispan. Ja, de skulle egentligen bara

kunna titta på mig. Det syntes utanpå. Jag hade inte samma kläder som de hade. Jag bar sjukhusets barnkläder.

Det var egentligen så jag växte upp. Det var på sjukhuset jag tillbringade det mesta av min barndom. När jag berättar om det tror ingen mig. En läkare i Stockholm gick så långt, att han rekviderade min journal hemifrån. När han fick se att det verkligen var som jag sagt, när han såg det skrivet svart på vitt, då fattade han inte att jag klarat mig så bra som jag gjorde.”

Denna typ av psykisk misshandel – ofta i myndighetsutövningens form – är inte ovanlig bland projektpopulationen. Vi fick talrika vittnesbörd om hur flickorna nonchalerats, övergivits och förringats av sina uppfostrare. Det kanske mest uppseendeväckande är inte föräldrarnas brutalitet och hänsynslöshet. I stället är det samhällets oförmåga eller bristande intresse att genom sin barnavård hjälpa de barn, som omhändertagits.

Samhället som den uslaste förälder

Den svenska barnavårdslagen ersattes 1982 med Lagen om socialtjänst och Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Inför riksdagens behandling av förslagen kritiserade många socialarbetare dem. Man menade att de nya lagarna tog för mycket hänsyn till föräldrarna på barnens bekostnad. De kritiska rösterna hävdade att samhället borde ges samma möjligheter att ingripa i relationerna mellan barn och föräldrar som enligt den gamla lagen. De hävdade, att många föräldrar är ur stånd att ta hand om sina barn. Dessa skulle inte lämna sitt samtycke till att barnen omhändertogs av samhället.¹⁹

Den barnavårdslag, som gällt fram till 1982 stadgade, att samhället skulle vidta åtgärder:

”a) om någon, som ej fyllt sexton år, misshandlas i hemmet eller eljest där behandlas på sådant sätt, att hans kroppsliga eller själsliga hälsa utsätts för fara, eller om hans utveckling äventyras av föräldrarnas eller annan uppfostrares olämplighet som fostrare eller bristande förmåga att fostra honom samt

b) om någon som ej fyllt aderton år, på grund av brottslig gärning, sedeslöst levnadssätt, underlåtenhet att efter förmåga ärligen försörja sig, missbruk av rusdrycker eller narkotiska medel eller av annan jämförlig anledning är i behov av särskilda tillrättaförande åtgärder från samhällets sida.”²⁰

De åtgärder, som barnavårdsmyndigheten kunde vidta, var i lagen uppdelade i ”förebyggande åtgärder” eller ”omhändertagande för samhällsvård”. De förebyggande åtgärderna är av fyra slag: hjälpåtgärder (innefattande råd och stöd), förmaning och varning, föreskrifter om barnets levnadsförhållanden samt övervakning.²¹ Det var alltså en lag med tydliga auktoritära inslag.

Den statliga fosterbarnsutredningen förklarade vad hjälpåtgärderna innebar:

”Hjälpåtgärder av rådgivande och stödjande slag exemplifieras i förarbetena med hänvisning till organ för psykisk barna- och ungdomsvård, läkare eller

annan sakkunnig för rådfrågning eller undersökning, behandling av sjukdom, kroppsfel eller lyte, barns placering eller kvarblivande för kortare eller längre tid i familjevård eller i barnavårdsanstalt eller dess återtagande från sådan vård eller anstalt i samarbete mellan föräldrarna och annan, som vårdar barnet, byte av vistelseort eller bostad, utbildning och arbetsanställning samt fritidssysselsättning och föreningsanslutning m m.”²²

Då ett barn omhändertagits av socialvården för s k samhällsvård finns det i princip två olika placeringar, antingen i enskilt hem eller på institution. (Den nya barnavårdslagstiftningen, LVU, innebär härvid i princip ingen förändring.) Det enskilda hemmet har vanligen kallats fosterhem. Barnavårdsanstalterna har dels varit barnhem och dels ungdomsvårdsskolor. Barnhemmen har gått under olika beteckningar som mödrahem (där både mödrar och spädbarn är intagna), spädbarnshem, upptagningshem eller utredningshem. Ungdomsvårdsskolorna har i princip varit reserverade för äldre svårbehandlade barn.²³

Antalet barn som varit placerade i barnavårdsanstalt eller i fosterhem har kontinuerligt sjunkit under efterkrigstiden. Mellan åren 1950 och 1970 mer än halverades antalet fosterbarn i Sverige. 1972 var ca 16 000 barn placerade i fosterhem. Hälften av barnen var över tio år. Samma år skrevs ca 30 000 barn in på barnhem i Sverige. Mindre än 1/5 var kvar vid årets slut. Omsättningen av barn på barnhem var med andra ord mycket stor. Även antalet ungdomsvårdsskoleelever har sjunkit. Vid slutet av 1972 fanns totalt ca 1 500. Av dessa var 81 % pojkar.²⁴

Fosterbarnsutredningen har analyserat orsakerna till intagning på ungdomsvårdsskola. Det föreligger klara skillnader mellan pojkar och flickor, som framgår av följande tabell. Observera att flera intagningsgrunder i allmänhet förelåg.

Tabell VII:3

Skäl som föranlett ansökan om antagning för ungdomsskoleelever vid årsskiftet 1972/73 uttryckt i procent

Intagningsgrund	Pojkar	Flickor	Samtliga
Fordonstillgrepp	45,3	3,0	37,1
Skadegörelse	10,5	2,0	8,8
Andra förmögenhetsbrott	74,0	22,3	63,9
Aggressions- och våldshandlingar	18,2	6,4	15,9
Missbruk av alkohol	24,7	29,1	25,5
Missbruk av thinner eller dylikt	22,1	2,2	20,1
Missbruk av narkotika eller dylikt	30,3	59,1	35,9
Prostitution, sedeslöst levnadssätt	0,2	10,5	2,3
Bristande arbetsanpassning	18,3	27,7	20,1
Skolskolk, disciplinproblem i skolan	19,3	24,3	20,3
Avvikningar	28,8	61,8	35,3
Övrigt	7,7	4,4	7,0

Källa: SOU 1974:7

Skillnaderna i orsakerna till barnavårdsingripande mot lite äldre flickor i jämförelse med pojkar var troligen ännu mer markanta för några decennier sedan. Gustaf Jonsson jämförde i sin undersökning om flickor, som var intagna på Skå 1947–62, skillnaderna mellan könen. Han fann, att i 70 % av fallen hade flickorna anmärkningar mot sitt sexuella beteende. Pojkarna hade det bara i 10 %. Över hälften (52 %) av flickorna var på Skå i första hand på grund av sitt sexuella beteende, men inte en enda pojke. Det är talande siffror om myndigheternas olika förhållningssätt mot pojkar och flickor. Jonsson skriver:

”Flertalet av våra s k sexflickor kallades på den tiden också raggarbrudar, d v s de hade haft samlag med jämnåriga eller med något äldre pojkar. Det hände att en pojke i dessa gäng kunde bjuda ut sin ’brud’ som samlagspartner åt en annan pojke i gänget – en i och för sig intressant sedvänja inom denna ungdomskultur hos oss (intressant bl a därför att den har sin motsvarighet inom vuxenkulturer på andra håll i världen).

Men bortsett från denna parentes kan man ju fråga sig varför – inom vår kultur – flickorna blev omhändertagna för sex men inte pojkarna. I de barnavårdsakter som låg till grund för placeringen på Skå fanns – förstås – inga närmare utläggningar kring denna fråga.

Trots detta kan man kanske – med all försiktighet – läsa mellan raderna i dessa aktstycken. Ordvalet har då en del att säga. I de många utredningarna och intygen, bl a från läkare och andra professionella personer, återkommer ofta uttryck av typen sexuell hållningslöshet, utespring, bortovaro över natten, sen hemkomst på kvällen o s v. I intygen från den psykiska barnavården och de barnpsykiatriska klinikerna står mer lärda termer som promiskuitet o dyl vilket ungefär betyder samma sak fast i mera kamouflerad form.”²⁵

Samhällets många gånger godtyckliga reaktioner på barns beteende har ofta fått katastrofala verkningar. Barnavårdsinstitutioner, fosterhem och ungdomsvårdsskolor förkroppsligar samhället som förälder. När inte föräldrarna kan klara av att fostra barnen är det tänkt att samhället skall göra det. Men i praktiken tycks samhället som förälder ha lyckats väldigt illa. Det framgår inte minst av våra erfarenheter vid prostitutionsprojektet. Följande tabell visar förekomsten av barnavårdsplaceringar.

Tabell VII:4

Förekomst av placeringar på barnavårdsinstitution eller fosterhem bland projektpopulationen

Antal placeringar	Antal
0	55
1	4
2	12
3	8
4	7
5 eller fler	7
Totalt	93

Av de 38 som varit omhändertagna var de flesta på flera institutioner eller fosterhem. Samhällsvården innebar alltså ofta osäkerhet ifråga om var flickorna egentligen skulle vara. Institutionen eller fosterhemmet blev – bortsett från några fall – inte ett tryggt alternativ till ett dåligt fungerande föräldrahem. En av flickorna uttrycker det med orden:

”Det är löjligt att kalla det barnavård. De kunde kalla det fängelse för ungar istället. Det hade varit ett rättare namn. Jag kände mig åtminstone inte vårdad. Men påpassad och kollad till max. Det var inte konstigt att så många tjejer rymde därifrån. Jag stack en gång. Det var hem till morsan. Men där kunde jag ju inte vara, för då skulle myndigheterna få reda på det. Så sedan for jag i väg till en kompis och sedan hamnade jag hos en kille. Där rökte man brass och flummade. Jag stannade där i flera veckor, innan snuten kom och hämtade mig och körde mig tillbaka dit igen. Men då hade jag först fått slaggat över på polishuset på natten, så nog kände man sig som en brottsling på väg tillbaka till fängelset.”

Vittnesmålen om hur dåligt barnavårdsinstitutionerna i allmänhet och ungdomsvårdsskolorna i synnerhet fungerat som ersättning för föräldrarelationerna är många. Det mest påtagliga beviset är kanske inte berättelserna utan det faktum, att flickorna så småningom hamnade i könshandeln. Av de 38, som haft s k samhällsvård hade fyra varit omhändertagna under mindre än ett år, medan åtta mer än tio år. I stort sett har de som varit längst omhändertagna också de längsta erfarenheterna som prostituerade.

I Gustav Jonssons undersökning av hur det gick för de s k Skåflickorna framgår att 15 % varit prostituerade sedan de lämnat Skå.²⁶ Hur många av de trots allt relativt få flickor, som varit på t ex ungdomsvårdsskolor och senare blivit prostituerade har vi inte någon vetskap om. Men att döma av vårt material och våra erfarenheter – det finns flera flickor som prostituerat sig under tiden de varit på ”rymmen” eller haft permission från en ungdomsvårdsskola – är de förmodligen långt fler. Därför har förmodligen samhällets barnavård haft sin – inte ringa – del i att många av flickorna hamnat i könshandeln.

Det sociala arvet

De många barnavårdsingripandena mot flickor, som senare blir prostituerade, har sin förklaring bl a i deras otrygga hemförhållanden. Skilsmässorna (eller rättare separationerna från fadern) är redovisade. Svårare att kartlägga i siffror är den emotionella tryggheten. Siffrorna om barnmisshandel ger en antydning om att den känslomässiga atmosfären i många av flickornas hem präglats av rädsla i barnens förhållande till föräldrarna. Ett annat indirekt mått på otryggheten är förekomsten av drogmissbruk bland föräldrarna. Tabell VII:5 åskådliggör detta.

I Jonssons material missbrukade 27 % av fäderna och 3 % av mödrarna alkohol. Det är ungefär samma frekvens som i vårt material. Däremot är skillnaderna stora då det gäller föräldrarnas kriminella belastning. 27 % av fäderna och 11 % av mödrarna till Skå-flickorna hade kriminell belastning.²⁷ Av 93 i projektpopulationen uppgav endast fyra att fäderna, två att

Tabell VII:5

Förekomst av drogmissbruk hos föräldrar eller annan vårdnadshavare i projektpopulationen

Missbrukare	Antal
Ingen	65
Enbart fadern	22
Enbart modern	3
Båda föräldrarna	4
Enbart annan vårdnadshavare	2
Totalt	96

mödrarna och en att annan fostrare varit kriminella. Skillnaderna mellan mitt och Jonssons material beror förmodligen till en viss del på mätmetoderna. Skå-undersökningen baserar sig på registerdata, min på flickornas uppgifter. Det betyder att många inte känt till – eller inte velat uppgge – att föräldrarna varit straffade. Men dessutom har Jonsson tagit med några prostituerade mödrar som "kriminella", trots att de inte begått brott i vedertagen bemärkelse. Det har inte jag gjort.

I projektpopulationen finns två flickor, som haft prostituerade mödrar. Både mödrar och döttrar ingår i materialet. Mor och dotter har i bägge fallen under perioder varit verksamma tillsammans som ateljéprostituerade. De har tagit "torskar" tillsammans och inte tyckt att det varit något märkvärdigt. Vad angår släktrationer finns också två systerpar med i populationen. Men deras mödrar (fadern som de skildes från i tonåren hade alkoholproblem) är "skötsamma" tjänstemän.

Skillnaderna mellan Skå-flickorna och projektpopulationen ifråga om föräldrarnas kriminella belastning är intressant. Frågan reser sig, om de prostituerade har "bättre" uppväxtvillkor än tonåringar som barnavårdsmyndigheterna arbetar med. Om Skå-flickorna skriver Jonsson:

"Räknar man slutligen samman alla de fall bland Skå-flickornas föräldrar där det, hos mamman eller hos pappan eller hos båda två, funnits någon form av känd belastning i form av dåliga nerver, asocialt leverne eller bägge delarna ihop hos samma person, så finner man att inte mindre än 80 % av våra Skå-flickor har en sådan barlast att bära på."²⁸

Det är svårt att med siffror belägga att det bland våra klienter skulle vara lika vanligt med problem hos föräldrarna som i Skå-flickornas fall. Vi undersökte inte förekomsten av nervösa besvär hos föräldrarna. Men erfarenheterna från det sociala arbetet ger knappast vid handen att så många som 4 av 5 hade föräldrar, där antingen den ena eller båda varit kriminella, haft alkoholproblem eller nervbesvär. Men att det var många står utom allt tvivel.

I det konkreta arbetet med att hjälpa de prostituerade bort från könshandeln märkte vi betydelsen av fungerande föräldrelationer. I de fall

en eller bägge föräldrarna ställde upp och försökte hjälpa sina döttrar att komma bort från prostitutionen var arbetet åskikligt lättare. Men det tillhörde undantagen. I flera fall hade dock föräldrarna säkert resurser att kunna hjälpa sina döttrar. Av rädsla berättade dock många flickor aldrig om sin prostitution för sina anförvanter. 42 av flickorna påstod att inga släktingar kände till att de prostituerat sig. I endast 23 av fallen kände båda föräldrarna till det.

I flera fall var vi emellertid med om att låta föräldrarna få veta att deras döttrar varit prostituerade. Vid dessa konfrontationer har reaktionerna blivit vitt skilda. Två olika möten med föräldrarna till två flickor – 16 respektive 17 år – beskriver väl hur olika föräldreaktionen kan bli, kanske bl a beroende på social ställning. Jag återger mina anteckningar:

”Kellerman på polisen ringer hem till mig och berättar att de tagit Eva på Kungsgatan. Hon är 16 år och bor på Rosengård. Hennes bror är misstänkt för koppleri. En kompis från samma land som Eva är det förmodade offret. Jag åker upp till polishuset och åtar mig att åka hem med Eva till föräldrarna och berätta vad som skett.

På polishuset är Eva rätt förtegen. Hon tinar så småningom upp en smula och i bilen ut till Rosengård berättar hon ganska mycket om sig själv. Hon verkar inte särskilt skraj att föräldrarna skall få reda på vad som skett. När vi kommer upp i lägenheten träffar jag föräldrarna. Det är svårt att tala med dem, eftersom de knappast kan någon svenska. Fadern är förtidspensionär. Han sitter halvt avklädd i köket. Där är också brodern, som polisen misstänker för koppleri och hans fästmö, som förmodligen också är prostituerad. De sover i köket och jag slår mig ner på sängkanten. Det hela verkar lugnt. Ingen reagerar, när jag berättar att Eva gått på gatan. Jag var inställd på att få träda emellan henne och fadern, eftersom jag trodde att han kanske skulle vilja aga henne. Men reaktionen är näst intill likgiltighet. Jag undrade vad brodern betydde i sammanhanget. Det var med undrande nedstämdhet jag gick därifrån.”

I den andra flickans fall rörde det sig om föräldrar, som båda var förvärvsarbetande. Dottern hade flyttat hemifrån och sällskapet med en man, som var hennes hallick. Genom vår försorg hade hon flyttat hem till Catarina, en 25-årig beredskapsarbetare i projektet. Det var där vi förberedde henne på att tala om sanningen för föräldrarna:

”Anna var verkligen skärrad. Hon grät hela tiden. Jag och Catarina försökte förklara för henne att vi måste berätta det hela för hennes föräldrar. Hon både ville och inte ville det. Hon låg vid mitt bröst och grät som en rädd liten unge. Torsten och Britt-Inger (också arbetande på projektet) tog emot föräldrarna i lokalen. Vi hade kommit överens om att åka dit med Anna, då föräldrarna hunnit förstå att deras dotter varit prostituerad. Men Anna ömsom vägrade, ömsom tvekade och ömsom ville. Så småningom bestämde hon sig för att följa med oss till lokalen, där föräldrarna var.

Jag kommer sent att glömma hur Anna skyggt gick in i rummet ett halvt steg efter mig och hur hennes mamma utan att tveka kom oss till mötes. Hon omfamnade Anna utan att säga någonting och sedan var kommunikationen dem emellan återupprättad. Snyftande i varandras armar möttes de. Dottern

hade inget att dölja längre. Föräldrarna förebrådde snarare sig själva än Anna.”

För Anna skulle det gå bra. Med föräldrarnas stöd hade hon snart arbete och bostad. Hon kunde börja ett nytt liv, med nya kamrater och ett pånyttfött föräldraengagemang. Eva däremot skulle gå flera svängar på könshandelns gator, även om det var långt mellan varven. Med fungerande föräldrakontakter har man det mycket lättare – också i de prostituerades värld.

För att ytterligare belysa de prostituerades föräldrakontakter skall jag presentera några tabeller till.

Tabell VII:6

Förhållande till föräldrarna hos projektpopulationen

Umgängesfrekvens	Fader Antal	Moder Antal
Umgås inte (ej träffats på 2 år)	54	25
Umgås sällan (högst 2 ggr/år)	12	13
Umgås ibland (3–6 ggr/år)	15	24
Umgås ofta (7–12 ggr/år)	2	13
Umgås mycket ofta (mer än 12 ggr/år)	13	21
Totalt	96	96

Tabell VII:7

Inställningen till föräldrarna hos projektpopulationen

Sammanfattad inställning	Fader Antal	Moder Antal
Avskyr	1	1
Tycker ganska illa om	5	10
Är likgiltig	38	12
Tycker ganska bra om	30	46
Älskar	15	22
Totalt	92	91

För siffrorna i tabellerna VII:6 och VII:7 finns det inte något bra jämförelsematerial. Jonsson frågade dock Skå-flickorna i vuxen ålder om de träffade sina föräldrar någon gång. Endast 30 % träffade fadern medan 73 % träffade modern. Hur ofta framgår inte.²⁹ Skillnaderna mellan umgänget med fäderna och mödrarna säger kanske mer om skilsmässorna än om flickornas preferenser.

Skå-flickorna tyckte ofta som vuxna inte särskilt om sina föräldrar. Vid

efterundersökningen fick Jonsson ofta svar som "Nä han ä dö, gudskelov" (om att träffa fadern) eller "Träffa mamma nu för tiden? Nej, aldrig! Hon hatar mej och jag henne. Hon hatade min riktiga pappa också, jag fick aldrig träffa honom" (om att träffa mamma).³⁰

Jag känner igen attityden. Men trots allt dominerar ändå en positiv inställning till föräldrarna. Att så många uppgivit sig vara likgiltiga mot fäderna är inte märkligt. Mer än hälften separerade från fadern innan de fyllt tio år, 14 hade aldrig levt tillsammans med sin far. Motsvarande siffror för mödrarna var 23 respektive 6. Separationen från mödrarna berodde inte på skilsmässor, utan på barnavårdsingripanden.

Det ringa antal som "älskar" sina föräldrar är intressant ur psykologiskt perspektiv. Inom barnpsykiatri talar man ibland om "objektkonstans". Det avser förmågan hos en person att uppskatta en människa för vad denna människa är – oavsett hur hon agerar i förhållande till personen själv. Bl a innebär objektkonstans insikten hos barn att föräldrarna inte bara är till för deras skull. Martin anser att objektkonstans är nödvändig för att barnet skall kunna tillägna sig medkänsla och altruism. Det är ett villkor för att barnet skall förstå att dess egen behovstillfredsställelse inte är den enda grunden för relationer till andra människor. Om barnet inte når detta utvecklingsstadium, kommer det istället att "älska alla", bara de för tillfället fyller ett behov hos barnet. Människor blir utbytbara som leksaker. I utbytet finns inte mer känslöengagemang än i ombyte av kläder. Någon särskild bindning till föräldrarna utvecklas inte. För att objektkonstans skall uppnås fordras, att föräldrarna uppskattar barnet för dess egen skull.³¹ Sett mot bakgrund av våra data om de prostituerades relationer till sina föräldrar uppstår frågan om de hamnat i könshandeln p g a avsaknad av objektkonstans.

Som förklaring till könshandelns rekrytering är emellertid avsaknaden av objektkonstans för snävt. Men den kan kasta ljus över många prostituerades enskilda liv. Som fenomen är avsaknaden av objektkonstans något som går igen. En moder som inte uppskattar sitt barn för dess egen skull, blir senare troligen mormor till ett barnbarn som inte heller har den förmågan. Det vidareförs som ett socialt arv.

Arv betyder inte bara arvsanlag. Man ärver också pengar, makt och egendom. "Men man kan också ärva fattigdom, vanmakt och egendomslöshet. Och inpyrt asocialt groll och myndighetshat", säger Gustav Jonsson.³² Han skulle kunna tillägga det mesta av vad vi redovisat om relationerna mellan de prostituerade och deras föräldrar. Kärlekslöshet ärvs nästan på samma sätt som egendomslöshet.

Pauperism är en gammal term för beskrivning av fattigdom i samhället.³³ Under senare år har en rad forskare ägnat sig åt att beskriva "fattigkulturer".³⁴ Socialt arv kan också ses som ett uttryck för fattigkulturen.³⁵ I ett försök att belysa dessa frågor utifrån en enskild prostituerads situation skriver jag i ett annat sammanhang:

"I Sverige får varje år ca 400 000 personer socialhjälp. Det är 5 % av befolkningen. Räknar man bort de 1,8 milj som fått pension i någon form blir andelen avsevärt högre. Leva på socialhjälp är detsamma som att befinna sig på samhällets botten. Socialhjälp tillåter inga extravaganser. Men värst av allt

är kanske skamkänslan. Socialhjälpstagare betraktas som "socialfall", någon som inte vill göra rätt för sig utan lever på myndigheternas bidrag. Helene har nog aldrig riktigt känt sig annorlunda. För henne handlar det inte om en förändrad livssituation. Hon har alltid tillhört Sveriges fattigkultur. Hon har aldrig ärvt annat än fattigdom.

Pauperisering är den gamla beskrivningen på att en grupp människor blir fattigare och fattigare. Det gäller inte bara ifråga om pengar. De fattiga lider brist på allt. Deras förmåga att hävda sin rätt är ytterst begränsad. De saknar politiska resurser. Man har talat om fattigkultur. Ett särskilt system av normer, attityder och sätt att leva på växer fram hos de fattigaste. Utöver materiella brister har fattigdomen sina speciella drag. Misstro mot överhetspersoner, samhällsrepresentanter men också mot vanligt folk är ett av dragen. Känslor av utstötthet, hjälplöshet, beroende och underlägsenhet är ett annat. Fatalism, låg aspirationsnivå, apati och oföretagsamhet är också karaktéristiskt. Finns det en fattigkultur i Sverige och är i så fall Helene en del av denna?"³⁶

Fattigkulturbegreppet – lika litet som socialt arv – är inte statiskt. Det sker en ständig avtappning av och tillväxt till fattigkulturerna. Sverige präglades under 1960- och 1970-talen av en hög geografisk rörlighet. Denna påverkade inte minst sammansättningen av de fattigaste grupperna i samhället, inklusive de prostituerade.

Könshandeln i invandringens skugga

I sin avhandling om hallickar i Malmö återgav Månsson de data, som vi samlade in om könshandelns profitörer. Anmärkningsvärt var den höga andelen invandrare. Bland dömda och misstänkta hallickar fanns 80 % respektive 70 % utländska medborgare.

Merparten av dem levde de nykomna invandrarnas socialt marginella liv med vad det innebar av kulturell utsatthet. Särskilt kom detta till uttryck i synen på förhållandet mellan män och kvinnor. Månsson skriver:

"Det finns åtminstone två olika orsaker till detta. För det första är det så att flera av de länder som de invandrande männen kom från kännetecknas i än högre grad än det svenska samhället av patriarkaliska förhållanden. Det råder sannolikt rent faktiskt en mindre grad av ojämlikhet mellan könen i Sverige än i flera av de länder det gäller. Det är också så att normer och värderingar i vissa fall är något mindre uttryckligt mansdominerade i Sverige än i andra länder. För det andra har Sverige fått ett rykte om sig att vara ett land där mycket fria och tillfälliga sexualkontakter knyts mellan könen. Rent faktiskt är det förmodligen så att sexuellt umgänge mellan könen också omfattas av mindre restriktioner än i många länder, även om ryktet vida överdriver de verkliga förhållandena. Ett faktum är emellertid att en del utländska män som kommer hit själva gör erfarenheter i umgänget med svenska kvinnor som bekräftar att den sexuella restriktiviteten i Sverige är mindre än i hemlandet. De som inte själva gör sådana erfarenheter får höra om det från andra utlänningar. Därutöver finns det ett stort utbud av pornografiska tidningar och herrtidningar, som understryker bilden av den svenska kvinnan som tillgänglig i sexuellt avseende. För vissa utländska män blir detta mönster, eller snarare denna konfrontation, med den svenska kvinnan en överrumplande och

omtumlande upplevelse, som får en allt överskuggande betydelse. Från sitt hemland är de vana vid att det finns två sorters kvinnor: madonnor och horor. I Sverige tycks alla kvinnor tillhöra den senare kategorin.”³⁸

Bland de prostituerade finns också ett ganska stort inslag av invandrare, som framgår av nedanstående tabeller. Förklaringen härtill hänger förmodligen dels samman med invandrarnas ekonomiska och sociala utsatthet och dels med en kulturkonfrontation, där mötet med konsumtionssamhället och den ”fria” sexualmoralen kan ge upphov till ”normlöshet”, som i sin tur kan följäs av prostitution.

Tabell VII:8

Ursprungsort bland totalpopulationen

Ort/land	Antal	%
Malmö	147	29,9
Malmöhus län (utom Malmö)	59	12,0
Kristianstads län	22	4,5
Göteborgs- och Bohusläns län	18	3,7
Övriga Götaland	43	8,8
Stockholms län	26	5,3
Övriga Svealand	24	4,9
Norrland	21	4,3
Sverige totalt	360	73,3
Norge	9	1,8
Danmark	26	5,3
Finland	18	3,7
Norden (utom Sverige) totalt	53	10,8
Västeuropa	10	2,0
Östeuropa	55	11,2
därav Polen	18	3,7
därav Jugoslavien	21	4,3
Nordamerika	2	0,4
Latinamerika	9	1,8
Afrika	2	0,4
utom Norden totalt	78	15,9
från utlandet totalt	131	26,7
Totalt ³⁹	490	100,0

Det förhållandet att så få prostituerade är födda i Malmö torde ha en liknande förklaring. Merparten av de som är födda i andra orter kom till Malmö som tonåringar. Det innebar ofta uppbrott från social kontroll till en ny värld med relativ anonymitet och med andra krav och värderingar. Mötet med storstaden innebar också för många svikna förhoppningar och krossade illusioner. Hemvisten i den stora staden blir kanske miljöer, där mindre nogräknade personer lotsar landsortsflickor in i könshandeln. Nästan alla tidigare undersökningar av prostituerades härkomst visar landsortsflickor-

Tabell VII:9*Nationalitetsfördelningen bland totalpopulationen*

Land	Antal	%
Sverige	383	76,3
Danmark	25	5,0
Norge	9	1,8
Finland	14	2,8
Norden (utom Sverige) totalt	48	9,6
Västeuropa	8	1,6
Östeuropa	47	9,4
därav Polen	16	3,2
därav Jugoslavien	19	3,9
Nordamerika	2	0,4
Latinamerika	7	1,4
Afrika	3	0,6
Asien	2	0,4
utom Norden totalt	69	13,8
från utlandet totalt	117	23,3
Okänt	2	0,4
Totalt	502	100,0

Tabell VII:10*Ursprungsnationalitet bland behandlingspopulationen*

Nation	Antal	%
Sverige	173	77,2
Danmark	11	4,9
Norge	6	2,7
Finland	7	3,1
Jugoslavien	10	4,5
Ungern	2	0,9
Polen	4	1,8
Storbritannien	1	0,5
Schweiz	1	0,5
Frankrike	1	0,5
Västtyskland	3	1,3
Nederländerna	1	0,5
Tjeckoslovakien	1	0,5
Portugal	1	0,5
Australien	1	0,5
Okänt	1	0,5
Totalt	224	100,0

nas överrepresentation. Ivar Lo-Johansson har i sin roman "Kungsgatan" mästerligt beskrivit denna process.⁴⁰ Den är fortfarande aktuell. Men idag ligger landsorten ibland längre bort, kanske i Polen eller i Jugoslavien.

Andelen utländska medborgare i totalpopulationen är ungefär densamma som för de prostituerade, som projektet haft kontakt med. Skulle vi räkna med de 63 utlänningar (jfr tabell IV:1) som aldrig varit mantalsskrivna i Sverige (och som alltså inte ingår i totalpopulationen) skulle siffran dock bli omkring en tredjedel högre. Detta skall jämföras med att 1977 var andelen utländska medborgare i Sverige endast 5,1 %. Men ett mera rättvisande jämförelsetal är utländska medborgare i åldrarna 16–29 år i Malmö som samma år var 10,2 %.⁴¹

Malmös närhet till Danmark är den naturliga förklaringen till att de danska flickorna är den vanligaste gruppen utlänningar bland de prostituerade. De i projektpopulationen, som gjort sin prostitutionsdebut utomlands har oftast gjort det i Danmark. Av de 11 danskorna i behandlingspopulationen har 7 återvänt till Danmark. De övriga är mera fast förankrade i Sverige. Tre bodde här under nästan hela sin uppväxt. Norskor och finskor utgör i totalpopulationen tillsammans en mindre grupp än danskorna. Förklaringen är helt och hållet det geografiska läget. I t ex Stockholm är finskorna den helt dominerande gruppen utlänkskor i könshandeln.⁴² Norskorna som prostituerade sig i Malmö började i flera fall i Köpenhamn.⁴³

Den stora gruppen jugoslaviska prostituerade kan delvis förklaras med att jugoslaverna är Malmös i särklass största invandrargrupp. 1978 utgjorde de 2,3 % av samtliga malmöbor. Polskorna förekom nästan lika frekvent i totalpopulationen, trots att antalet polacker i Malmö endast är ca 1/5 av jugoslaverna.⁴⁴ Skälen till polskornas förhållandevis stora andel bland de prostituerade (vilket ytterligare accentueras bland de icke-mantalsskrivna) är åtminstone tre. För det första är könshandeln synnerligen utbredd i Polen. För det andra ligger Skåne nära Polen (mycket närmare än Stockholm). För det tredje förekommer en veritabel äktenskapsmarknad mellan svenska män och polska kvinnor. Särskilda firmor finns som förmedlar kontakter mellan giftaslystna svenskar och polskor. Denna giftingstrafik över Östersjön återspeglar sig t o m i Malmös invandrarstatistik. Bland alla viktiga invandrargrupper i Malmö dominerar männen (47,2 % av samtliga invandrare), men polackerna utgör ett markant undantag. Bland dem var kvinnorna 1977 i Malmö 65,6 %.⁴⁵

En av de polska prostituerade berättade för oss om hur hon kom till Sverige:

"Jag träffade en svensk hemma i Polen. När han friade, blev det naturligt för mig att följa med honom till Sverige. I början när vi kom hit var allting lyckligt. Det var mycket bättre än i Polen på alla sätt. Lägenheten vi fick hade tre rum. Något man inte kunde drömma om där. Vi hade bil, telefon, kylskåp, badrum och färg-tv. Det var lika fantastiskt. Jag kunde köpa sådana kläder som jag längtat hemskt mycket efter i Polen. Ja, jag kände mig som jag levde i lyx.

Med det var också svårigheter. Jag kunde inte svenska. Min man söp också väldigt mycket. Han var mer eller mindre alkoholist. Så lyckan var inte

beständig. Det gick upp för mig när jag fick mitt andra barn. Jag stod helt enkelt inte ut med honom längre. Sedan började ett rent helvete vid skilsmässan. Han tog hand om bägge barnen och det var först efter en seg kamp, som jag fick vårdnaden om det ena. Men jag hade inget jobb. Jag klarade mig inte på att bara leva på socialvården. Därför började jag att prostituera mig. Skulle jag inte gjort det, då skulle jag leva nästan lika illa som i Polen. Ja, kanske värre, för där har jag åtminstone släktingar och vänner.”

Hennes historia vittnar om vilken drivkraft möjligheterna till konsumtion utgjort för hennes steg in i könshandeln (när vi såg hennes lägenhet blev det ännu tydligare). Hon var, har hon sagt, inte prostituerad i Polen, utan hade där ett vanligt arbete. Men drömmen om västvärldens konsumtionssamhälle och de dåliga ekonomiska förhållandena i Polen, gjorde att hon gifte sig med en svensk. I totalpopulationen (och speciellt bland de som aldrig varit mantalsskrivna i Sverige) finns flera polskor, som varit dokumenterade prostituerade i Polen innan de kom till Sverige.

Det gäller också för flera andra nationaliteter. Speciellt markant har förmodligen dessa internationellt kringflackande prostituerade inslag varit i sexklubbarnas könshandel. I konkurrensen på porrklubbsmarknaden tvingades ägarna att erbjuda gästerna olika ”exotiska” inslag, men också ständigt nya flickor på och bakom scen. ”Black and White-show” med rasistiska undertoner var exempel härpå. Flera sexklubbsprostituerade blev importerade från utlandet i detta syfte. Merparten av dem var redan verksamma i könshandeln, då de kom till Sverige.

Men invandrarnas överrepresentation bland de prostituerade beror endast marginellt på denna hantering. Merparten av de utländska prostituerade, som vi haft kontakt med inom projektet, har vuxit upp i Sverige. De har också på samma sätt som de svenska flickorna ofta fått erfara slitningar och separationer mellan föräldrarna. Men för dem har nationaliteten blivit en ytterligare börda att lägga till det redan tunga lass de hade att bära som barn.⁴⁶ Både för de som föddes i Malmö, på den skånska landsbygden, i de norrländska småstäderna eller långt borta från Sverige började utslagningen till könshandelns samhälleliga periferi i allmänhet redan under skollåren.

Noter

¹ Takman, J, 1954, sid 664. Jfr också andra undersökningar t ex Reng, B och Redhardt, R, sid 11 f, vars material visar att 82 % kom från "ofullständiga familjer" eller Borelli, S och Starck, W, sid 94 ff. I det senare arbetet redovisas också resultaten från en mängd andra undersökningar av prostituerades uppväxtvillkor, bl a av Büttgenbach, P, Orgilia, D, Schaller, F K och Schneider, K. Bland skandinaviska undersökningar kan i första hand nämnas Kemp, T, som dock liksom de flesta andra – är förhållandevis gammal (1930-talet).

² Jonsson, G har i sina undersökningar (1977 och 1980) om Skå-flickor dokumenterat ungefär samma förhållanden.

³ Takman, J, 1954, sid 667.

⁴ Köhler, E-M, sid 8 f. Jfr också Jonsson, G, 1980 som varnar för "psykologisering", vid en analys av behandling av skoleproblembarn, sid 183.

⁵ Köhler, E-M, sid 48.

⁶ a.a., sid 88.

⁷ Vesterdal, J, efter Gustavsson, L-H, sid 71.

⁸ Daun, Å och Liljeström, R, 1974.

⁹ På svenska har deras arbete utgivits med titeln "Familjen i klassamhället".

¹⁰ Inghe, G, 1976, sid 45.

¹¹ Jfr Inghe, G, 1976 och Köhler, E-M, op cit.

¹² Vi har valt den vedertagna socialgruppsindelningen, som baserar sig på 1956 års valstatistik och som senare modifierats vid levnadsnivåundersökningen, se Johansson, S, 1970. Observeras bör också att många flickor bara haft en förälder, varför det ibland är oegentligt att tala om "föräldrar".

¹³ Jonsson, G, 1977, sid 169.

¹⁴ a.a., sid 169. Materialet har utarbetats av Jonsson, G, och Kälvesten, A, 1964. Observera att detta avser Stockholm. I Malmö var troligen socialgrupp 3 större.

¹⁵ Jfr t ex Tengvald, K, där de fattigas resurser i förhållande till samhällets krav ingående beskrivs.

¹⁶ Reng, B och Redhardt, R fann en ännu högre andel (82 %) som kom från splittrade familjer. Jonsson, G, 1977, sid 168 anger att endast 26 % av Skå-flickorna kom från "vanliga hem" med två biologiska föräldrar. Siffran för Skå-pojkar var åtskilligt högre (36 %) och för "vanliga" Stockholmspojkar 77 %, dvs endast 23 % hade separerade föräldrar.

¹⁷ Jonsson, G, 1980, sid 126 ff. Jfr också Liljeström, R, 1975, sid 89 f.

¹⁸ Kempe, R S, och Kempe, C H, sid 22. Omfattningen av den fysiska misshandeln har bl a undersökts av Socialstyrelsen (Socialstyrelsen redovisar nr 9, 1969). Därvid framkom att endast 119 fall av barnmisshandel redovisades från sjukvården under perioden 1957–66. Av dessa ledde hela 15 till döden för offret. Se också Lagerberg, D, sid 60 ff, som gjort en sammanställning av aktuella undersökningar.

¹⁹ I tidskriften Socionomen var en lång debatt i ämnet under 1980, typisk är rubriken "Rådslag om socialtjänsten: Regeringens förslag leder till barnmisshandel" av Persson, B.

²⁰ § 25 Barnavårdslagen.

²¹ § 26–31 samma lag.

²² SOU 1974:7, sid 41.

²³ a.a., sid 43, 61 f.

²⁴ a.a., sid 75 och 94 ff.

²⁵ Jonsson, G, 1980, sid 102.

²⁶ a.a., sid 88.

²⁷ Jonsson, G, 1977, sid 169.

²⁸ a.a., sid 72.

²⁹ Jonsson, G, 1980, sid 106 ff.

³⁰ a.a., sid 106 och 109.

³¹ Martin, H P, sid 28 ff. Se också en diskussion i arbetet "Vilsebarn i välfärdsland", sid 113 ff.

³² Jonsson, G, 1969, sid 10.

³³ Inte minst använd av Marx (se kapitel V).

³⁴ Internationellt finns många arbeten. Levis' är kanske det mest kända. I Sverige har låginkomstutredningen och senare bl a Tengvald belyst fattigdomen i "välfärdsstaten".

³⁵ Jonsson, G, 1969, sid 271.

³⁶ Larsson, S, 1981 sid 7. I här uteslutna noter hänvisar jag bl a till Johansson, S, 1971 och till Levis, O, 1966.

³⁷ Månsson, S-A, 1981, sid 189. I Stockholm var siffrorna ungefär motsvarande, se DsS 1980:9, sid 575.

³⁸ Månsson, S-A, 1981, sid 216 f. Här citeras också Kallifatides, T, som beskriver en invandrars upplevelse av den svenska "frigjordheten".

³⁹ 11 personers ursprungsort kunde ej identifieras. Sannolikt hade samtliga en utländsk härstamning.

⁴⁰ Lo-Johansson, I.

⁴¹ Statistisk årsbok, 1978, sid 44. Statistisk årsbok för Malmö, 1978, sid 50.

⁴² Persson, L, 1981, sid 83 redovisar 26 % av de gatuprostituerade i Stockholm under åren 1977-80 som utlänningar. Den helt dominerande kategorin utländskor kom från Finland, vilket visar de påtagliga skilda invandarmönstren mellan Malmö och Stockholm.

⁴³ I den danska undersökningen av prostituerade i Köpenhamn 1966 framgår att 29 % var utländskor. Norskorna dominerade starkt (61 % av de utländska) och svenskorna kom på en klar andraplats. Kriminalforsorgsudvalget, sid 76.

⁴⁴ Statistisk årsbok för Malmö 1978, sid 50 och 58.

⁴⁵ a.a., sid 50.

⁴⁶ Om invandrarnas i de flesta avseenden sämre levnadsvillkor jämfört med svenskarnas redovisas i SCB:s rapport "Invandrarnas levnadsförhållanden 1975" (utgiven 1977). Men jag tänker också på de diskrimineringstendenser som alltför ofta gör sig gällande mot invandrare.

SKOLA UTAN JOBB

Könshandel och arbetsmarknad

Det finns inga moderna undersökningar som jämfört arbetslöshetsfrekvensen med prostitutionsdebut. Ekonomiskt kärva tider har emellertid oftast inneburit ökad prostitution. Under den ekonomiska krisen på 1930-talet iakttoogs exempelvis i New York en markant ökning av prostitutionen.¹

Men det finns inget enkelt samband mellan arbetslöshet och prostitution. Detta framgår bl a av Kemps arbete. Han jämförde de relativa arbetslöshetssiffrorna med antalet av polisen gjorda varningar mot prostituerade i Köpenhamn under åren 1909–32. Kurvorna för den relativa arbetslösheten och antalet varnade prostituerade löper förhållandevis parallellt. Det finns emellertid ett par tydligt markerade undantag. Det första gäller krigsåren 1914–16. År 1916 var arbetslösheten som lägst under hela perioden. Antalet varnade prostituerade var däremot som högst. Kemp förklarar det med att ”i det neutrala Danmark vid den här tiden var det ett speciellt mentalt tillstånd och en allmän brist på pengar”.² Under åren 1931–32 ökar arbetslöshetssiffrorna kraftigt. De når sin topp 1932 med 31,7 %. Samtidigt minskar dock antalet varnade prostituerade (1932 utdelades ca 70 varningar). Kemps tolkning till detta undantag från mönstret, lyder: ”Den enda förklaringen till denna skillnad är den effektiva socialpolitiska lagstiftning för att motverka de sociala konsekvenserna av krisen, som den socialdemokratiska regeringen började genomföra i oktober 1931. I enlighet med dessa reformer kunde praktiskt taget varje person som sökte hjälp, oavsett om hon eller han var försäkrad eller inte, erhålla ett visst ekonomiskt stöd. Också ett antal prostituerade sökte och erhöll hjälp.”³

I Sverige gjorde Dahlberg och Lindberg en analys av prostitutionens förhållande till arbetslöshet i anslutning till 1948 års lösdriveriutredning. De fann inte heller ett säkert samband mellan arbetslöshetens och prostitutionens variationer. De skriver:

”Med hänsyn till att det kvinnliga lösdriveriet i huvudsak är en fråga om prostituerade skulle man vänta att det ökade under högkonjunktur och minskade under arbetslöshet. Genom den ökade efterfrågan på prostituerade bör deras antal öka, därför att den genomsnittliga nattliga förtjänsten stiger. Såvitt man vågar döma av de sifferserier, som vi har tillgängliga är emellertid knappast något sådant samband påvisbart. Kurvan för de för lösdriveri varnade visar i varje fall ett ganska jämnt sjunkande oberört av arbetslöshetens minskning eller ökning.”⁴

Vi har inte kunnat jämföra de årliga siffrorna för registrerade arbetslösa och prostituerade. Några tillförlitliga mått på antalet prostituerade per år finns

vare sig för Sverige eller Malmö. Däremot finns det utförligt statistiskt material om arbetslösheten. Detta kan vi jämföra med några grova mått på könshandelns omfattning.

Under i stort sett hela 1960-talet var arbetslösheten låg i Sverige. Detta gällde också för år 1970, då antalet arbetslösa i procent av arbetskraften var 1,5 %. För ungdomar i åldern 16–24 år var emellertid siffran 2,9.⁵ Den tilltagande arbetslösheten under 1970-talet drabbade ungdomar och kvinnor hårdast. Under sista hälften av 60-talet var det relativa arbetslöshetstalet för 16–19 åringar 4,4 % mot 7,7 % under första hälften av 70-talet, d v s en ökning med 3,3 %. För den totala arbetskraften var ökningen bara 0,4 %. Andelen 16–19 åringar bland de arbetslösa låg i mitten av 60-talet kring 20 %. Den sjönk under slutet av decenniet, till stor del beroende på att gymnasieskolan byggdes ut. Utbildningsexpansionen fick till följd att ungdomarnas inträde på arbetsmarknaden sköts upp. Under 70-talets senare hälft ökade emellertid andelen arbetslösa ungdomar på nytt. Ungefär 40 % av samtliga arbetslösa befanns i ålderskategorien 16–24 år under senare hälften av 70-talet.⁶ År 1970 var den relativa arbetslösheten 1,5 % för samtliga och för ungdomskategorin 16–24 år 2,9 %. Motsvarande siffror ett år senare var 2,5 % för samtliga och 5,1 % för ungdomsgruppen. År 1972 var siffrorna 2,7 respektive 5,7 %.⁷

Könshandelns markanta expansion i Sverige sammanfaller tidsmässigt med de ökande arbetslöshetssiffrorna. Antalet prostituerade var under hela 1960-talet mycket ringa i Malmö. Under åren 1966–70 fanns det enligt polisens skattningar inte mer än ett 15-tal. Under åren 1971–75 fanns det däremot åtskilliga hundra prostituerade i staden. Mellan de bägge femårsperioderna, då arbetslösheten bland ungdomar nära nog fördubblades, ökade antalet prostituerade i Malmö minst tio-, kanske tjugofalt. Den ökande arbetslösheten i början på 1970-talet drabbade framförallt ungdomarna. Den kan ha spelat en väsentlig roll för könshandelsexpansionen. Sambandet mellan arbetslöshet och prostitution är emellertid inte mekaniskt.

Arbetslöshetssiffrorna – både totalt och för ungdomar – går stadigt ner från 1973 för att under åren 1975–76 ha nått ungefär samma värden som för år 1970. Motsvarande nedgång i antalet prostituerade verksamma i Malmö finns inte. Enligt våra och polisens beräkningar torde tvärtom antalet prostituerade verksamma i Malmö ha nått sin topp under år 1975. Därefter börjar en påtaglig nedgång. Denna fortsätter någorlunda jämnt under senare hälften av 70-talet, trots att arbetslöshetssiffrorna börjar öka kraftigt igen år 1977.

Ett skäl till att antalet prostituerade inte sjönk i takt med arbetslöshetssiffrorna är förmodligen svårigheterna att ta sig ur könshandeln när man väl hamnat där. Det räcker inte med att möjligheterna till arbete ökas. Bindningen till vännerna i könshandelsmiljön, inte minst till hallickar, dyra levnadsvanor, etc kan hindra de prostituerade att ta sig ur sin situation. Därtill kommer att de jobb, som de prostituerade i allmänhet kan göra anspråk på, har låg status och är dåligt betalda. Detta belyses av en 23-årig prostituerad på följande sätt:

”Jag tänkte mig för många gånger innan jag vågade mig ner till Kungsgatan. Det var som jag skulle emigrera. Så känns det också nu, när man vill sluta. Man tvekar att vända tillbaka. Man är rädd för vad det skall innebära.

Ta bara det här med vännerna. Alla de koinpisar jag har håller ju på på ett eller annat sätt. Om jag skaffar mig nya vänner, hur ska de reagera om de får reda på att jag gått där nere? Hur skall jag klara av min ekonomi? Nu vet jag att ifall jag behöver några hundra, är det bara för mig att gå dit ner. Men hur skall det gå om jag inte har den möjligheten? Jag har ju massor med skulder redan. Och jobb. Vad för jobb kan jag få? Jag kan ju inte visa upp några betyg på jobb som jag haft. Och någon utbildning har jag inte. Det blir bara skitjobb, som jag kommer att få. Jag vet inte om jag klarar av att både ha dåligt betalt och alltid vara den man trampar på. Det är något helt annat än nu. Det är därför det känns så svårt att sluta. Har man en gång emigrerat vänder man inte tillbaka så lätt.”

Hur skall man förklara att det inte sker en motsvarande uppgång i antalet prostituerade, när arbetslösheten började stiga kraftigt år 1977? För det första spelade polisens aktion mot könshandeln en viktig roll. För det andra innebar projektets hjälpsatser till de prostituerade alternativ till könshandeln. Ett tredje skäl kan könsköparnas minskade köpkraft vara. Slutligen har arbetsmarknadspolitiska åtgärder troligen haft en viss betydelse.

I april 1978 beslöt de kommunala myndigheterna i Malmö om ett aktionsprogram mot ungdomsarbetslösheten⁸ genom att införa en ”ungdomsgaranti” till sysselsättning. Den 1 september 1978 började den s k ungdomsgarantin att verka. Det innebar att varje person under 18 år garanterades sysselsättning. Om en arbetssökande inte kunde få arbete på den öppna arbetsmarknaden, skulle vederbörande erbjudas sysselsättning i beredskapsarbete eller få börja s k korttidskurser. Ungdomsgarantin fungerade någorlunda, men med vissa reservationer. Den var beroende av statsbidrag. Dessa täckte t ex inte arbetsperioder, som sträckte sig över hela året. Statsmakterna drog också in en stor del av medlen för beredskapsarbeten 1980. Ungdomsgarantin i sin ursprungliga form upphörde därmed.

Trots brister i konstruktionen hjälpte ”ungdomsgarantin” de unga arbetslösa flickorna i Malmö märkbart. Under slutet av 1970-talet var därför situationen ur sysselsättningssynpunkt bättre för unga flickor än i början på decenniet, trots att arbetslöshetssiffrorna ungefär var desamma. På riksplannet återspeglar sig denna ökade aktivitet från arbetsmarknadsmyndighetens sida i följande siffror: år 1970 fanns det 28 800 i arbetsmarknadsutbildning, varav 29 % var under 25 år. Motsvarande siffra för 1978 var 47 200 respektive 38 %. År 1970 anvisades 9 600 personer beredskapsarbete, varav endast 4 % var under 25 år. År 1978 erhöll 41 700 beredskapsarbete, varav hela 67 % var under 25 år. Med arbetsmarknadsutbildning avses här icke utbildning i företag och i siffrorna för beredskapsarbete har hantverk och arbetsledning exkluderats.⁹

Arbetsmarknadsåtgärdernas betydelse i Malmö framgår av följande siffror. Under de senare åren av 1970-talet har i stort sett antalet arbetslösa ungdomar under 20 år hållit sig kring 1000. Av dessa har ca 700 kunnat placeras i beredskapsarbeten och ca 100 i s k korttidsutbildningar. I

praktiken har endast ca 200 ungdomar i genomsnitt varit arbetslösa under 1978–79.¹⁰

Arbetslösheten spelar troligen en viktig roll vid prostitutionsdebuten. 2/3 av vår projektpopulation var arbetslösa vid första prostitutionstillfället, som framgår av tabell VI:7. Men vilken betydelse har sysselsättningssvårigheterna under tiden man är verksam som prostituerad? Mycket tyder på att de inte är särskilt betydelsefulla. När kvinnorna är prostituerade bryr de sig i allmänhet inte om att aktivt söka arbete.¹¹ I vårt material är det endast 27 av 94, som sagt att de aktivt sökt arbete under längre tid än ett år.

Arbetserfarenheter

Många arbetsbyten är inte nödvändigtvis ett kriterium på bristande arbetslivsanpassning. Rörligheten på arbetsmarknaden är alltid högst bland yngre. Under slutet av 1970-talet har speciellt ungdomarna haft svårt att skaffa sig fasta arbeten. De anställs ofta som vikarier, i beredskapsarbeten eller i tillfälliga jobb.¹² Ju sämre utbildning man har, desto större är också svårigheterna att erhålla anställning.¹³ De många arbetsbytena hos individerna i vår population kan därför vara ett uttryck för arbetsmarknadens otillgänglighet för yngre kvinnor med låg utbildning. I en studie om ungdomsarbetslösheten slås fast:

”I den allmänna debatten framhålls ofta att ungdomsarbetslösheten delvis beror på att ungdomen är ovilliga att ta de lediga arbeten som finns. Ungdomarna skulle alltså vara ovilliga att arbeta eller ställa orealistiskt stora krav på arbeten.

I själva verket har arbetsmarknaden, åtminstone i Göteborg under senare år varit så kärv för ungdomar att de haft små möjligheter att rata de lediga platserna. Undersökningarna visar att de arbeten som inte ställer krav på utbildning eller speciell branscherfarenhet i allmänhet går åt så gott som omedelbart. Ytterst få av dessa arbeten står kvar under en tvåveckorsperiod. Undantagna är arbeten med begränsad deltid och arbeten av typ barnpassare, vars lön inte går att leva på.

En annan föreställning, som hänger nära samman med den om ungdomarna som kräsna eller arbetsovilliga, är att ungdomarna istället för att arbeta kan leva gott på bidrag. I själva verket har endast cirka 1/3 av de arbetslösa ungdomarna någon form av arbetslöshetsersättning. Många av dem som har ersättning har kontant arbetslöshetsunderstöd på 65:–/dag vilka ska beskattas. Arbetslösheten kan och bör inte förklaras med brister hos de individer som söker arbete. Sådana förklaringar drabbar i första hand de arbetslösa ungdomarna genom att deras omgivning kommer att se deras arbetslöshet som självförvållad.”¹⁴

De arbeten, som de prostituerade haft, är med några få undantag lågavlönade och okvalificerade. De längsta anställningarna, som de olika personerna i projektpopulationen hade haft fram till våren 1979, framgår av tabell VIII:1. Observera att inte alla yrken redovisas.

Tabell VIII:1

De vanligaste yrkena i projektpopulationen

Typ av yrke	Antal personer
Städerska/lokalvårdare	13
Sjukvårdsbiträde	11
Industriarbetare	10
Kontorist, o dyl	10
Beredskapsarbetare	8
Affärsbiträde/kassörska	7
Servitris	5
Barbiträde	4
Barnflicka	4
Hembiträde	3

Könshandelns historia visar, att de prostituerade rekryterats från de lägre samhällskikten. De yrken, som utgjort alternativ till prostitution, har varit de sämst betalda med lägsta status. Våra resultat avviker inte från detta mönster. Men det finns vissa skillnader i yrkessammansättningen mellan våra resultat och de senast gjorda undersökningarna i Skandinavien. I undersökningarna från 1930-talet dominerade personer med yrkesbakgrund i husligt arbete. I Kemps undersökning utgjorde de hela 81 % av materialet. I Adell-Jonssons studie är kvinnor med erfarenhet som köks- och hembiträde mer än hälften. Skillnaderna mellan vår och tidigare undersökningars resultat återspeglar en omstrukturering av kvinnornas arbetsmarknad. Hembiträdesyrket har praktiskt taget upphört medan t ex sjukvårdsbiträden kraftigt ökat. T o m de senaste årens satsningar på beredskapsarbete bland arbetslösa ungdomar kan märkas i vårt material.

I åtta fall finns ingen yrkeserfarenhet överstigande en månad. Det rör sig här huvudsakligen om mycket unga flickor. Som framgår av tabell VI:7 gjorde åtta sin prostitutionsdebut medan de var anställda i yrken till vilka de var utbildade. I bara ett av dessa fall rörde det sig om en kvinna, som hade ett yrke med längre tids utbildning, en lärarinna. Hennes fall var i flera avseenden unikt. Till skillnad från de flesta andra i vårt material hade hon en mycket stabil social situation. Hennes ekonomi var ordnad. Hon hade fast arbete som hon trivdes med. Hennes relationer till de anhöriga var fina. Några missbruksproblem hade hon inte. Ändå började hon att prostituera sig. Hon hade träffat en yngre man – själv var hon drygt trettio år gammal – som hon blev djupt förälskad i. Denne lyckades på kort tid förmå henne att prostituera sig. Hon var verksam några månader, innan hon av en stamkund förmåddes kontakta polisen och anmäla sin "fästman" för koppleri. Han dömdes senare också till fängelse.

Hennes fall visar, att kvinnor, som utsätts för hallicktryck, inte behöver ha en socialt utsatt tillvaro. Genom stark emotionell bindning till hallickar kan de ändå förmås att prostituera sig.

Skolan som hot

Lärarinnan samt ytterligare två kvinnor i projektpopulationen hade gymnasial utbildning. I ett av de andra fallen rör det sig om en heroinmissbrukare som gjorde sin prostitutionsdebut, då hon var på "rymmen" från Hinseberg. Den tredje flickan med gymnasieskola var också ett offer för en hallickrelation.

Beträffande utbildningsbakgrunden har jag inte särskiljt de flickor, som gått i olika typer av specialklasser. Inte heller ungdomsvårdsskolor och skolhem har klassificerats som egna kategorier. På dessa institutioner har man följt den vanliga undervisningen i grundskolan.

Däremot har jag skiljt på de flickor som haft bra eller normala betyg och de som haft dåliga betyg från grundskolan. Därigenom får vi en uppfattning om flickornas reella och inte bara formella utbildning. En liknande uppdelning har inte gjorts beträffande folkskola. Eftersom den ligger så långt tillbaka i tiden, antog jag att många av de äldre kvinnorna inte skulle komma ihåg sina betyg. Under rubriken "annan utbildning" har några utländska flickor hänförs eftersom deras skolbakgrund inte kunde översättas till våra kategorier. Utbildningsbakgrunden sammanfattas i tabell VIII:2.

Tabell VIII:2

Grundläggande högsta utbildning hos personerna i projektpopulationen

Utbildning	Antal
Folkskola	24
Grundskola med dåliga betyg	35
Grundskola med bra eller normala betyg	10
Folkhög-, real-, eller flickskola	4
Yrkes- eller två-årig gymnasieskola	16
Tre-årig gymnasieskola	2
Postgymnasial utbildning	1
Annan utbildning	3
Totalt	95

Som framgår av tabellen hade den övervägande delen – 3/4 av samtliga – endast obligatorisk skolgång. Vårt material skiljer sig från andra genom att 1/4 har någon form av vidareutbildning. Inga andra studier av prostituerade har lika höga siffror i detta avseende. Förklaringen är antagligen den utbildningsexpansion som ägt rum under 1970-talet. Martinussens norska undersökning från 1967 är den, som vid sidan av vår presenterar en nämnvärd andel kvinnor med högre utbildning. Dock fanns här inte mer än 12 % av de prostituerade med högre utbildning än folkskola.¹⁵

Flertalet svenska kvinnor har utbildning utöver folk- eller grundskola. Ju lägre ner i åldrarna desto vanligare är det att kvinnorna har högre utbildning. I hela riket var det endast 29 % av kvinnorna i åldern 20–24 år som år 1976

saknade utbildning utöver grundskola. Motsvarande siffra för de som var i åldern 55–59 år var 77 %.¹⁶

Den högre utbildningens expansion har också satt sina spår i vårt material. Bland kvinnorna över 35 år finns det bara någon enstaka, som har mer än folkskola. Å andra sidan finns det ingen som är under 20 år som har högre utbildning än grundskolan. Jämför vi utbildningsbakgrund med ålder för prostitutionsdebuten, framgår det klart att de som började i könshandeln före fyllda 20 år har en klart sämre utbildning, än de som började senare.

De prostituerades dåliga utbildningsbakgrund jämfört med kvinnor i allmänhet är påtagliga. Medan en klar majoritet av kvinnorna i Sverige har mer utbildning än den obligatoriska (i de yngre åldersgrupperna är det nästan 3/4) visar vår undersökning det omvända förhållandet. När vi ser på den reella utbildningen blir resultatet ännu mer negativt för de prostituerade. I den stora grupp, som endast har grundskola (vi bortser från de äldre med bara folkskola) anser 35 (78 %) av 45 att de haft dåliga betyg. Det är uppenbart, att skolans oförmåga att ta hand om mindre välpresterande elever haft en betydelse för dessa flickors debut i könshandeln. De dåliga betygen i kombination med en kärv arbetsmarknad medför social sårbarhet. En av flickorna beskriver situationen på följande sätt:

”Jag var helt enkelt trött på skolan. Det var jag redan i sjuan. Det kändes så meningslöst, att bara gå dag ut och dag in för att man var tvingad till det. I åttan började jag skolka jättemycket. Jag blev helt enkelt borta. Det blev ett jävla liv. Rektorn, kuratorn och min klassföreståndare tog kontakt med mina föräldrar. De visste ju ingenting. Så jag blev ställd. Därför började jag gå i skolan igen. Men jag fortsatte bara några månader. Och sedan kopplades barnavårdsnämnden in. Det skulle utredas hit och dit.

Men det blev inte bättre för det. Tvärtom. Jag kunde inte alls tänka mig att gå tillbaka i skolan. Hemma var det ett fruktansvärt liv. De tjatade på mig, men det hjälpte inte. Ibland sa jag att jag skulle gå till skolan, men jag gick istället till kompisar. Men det är klart, någon gång gick jag i skolan. Men det sista halvåret i nian var jag nästan aldrig där. Istället hängde jag ihop med andra som skolkade eller sådana som slutat skolan och inte fått jobb.

Men sedan stod man där med sin tvättade hals. Jag kunde ju inte göra något. Det var ingen arbetsgivare som ville ta en. De såg ens betyg och då tänkte dom: ”Det är en sån där som skolkar. Henne är ingenting att ha. Hon kommer väl att skubba här också.” Så det fanns ingenting att göra. Antingen fick man tigga pengar hemma, eller så fick man vara utan.

Jag fattar nu, hade man brukat allvar i skolan, skulle man aldrig vara där man är idag. Då hade man kanske haft en utbildning och ett fint arbete. Men det fattade man inte då. Man hade inte ett öre och när man träffade tjejnerna som prostituerade sig och såg hur de vräkte ut pengar, ja då var man ju inte svår att locka med.”

Vägen bort från etablerade samhällsmönster började för många redan under skoltiden. Vantrivseln i skolan blev för dem ett incitament till att ta steget in i den hel- eller halvkriminella världen. Följande tabeller redogör för inställningen till skolan och förekomsten av skolk och mobbning bland projektpopulationen.

Tabell VIII:3

Inställningen till skolan bland projektpopulationen

Inställning	Antal
Avskydde den	20
Tyckte ganska illa om den	35
Tyckte vare sig bra eller illa om den	24
Tyckte ganska bra om den	14
Tyckte mycket bra om den	1
Totalt	94

Tabell VIII:4

Förekomst av skolk bland projektpopulationen

Frekvens av skolk	Antal
Skolkade mycket ofta	24
Skolkade ganska ofta	26
Skolkade ibland	24
Skolkade sällan	18
Skolkade aldrig	2
Totalt	94

Tabell VIII:5

Förekomst av mobbning bland projektpopulationen

Grad av mobbning	Antal
Mobbades mycket	10
Mobbades ibland	17
Mobbades aldrig	65
Totalt	92

Det är ganska förvånande att hela 55 uppgivit sig ha avskytt eller tyckt ganska illa om skolan. Trivselundersökningar från grundskolan ger i allmänhet inte samma siffror som för vår population.¹⁷ Det är tänkbart, att flera av flickorna upplevt skolan som en tvångströja, som både kroppsligt och andligen förkvävt dem. Vissa av flickorna tycks ha revolterat mot skolan och dess krav på konformism.¹⁸

Alla de flickor, som uppgivit att de avskydde eller tyckte ganska illa om skolan, kom från arbetarklassen. Det kan därför vara på sin plats, att erinra

om skolans tendens att reproducera rådande klasstrukturer. Israel skriver bl a härom:

”I ett samhälle, som är klassskiktat, har olika klasser och grupper olika värderingar, uppfattningar och normsystem som bl a ger upphov till olika beteendemönster, olika sätt att relatera till andra människor och sist, men inte minst, till språkliga vanor. Lärarna tillhör för det mesta medelklassen och har accepterat denna klass’ värderingar, normer och beteendemönster så väl att det inte framstår som något problematiskt. Barn som kommer ur samma sociala skikt uppvisar en stor överensstämmelse mellan egna normer, värderingar och beteendemönster och lärarna. Barnen som däremot kommer från arbetarklassen kan ha helt andra värderingar, normer och beteendemönster, som för dem är lika självklara och problematiska. Men i skolan möter de ett annat värdesystem och krav på att bete sig på ett annat sätt. Detta måste med nödvändighet leda till konflikter mellan dem och andra, vilket återverkar på skolresultatet. Även om barn ur arbetarklassen har samma intelligensnivå, tycks de inte vara i stånd att uppnå samma bedömning av lärarna, som barn ur medel- och överklassen.”¹⁹

En inte obetydlig del av arbetarklassbarnen vantrivs i skolan. Redan som barn hamnar de utanför samhället. Skolan har inte bara en tendens att permanenta bestående klassklyftor, utan även att utvidga dem. Det finns undersökningar som antyder, att betygssättningen i skolorna delvis sätts efter barnens sociala klasstillhörighet.²⁰

Mer än hälften av de prostituerade uppgav att de skolkade mycket eller ganska ofta. Skolket är bl a ett uttryck för vantrivseln i skolan. Bortsett från skolförhållandena är skolket också intressant som inkörsport till den hel- eller halvkriminella världen. Under tiden flickorna (och för den delen också pojkar) skolkar, är de ofta tillsammans med kamrater, som liksom dem själva är sysslösa. Dessa gäng av skolkande och arbetslösa ungdomar behöver inte utgöra rekryteringsbasen för könshandeln. Däremot är det ofta i denna miljö, som många börjar använda droger. Genom sitt drogberoende hamnar senare flera av flickorna på gatan.²¹

Trivseln i skolan kan naturligtvis inte isoleras från andra delar av elevernas värld. Ofta är dålig anpassning till skolarbetet förenat med problem i umgänget med kamraterna. Bakom detta kan i sin tur trassliga hemförhållanden ha spelat en betydelsefull roll. Upplevelsen av mobbning är ett mått på hur relationerna till kamraterna fungerar. I vårt material har nära 1/3 upplevt att de mobbades under sin skoltid. Det är en hög siffra, som ytterligare förstärker intrycket av att vi har att göra med en grupp av flickor, som haft det långt besvärligare under sina uppväxtår än barn i allmänhet.

De tio flickor, som ansåg att de hade mobbats mycket, berättade upprörande historier om skolkamraternas hänsynslöshet och grymhet. Men detta är välkänt från skoldebatten. Det är också skolans oförmåga att handskas med de av kamraterna misshandlade barnen.²² En förändring av skolans sätt att arbeta är förmodligen en viktig förebyggande åtgärd för att bl a minska rekryteringen till könshandeln.

Alternativ till prostitutionen

Det låga skolbetyget var för många en bidragande orsak till att de hamnade i könshandeln. Men den dåliga utbildningen har varit ett ännu större hinder för dem att komma bort från den. De tre personer, som genomgått treårig gymnasieskola eller postgymnasial utbildning, slutade att prostituera sig efter kortare tid än ett år. Också bland de som genomgått yrkesutbildning eller tvåårig gymnasieskola var prostitutionstiden kortare än för dem som bara genomgått den obligatoriska skolan. Det finns en rad svårigheter som de prostituerade möter på arbetsmarknaden, då de vill bryta med prostitutionen som livsföring.

De tilltagande sysselsättningssvårigheterna i slutet av 1970-talet, märktes inte minst i Malmö. Vid sidan av de två Norrlandslänen var Malmöhus län det enda som inte hade minskad arbetslöshet den 1 januari 1980 jämfört med ett år tidigare.²³ Antalet industrisysselsatta i Malmö kommun minskade med 7 % mellan åren 1970 och 1975. Under dessa år förlorade kommunen totalt 1 800 arbetstillfällen, vilket motsvarar 1,3 %. Det kärva arbetsmarknadsläget blev inte bättre under senare delen av decenniet.²⁴

Mot denna bakgrund visste vi, att det skulle bli betydande svårigheter att hjälpa de prostituerade med alternativa sysselsättningar. Att de till övervägande del hade dåliga grundskolebetyg och ringa yrkeserfarenhet gjorde inte situationen bättre. ”De som går ut på arbetsmarknaden med enbart grundskoleutbildning utgör idag en riskgrupp, d v s de har uppenbara svårigheter att finna arbete”, konstaterar kommunens ansvariga för sysselsättningen.²⁵ En 20-årig prostituerad uttrycker samma självupplevda situation så här:

”Va fan skall jag göra? Jag har värdelösa betyg och inte mer än några ströjobb efter grundskolan. Det finns ingen som vill ha mej. För tre månader sedan var jag nere på arbetsförmedlingen varje dag i streck under två veckors tid. Men det var kalla handen. De gav mig bara listan på lediga jobb. När jag sedan ringde till arbetsgivarna hade de redan anställt folk. Jag tror nästan att alla de någorlunda bra jobben var slut innan listan på lediga platser var tryckt. Om det ändå råkade finnas något ledigt, räckte det med att man förklarade att man inte hade jobbat på något år för att de skulle säga: 'Jag skall anteckna namn och adress, så kanske vi hör av oss'. Men det var aldrig någon som ringde. Till slut tröttnade man. Det kändes för djävligt. Jag tänkte, man får nog vara prostituerad för resten av sitt liv.”

En av de första flickor, som kom upp till vårt projekt och som bestämt sig för att upphöra med prostitutionen, tillhörde inte denna kategori. Hon hade bra betyg från treårigt gymnasium. Att hon hamnade i könshandeln berodde uteslutande på att hon blev förälskad i en aktiv hallick. När hon bestämde sig för att bryta upp från honom och könshandeln, hade hon bättre förutsättningar än de allra flesta av flickorna att erhålla ett jobb. Trots detta, lyckades det inte. Men genom de goda kontakter vi etablerat med arbetsförmedlingen kunde vi hjälpa henne. En tjänsteman på arbetsförmedlingen, som i huvudsak hade hand om arbetslösa ungdomar, kände entusiasm för hennes fall och kunde därigenom hjälpa henne till beredskapsarbete vid ett statligt

verk. Under vårt första år med det sociala arbetet kom ett par handläggare på arbetsförmedlingen att bli en väsentlig tillgång för projektet. Genom deras medverkan skaffade vi förhållandevis snabbt fram alternativa sysselsättnings-
 ar åt de prostituerade. Några drömjobb rörde det sig inte om. Det var nästan
 endast arbetsvårdande åtgärder, d v s beredskapsarbete och arbetsmark-
 nadsutbildning. Den välvilliga inställningen från arbetsförmedlingens tjän-
 stemän höll också delvis i sig, när ansvaret för de ungdomsarbetslösa
 utlokaliserades på de olika arbetsförmedlingsdistrikten i Malmö under år
 1979.

Det skulle vara för enkelt att förklara att välviljan hos arbetsförmedling-
 ens tjänstemän var orsaken till att en ganska stor del lyckades ordna arbete.
 Det finns andra skäl. Ett sådant var otvivelaktigt den aktionsplan mot
 ungdomsarbetslösheten, som kommunfullmäktige beslutade i april 1978.²⁶
 Beslutet innebar bl a genomförandet av den s k ungdomsgarantin, startandet
 av s k korttidskurser för 16–17-åringar och en utökning av utbudet på
 beredskapsarbeten. Inte minst det senare har spelat en direkt avgörande roll
 för våra möjligheter, att medverka till att de verksamma prostituerade, som
 vill sluta, kan erhålla sysselsättning.

”Lättjan, fattigdomen och fåfängan” sammanfattade en av de mest kända
 prostitutionsforskarna, fransmannen Parent-Duchatelet, sin analys av orsa-
 kerna till prostitutionen. Om lättjan och fåfängan som drivkrafter till
 prostitution har forskarna varit ganska eniga.²⁷ I det socialvårdande arbetet
 med de prostituerade, märkte vi inte mer än i undantagsfall en grundlägg-
 ande negativism mot arbetet. Tvärtom, var det inte oviljan att söka
 anställning, utan svårigheterna att få arbete, som var så påfallande. De
 sysselsättningar, som de möjligen kunde få var vare sig glamorösa,
 välbetalda, trygga eller intressanta. Trots detta accepterade den övervägan-
 de delen av de prostituerade, som bestämt sig för att lämna könshandeln,
 glatt och villigt dem. Sysselsättningssituationen för behandlingspopulatio-
 nen sammanfattas i tabell VIII:6.

Tabell VIII:6

Sysselsättningssituationen för behandlingspopulationen hösten 1981

Situation	Antal	%
Hade fast anställning	43	19,2
Hade vikariat, beredskapsarbete eller annan till- fällig anställning	28	12,5
Genomgick utbildning	12	5,4
Var arbetslösa	45	20,1
Var sjukskrivna (inkl uppbar föräldrapenning)	17	7,6
Var intagna på institution	21	9,4
Var förtidspensionerade eller uppbar sjukbidrag eller änkepension	6	2,7
Avlidna	8	3,6
Situationen okänd	44	19,6
Totalt	224	100,0

Tabell VIII:7

Projektets hjälp med sysselsättning till behandlingspopulationen

	Antal	%
Har fått hjälp med lyckat resultat	60	26,8
Har fått hjälp utan lyckat resultat	25	11,2
Har ej fått hjälp	139	62,1
Totalt	224	100

De prostituerade, som vi arbetat med, var alltså snarare förvånansvärt arbetsvilliga än lata – en iakttagelse som för övrigt också Inghe gjort i sin undersökning.²⁸ Men det betydde inte att sysselsättningsanskaffning och framtida arbetsanpassning inte var problematiskt. Speciellt stora svårigheterna har den grupp kvinnor, som prostituerat sig under längre tid. En grupp, som vi överhuvudtaget inte arbetade med då det gällde sysselsättningsproblematiken, var de drogmissbrukande. För dem var missbruket det primära problemet. Den övervägande delen av de som förblivit arbetslösa eller var intagna på institution var missbrukare.

Svårigheterna för de kvinnor, som prostituerat sig länge, var många. De hade för det första på ett helt annat sätt än de yngre flickorna, vant sig vid en ekonomiskt kostbar livsföring. I allmänhet hade de också dryga utgifter beroende bl a på att de hade barn. Den ekonomiska knappheten, som ett låglönejobb skulle innebära för dem, skulle inte minst drabba barnen – ett skäl som vi ofta fick höra. En annan faktor var att de något äldre i större utsträckning hade en känsla av att "köpa ner sig", då de arbetade med lågstatusjobben.

Men viktigast av allt var förmodligen de äldres större svårigheter att få någorlunda hyggliga arbeten. Eftersom de ungdomsarbetslösa prioriterades vid tilldelning av beredskapsarbeten, kom de något äldre i kläm. Det finns alltså två slags svårigheter, då det gäller de något äldre prostituerade. Dels är de i allmänhet mindre motiverade att sluta med prostitutionen och dels har de i ännu högre utsträckning än de unga problem med att få sysselsättning.

Under kapitalismen är inkomsterna ett mått på social välgång. Ju mer pengar en person har, ju större är förutsättningen för att hon bejakas av sin omgivning. För många av de prostituerade innebar prostitutionen ett verkligt "lyft" från att ha varit ringaktad som fattig, arbetslös tonåring. Efter debuten tog de plötsligt ett socialt språng. Omgivningen uppfattade dem som penningstarka personer, som det kunde löna sig att känna. Under tiden de var involverade i könshandeln, fick de prostituerade i allmänhet kontakt med andra ekonomiska parasiter än hallickarna. Många i omgivningen bejakade och förstärkte vederbörandes prostitution. I sitt umgänge kunde den prostituerade använda sig av penningens makt. I vänkretsen, i utelivet, i butiker och varuhus, mötte de den bekräftelse på framgång, som penningarna indirekt gav dem.

Denna upplevelse av framgång gör att en del prostituerade – i synnerhet de som varit verksamma i könshandeln under en längre tid – i vissa avseenden har stor självkänsla. Det etablerade samhällets förakt för prostituerade förmår inte rubba den. Trots nedlåtande bemötande, karakteriserat av skällsord som ”hora”, ”luder” eller ”fnask”, bibehålls den av pengar stärkta känslan av att vara framgångsrik. Steget bort från könshandeln kan därför ofta inte tas med mindre än att det samtidigt innebär ett bevarande av känslan att vara ”betydelsefull”.

Ett uttryck för detta var de svar, som vi erhöll då vi frågade om vilka arbeten, som de i första hand skulle kunna tänka sig att ta som alternativ till prostitutionen. Av de 92 i projektpopulationen, som svarade, fanns det en del kvinnor, som hade ganska orealistiska önskemål. Följande lista över vad som skulle kunna kallas för statusyrken illustrerar detta: läkare (2 st), fotomodell/mannekäng (3 st), konstnär, journalist, kultursekreterare, inredningsarkitekt, lantbrukare (2 st), reklamtjänstemän (2 st), egna företagare (4 st), tolk, lärarinna, kurator (2 st), sjuksköterska (4 st) och förskollärare (4 st).

Inte alla dessa önskemål var orealistiska. Men för merparten fanns det svårforcerade barriärer att övervinna för att nå de önskade målen. Klyftan mellan urusla grundskolebetyg och möjligheterna att komma in på vissa hårt spärrade postgymnasiala utbildningslinjer är för merparten av flickorna näst intill oövervinnlig. Den i många fall stora skillnaden mellan å ena sidan aspirationer och å andra sidan möjlighet att realisera dem är ur socialvårdssynpunkt ett svårbemästrat dilemma. Detta var en av svårigheterna i arbetet med de något äldre prostituerade, som vi hade kontakt med under ett år eller mer. Därför fortsatte också en del av dem att tidvis vara verksamma i könshandeln.

Ur ett annat perspektiv är också listan över de önskade framtida arbetena intressant. En vanlig fråga, som vi fått från alla de journalister och studiebesök som vi tagit emot på projektet var: ”Hur ofta händer det att prostituerade sparar ihop ett kapital under tiden hon är verksam i könshandeln?” Vårt svar löd regelmässigt: ”Under vårt arbete har vi inte stött på en enda, men det utesluter naturligtvis inte att det finns några enstaka.” Drömmen om att under tiden man är verksam som prostituerad tjäna ihop ett tillräckligt stort kapital för att starta ett eget företag, återspeglar sig hos dem, som skulle vilja bli egna företagare. Könshandelns realiteter krossar dock dessa drömmar. En av flickorna berättade om hur hon insåg att den aldrig skulle kunna förverkligas:

”Ibland tänkte man: 'Det är ju inte klokt att man på det här sättet bara vräker ut pengar. Man är en idiot, som inte sparar ens. Efter något år skulle man ju kunna vara miljonär, köpa en affär och leva skötsamt och ändå ha det gott ställt.’

Ibland fick jag för mig att jag skulle spara. Men det gick inte. På något sätt var man tvungen att hänga med i svängen. Hade man inte gjort det hade man inte orkat med att gå där nere. Så därför blev det som det blev. Man sket helt enkelt i vad man gjorde med pengarna. Jag tror att alla tjejerna någon gång tänker ungefär som jag. Men de fattar snart, att det går inte att spara ihop

något själv. Men det är klart att många killar, som tjejerna har, de lägger på hög. Jag vet åtminstone en jugoslav, som köpt en restaurang för pengar som hans fru tjänat ihop. Det är väl också sådant som gör att många går på killarnas snack att 'Du skall bara behöva jobba ett tag till sedan kan jag fixa så att vi har det bra ändå, bara mina affärer flyter'. Det är bara det att dit kommer nästan ingen."

De flesta flickorna inser den bistra verkligheten. De förstår att det är underordnade och dåligt betalda jobb, som i första hand är alternativet till fortsatt prostitution. Detta visar följande lista över önskade framtida sysselsättningar, som bjärt kontrasterar mot den tidigare: ospecificerade jobb inom sjukvården (5 st), sjukvårdsbiträde (3 st), städerska (3 st), kallskänka, servitris, ospecificerat restaurangarbete (2 st), taxichaufför, industriarbetare (2 st) och kontorister (3 st). 29 personer – nästan 1/3 – visste inte vad de ville syssla med som alternativ till prostitutionen. För dem var det i huvudsak en fråga om vilka möjligheter som erbjöds.

Under de dryga fyra år, som prostitutionsprojektet var verksamt, kunde vi se hur en del av flickorna förverkligade sina önskemål. Samtliga som uppnått eller varit på väg att uppnå de uppsatta målen hade låga anspråk. En av de allra första flickor, som vi fick kontakt med och som var fast besluten att upphöra med sin prostitution, ville bli taxichaufför. Ungefär två år senare hade hon förverkligat sina intentioner. Detta gick inte utan besvär. Under de två åren fick hon vid olika tillfällen ta städjobb. I perioder gick hon arbetslös. Förhållandet mellan henne och hennes fästman – en "vanlig" svensk arbetare – som hon flyttade ihop med efter det att hon upphört med prostitutionen, var ibland krisartat. Svårigheterna till trots blev hon taxichaufför. Några dagar efter det hon började sitt nya jobb, åkte jag av en tillfällighet med henne och hon kunde stolt berätta:

"Jag har ofta undrat över vem av er från projektet som först skulle åka med mig. Vi har ju på något sätt det här gemensamt med att jag blivit taxichaffis. Tänk att det ändå skulle gå. Det känns så viktigt och jag trivs jättebra. För första gången i mitt liv känner jag att jag verkligen gör något som jag kan känna mej stolt över. Det har kostat på. Men, herregud, jag ångrar det inte. Det bästa jag gjort någonsin i mitt liv, var när jag bestämde mig för att sluta jobba på gatan. Du kan inte fatta riktigt hur det känns. Jag är så glad, att jag ibland får lust att gråta."

Men vi har också fått flera exempel på hur flickorna misslyckats. I ett par fall rörde det sig om avbrutna skolstudier. Eftersom många hade dåliga betyg, ordnade vi i flera fall i samverkan med arbetsförmedlingen utbildningsbidrag för flickor, som kompletterade sina grundskolestudier. Detta fungerade inte alltid. Skälen var inte bristande begåvning. Det har – åtminstone i ett fall – test visat. Istället rörde det sig om vantrivsel med skolarbetet och kamraterna. I något fall gällde detta även för studier i vuxengymnasiet. En flicka som upphörde med att studera berättade:

"Jag pallade inte. Det kändes precis som de såg ner på mej. Det var hemmafruar och sådana med ordentliga jobb och sånt. Jag kände mej så

främmande. Både för lärarna och för de andra i klassen. Jag undrar om inte någon också kände igen mej från gatan. Jag var inte säker, men det oroade mej hela tiden. Jag vet inte vad det var, men jag pallade helt enkelt inte. Jag hade för mycket oro också för att kunna både göra mina läxor och gå till lektionerna.”

En del av flickorna klarade inte av jobb, som de fått på öppna marknaden. I ett par fall skrämde känslan över att ha blivit upptäckt som f d prostituerad iväg dem. En av dem – utbildad till ett yrke inom restaurangbranschen – började jobba i köket på en krog. Det visade sig att köksmästaren hade varit hennes könsköpare. Hon berättade för oss:

”Jag trodde jag skulle sjunka genom golvet. Jag kände omedelbart igen honom. Det syntes på långt håll, att också han kände igen mej. Men vi sa ingenting. Vi bara glodde på varandra. Det var hemskt. När han hade gått bort, så förstod jag att jag inte skulle klara av att jobba kvar. Jag skulle inte stå ut med honom som chef. Han skulle säkert utnyttja det. Hela tiden skulle jag behöva vara rädd för att de andra fick reda på det. Så nästa dag var det en som inte kom till sitt jobb.”

De prostituerade tidigare livsföring vållar dem avsevärda svårigheter då de vill ta steget bort från könshandeln. När de var verksamma som prostituerade behövde de sällan passa några tider. De kunde följa sina impulser och ofta rörde det sig om uteliv och nattsudd.²⁹ Att plötsligt förändra sina levnadsvanor vållade många problem. Men bara i ett fåtal fall var omställningsproblemen direkt avgörande för att de inte slutade prostituera sig.

Som framgår av tabell VI:7 fanns det 18 personer i projektpopulationen, som var anställda då de började i könshandeln. Endast 8 av dem fortsatte att arbeta under tiden som de prostituerade sig. De andra slutade sina anställningar. Orsakerna varierade något. Men enkelt kan det sammanfattas i följande berättelse från en av flickorna:

”Det fanns för fan ingen anledning att arbeta mellan 8 och 5, då jag tjänade dubbelt så mycket på att jobba en timme nere på stritan”. (Jag har upptäckt en intressant detalj i många av de prostituerade vokabulär. ”En tjej som har jobbat” betyder en som har varit prostituerad. Att ”jobba” innebär att prostituera sig. Det finns alltså en klar skillnad i innebörden av begreppen ”jobba”, och ”arbeta”, då det används av prostituerade kvinnor – åtminstone i Malmö, min anm).

Stegen ut ur könshandeln har för de flesta varit en fråga om att finna möjligheter till alternativ försörjning. I projektet gjorde vi särskilda ansträngningar för att försöka hjälpa våra klienter att få arbete eller utbildning. Resultatet av våra ansträngningar framgår delvis av tabell VIII:7.

I vår bedömning om vad som varit ”lyckat” resultat togs hänsyn till flera faktorer och inte bara om arbetet eller utbildningen skapade långsiktig sysselsättning. Även om ett arbete endast var tillfälligt till sin karaktär – t ex

beredskapsarbeten – innebar det för flickorna ett uppbrott från könshandeln och därmed en ändrad livsföring. För flera av dem som var arbetslösa enligt tabell VIII:6 gäller, att de tidigare haft tillfälliga anställningar.

Den stora grupp, som vi inte aktivt försökte hjälpa med sysselsättnings- anskaffning, domineras av drogmissbrukarna. Men här ingår också de som hade sysselsättning under tiden de prostituerade sig. Om vi utesluter de unga flickorna, som gick i grundskolan, återstår en grupp på ett tjugotal, som både haft anställning och prostituerat sig. I en del av fallen rörde det sig om ganska sporadisk prostitution.

Pengarna från könshandeln fungerade som extrainkomster. För dem var inkomsten ofta ganska låg. De övriga var – åtminstone under perioder – lika intensiva i sin prostitution, som de som prostituerade sig utan att ha något jobb. I merparten av fallen tog med stor sannolikhet hallickar hand om större delen av inkomsterna.

I stora drag skiljer sig knappast de som prostituerat sig jämsides med att de varit anställda från de övriga prostituerade. De umgicks i allmänhet i samma kretsar och hade aktiva hallickar i minst samma utsträckning. Men genom att de redan hade anställning fanns det bättre förutsättningar för dem än de andra att upphöra med sin prostitution. Deras stabila situation gällde inte bara sysselsättningen. De hade – av naturliga skäl – en mera regelbunden livsföring. Därför hade – möjligen med något undantag – ingen av dem missbruksproblem. Det är därför inte förvånande, att just i denna grupp 14 av 17 upphört med prostitution. Det visar också att hjälp till alternativ sysselsättning är ett av de viktigaste stöd prostituerade, som vill bryta med könshandeln, kan få.

Noter

- ¹ Inghe, G, 1949, sid 71.
- ² Kemp, T, sid 197.
- ³ a.a., sid 198.
- ⁴ Dahlberg, G, och Lindberg, T, sid 14.
- ⁵ Statistisk årsbok för Sverige, 1978, sid 260.
- ⁶ Hörte, S-Å, sid 53.
- ⁷ Statistisk årsbok för Sverige, 1978, sid 260.
- ⁸ Malmö kommun: Aktionsprogram mot ungdomsarbetslöshet.
- ⁹ SOU 1978:60, sid 197. För 1978 baserar sig siffrorna på AMS-statistik.
- ¹⁰ Statistik utgiven av Länsarbetsnämnden i Malmöhus län.
- ¹¹ Inghe, G, 1949, sid 70 och Kemp, T, sid 192.
- ¹² Hellberg, I och Vrethem, M, sid 184.
- ¹³ Hörte, S-Å, sid 60.
- ¹⁴ Västholm, E, sid 202 f.
- ¹⁵ Martinussen, W, sid 4-12.
- ¹⁶ SOU 1978:28, sid 44 ff.
- ¹⁷ Jfr t ex Lundén, A och Näsman, E, sid 76 ff. Observera att skillnaderna är stora mellan hur lärare och elever uppfostrar "problemelever".
- ¹⁸ Jfr resonemangen i Christie, N.
- ¹⁹ Israel, J, 1973, del II, sid 112.
- ²⁰ Härnqvist, K och Svensson, A, sid 225 ff.
- ²¹ Jfr Kaldestam, J, som gjort liknande iakttagelser beträffande skolkande skolungdomar i Malmö.
- ²² Jfr t ex Lundén, A och Näsman, E, sid 246 ff.
- ²³ SCB:s arbetsmarknadsstatistik.
- ²⁴ Malmö kommun, Ledningsgruppen för sysselsättning- och näringslivsprogram, sid 6.
- ²⁵ a.a., sid 9.
- ²⁶ Malmö kommun: Handlingar till kommunfullmäktiges sammanträde 1978-04-28, nr 115.
- ²⁷ Eriksson, T, sid 41.
- ²⁸ Inghe, G, 1949, sid 70.
- ²⁹ Jfr a.a., sid 70.

PROSTITUTION OCH KRIMINALITET

Inledning

En gammal tes om prostitutionen hävdar, att den är den kvinnliga motsvarigheten till männens kriminalitet. Den mest kände av förespråkarna för detta synsätt är – som vi tidigare framhållit – den berömde italienske kriminologen Lombroso.¹

Brottsligheten har alltid varit mycket lägre bland kvinnor än bland män. För att illustrera skillnaden mellan de bägge könens brottslighet kan nämnas några siffror. År 1977 handlade myndigheterna brott mot brottsbalken – det gäller inte bara domar, utan också åtalsunderlåtelse m m – avseende 57 968 personer. Av dessa var 7 738 kvinnor. För tillgreppsbrottsligheten var motsvarande siffror 30 493 för samtliga och 5 003 för kvinnor.² Använder vi tjuvnadsbrotten som mått utgör alltså den kvinnliga kriminaliteten bara 1/5 av den manliga. Genomgående är den kvinnliga brottsligheten också mindre grov än den manliga.

Lombroso och flera med honom³ hävdade, att den lägre kvinnliga kriminaliteten bl a berodde på att kvinnorna istället för att begå brott, ägnade sig åt prostitution. Jag skall därför belysa rimligheten i deras antaganden. Men först skall jag redogöra för i vilken utsträckning de prostituerade uppfattar sig som "kriminella" och hur deras relationer till polisen är.

Den kriminella prostitutionen

Prostitutionen har under gångna tider i olika perioder varit kriminaliserad. Det finns också idag många länder där de prostituerade genom sin verksamhet definieras som kriminella. I den aktuella svenska debatten har diskuterats om inte prostitutionen och könsköpandet borde kriminaliseras. I praktiken är dock prostitutionen illegal. De brott, som de prostituerade begår, är skattebrott. Förtjänsterna från könshandeln är "svarta". Prostituerade är idag de facto kriminella, dock inte i traditionell bemärkelse utan som "manschettbrottslingar".

Vi frågade flickorna om de skulle kunna tänka sig att fortsätta som prostituerade, om de måste betala skatt på sina inkomster. Många av dem förklarade omedelbart, att de skulle kunna göra det. Men då de i våra fortsatta resonemang fått klart för sig vad detta inkomstmässigt skulle innebära, sade alla att de under sådana omständigheter aldrig skulle prostituera sig. En 25-åring uttryckte det så här:

"Vadå. Det är klart att man aldrig skulle jobba på det här sättet för att få ut 4–5 000 i månaden. Det vore ju vansinnigt. Då kunde jag lika bra arbeta som

sjukvårdsbiträde eller något sådant. Över huvudtaget tror jag inte någon tjej skulle göra det. Men sedan är det förstås en annan sak hur de skulle kunna kontrollera det. Det skulle vara helt omöjligt. Så därför kunde man kanske deklarerat för en vanlig lön och ta resten svart. Det skulle ingen kunna bevisa.”

Det är omöjligt för skattemyndigheterna att någorlunda säkert taxera prostituerades inkomster. Såsom rättsläget är för närvarande i Sverige, är det emellertid deras skyldighet. Detta understryks också av den statliga prostitutionsutredningen.

ibland händer det att prostituerade deklarerar inkomsterna ifrån köns-handeln. Beloppen brukar vara relativt ringa. Men genom att betala en viss skatt, hoppas de att de sedan kan gå fria från skattemyndigheternas ingripanden. Det händer också att prostituerade blir skönstaxerade. På projektet hjälpte vi någon flicka att överklaga taxeringsbeslut.

I ett uppmärksammat fall i Stockholm för några år sedan upptäcktes flera hundratusen kronor i ett bankfack, som tillhörde en avliden prostituerad. Hennes efterlevande fick emellertid inte pengarna. Skattemyndigheterna skönstaxerade henne i efterhand för hennes verksamhet och pengarna togs om hand.

Men i allmänhet blir de prostituerade kvinnorna inte föremål för taxeringsnämndens intressen. Jämfört med de belopp, som de undandrar från beskattning, ter sig de flesta av de vanliga tillgreppsbroten som obetydliga. En prostituerad, som kontinuerligt är verksam under en femårsperiod, undanhåller sannolikt på det här sättet ca en miljon kronor från beskattning.

Jag vill dock inte argumentera för en bättre skattekontroll av könshandeln. Det paradoxala, som en ateljéprostituerad uttryckte det, är att ”staten skulle också bli hallick ifall horpengar regelbundet beskattades”. Koppleri-brott består ju i att ”bereda sig vinning” genom ”annans otuktiga levnadssätt”.⁴ Prostitutionen är i princip laglig, samtidigt som de prostituerade blir lagöverträdare. För den som indirekt tjänar pengar på könshandeln, stadgas stränga straff för koppleri.

Denna tvekluvna inställning från myndigheternas sida märkte vi hur den återspeglade sig i de prostituerades hållning. Många understryker det lagliga i sin verksamhet. En 17-årig flicka, som misstänktes vara utsatt för hallickförtryck, besöktes av två polismän i sin ateljé. Hon tog emot dem med orden:

”Här har ni ingenting att göra. Det är inte olagligt att prostituera sig. Det vet ni likaväl som jag. Därför kan ni ta och skita i mig, så länge jag inte gör något olagligt. Om ni ska rota i mina affärer, så får ni lov att misstänka mig för annat än för prostitution. Så länge jag inte gör något olagligt har ni inte med mig att göra.”⁵

I våra kontakter med prostituerade har vi inte så sällan mött likartade reaktioner. En del flickor förklarade, att de i sin lagliga verksamhet som prostituerade klarade sig väl och därför inte behövde några socialarbeters

råd eller stöd. En del sade sig vilja värna om sin integritet som fria företagare. Vi lärde oss så småningom, att sådana attityder ofta var ett uttryck för att skydda hallickar.

För de prostituerade är förtjänsterna från könshandeln starkt kringgärdade. I princip är personer, som känner till deras prostitution och som får del av deras inkomster, kriminella.⁶ Känslan av att hålla på med en illegal verksamhet är därför stark bland de prostituerade. Följande uttalande från en av flickorna är förmodligen representativt för många:

”Det är klart, man känner sig inte precis som om man håller på med något riktigt jobb. Det känns istället som om man gjorde något brottsligt. På sätt och vis är man väl också medskyldig till koppleri, även om man själv slipper straff. Hela tiden är det ju jag som lämnar pengar till min kille. Om polisen sedan tar honom, så är det ju egentligen för djävligt, att de kan döma honom till en massa års fängelse, medan jag skall vara vit, även om jag av egen fri vilja gett honom pengarna. Så därför känner man sig som medbrottsling, så att säga. Man har hela tiden sjukt samvete. Man vet att man inte håller på med någonting som är schysst. Och det tror jag inte det är bara jag som gör. Knarkartjejerna t ex, dom måste ju hela tiden undvika att bli kollade, när dom köper knark.

Så även om dom säger att prostitutionen är laglig, så är man ändå mitt uppe i den kriminella smeten, då man jobbar på gatan. Det kan man helt enkelt inte undvika.”

Det är mycket svårt för polisen att komma åt profitörerna om inte de prostituerade vittnar mot dem. Därför är det bara en bråkdel av exploatörerna, som blir föremål för samhällets sanktioner. Det gäller också för Malmö, trots att polisen här i större omfattning än de övriga i landet fått personer fällda för koppleri.

De prostituerade och den undre världen

Merparten av de prostituerade upplever sig stå utanför det ”normala” samhället. Deras umgänge består i allmänhet av personer, som har anledning att frukta polisens och andra myndigheters granskning. Några data från vår projektpopulation bekräftar dessa antaganden. De presenteras i tabellerna IX:1 och IX:2.

Som framgår av den första tabellen har de prostituerade, som vi arbetat med, till övervägande del umgåtts med personer med kunskap om könshandelshanteringen. Bara 14 personer hade sitt huvudsakliga umgänge med människor som inte närmare känt till könshandeln. Siffrorna motsvaras av det antal, som berättat att de inte umgåtts med någon annan prostituerad eller bara med en enda. Detta framgår av nästföljande tabell. De flesta av de prostituerade hade ett omfattande umgänge med andra kvinnor, som var engagerade i könshandeln. 2/3 uppgav att de huvudsakligen umgåtts med personer, som varit kriminellt belastade och som dessutom känt till hur könshandeln fungerar. Gruppen motsvaras nästan av de som berättade för oss att de umgåtts med tre eller fler prostituerade kvinnor.

Den lilla grupp, som inte regelmässigt umgåtts med vad de själva upplevt

Tabell IX:1

Det dominerande umgänget under prostitutionstiden för projektpopulationen

Umgicks huvudsakligen med	Antal
Icke-kriminella personer utan direkt kunskap om könshandeln	10
Kriminella personer utan direkt kunskap om könshandeln	4
Icke-kriminella personer med direkt kunskap om könshandeln	21
Kriminella personer med direkt kunskap om könshandeln	61
Totalt	96

Tabell IX:2

Umgänge med andra prostituerade bland projektpopulationen

Umgicks med	Antal
Inga andra prostituerade	10
En enda annan prostituerad	6
Två-tre andra prostituerade	25
Fyra-fem andra prostituerade	37
Mer än fem andra prostituerade	18
Totalt	96

vara brottslingar och prostituerade, bestod huvudsakligen av yngre flickor. Dessutom finns det också några äldre prostituerade, som klart skiljer sig från populationen i övrigt. Det var kvinnor, som inte prostituerat sig någon längre tid. De hann därför inte etablera de vanliga umgängesvanorna. Hit hörde också någon enstaka kvinna, som skött ett vanligt arbete samtidigt som hon prostituerat sig. Bland i stort sett alla de prostituerade, som varit verksamma ett år eller längre, har den kvinnliga vänkretsen bestått av andra prostituerade. Detta utesluter naturligtvis inte att de också träffat andra kvinnor som släktingar och grannar.

Ett intressant fenomen hos prostituerade med barn, är att de ofta knutit till sig icke-prostituerade yngre väninnor som barnvakter. Dessa har i allmänhet fått bra betalt. De har oftast vetat om att barnets mödrar prostituerat sig. I strikt juridisk bemärkelse har de här barnvakterna gjort sig skyldiga till koppleri, eftersom de varit medvetna om var pengarna kommit ifrån.

På liknande sätt finns det många andra i de prostituerades vänkrets som har fått ta del av könshandelspengarna. Flera flickor berättade om hur de

upplevt sig "köpa" vänskap. En del sade sig också vara medvetna om att de "köpt kärlek" av sina hallickar. Ofta fick de betala ett högt pris för vänskapen, framför allt med dem som inte själva varit involverade i könshandeln. En 28-årig flicka berättade:

"När man jobbar så här, vet ju alla om att man har pengar. Det är ju sannerligen inte svårt att få vänner. Tvärtom. Ibland har jag känt mig som en sockerbit med många flugor på. Det är precis som ens vänner bara vill ha en när man har pengar. Man är ju inte precis gniden med pengarna som man förtjänat. Man har fester och bjuder flott. Då är det inte svårt att ha vänner. Men när man själv har det knapert, finns det ingen som ställer upp. Då är man ensam. Jag har t o m haft en väninna, som ville låna pengar av mig, som sa till mig: du kan väl åka ner och fixa pengarna på gatan. Sådana är dom. Dom så kallade vännerna vill helst ha fast en i skiten, för det tjänar dom också på."

En relation mellan två prostituerade behöver inte ha dessa penningmässiga förtecken. Kanske är detta en av anledningarna till att de flesta har haft sina bästa väninnor bland andra prostituerade. I det praktiska socialvårdsarbetet hjälpte detta oss. Vi fick åtskilliga nya kontakter genom att prostituerade tog med sig väninnor. Men flickornas ganska ingående kännedom om varandra och det faktum, att de i allmänhet rörde sig i ungefär samma kretsar, innebar också nackdelar. En del flickor var rädda för att besöken på projektet skulle "avslöjas" genom andra flickor. Det blev därför svårare att värna om de enskilda prostituerades integritet än vad som är vanligt inom socialvården. Men vi fick genom de prostituerade veta mycket om en värld, som vi annars inte visste särskilt mycket om. De förmedlade kunskap om varandra, om könshandeln och om "den undre världen". Som de tycktes vara välinformerade om.

De unga flickorna rörde sig i allmänhet inte i samma kretsar som de något äldre. Men de utgjorde inte en heterogen grupp. En del av flickorna var verksamma parvis. I övrigt fanns det inga beröringspunkter dem emellan. Deras umgänge bestod huvudsakligen av jämngamla kamrater.

Två av de yngre flickorna (som inte fyllt 18 år) var hallickberoende. En av flickornas "fästmän" dömdes också för koppleri. De hallickberoendes umgänge hade många beröringspunkter. Vi kunde urskilja två olika mönster. Förenklat uttryckt fanns det en grupp flickor som kunde karakteriseras som "negerflickor" och en annan som "jugoslavflickor". Den förra gruppen föredrog svarta män. Den andra hade huvudsakligen jugoslaviska hallickar. Månsson har närmare beskrivit de olika hallickmönstren.⁷ De båda grupperna av prostituerade kände dock varandra relativt väl. De träffades på samma platser – vissa klubbar, restauranger och barer.

De narkotikaberoende flickorna rörde sig i en ganska hårt avgränsad sfär. Vi kunde också här urskilja två olika mönster. Opiatmissbrukarna umgicks sinsemellan. Detsamma gjorde de som missbrukat centralstimulantia.

I vårt arbete har opiatmissbrukarna dominerat. Deras värld var tämligen enhetlig. I en stad av Malmös storlek känner i stort sett alla heroinmissbrukare varandra. Det är den grupp av prostituerade, vilket senare skall visas,

som är mest kriminellt belastad. Heroinhanteringen består av en rad – ofta allvarliga – kriminella handlingar. Dessutom krävs det betydande summor för att kunna finansiera missbruket. Många av de flickor, som är heroinmissbrukare och prostituerar sig, har tidigare avtjänat frihetsstraff för narkotikabrott. För dem har prostitutionen varit ett alternativ till knarkklanging och annan kriminalitet. De har valt prostitutionen för att inte riskera några nya frihetsstraff. En av de heroinmissbrukande prostituerade uttryckte det på följande sätt:

”Jag tyckte det var hemskt att sitta inne. Hela ens liv var inrutat. Det kändes som om man inte levde. När jag blev frigiven, var jag fast besluten att aldrig mer åka fast. Men jag hade inte varit ute länge förrän jag blev hooked igen. Men jag var livrädd för att börja ’deala’ på nytt. Jag var fruktansvärt skraj för att åka in. Då var det bättre att börja gå på gatan. Det var så det hela började för min del.”

De äldre alkoholiserade kvinnorna hade med något undantag gjort sig skyldiga till varierande former av traditionell brottslighet. De utgjorde sedan länge en del av de utslagnas värld. Det är också i första hand hos denna grupp, som vi stötte på våldsbrottslighet.

Sedan lång tid har de anammat de speciella normer och värderingar, som råder i ”den undre världen”. En av kvinnorna, som vi delvis arbetat med – i första hand före projektstarten i andra sammanhang inom socialvården – dömdes för anstiftan till mord. Eftersom det groteska i omständigheterna kring mordet är ett bra exempel på vilka uttryck våldet kan ta sig inom de utslagnas kretsar, skall vi återge dem:

Det gällde en 35-årig kvinna, som var förtidspensionerad. Hon var djupt alkoholiserad sedan åtskilliga år. Hennes man hittades för några år sedan död i ett badkar. Polisen konstaterade att det rörde sig om självmord. Men kvinnan ville definitivt inte godta denna förklaring. Hon trodde att hennes man blivit mördad.

Som gärningsman misstänkte hon en jämgammal förtidspensionär, också han gravt alkoholiserad sedan ungdomen. Då denne skulle fira sin födelsedag, inbjöd han till fest hemma i sin rivningslägenhet. Hit kom också kvinnan, som före kalaset övertalat sin nye fästman att kräva ut hämnd för det inbillade mordet. Denne hade under sin yrkesverksamma tid varit slaktare. Den födelsedagsfirande intet ont anande värden blev knivhuggen till döds. Polisen hade inga svårigheter att senare gripa gärningsmannen, som nedblodad tagit sig till alkoholkliniken. Kvinnan dömdes till sluten psykiatrisk vård.

Rädslan för hämndaktioner spelar en central roll i ”den undre världens” slutna system. Den avskräcker potentiella sktjallare. Sannolikt är det också ett viktigt skäl till att insynen i könshandeln är ganska begränsad.

De konsumtionsberoende prostituerade har ungefär samma umgängesmönster som de hallickberoende. I denna grupp finns det få vuxna, som inte har ett utbrett umgänge med andra prostituerade eller kriminella personer.

Det finns inte en klar avgränsbar ”undre värld” i Malmö. De prostituerade

har dock goda kunskaper om varandra – trots att de tillhör olika grupper. De tillhör – vad man skulle kunna kalla för – en könshandelns delkultur. Alla omfattas inte av den. Det sker först när de nått ett visst stadium i sin avvikarekarriär. Känslan att dela samma öde åstadkommer band mellan de prostituerade. Ur detta växer delkulturen fram – ”en uppsättning perspektiv på och överenskommelser om hur världen ser ut och hur man handskas med den”.⁸

De prostituerade och polisen

Trots att de prostituerade i många fall har anledning att frukta polisens uppmärksamhet, har de ingen enhetlig negativ inställning emot den. Vi undersökte inställningen till polisen bland de prostituerade, som vi arbetat med. Av de 57 personer i projektpopulationen som hade en bestämd uppfattning, var 40 positiva till polisen. Återstoden hade däremot en klart negativ hållning till polisens arbete. Bland de som var positiva till polisen fanns de som sade att de bemöttes hövligt och vänligt och de som hävdade att de fått hjälp direkt av polisen. Det är den senare gruppen som är den intressantaste.

Många av flickorna kom genom polisens försorg i kontakt med projektets socialvårdande verksamhet. Men de fick också i viss utsträckning hjälp av polisen i prostitutionsmiljön. I några enstaka fall gjordes t ex polisingripanden mot personer som trakasserade de prostituerade. Vissa av flickorna underströk också betydelsen av polisens närvaro på prostitutionsgatorna. De ansåg att den hade en lugnande inverkan på t ex våldsamma köpare. Den grupp som inte deklarerade någon särskild inställning till polisen var ungefär lika stor (39 personer) som den som var positiv. Slutsatser från dessa siffror är därför begränsade. Andra forskare har dock dokumenterat att kvinnliga brottslingar är mera positiva till polis och domstolar än manliga.⁹

Genom det praktiska socialvårdsarbetet fick vi en bild av polisens relationer till de prostituerade. I Malmö har en speciell enhet vid polisens allmänna brottspaningsrotel varit den som framförallt sysslat med könshandeln. Dessutom har några polismän vid våldsroteln haft hand om utredningar i de flesta kopplerimålen. Redan innan prostitutionsprojektet startade, hade vi etablerat kontakter med dessa poliser. Under projektets senare verksamhetsår arbetade vi också nära tillsammans med kvarterspoliserna i området. De gjorde betydelsefulla insatser inte minst genom sk förebyggande polisiärt arbete.

Arbetet med att stänga sexklubbarna i Malmö gav polisen betydande kunskaper om könshandeln. De polismän som arbetat med utredningar och spaningar mot koppleri lade också ofta sociala perspektiv på sin verksamhet. Det var därför naturligt att vi redan vid prostitutionsprojektets start inledde ett samarbete. Formerna för detta diskuterades i projektledningsgruppen. Vi var överens om det viktiga i att hålla de olika rollerna isär. Polisens främsta uppgift är att bekämpa och förebygga brott. Vår målsättning som socialarbetare var att hjälpa de prostituerade. Med denna utgångspunkt planerade vi vårt samarbete.

Konkret innebar detta: 1) att vi undvek att synas tillsammans, 2) att vi

alltid skulle kunna ringa till varandra och be om hjälp, 3) att om poliserna träffade på några prostituerade, som de trodde behövde vårt stöd, skulle de komma till vår lokal med dessa eller be dem kontakta oss, 4) att om vi fick kännedom om att flickorna utsattes för hallicktryck, skulle vi – om inte detta skulle försvåra våra möjligheter att hjälpa flickorna – kontakta polisen, 5) att polisen accepterade att vi inte ville spela rollen av "tjallare".

Samarbetet med polisen ökade antalet prostituerade som kom i kontakt med projektet, ca 1/5 av kontakterna med prostituerade kvinnor, etablerades via polisens förmedling. Därför hade polisen en avgörande betydelse för omfattningen av prostitutionsprojektets verksamhet. Chefen för den grupp poliser, som arbetade med spaning rörande könshandeln, uttryckte sin tillfredsställelse med projektet:

"Socialförvaltningens prostitutionsprojekt betyder oerhört mycket för oss poliser som jobbar med prostituerade. Ständigt och jämt träffar vi på flickor, som behöver hjälp. Hade inte projektet funnits skulle vi behöva lämna de många gånger hopplöst utslagna prostituerade åt sitt öde. Det känns förnedrande för oss, att bara överge dem, när vi vet hur innerligt väl de behöver hjälp . . . Just kontakten med några socialarbetare i ett speciellt projekt fungerar. Förr, när man behövde kontakta hela socialvården, fick man vänta i evigheter på att nå rätt person. Denne förstod många gånger inte heller vad man talade om. Det gjorde att man tänkte sig för både en och två gånger, innan man kontaktade socialförvaltningen. Men nu sedan prostitutionsprojektet startats, är det naturligt för oss att meddela någon av de fyra socialarbetarna där, om någon flicka behöver hjälp."¹⁰

Samarbetet mellan polisen och projektet tog sig bl a uttryck i en beredvilighet att hjälpa varandra. Text kunde vi, om vi upplevde en situation som fysiskt hotande för oss själva eller för någon av flickorna, när som helst be om hjälp av just de två-tre poliser, som mest arbetade med könshandeln. Vid ett tillfälle fungerade det så här:

En flicka är livrädd att gå hem till sin kille. Hon vill flytta från honom, men vågar inte. Hon känner sig hotad till livet. Hennes sammanboende har dels ett gevär och är dels skicklig knivkastare. Hon vill till varje pris flytta. Hon tror inte att vår närvaro kommer att hindra fästmannen från att bruka våld mot henne. Han är på avtändning och desperat. Hon föreslår att vi skall fråga just polisen att diskret följa oss och henne till lägenheten för att hämta hennes tillhörigheter. Jag och en tillfällig medarbetare vid projektet plus en manlig och kvinnlig polis åker med henne. Den manlige polisen fattar posto utanför lägenheten. Vi andra går in. Samtalet mellan flickan och hennes fästman börjar lugnt. Men snart går det dock upp i varv. Killen hetsar upp sig ordentligt och drar hastigt fram två knivar. Den kvinnliga polisen trevar under sin kappa för att få fram revolvern. Polisen vid ytterdörren gör sig beredd att störta in i lägenheten. Men ett ögonblicks tvekan och fästmannen besinnar sig. Han kastar knivarna till mig. Den kvinnliga polisen viskar: "knuffa knivarna under soffan". Fästmannen resignerar. Flickan rafsar ihop sina saker och vi skyndar ut. När vi lämnat lägenheten hör vi hur fästmannens våldsamma aggressioner går ut över möblerna.

Händelsen visar hur oförutsebara vissa situationer i arbetet vid projektet var. Vi hade tvekat att ingripa, om vi inte hade fått stöd av polisen.

Beskrivningen av polisen kanske verkar idealiserande. Den avser den lilla grupp polismän (och -kvinnor) som arbetat direkt med könshandeln. Men också mot dessa märkte vi ibland negativa reaktioner från flickorna. En del prostituerade ansåg att de blivit bryskt bemötta. Poliserna å sin sida förväntade sig just sådana omdömen från vissa flickor som de medvetet uppträtt strängt mot. Därigenom hoppades de att flickorna skulle vända sig till projektet.

Andra polismän än de som kontinuerligt spanat på könshandeln har också haft arbetsuppgifter i prostitutionsmiljön. Trafikpoliserna stoppade – som ett led i polisens strategi mot könshandeln – kringkörande bilar på könshandelsstråken. Mellan dem och de prostituerade uppstod ibland misshälligheter. Text berättade en prostituerad heroinmissbrukare följande:

”Det är förbanne mig inte lätt att försöka lägga av. Man påminns stup i ett om vad man har gjort. Den senaste veckan har jag inte varit där nere (på prostitutionsstråken) överhuvudtaget. Häromdagen när jag kom gående mitt i stan kom en målad snutbil körande. En av snutarna vevade ner fönstret och sa till mig ’är du inte ute och går på fel gata?’ – fan vad jag blev förbannad. Jag kände mig så usel. Det var precis som det inte lönar sig att försöka hålla sig borta därifrån. Det är för djävligt att snutarna skall trissa en så.”

Förhållandet mellan polisen och de prostituerade är alltså inte entydigt. Förmodligen har de poliser, som direkt arbetar med könshandeln en annan attityd till de prostituerade än en del andra inom kåren.¹¹

Traditionell kriminalitet

Den kvinnliga kriminaliteten har inte varit föremål för samma intresse hos kriminologer som den manliga. En av dem, som specialiserat sig på kvinnlig brottslighet, engelskan Carol Smart, skriver:

”Vår kunskap om den kvinnliga kriminalitetens natur befinner sig fortfarande i sin linda. I jämförelse med den massiva dokumentation av alla aspekter på den manliga brottsligheten, är antalet arbeten som gjorts i ämnet kvinnor och brott extremt begränsat. Underutvecklingen på detta speciella studiefält förefaller vara en del av konsekvenserna av att man föreställer sig att den kvinnliga kriminaliteten är relativt obetydlig. Naturligtvis är denna föreställning om betydelselösheten av kvinnornas agerande, antagandet att kvinnorna är oviktiga och osynliga, inte något speciellt inom områden som kriminologi och avvikande beteendets sociologi. Istället är det ett drag inom all sociologi och akademiskt tänkande.”¹²

Ett traditionellt argument för det bristande intresset för kvinnlig brottslighet är alltså dess begränsade omfattning.¹³ Detta skäl är falskt, eftersom den kvinnliga kriminaliteten i absoluta tal långt ifrån är obetydlig. Det finns t o m kriminologer som hävdar att kvinnornas dolda kriminalitet är större än männens. Pollack, text, anser att kvinnorna på grund av sin könsroll – att de

har barn, befinner sig mer i hemmet, etc – inte på samma sätt som männen är åtkomliga för polisens brottsspaning. Den dolda brottsligheten skulle därför vara större hos kvinnor.¹⁴

Den kvinnliga brottsligheten ökar kraftigt. Det finns också en tendens mot att allvarigare brott begås av kvinnor.¹⁵ I Sverige ökade mellan åren 1967 och 1977 antalet kvinnor dömda till villkorlig dom med 77 %, till skyddstillsyn med 17 % och till fängelse med hela 102 %.¹⁶ Det är inte säkert att dessa siffror speglar en förändring i den kvinnliga brottsligheten. De kan också vara ett uttryck för samhällets skiftande syn på vissa typer av kriminalitet.

Gustav Jonsson undersökte karaktären av de brott, som Skå-flickor gjort sig skyldiga till. Han konstaterade:

”De brott som kvinnorna blivit dömda för har varit av enkelt slag: småbedrägerier, mindre stölder, i något fall medverkan vid rån eller knarkklängning. 20 kvinnor är naturligtvis en allt för liten grupp för att man skall kunna dra några slutsatser om kvinnlig kriminalitet överhuvudtaget. En iakttagelse som man kan göra på vårt lilla material är dock viktig: i den mån våra Skå-flickor figurerat i rättsliga sammanhang efter Skå har de undantagslöst varit målskamrater med män, d v s brotten har utförts tillsammans med män och uppenbarligen med männen som initiativtagare. Vid rån har de varit lockfåglar, vid inbrott har de stått på vakt och vid tjuvnadsbrott överhuvudtaget har de gömt tjuvgods och straffats för häleri. De har med andra ord varit passiva deltagare och andraplansfigurer.”¹⁷

Jag har inte systematiskt studerat omständigheterna kring kriminaliteten i vårt material. Mycket tyder dock på att samma mönster som Jonsson beskriver föreligger. Den kvinnliga kriminaliteten är förmodligen i betydande omfattning ett uttryck för kvinnornas relationer till sina män. En frågeställning, som därför borde intressera kriminologer är: i vilken omfattning är kvinnlig kriminalitet ett uttryck för kvinnoförtryck?

Omfattningen av kriminaliteten bland de prostituerade bör delvis ses mot bakgrund av den typ av resonemang Jonsson för. Precis som prostitution kan ses som ett uttryck för ”traditionella” könsrollsmönster kan kvinnlig kriminalitet i viss mån betraktas på samma sätt.¹⁸

Tidigare undersökningar dokumenterar en hög andel kriminellt belastade bland de prostituerade. I Kemsps danska material hade 64,7 % dömts till fängelsestraff, varav dock bara 36 % för andra brott än prostitution, som då var illegalt i Danmark.¹⁹ I Dahlbergs och Lindbergs undersökning av kvinnliga lösdrivare hade 30 % av de som varnades för lösdriveri år 1944–45, tidigare varit föremål för andra straffrättsliga åtgärder.²⁰

För att belysa förekomsten av kriminalitet bland de 502 personerna i totalpopulationen begärde vi utdrag från rikspolisstyrelsens brottsbelastningsregister.²¹ Av samtliga 502 hade 216 (43 %) gjort sig skyldiga till brott, som registrerats hos rikspolisstyrelsen. Samtliga av dem hade dock inte dömts för brott, eftersom 26 personer beviljats åtalseftergift på grund av sin ålder.²² Av tabell IX:3 framgår fördelningen på olika typer av brott. Antalet domar i tabellen är inte lika med antalet personer eftersom en person kan ha gjort sig skyldig till flera olika lagöverträdelser.

Tabell IX:3

Antal domar och slag av brott i totalpopulationen

Brottslag	Antal personer med 1 dom	Antal personer med 2 domar	Antal personer med 3–5 domar	Antal personer med 6–10 domar	Totalt antal personer
Stöld/häleri	46	32	24	3	105
Bedrägeri/Bedrägligt beteende	35	13	6	2	56
Narkotikabrott	35	8	11	1	55
Misshandel	12	3	2		17
Annan typ	76	68			144

Som framgår av tabellen är det de ospecificerade brotten, som dominerar. Den vanligaste typen av dessa är olovlig körning och rattfylleri. Men vid sidan av dessa brott finns en rik provkarta på de flesta former av kriminalitet.

I en modernare dansk utredning hade 27 % varit straffade för andra brott än prostitution.²³ I en engelsk undersökning från 1950-talet av 150 prostituerade hade 66 (44 %) anhållits för andra brott än antastande av könsköpare på gatan, som är kriminellt i England. 37 (25 %) hade begått brott innan de anhållits som prostituerade. Olika slags sk tjuvnadsbrott dominerade.²⁴

Den kanske mest intressanta siffran i tabell IX:3 är att endast 55 personer dömts för narkotikabrott. Siffran kan förefalla hög, men då det erfarenhetsmässigt brukar vara så, att gravare narkomaner oftast blir fällda för narkotikabrott, skulle siffran kunna användas som en uppskattning av antalet narkomaner i totalpopulationen. I sin undersökning om prostituerade i Stockholm finner Persson likartade siffror. Han påpekar dock att förekomsten av narkotikabrott knappast kan användas som ett mått på förekomsten av narkomaner.²⁵

Även om narkotikabrottsligheten inte kan ses som en indikator på antalet narkomaner säger den totala kriminella belastningen sannolikt en del om drogmissbrukets utbredning. Av tabellerna IX:4 och IX:5 framgår kriminaliteten hos behandlingspopulationen. För denna begärdes också utdrag från rikspolisstyrelsens brottsbelastningsregister.

Eftersom vi i allmänhet var väl orienterade om varje individ i behandlingspopulationen, visste vi (dock med undantag i 14 fall) med stor sannolikhet vilka som var missbrukare eller ej. Som framgår av tabellerna hade ca 1/3 av icke-missbrukarna någon gång dömts för brott. För missbrukarna var motsvarande siffra nästan 3/4. Av de dömda missbrukarna hade majoriteten dömts för brott mer än fyra gånger.

Skillnaden mellan icke-missbrukare och missbrukare markeras ytterligare, om man ser till påföljderna. Bland de dömda icke-missbrukarna var det endast en liten minoritet som avtjänat frihetsstraff. Bland missbrukarna däremot dominerade den grupp som någon gång dömts till fängelse. Resultatet redovisas i tabell IX:5.

Tabell IX:4

Antal domar hos behandlingspopulationen

Antal domar	Missbrukare Antal	Ej missbrukare Antal	Missbruk okänt Antal	Totalt Antal	%
0	25	80	9	114	50,9
1	14	18	3	35	15,6
2-3	26	7	0	33	14,7
4-5	9	0	0	9	4,0
6-10	14	2	0	16	7,1
11-	4	0	0	4	1,8
Okänt	2	9	2	13	5,8
Totalt	94	116	14	224	100

Tabell IX:5

Olika påföljder i behandlingspopulationen

Slag av påföljd	Missbrukare Antal	Ej missbrukare Antal	Missbruk okänt Antal	Totalt Antal	%
Ingen dom	25	80	9	114	50,9
Endast böter	5	10	2	17	7,6
Endast villkorlig dom	2	3	0	5	2,2
Endast skyddstillsyn	19	7	0	26	11,6
Endast fängelse	6	3	0	9	4,0
Endast överlämnande	3	0	1	4	1,8
Både skyddstillsyn och fängelse	25	1	0	26	11,6
Både överlämnande och fängelse	6	1	0	7	3,1
Både annan påföljd och fängelse	1	2	0	3	1,3
Okänt	2	9	2	13	5,8
Totalt	94	116	14	224	100

Bara ett fåtal av de som begått brott har dömts för brott som direkt sammanhänger med prostitutionen. Traditionellt har rån av eller bedrägerier mot könsköpare alltid förekommit i könshandelns periferi. "Att blåsa torskar", som en del kvinnor själva uttrycker det, är dock inte särskilt vanligt. Då och då händer det dock att polisen får anmälningar från män, som blivit lurade på pengar av prostituerade. I en del fall har kvinnans man medverkat. Det klassiska mönstret med kvinnan som "raggar upp" en köpare, som sedan rånas av hallicken, rapporteras någon enstaka gång per år

till polisen. Vanligtvis avstår dock de lurade från att göra polisanmälan.²⁶ En annan typ av kriminalitet i direkt anslutning till prostitution, är utpressning. Den bygger på köparens rädsla att avslöjas för omvärlden. Därför ligger det i sakens natur, att antalet polisanmälningar inte säger någonting om den verkliga förekomsten av utpressningsbrott.

I Malmö anmäldes under 1970-talet något enstaka fall av utpressning, med en prostituerad involverad, till polisen. Ett av dessa fall var en gift man som pressades på pengar av en utländsk prostituerad. Hon hotade att ringa till mannens hustru och berätta om hans eskapader. Mannen gjorde då en polisanmälan. Polisen kunde senare gripa den prostituerade när pengarna överlämnades till henne. I nästa kapitel återkommer jag till den här typen av kriminalitet i könshandelsmiljön.

Trots att hela 216 personer av totalpopulationen registrerats för brottslighet, är det endast 49 (9,8 %), som avtjänat fängelsestraff, som framgår av tabell IX:6. Endast 15 personer (3 %) hade varit intagna i fängelse vid mer än ett tillfälle. Siffrorna återspeglar sannolikt till en del domstolarnas tendens att undvika fängelsestraff för kvinnor.

Tabell IX:6

Antal fängelsedomar hos totalpopulationen

Antal fängelsedomar per person	Antal personer
1	33
2	8
3	1
4	3
5 eller fler	4
Totalt	49

Tabell IX:7

Fängelsevistelsernas sammanlagda längd hos behandlingspopulationen

Antal månader	Missbrukare Antal	Ej missbrukare Antal	Missbruk okänt Antal	Totalt Antal	%
1-6	10	2	0	12	26,7
7-12	12	3	0	15	33,3
13-24	13	2	0	15	33,3
25-36	0	0	0	0	0
37-48	1	0	0	1	2,2
49-60	1	0	0	1	2,2
60-	1	0	0	1	2,2
Totalt	38	7	0	45	100

Vid en jämförelse mellan total- och behandlingspopulationerna framstår det som klart, att den senare är mycket mer kriminellt belastad. Det finns åtminstone två skäl till denna skillnad. I totalpopulationen ingår de prostituerade, som var verksamma under åren 1973–77. Under denna period – av flera skäl som jag skall återkomma till – var troligen andelen missbrukare mycket mindre bland de prostituerade än mot slutet av 1970-talet – den period behandlingspopulationen avser. För det andra ingår en del socialt utslagna äldre alkoholiserade kvinnor inte i totalpopulationen, trots att de också var prostituerade 1973–77. Samtliga hade vid flera tillfällen dömts till frihetsstraff.

I två fall medverkade vi i projektet till att kvinnor, som dömts för narkotikabrott till långvariga fängelsestraff, fick nåd. Det gällde icke-missbrukare, som av sina "fästmän" förmått att smuggla narkotika. Båda två kom också bort från könshandeln och etablerade "normala" sociala relationer. Utvecklingen för dem står i bjärt kontrast till de missbrukande prostituerade, som dömts till och avtjänat fängelsestraff.

Trots att fängelsevistelser inte är speciellt vanliga finns det en betydande överrepresentation av kvinnliga f.d. fångar i vårt material, framför allt i behandlingspopulationen. Under år 1977 intogs inte mer än totalt 289 kvinnor i hela riket på kriminalvårdsanstalt. Motsvarande siffra för män var 10 345. Långa fängelsestraff för kvinnor är också ytterst sällsynta. År 1977 dömdes inte mer än 5 kvinnor till fängelsestraff överstigande tre år. Antalet män var 159.²⁷ Mot bakgrunden av dessa siffror är antalet kriminella både när det gäller frekvens och grad starkt överrepresenterade bland de prostituerade kvinnorna, liksom påföljdernas "styrka".

Kvinnor drabbas förmodligen hårdare av frihetsstraff än män. I de flesta studier understryks detta. De är mer bundna av familjelivet. De har kanske egna barn. Deras upplevelser av separationen under fängelsevistelserna är mera markant än för männen.²⁸

Dessutom bidrar fängelseperioderna till att förstärka kvinnans traditionella beroendeställning. Under fängelsetiden blir de avhängiga av relationer till män i frihet. Eftersom fängelsestraff är så ovanliga för kvinnor, befästs fördomarna om kvinnliga fångar som "speciella, avsigkomna och oförbätterliga individer".²⁹

Under vårt arbete träffade vi åtskilliga kvinnor, som berättade om sin ångest inför tanken att på nytt hamna i fängelse. Jag har tidigare återgett en berättelse av en kvinnlig heroinist³⁰ som sett prostitutionen som ett alternativ till knarklangning. Hon är inte den enda som gett sig in i könshandeln för att slippa fängelse. För de grövre kvinnliga narkomanerna är prostitutionen alternativet till traditionell kriminalitet. På det enda kvinnofängelset i Sverige – Hinseberg – dominerar också narkomanerna bland de intagna.³¹ Om de inte lyckas bli kvitt narkomanin, återstår i allmänhet bara två val: fortsatt brottslighet och vägen tillbaka till fängelset eller prostitution.

Sambandet mellan brottslighet och prostitution innebär dock inte att prostitution blir ett medvetet val för att undvika fängelsevistelser. För vissa kan det fungera så – speciellt de yngre narkomanerna. Men för en överväldigande majoritet är prostitutionen och kriminaliteten en del av samma mönster av socialt utanförskap. Med hänsyn till att prostitutionsde-

buten oftast äger rum i unga år är det rimligt att anta att prostitution snarare fungerar som en inkörsport till kriminalitet än omvänt.

Prostituerade riskerar alltså i långt större utsträckning än andra kvinnor att blir brottsliga. Det finns tre viktiga skäl till detta. För det första blir de prostituerade en del av den kriminella subkulturen. För det andra är de utsatta för ett kvinnoförtryck från manliga brottslingar, som kan använda dem som redskap för sin egen kriminalitet. För det tredje – och kanske viktigaste – saknar de i stor utsträckning den sociala bakgrund (utbildning, arbete, trygga familjerelationer, etc) som underlättar ett liv utan kriminalitet.

Noter

- ¹ Lombroso, C och Ferrero, G. 1896. Jfr Eriksson, T, 1939, sid 22 och Sicot, M, sid 125. För ett detaljerat kritiskt referat av Lombrosos och Ferreros arbete, se Smart, C, sid 31 och 79.
- ² Statistisk årsbok 1978, sid 320.
- ³ T ex Tarnowsky, P, 1889.
- ⁴ Brottsbalken 6:7
- ⁵ Detta är en indirekt återgivning baserad på polisernas berättelse för oss.
- ⁶ Jfr Brottsbalken 6:7.
- ⁷ Jfr Månsson S-A, vars avhandling bär undertiteln "om förhållandet mellan hallickar och prostituerade", särskilt sid 190 ff.
- ⁸ Becker, M S, sid 183. För en diskussion om delkulturbegreppet hänvisas till Persson, M.
- ⁹ Walker, 1973, cit. efter Smart, C, sid 3.
- ¹⁰ Andra poliser t ex inom narkotikaavdelningar har vid många tillfällen framfört hård kritik mot projektet se t ex Arbetet 1981-03-25.
- ¹¹ Wilson, J Q i: Deviance – the Interactionist Perspective".
- ¹² Smart, C, 1976, sid 1.
- ¹³ I a.a., sid 2 hänvisas till Heidensohn, 1968, Smith, 1974 och Walker 1973.
- ¹⁴ Pollack, sid 63 ff.
- ¹⁵ Smart, C, 1976, sid 26. Jfr dock med Knutsson, J, 1978, som visar att relationerna mellan den kvinnliga och manliga brottsligheten varit ganska jämna.
- ¹⁶ Uppgifterna är hämtade från Statistisk årsbok 1969, sid 293 och Statistisk årsbok 1978, sid 319. De som under åren dömts vid flera tillfällen är medräknade vid varje domstillfälle som en person.
- ¹⁷ Jonsson, G, 1977 sid 136.
- ¹⁸ Jfr t ex Sarnecki, J, sid 88.
- ¹⁹ Kemp, T, sid 225.
- ²⁰ Dahlberg, G, och Lindberg, T, sid 90.
- ²¹ Det är inte bara att begära utdrag. Efter en motiverad ansökan fick vi dock tillstånd från rikspolisstyrelsen om att få tillgång till rikspolisregistret.
- ²² Lagen med särskilda bestämmelser för unga lagöverträdare.
- ²³ Kriminalforsorgsudvalgets betäckning om prostitution, sid 80.
- ²⁴ "Women of the Streets", sid 227.
- ²⁵ Persson, L, 1980, sid 41 ff.
- ²⁶ Se mer om "Att blåsa torsk" i nästa kapitel.
- ²⁷ Statistisk årsbok 1978, sid 324.
- ²⁸ a.a., sid 323.
- ²⁹ T ex Giallombardo, 1966, Ward och Kassebaum, 1966, Hefferman, 1972 och Smith, 1962, vilka refereras i Smart, C, 1976, sid 140.
- ³⁰ Smart, C, 1976 sid 140 ff.
- ³¹ Jönsson, R, 1980 bygger på en sk författareverkstad som författare lett på Hinseberg med ett 25-tal intagna som medverkat. Arbetet tillhandahåller en vältalande dokumentation om de kvinnliga fångarnas situation. Merparten är eller har blivit narkomaner.

VILKET LIV!

De prostituerade möter köparna

Nästan alla prostituerade, som vi arbetat med, gav uttryck åt motvilja och äckel inför den sexuella kontakten med köparen.¹ En av dem sade t ex:

”Nästan varje torsk inbillar sig att man är nymfoman. De tror att man älskar alla karlar och speciellt dom själva. För det mesta låtsas man som de har rätt. Då har man ju mycket större chans att få dem som kunder igen. Så det är bara att spela spelet. Att ligga där och stöna och låtsas att det är skönt. Vad de inte fattar, är att vi tjejer vill bara bli av med dem så fort som möjligt. Så därför är det bara till att spela spelet och hoppas att det går fort för torsken. Så att man äntligen blir kvitt honom. Det enda sköna man kan ha med en torsk är att se honom ge sig iväg.”

Det betyder inte, att prostituerade alltid avskyr sina köpare. Vi har exempel på att prostituerade flyttat samman med f d ”torskar”. Andra har sina s k ”stamkunder”, som de kan tillbringa helger eller semestrar ihop med. En del – sannolikt mycket få – av de flickor, som slutat att prostituera sig fortsätter att upprätthålla kontakten med vissa ”stamkunder”. En av dem berättade:

”Jag kan gott erkänna det. Jag har fortfarande ett par stammisar, som jag har kontakt med. Jag vet inte om jag vill kalla det prostitution. Men de hjälper mig ekonomiskt.

De är frikostiga och kan ställa upp med både pengar och annat, t ex var där en som hjälpte mig fixa tv:n när den inte funkade. Visserligen har man träffat dem som torskar, men nu känns det inte så. Man känner varandra för väl så att säga. De litar på mig och jag på dem. Jag tror inte de ser en som en hora utan som en tjej som de kan beskydda. De vill liksom ha en helt och hållet, inte bara för sex, men de orkar inte med det på heltid på något konstigt sätt.”

Som exempel kan nämnas en tämligen förmögen gift företagare i sextioårs-åldern som träffade en ung prostituerad kvinna i samband med rättegången mot hennes hallick. Han förälskade sig, hjälpte flickan med lägenhet, möbler, flyttning, etc. Hon åkte med honom på hans resor till flera av Europas storstäder. Samtidigt hölls han inte utanför hennes bekantskapskrets. Han besökte hennes föräldrar. Vi träffade honom en del gånger tillsammans med henne. Vid ett tillfälle berättade han:

”Jag betraktar henne inte som någon hora. Hon har varit det, men än sen då? Hon och jag är framförallt kompisar, verkliga kompisar. Du får inte tro att jag i första hand är ute efter sex. Visserligen har jag och min fru inget ihop på det

planet sedan flera år, men ett liv har så många andra värden än sexuella. Vänskap betyder oerhört mycket mer. Att jag fattat tycke för Lotta betyder också att jag vill hjälpa henne, se till att hon inte mer hamnar i den skit hon varit i. Jag tror inte att hon är ute bara efter mina pengar. I så fall skulle hon mycket lättare ha tjänat ihop dem på att jobba som hora. Nä, hon förstår att jag vill henne väl och jag känner att hon tycker om mig, högaktar mig och respekterar mig. Det är därför som jag kan träffa dig och andra av hennes vänner och t o m hennes familj. Men hur vårt förhållande utvecklas, det står skrivet i stjärnorna. Jag är inte dummare än att jag begriper, att det finns stora klyftor mellan oss, som kanske aldrig går att överbrygga.”

I flera andra intervjuer med köpsköpare har vi hört likartade beskrivningar. Behovet av att ”hjälpa”, ”beskydda”, ”rädda” eller ”frälsa” var ett återkommande tema för flera köpsköpare. I ett fall insisterade en av dem på att den prostituerade skulle flytta hem till honom och hustrun, så att han kunde skydda henne för hallicken, som han fått henne att anmäla hos polisen. Så småningom – när denne blivit dömd och fängslad för koppleri – fick vi hjälpa flickan att bli kvitt mannen som hon upplevde som efterhängsen. Efter ett långt samtal med bägge parter kom vi överens om att köparen inte skulle ta kontakt med kvinnan som slutat prostituera sig.

Dunkla drivkrafter hos köpsköparna kan vara önskan att förnedra eller visa makt. Nästan alla prostituerade har upplevt hur ”torskar” i olika avseenden förgått sig på dem. Ibland kombineras deras förnedrande hållning med våldshandlingar. Över hälften av projektpopulationen har våldtagits av förmenta köpare. Flera har upplevt dessa situationer som livshotande. En av de utsatta berättade:

”Han verkade först så hygglig. Jag visste ju att man inte skulle åka med torskarna hem. Men när han sa att han ville bjuda på en drink och han ville ge mig extrapengar, så sa jag ’okay’. Jag åkte med honom, anade inget misstänkt. Jag märkte inget speciellt när vi kom upp i lägenheten heller. Han bjöd på en drink och vi gick in i sovrummet. Då blev han en helt annan.

Hans artighet var som bortblåst. Istället började han väsa: ’Nu ditt djävla luder ska du få se på fan’. Han satte sig över mig och drog våldsamt av mig kjolen. Jag försökte först göra motstånd, men fattade att det skulle bara bli värre. Jag fick ett par rejäla hurringar. Han verkade totalt skita i om jag skulle leva eller dö. Jag vågade inte skrika och göra något motstånd. Hela tiden väste han fram skällsord mot mig och sa att han skulle döda mig. Han tog också struptag men klämde inte riktigt hårt åt. När det gått för honom, lugnade han ner sig. Men han var fortfarande aggressiv. Jag grät av rädsla. Sedan sa han bara till mig att försvinna, men ångrade sig och sa att han skulle köra mig tillbaka. Jag vågade inte göra några invändningar.

Så jag åkte med honom. Han körde mig inte ända ner. Han släppte av mig några kvarter därifrån och då var han vänlig igen. Han gav t o m de utlovade pengarna och jag tog emot dem utan att ha en tanke på betalning. När jag såg honom ge sig iväg, började det gå upp för mig vad jag varit med om. Mitt liv hade hängt på en skör tråd. Jag darrade som ett asplöv. Det var så fruktansvärt. Jag tog en taxi direkt hem. Jag kunde inte sova. Men att gå till polisen hade jag inte en tanke på. Jag hade inte varit så kall, att jag försökt kolla upp adressen. Men det var ute på Söder och varje gång jag är där ute i närheten, tänker jag fortfarande på vad som skedde den natten.”

I många fall har kvinnorna hotats med vapen eller tillhyggen. Ibland utsattes de för rå misshandel. En del prostituerade berättade också om hur de våldtagits av flera män på samma gång. De våldsamma övergreppen hade en djup inverkan på kvinnorna. Mardrömmar och planer på hämnd är vanliga.

Under hösten 1980 inträffade ett mord på en prostituerad i Malmö.² Gärningsmannen är fortfarande inte gripen. Den prostituerade var en ung narkoman. Hon mördades på en parkeringsplats, som ofta använts som samlagsplats för de bilburna könsköparna. Den ökade rädslan för våldsövergrepp medförde att flera anmälningar mot våldsamma köpare strömmade in till polisen. Men inga ledde fram till några gripanden.

De sexuellt "perversa" köparna är inte ovanliga. Av projektpopulationen hade 48 haft 1–5, 24 6–10 och 7 fler än 10 "perversa" köpare. Endast 17 uppgav att de aldrig haft "perversa" köpare. Det var inte alltid frågan om våldsfixerade köpare. Flickornas uppskattning om vad som är att betrakta som pervers sexualitet varierade. Nästan alla har fått olika förslag.³

Endast de, som verkligen haft ett förhållande mot betalning, som de själva upplevt som perverst, har räknats. Inte en enda berättade om att de frivilligt ställt upp som sadistobjekt. Däremot sade åtskilliga – oftast med vämjelse – hur de själva agerat plågare mot masochistiska köpare.

De sexuellt avvikande köparna är trots allt en förhållandevis liten minoritet. Däremot finns det många som önskar olika "variationer" som top-massage (att de endast blir onanerade), fransk massage (att deras penis blir avsugen) eller samlag med två kvinnor på en gång. Dessa variationer är vanliga. Det finns t ex kvinnor, som alltid går två och två, och som aldrig ensamma inlåter sig på könshandel. Det finns också de, som t ex under sina menstruationer endast ställer upp på onani eller s k fransk massage.

Manliga och kvinnliga prostituerade

Vårt arbete har gällt den s k heterosexuella könshandeln. Men det är inte bara kvinnor som prostituerar sig. Bland de 502 personerna – totalpopulationen – finns 8 personer, som vid tidpunkten för kontrollen av spaningspolisen var män. Sex av dessa bytte senare kön i juridisk bemärkelse. De övriga två har troligen varit homosexuella transvestiter, som p g a behov av pengar eller sexuell kontakt prostituerade sig utklädda till kvinnor. Antalet män som prostituerat sig som kvinnor kan förmodligen också tillhöra bortfallet från totalpopulationen. Bland de 96 i projektpopulationen ingår också en transsexuell person. Hon berättade följande:

"Redan som litet barn visste jag att jag inte var man utan kvinna. Jag upplevde mig som flicka under hela skoltiden. Ville helst vara tillsammans med flickor och leka med flickor. Min mamma förstod mig aldrig. Kanske inte heller min pappa vid den tiden, men han har nu accepterat det. Mina föräldrar skilde sig då jag väl var 10 år. Idag är jag 29.

Sedan några år tillbaka bor jag inte längre i Malmö, utan i Småland. Där arbetar jag på ett sjukhus. Egentligen är jag gift, men min man och jag lever inte längre tillsammans och vi skall skiljas. Vårt äktenskap varade bara några månader. Det fungerade helt enkelt inte. Jag tror inte han förstod mig som

kvinna, utan upplevde mig som något slags mellanting. Jag är fortfarande inte opererad. Det skall ske om några månader. Då skall man helt enkelt ta bort min penis. Jag ser fram mot detta. Jag har gått på behandling i 6–7 år. För något år sedan blev jag kvinna i myndigheternas ögon, då de ändrade mitt personnummer och namn.

Att jag åker ner till Malmö och går på gatan har många orsaker. Dels behöver jag pengar. Jag tjänar inte så mycket på mitt jobb. Men det ger mig också en viss känsla av att vara attraktiv som kvinna. Jag upplever riktigt hur karlarna kollar in mig. Det känns skönt att verkligen bli betraktad som kvinna. Flera gånger tycker jag också det är skönt då jag tar kunderna. Eftersom jag bara suger dem händer det ofta att de också vill ligga med mig. Då blir jag ofta rädd. Det har hänt att jag fått stryk, därför att de upptäckt att jag har penis.”

Under vårt samtal förklarade hon också att hon helst inte ville prostituera sig. Vid besök i Malmö brukade hon efter det att hon gått på gatan besöka en nattklubb. I denna miljö tyckte hon att det kändes riktigare att bli betraktad som kvinna.

Bland de åtta nuvarande eller f.d. männen i totalpopulationen varierade åldrarna från 20 till 33 år. Genomsnittsåldern var 26 år. Av de åtta var endast tre från Malmö. Lika många kom från Göteborg och de resterande från andra orter i Sverige. De flesta av dem påträffades flera gånger under olika år av polisens spanare på prostitutionsgatorna.

Om deras sociala situation vet vi inte mycket, eftersom de flesta inte varit mantalsskrivna i Malmö. Endast en var gift. Denna, som för övrigt inte bytt kön hade två minderåriga barn. Två andra i materialet var sammanboende med både män och kvinnor under prostitutionstiden. I de fall kvinnorna känt till deras prostitution och tillgodogjort sig inkomsten av denna, uppträdde de som kvinnliga hallickar.

En av de främsta experterna på transsexualism i Sverige, docent Jan Wålinder,⁴ har vid en uppföljningsstudie av 24 fall, där könsbyte ägt rum, kunnat konstatera att det inte alltid varit lyckosamt. Av 11 biologiska män, som undersökts, var 4 mycket nöjda med resultatet, 5 ansåg att de var nöjda, och 2 ångrade könsbytet. För de biologiska kvinnorna som bytt kön till män var resultatet bättre.⁵ I undersökningen framkom att efter könsbytet prostitution dokumenterats bland transsexuella.⁶ I ett tidigt försök att uppskatta antalet transsexuella i Sverige framräknades en minimisiffra till 1 per 103 000 kvinnor över 15 år och 1 per 37 000 män i samma åldersgrupp. I absoluta tal skulle detta betyda 29 kvinnor och 81 män, totalt 110 transsexuella personer. Denna siffra är emellertid, som Wålinder och Thuve påpekar⁷ betydligt i underkant.

De transsexuella är en av de grupper, där prostitution är vanligast. Sannolikt är frekvensen prostituerade bland de transsexuella högre utomlands än i Sverige. I många andra länder i Europa prostituerar sig transsexuella för att finansiera sitt könsbyte, som i Sverige täcks av försäkringskassan.

Det går ingen skarp gräns mellan homo- och heterosexuell könshandel. I projektpopulationen finns en man med, som vare sig är trans- eller homosexuell. Att jag trots detta tog med honom berodde på att han

prostituerade sig tillsammans med sin hustru och därför fungerade i den heterosexuella könshandeln. De som besökte honom var vanligen homosexuella. Men han besöktes även av kvinnor. Vi tog dock med honom därför att han också hade hetero- eller bisexuella män som köpare. Han och hustrun ställde upp som prostituerat par för män och andra par. Mannen och hustrun prostituerade sig dels i ateljéer men också i bostaden. De saluförde sig i poseringsannonser både tillsammans och var för sig. Vi fick kontakt med dem p g a att grannarna i deras villaområde reagerade på deras prostitution. När jag besökte mannen var han fast besluten om att fortsätta med verksamheten som prostituerad. Han berättade bl a följande:

”När det gäller grannarnas reaktion på det här med prostitution så är det väl så att det finns någon i området som själv brukar köpa Nordvästra Skånes tidningar och springa till flickor. De har nog känt igen att vi hade de här telefonnumren. Alla människor har ju samma telefonnummer här ute. De har väl sedan blivit nyfikna och börjat kolla upp. I annat fall är det väl någon kund som bott här ute och ringt direkt. Men det blev ju ett jäkla liv. Det enda de har gjort är att försöka få bort oss härifrån. Men jag har sagt till ordföranden i föreningen: 'Är det så att ni vill ha bort oss härifrån, så kan ju alla som bor här ute samla ihop och köpa huset av oss. Jag har gett 250 000:– för huset, men jag vill ha 350 000:– tillbaka'. När vi kom hit var huset i väldigt dåligt skick. Vi har lagt ner mycket jobb på det. Det är därför vi inte vill låta det gå förlorat för ingenting.

Min fru och jag har varit gifta i två år. Jag tror att det var i september 1976 som vi gifte oss, men jag är inte riktigt säker på det. Att vi började med det här beror väl på att hon hade gjort det innan. Att jag gjorde det var väl också för att tjäna extra pengar. Det är en lång historia men jag jobbade inte så mycket förr.

Det var väl så där för ett och ett halvt år sedan som jag själv började med att också sätta in annonser i NST. Det har vi fortsatt med hela tiden. Det går nog lättare när man är två. Jag och min fru har det bra tillsammans. Jag tror att vi har kommit varandra närmre under den här tiden.

Jag tar emot alla. Både män och kvinnor och par. Jag vet inte vilka som dominerar. Men det är klart att det varit mest män, kanske. Själv är jag inte alls bisexuellt lagd. Jag tar det bara för vad det är, ett sätt att tjäna pengar. Man får ruska av sig det hela, precis som när man tvättar av sig smutsen efteråt. Det är inte speciellt märkligt.

Vi har tjänat en hel del på prostitution. Det är ett klart avbräck för oss nu när vi inte kan fortsätta här ute. Priserna har ju varierat. Men man kan säga så att jag har för det mesta tagit mellan 250 och 300 kronor. Det är ju svårare för en karl. Man kan ju inte hålla på hur länge som helst. Även om man har en stark sexdrift. Min fru har tagit mellan 150 och 200 kronor. Det är ju en annan kundkrets som går på poseringsateljé, än de som kör omkring på Kungsgatan.

Grannarna har hela tiden fortsatt att trakassera oss. Ibland när man skall gå ut och köpa en tidning eller cigaretter eller något sådant, händer det att grannar, både en och två och tre, kommer fram till en och säger: 'flytta på dig härifrån, din jävla böj' eller något liknande. Likadant kan de vara dumma mot min fru. Sedan tar de och registrerar allting som händer här i huset. Varenda besökare registrerar de. Kommer det någon med bil så skriver de upp bilnumret och tar reda på vem som äger bilen. Det händer också att de ringer

hem till dem och hotar dem på olika sätt. Det är ren förföljelse. Det måste sättas stopp för grannarnas framfart. De försöker göra skit för oss överallt.

Trots allt har trafiken här på gatan inte alls varit speciellt intensiv på grund av vår posering. Men eftersom det bara kommer folk som skall till husen här, har grannarna upptäckt att vi har lite fler gäster än normalt, men de har grumliga motiv. De kör ju fram det här med att de är rädda för att barnen ska ta intryck eller att barnen ska vara hotade av dem som kommer och besöker oss. Men det är ju inte klokt. Det är precis tvärtom. Av dem har de inget att frukta. Men det är tydligen så att en del av grannarna själva är snuskiga.”

Den här typen av könshandel är inte särskilt vanlig. Att döma av poseringsannonserna, som förekommer i de så kallade kontakttidningarna är manlig prostitution marginell. I den största kontakttidningen fanns under hösten 1977 tjugoen stycken poseringsannonser gällande Malmö (varav två avsåg två kvinnor). Av dessa var det endast en som gällde en man.⁸ I de speciella homosextidningarna förekommer emellertid åtskilligt fler poseringsannonser med män som prostituerade. Dessutom är det vanligt att män annonserar ut sina sextjänster med betoning att de är gratis.⁹ Vi har endast i ringa omfattning kommit i kontakt med den homosexuella könshandeln inom ramen för det sociala arbetet i projektet. Två män med missbruksproblematik som prostituerat sig åt homosexuella män, tog på eget initiativ kontakt med projektet. Med dessa etablerades behandlingskontakt. I ett annat fall tog en anhörig till en 16-årig pojke kontakt med oss. Pojken hade besökt Centralstationen i Malmö och därvid blivit kontaktad av en äldre homosexuell man. Denne hade efter det att han bjudit pojken på middag och sprit, tagit med honom till sitt hotellrum, där de tillsammans läst homosextidningar. De bägge kom emellertid i dispyt och 16-åringen knivhögg den andre svårt. Fallet vittnar om den utsatta situation, som de äldre manliga homosexuella könsköparna har.

Många av de transsexuella och homosexuella prostituerade blir själva utsatta för våld. Under hela projektiden hade vi kontakt med två transsexuella. Bägge hade vid flera tillfällen råkat ut för rå misshandel. De blev slagna, när männen upptäckte att de inte hade varit ”riktiga” kvinnor eller därför att köparna blev besvikna över att upptäcka sina egna homosexuella böjelser.¹⁰

Endast en enda i projektpopulationen uppgav att hon haft kvinnliga lesbiska köpare. Hon berättade att det bara skett vid några enstaka tillfällen. Vid ett hade dessutom en man varit den förmedlande länken. Hon uppgav:

”Det var när jag gick på Malmskillnadsgatan i Stockholm. Det kom fram en man i 40-årsåldern och frågade mig om jag inte ville följa med till hans hotell. Han sa till mig att hans fru var lesbisk och att det var henne jag skulle ta mig an. Själv skulle han inte göra något. Eftersom han var beredd på att betala bra, så hängde jag med. Och mycket riktigt var det rätt som han sagt. Det var hans fru och vi var alltså ihop och jag tyckte inte det var särskilt märkligt, eftersom jag hade haft lesbiska erfarenheter tidigare.”

Ingen enda i projektpopulationen sade sig vara lesbisk. Men någon enstaka sade att de varit med om lesbiska förhållanden medan ytterligare någon velat rubricera sig själv som bisexuell. Däremot nämnde väldigt många att de varit med om att ta "torskar" tillsammans med andra flickor. Men ingen räknade detta som lesbiska förhållanden, även om det framställt som så inför könsköparen.

Könsköpare utan sexualitet

I sitt arbete, "Män som våldtar", beskriver den amerikanske psykiatrikern Groth våldtäktsmän (och -kvinnor, de kan faktiskt våldta). I sin studie tar han död på myten om våldtäkt som ett uttryck för sexualbehov. Han skriver:

"Helt oberoende av mönstret för själva attacken är våldtäkt en komplicerad handling som tjänar flera olika vedergälnings- och kompensations-syften för gärningsmannen. Den är ett försök att få utlopp för vrede, förakt och aggressivitet gentemot kvinnor, genom att skada och förödmjuka dem. Den är ett försök att motverka känslor av sårbarhet och otillräcklighet hos sig själv och han manifesterar sin styrka och makt, genom att dominera och exploatera dem. Den är ett försök att förneka sexuell ångslan och oro och skaffa sig en ständigt förnyad bekräftelse på sin identitet, duglighet och manbarhet. Den är ett försök att bevara sin status i den manliga kamratkretsen (vid gruppvåldtäkt), och den är ett försök att få sexuell tillfredsställelse. Våldtäkt tjänar som försvar mot ångslan, som uttryck för en konflikt, som tillfredsställes av en impuls. Den är ett symptom på en personlighetsstörning förknippad mer med konflikter och stress än njutning och tillfredsställelse. Sexualiteten är inte det enda – och inte heller det främsta – bakomliggande motivet för våldtäkten. Den är emellertid medlet genom vilket konflikter rörande frågor om vrede och våld får utlopp. Våldtäkt är alltid en kombination av vrede, våld och sexualitet, och var och en av dessa komponenter måste undersökas när man vill skapa sig en bild av gärningsmannen och mäta vilken effekt angreppet har på offret och arten av hennes trauma."¹¹

Det finns sannerligen en del paralleller mellan våldtäktsmän och könsköpare. Könsköparnas drivkrafter – liksom våldtäktsmännens – är sammansatta. De är inte bara sexuella till sin karaktär.

Av preliminära resultat från vår köparestudie framgår, att ca 80 % av de män, som haft könsumgänge med en prostituerad, endast haft det vid ett enda tillfälle. Den stora gruppen av återkommande könsköpare är en liten minoritet. Det faktum, att troligen en merpart av dem är gifta, visar att det inte i första hand rör sig om att skaffa sig en sexualpartner. Vår projektpopulation försökte uppskatta sina köpares civilstånd. Resultatet blev följande: 50 bedömde de flesta som gifta, 3 som ogifta, 4 som frånskilda eller änkemän, medan 39 inte ansåg sig kunna göra en sådan uppskattning.

På vår fråga om hur de uppskattade köparnas ekonomi svarade 0 att de var övervägande fattiga, 7 att de flesta fick det nått och jämt till att gå ihop, 66 att merparten har det ganska gott ställt, 2 att de flesta är rika, medan 21 inte kunde göra denna kategoribedömning.

Siffrorna visar en viss skiftning. Men de representerar inte i första hand en

slags uppdelning mellan lyx- och fattigprostituerade. Istället ger de förmodligen ett visst uttryck för kvinnornas självvärdering. De prostituerade, som sagt att köparna får det precis att gå ihop ekonomiskt, tillhör den grupp, som går under öknamnet "fyllerhoror". Deras värld är tämligen skild från de vanliga prostituerade. Deras kontakt med köparen handlar ofta om överenskommelser om att skaffa pengar till alkohol. I merparten av fallen är köparna själva alkoholiserade. Föreställningen om en utbredd "lyxprostitution" tycks vara starkt överdriven.

Det samma gäller myten om könshandeln som ett medel att lösa handikappades problem. 47 av projektpopulationen hade aldrig haft en köpare, som de ansåg vara handikappad. 46 hade haft någon enstaka (dvs 1–5), 10 flera (dvs 6–10), medan endast 3 sade sig ha haft många (dvs över 10) handikappade köpare. Sannolikt är andelen handikappade könsköpare ringa. En av de prostituerade, som haft någon enstaka invaliderad köpare berättade om sin syn på förhållandet mellan könshandel och de handikappades sexuella problem:

"Det är ju löjligt att inbilla sig att man gör något för de handikappade genom att prostituera sig. De flesta flickorna vill inte ha handikappade kunder, om de inte kan betala bra. Det tar ju mycket längre tid att hålla på med en invalid. Vi tjejer jobbar ju så att säga på ackord. Därför är det inte någon som så gärna tar handikappade. Det blir en massa jux med att hjälpa upp från rullstol, eller med att klä av eller vad det nu kan vara. Dessutom är det ju lite läskigt också."

Förespråkare för legaliserad könshandel hävdar att det ger handikappade möjlighet till sexuellt umgänge. Det är en cynisk hållning. De som på allvar vill hjälpa invaliderade att lösa sina sexuella problem kan knappast rekommendera dem att besöka prostituerade. Från handikappade hävdas att deras sexualproblem till stor del är ett uttryck för samhällets syn på handikapp.¹²

Enligt de prostituerade kvinnorna är inte heller könsköparna särskilt gamla män, som borde ha svårt att skaffa andra kvinnor. Då vi bad projektpopulationen uppskatta sina köpares ålder blev resultatet följande: två ansåg dem huvudsakligen vara 26–35 år, fyrtiosex 36–45 år, trettiotre 46–55 år och fem över 56 år. Tio ansåg sig inte kunna göra en sådan här uppskattning.¹³

Många prostituerade har vittnat om att de upplever sin verksamhet som utnyttjande av köparna. "Är de så dumma, så att de pröjsar så . . ." eller "de lättlurade idioterna" och liknande kommentarer fick vi ofta höra. Det formulerades som uttryck för principen om att "äta eller ätas". Det är också i termer av köpslående och affärsmässighet, som de flesta beskrev sitt möte med könsköparna. Inställningen till dessa försökte vi mäta bland projektpopulationen. 25 upplevde de flesta som avskyvärda, 20 med ett visst ogillande, 42 som vare sig bra eller dåliga, 6 som ganska fina människor, 0 som mycket fina människor, medan 3 inte kunde sammanfatta sin inställning i dessa kategorier. Resultatet antyder ganska klart, att det är den affärsmässiga hållningen – likgiltigheten – som dominerar.¹⁴

Det köpta konsumgänget

Liksom i all annan handel är ofta säljaren – den prostituerade – mån om att med enklast möjliga uppföring få en nöjd kund, som senare kan vända tillbaka.¹⁵ Det är därför som de prostituerade ”spelar spelet” och försöker få köparen att uppleva sig nöjd och belåten. Genom att lyssna – en del har sagt att de ibland upplever sig som kuratorer – vill de att köparen skall få förtroende för dem och återvända. Men deras jag är inte med. Alla handlingar – från samtalet till samlaget – sker nästan uteslutande helt mekaniskt. Om sexualiteten antas förutsätta känslomässig ömsesidighet, är det köpta konsumgänget ingen sexuell handling.¹⁶

De prostituerade berättade i olika versioner hur de upplevde den direkta kontakten med köparen. Ofta handlade det om äckel och rädsla.

Det var mötena med hotfulla, aggressiva, smutsiga och vämjeliga inslag, som de mest kom ihåg. Men det stora flertalet av uppgörelserna i könshandeln lämnade blott likgiltigheten efter sig. En typisk berättelse kan lyda:

”Om man bara hade äckliga och grymma typer skulle man inte stå ut. De flesta är väl som folk är mest. De berättar ju en hel del för en. Somliga mest om sex, fast de flesta om andra saker – om hur de själva har det, om sitt äktenskap, om jobb, väder och vind eller vad det nu kan vara. Många frågar också en hel del. Om man har hallick och varför man går här nere och sådant. Det är klart man lämnar ju inte ut sig. Man säger vad som faller en in. Jag brukar säga att jag är konstnär och inte kan klara mig på mina tavlor eller ibland att jag inte får studiebidraget till att räcka. Man har ju lärt sig att det är något sådant de vill höra.

Det viktigaste för mig när jag hoppat in i en bil, är att kolla typen. Om han kan vara farlig eller så. Och så förstås betalningen. Det är viktigt att man klarar upp den så snart som möjligt, för det finns en hel del som tjafsar om det sedan. Det finns faktiskt gott om gnidna torskar. Så när vi kommit överens om vad han vill ha, åker vi iväg. Den normala taxan är ju hundra spänn. Men då får han bara ett ligg rakt upp och ner. Vill han känna mig på bröstet eller om jag ska göra något speciellt, slicka honom eller klä av mig naken eller så, kostar det mer. Det beror ju liksom på situationen hur mycket man kan få. Jag kräver alltid kondom, även om jag t ex skall suga honom – jag fattar inte vad de får ut av det – men visst har det hänt att jag också ställt upp utan, bara de betalar rejält. Allting har ju sitt pris. Men det är klart man kollar ju först in vad det är för typ, så han inte har gonne eller så.

Sedan är det bara att dra iväg. Förr hade jag en lägenhet dit jag tog dem. Jag delade den tillsammans med en annan flicka, så att vi kunde ha lite koll på varandra, så att inget hände. Men nu får jag ta torskarna i bilarna och det är mycket värre på alla sätt. Man vet ju inte var de kan dra iväg med en och äckligare är det ju på alla sätt. Men det går ju. Jag brukar be dem köra till en parkeringsplats vid Domus interiör. Det är bättre än nere i hamnen, där är inte fullt så ödsligt. På vägen dit låter jag dem snacka och låtsas som om jag lyssnade av hela mitt hjärta. Men jag tänker på hur jag snabbt skall bli av med honom. Så många gånger tar jag honom mellan benen och försöker kåta upp honom, bara för att veta att det skall gå snabbt. En del tycker det är okay, men många fortsätter att babbla och drar bort handen och säger ’vänta lite’. Då gör man det och ibland säger man t o m ’jag är så kåt älskling’ för att liksom få dem att tro att de är något.

När vi kommer fram till parkeringsplatsen blir det ofta lite gidder med bilen och sånt. En del är så förbannat rädda om sina bilar att de skall ordna och dona för att det inte skall komma några fläckar på sätena, trots att man har kondom. Och så beror det ju på vad det är för bil, om det är en stor amerikanare eller en liten Fiat. Men det finns rätt många herrgårdsvagnar, firmabilar och sådant där de redan fällt ner så man har hela det stora bagageutrymmet också. Det är det bästa med minsta krångel. De flesta torskarna är rätt så nervösa. Så det gäller att lugna ner dem så att det inte blir för mycket trams och tjafs innan det går för dem. Jag brukar ofta spela upphetsad själv, stöna och ha mig, så att de liksom känner sig tvingade att gå på. För de flesta går det också snabbt. Det tar bara några minuter med hela baletten. Men det finns också sådana där man får jobba som ett djur för att det ska gå för dem. Det känns alltid taskigt.

När det är färdigt så låtsas man att det också gått för en själv, så de tror att man är tillfredsställd. Det finns ju en del som vill på det igen och då kan man liksom skylla på att man är nöjd och inte orkar en gång till. Så är det bara att torka av sig – jag har alltid en rulle toalettpapper med mig i väskan – och ger torsken en bit. Sedan skyndar man sig på med kläderna, för det mesta är det bara trosorna och be honom köra en ner dit igen för en ny omgång. Jag skulle tro att det inte tar mycket mer än en kvart från man åkte tills man är tillbaka igen. Sedan är det bara att försöka få tag på nästa torsk. Den förra har man redan glömt, om det inte var något speciellt, och det är det tack och lov för det mesta inte.

Är det kallt och blåsigt känns det för djävligt att stå där på gatan igen. Har man tur är det en bra dag med gott om torskar. Ja, i slutet på månaden, när folk fått lön eller om det varit Jägersro eller en stor fotbollsmatch eller något sådant. Men för det mesta tar det sin lilla tid, innan man får tag på en ny. Det finns ju många bilar som stannar. Många är nyfikna och bara vill kolla och se hur det är att tala med en sådan som oss. Andra ska både snacka med den ena och den andra innan de bestämmer sig. Efter ett tag har man lärt känna en hel del och vet vad de går för. Har man gått där nere ett år har man också skaffat sig en egen kundkrets så att säga. Men man minns dem inte förrän man stöter på dom. Javisst det var väl den, tänker man.”

Könshandeln på gatorna är mindre organiserad än i andra miljöer. Det är dock inte bara de sämst lottade som går på gatan.¹⁷ Under senare år har det blivit vanligare med inslag av prostituerade, som kör omkring i egen bil och ”raggar” köpare. Under vårt arbete i projektet har vi dock endast kommit i kontakt med fem som mera kontinuerligt prostituerat sig på detta sätt.¹⁸ En av dem berättade:

”Det känns mycket tryggare att åka i egen bil. Det är mycket säkrare. Kunden kan ju inte köra iväg en vart han vill, om han skulle vara på det humöret. Sedan är det inte så kallt och fruset heller. Så jag föredrar det åtminstone. Men det är klart, det har sina nackdelar också. Det kan ibland vara lite svårare att bli sedd. Många frågar en inte, men nu börjar de väl förstå att en prostituerad också kan sitta i bil. Jag tror många kunder på något sätt också tycker att det är bättre. Har man bil så vet de att man inte är knarkare, utan skötsam och så.

Vanligaste är inte att man tar killar som kommer gående. De aktar jag mig lite för. Istället låter jag de i bilarna köra efter mig till den ateljé jag har.”

Prostitutionsmiljön spelar ofta en underordnad roll. Flickor som haft antingen ateljéer eller varit verksamma på porrklubbar, har också prostituerat sig på gatan. Tillfälligheter avgör förmodligen i många fall vilken form av könshandel de prostituerade ägnar sig åt. Betydelsefullast är dock vilken form som är mest lönsam i förhållande till de egna resurserna. Det finns sällan "renodlade" gatu-, klubb-, ateljé-, eller hotellprostituerade. Könshandelns former varierar med möjligheterna till marknadsföring både för enskilda prostituerade och könshandeln i stort.

I de följande tabellerna åskådliggörs hur de prostituerade i våra bägge undersökningspopulationer deltagit i olika former för könshandel.

Skilnaderna mellan projekt- och totalmaterialen är stora. De beror främst på olika undersökningstekniska förutsättningar. I projektpopulationen har vi haft möjlighet att diskutera med och fråga flickorna i detalj. Data för totalpopulationen baserar sig nästan endast på polisens spaningsanteckningar och förhörspromemorior. Det är ett betydligt osäkrare material, som inte har mycket att säga om flickornas kortvariga eller sporadiska deltagande i olika könshandelsformer.¹⁹

Endast 1/3 av projektpopulationen har enbart ägnat sig åt en könshandelsform. I totalpopulationen är det däremot så många som 3/4. Med denna diskrepans visas, som sagts, att enbart polisdata är mindre tillförlitliga i detta avseende.

Prostitutionstiden bedöms också olika i de bägge materialen. För projektpopulationens del har vi fått veta när flickorna hade sitt senaste könsomgång mot betalning. Prostitutionstiden är för detta material denna tidsrymd. Den säger inte någonting om hur lång tid de faktiskt varit verksamma som prostituerade. Könshandeln är för de flesta flickor inte kontinuerlig. Den avbryts av perioder, då de t ex fått jobb och lever ett

Tabell X:1

Erfarenheter av olika könshandelsmiljöer och prostitutionstid bland projektpopulationen

Könshandelsmiljö	Antal år:								Totalt
	<1/2	1/2-2	3-4	5-6	7-8	9-10	11-20	>20	
Enbart gatu-	4	8	8	2	2	3	1	1	29
Enbart klubb-				1					1
Enbart ateljé-			1						1
Enbart annan		1							1
Både gatu-, klubb-		1			1	1	1		4
Både gatu-, ateljé-		1	1	2	1		1		6
Både gatu-, annan		6	4	2	1		2		15
Både klubb-, annan			1						1
Tre eller fler miljöer		1	5	10	5	3	7	7	38
Totalt	4	18	20	17	10	7	12	8	96

Tabell X:2

Erfarenheter av olika könshandelsmiljöer och prostitutionstid bland totalpopulationen

Könshandelsmiljö	Antal år:								Totalt antal	%
	<1/2	1/2-2	3-4	5-6	7-8	9-10	11-20	>20		
Enbart gatu-	6	146	46	29	7	8	12	2	256	51,3
Enbart klubb-		56	32	13	1	1	1		104	20,8
Enbart ateljé-		10	4	4	2	1			21	4,2
Enbart annan	1								1	0,2
Både gatu-, klubb-	2	10	16	6		1	3		38	7,6
Både gatu-, ateljé-		11	12	9	2		2		36	7,2
Både klubb-, ateljé-	1	2	7	3	4	2			19	3,8
Tre eller fler miljöer		3	10	6	2		2	1	24	4,8
Totalt	10	238	127	70	18	13	20	3	499	100,0

relativt stadgat liv, då de kanske bor på en mindre ort, då de är intagna på någon behandlings- eller kriminalvårdsinstitution, etc. För andra utgör prostitutionen bara en sporadisk eller komplementär försörjningskälla.

I den populära debatten skiljer man ibland på "proffs" och "amatörer". Ur vissa perspektiv – bl a ur behandlingssynpunkt och frågan om anknytning till den s k undre världen – kan det vara meningsfullt. Gränsdragningarna är inte enkla. Persson har gjort ett intressant försök att siffermässigt belysa förhållandet mellan "yrkesprostituerade" och "tillfällighetsprostituerade" i Stockholm. Till den förra gruppen för han de som varit prostituerade under en sammanhängande treårsperiod. Hans slutsats blir att det går tre "tillfällighetsprostituerade" på varje "proffs".²⁰ Erfarenhetsmässigt har vi kunnat iakta hur många efter mycket kort tid i könshandeln uppvisar alla de kriterier på professionalitet, som kan vara av något intresse. Dessutom har könshandeln under det senaste decenniet skiftat karaktär, så att antalet "tillfällighetsprostituerade" tycks ha blivit allt mindre.²¹ I vårt projektmaterial har vi också undersökt den tid, som de prostituerade ansett sig huvudsakligen sysselsätta som prostituerade. Av 95, från vilka vi erhöll information, fördelade sig deras egna uppskattningar om tiden som prostituerad som huvudsaklig sysselsättning: tio mindre än 1/2 år, tjugotre 1/2–2 år, tjugotvå 3–4 år, arton 5–6 år, åtta 7–8 år, sju 8–10 år, fem 11–15 år, en 16–20 år, medan en varit verksam som prostituerad mer än 20 år.

Dessa data är dock osäkra. Många av den dryga tredjedel som varit verksamma mindre än tre år har provat på olika könshandelsformer, haft ett par hallickar och dessutom regelbundet utannonserat sina tjänster i dags- och porrpress. Flera av dem har varit komplicerade socialvårdsfall, som det varit svårt att hjälpa bort från könshandeln.

På gatan

De som varit verksamma som gatuprostituerade dominerar såväl projekt- som totalpopulationen. Det är som gatuprostituerade merparten också gjort sin debut i könshandeln.²²

I Malmö har gatukönshandeln under större delen av 1970-talet haft sitt centrum på och kring Kungsgatan. Kungsgatan är en av Malmös vackraste gator med stora lummiga träd och breda planteringar i mitten. På ena sidan går tvärgator med sekelskiftesbebyggelse, som renoverats under 1970-talet. Denna stadsdel, Rörsjöstaden, har ca fyra tusen invånare. I mitten på Kungsgatan ligger en kyrka, Sankt Pauli. På den andra sidan Kungsgatan finns inga bostadshus. Här har länsstyrelsen tre stora byggnader. Vidare finns här brandstation, församlingshem och en del andra officiella byggnader. I slutet på denna sida av Kungsgatan finns också en park, Rörsjöparken.

Det var i mitten av 1970-talet, som Kungsgatan nådde sin höjdpunkt som centrum för könshandeln i Malmö. Samtidigt fanns det många sexklubbar och ateljéer. Under denna könshandelns höjdpunkt frekventerades Kungsgatan och dess tvärgator dagligen av ett trettiotal prostituerade.²³ Många kvinnor i Rörsjöstaden råkade ut för att bli tagna som prostituerade. En av dem, en gift lärarinna i trettioårsåldern, berättade liksom många andra följande:

”Jag känner mig totalt ställd varje gång jag blir anstastad. Det händer ofta, både mitt på dagen och på kvällarna. Jag har t o m blivit erbjuden pengar, då jag gått med barnvagn. De där männen i bilarna, som raggar prostituerade, är verkligen oförsämda och utan hut.

Jag blir lika upprörd varje gång det inträffar. De klär av en med sina blickar och man känner sig psykiskt naken. De första gångerna var jag också rädd, men nu har jag börjat vänja mig. Jag förstår att de inte är våldsvärkare i första hand, utan bara idioter, som inbillar sig att vem som helst faller för deras skitiga hundralappar. Det är det där med att bli betraktad som billig och möjlig att köpa, som jag tycker är värst. Det känns som om all respekt för en som människa var som bortblåst.

Därför måste jag erkänna, att jag – trots att jag inte betraktar mig som särskilt räddhågsen – faktiskt drar mig för att gå ensam ute, framför allt på kvällarna när det mörknat. När jag sa det till min man i början, trodde han att jag skämtade och bara ville slippa undan att sticka ner och köpa cigaretter eller Aftonbladet. Men t o m han känner sig lite obehaglig till mods, kanske för att han är rädd att bli betraktad som kund eller för att bli antastad av flickorna.”

Protesterna från allmänheten tilltog i takt med att könshandeln fick sitt fotfäste i stadsdelen. Många småflickor kunde berätta för lärare och föräldrar om hur de blivit antastade. Överdrivna rykten om att mängder med skolflickor ”extraknäckade” som prostituerade under lunchrasterna (det finns flera skolor i området) cirkulerade. Flera lokala opinionsmöten kom till stånd. Enligt polisens mätningar den 31 augusti 1977 passerade under en halvtimme på kvällen 760 bilar, den 26 september samma år och under samma tid 604 bilar i området. Den intensiva biltrafiken utgjorde en ”sanitär

olägenhet". Gatukontorets trafiksaneringsgrupp presenterade ett förslag om att avstänga alla tvärgator till Kungsgatan utom två och göra dem till återvändsgator. Förslaget godkändes i början av 1978 och avstängningen genomfördes kort därefter. Betonghindren som avspärrade tvärgatorna fick många Malmöbor, med kommunfullmäktigeordföranden i spetsen, att kräva att de skulle bort. "Man kommer inte åt prostitutionen genom att lägga stenbumlingar i gathörnen", hävdade man.²⁴ Vi diskuterade frågan på ett projektgruppsmöte, innan gatunämnden behandlade den. Vår åsikt var, att en trafikomläggning dels skulle kunna förbättra förhållandena för de kringboende och dels skulle den minska könshandeln – åtminstone i början.

Avstängningen förbättrade förhållandena endast delvis i området. Könshandeln koncentrerades i stället till vissa kvarter vid Kungsgatan. Efter nya aktioner från bl a bostadsrättsföreningar och en skola, som kommit att få den koncentrerade "bilraggningen" i sin omedelbara närhet, gjordes ytterligare en avstängning i september 1978. Efter denna bedrevs könshandeln på en enda tvärgata. Den bredde dock snart ut sig till två av Kungsgatans parallellgator.

För de prostituerade fick trafikomläggningen negativa konsekvenser. De förflyttades i praktiken från paradgata med möjligheter till "verkstäder" – polisens benämning på de lägenheter som de prostituerade hyr för att ta köpare i – till ödsliga gator, där en stor kyrkogård helt dominerade miljön. Under könshandelns tidigare period fanns det tendenser till reviruppdelning mellan de prostituerade. Flickorna med "verkstäder" eller ateljéer i närheten stod oftast på "sina" fasta platser. Narkomanerna var hänvisade till sina "kvarter". "Nya" flickor blev ofta trakasserade och förvisades av de andra till periferin. Genom trafikomläggningen tvingades alla prostituerade att söka sig till nya områden.

Den förmodligen sämst lottade gruppen prostituerade – äldre alkoholiserade kvinnor – deltog inte i den "verkliga" gatukönshandeln. De befann sig istället under senare år i dess utkant, närmare bestämt i den angränsande parken. På några bänkar i parken sitter varje kväll ett gäng "gubbar" med både äldre och yngre alkoholiserade prostituerade kvinnor. Då och då slår sig också en och annan narkoman ner hos dem. Nya "gubbar" dyker upp med pengar eller alkohol. De alkoholiserade kvinnorna tvingas ibland att prostituera sig för att få vara med att dricka. Samlagen utförs i buskaget i parken. I denna de alkoholiserades könshandel är gränserna mellan köpare och kopplare flytande. Det är spriten som styr de inblandades tillvaro. Redlöst berusade halvnakna kvinnor i fyrtioårsåldern, som stapplande försöker ta sig till det utslagna kollektivets bänk ackompanjerad av råa tillrop tillhör de dagliga upplevelserna längst ner i könshandelns botten.²⁵

De hårt nergångna heroinmissbrukarna har under senare år utgjort den dominerande gruppen gatuprostituerade i Malmö. Då de inte varit intagna för vård eller fängelsestraff har de nästan oavbrutet befunnit sig på gatan för att skaffa de pengar, som behövs för den dagliga dosen. Knarklangarna finns i direkt anslutning till könshandelsmiljön, medvetna om att när en flicka fått tillräckligt med pengar, är det deras tur att få sina genom narkotikaförsäljning.

På gatorna, där könshandeln bedrivs, finns förutom prostituerade och köparna också knarklangare, hallickar, alkoholister, spritlangare, exhibitio- nister och voyeurer (s k tittare), sadister och masochister. Därmed blir könshandelns centrum också en mittpunkt för många kriminella. I knark- handelns spår finns häleri och stölder. Till följd av spritmissbruket uppstår gräl och misshandel. Könshandelsmiljön på gatorna blir ljuset dit malen dras, som Ivar Lo-Johansson på 30-talet formulerade sig om Kungsgatan (men den låg i Stockholm).²⁶ Både manliga och kvinnliga rymlingar från fängelserna söker sig också dit. Polisen försöker därför hålla gatorna, där de prostituerade går, under uppsikt. Där grips ofta efterlysta personer – inte minst som prostituerade.²⁷

I denna miljö är det som upplagt för rån och lurendrejeri. De prostituerade är både offer och gärningsmän. Flera av flickorna berättade hur de blivit lurade av köpare. Det rörde sig om allt från grova rån, kombinerat med våldtäkt och misshandel, till enkla bondfångarknep.²⁸ Det är inte bara rädslan för våld, som gör de prostituerade misstänksamma mot köparna. En av dem förklarade:

”Man måste hela tiden vara på sin vakt. Det är inte bara det att de kan bli våldsamma eller djävliga. Många inbillar sig att de kan göra vad fan som helst mot oss. De kan kräva att få tillbaka pengarna, som man fått. Bara för att djävlas. De kan vägra att köra en tillbaka, när de har fått vad de velat och man befinner sig långt ute vid hamnen på någon ödslig parkeringsplats. De kan sno väskan eller plånboken, så det gäller alltid att ha koll på sina saker. Det är många som försöker fula trix.

En gång råkade jag ut för en norrman. Han sa till mig att han bara hade isländska kronor, men att de var värda lite mer än svenska. Jag tänkte inte så särskilt mycket på det. Jag visste ju vad de danska och norska pengarna var värda. Så när jag sa ’okay, om du betalar tvåhundra, hänger jag med’. Det var inget speciellt med honom på något sätt. Så jag tänkte inte mer på det. Jag tror jag hade pengarna en hel vecka innan jag gick till banken. Men fy fan, hur paff jag blev när kassörskan sa till mig att de bara var värda några spänn. Det glömmer jag aldrig och sedan dess har jag aldrig tagit mer än svenska kronor. Och inte tar jag emot checkar längre, även om inte jag blivit blåst, så finns det så många andra tjejer som blivit det.”

Könshandelsmiljön föder misstänksamhet. Flickorna är ofta misstrogna, inte minst mot andra prostituerade. Det behövs bara ett kort gästspel i könshandeln för att en lättledd flicka skall förvandlas till en fullfjädrad beräknarska. Att förmå f d prostituerade att på nytt lita på människor var ofta ett betydande problem i det sociala arbetet inom projektet.

”Att blåsa torskar” gör vanligtvis endast de prostituerade, som antingen är hårt nergångna av drogmissbruk eller de som känner stark olust inför att behöva ligga med en köpare. ”Blåsningen” är sällan en impulshandling. Den planeras ofta överlagt tillsammans med en man. Det gamla knepet att först ta emot betalning, säga till köparen att följa med upp i lägenheten för att där mötas av en hotfull svartsjukespelande man tillämpas fortfarande. Den bedragne köparen går sällan till polisen. Det sker vanligen först när offren också fått utstå misshandel. En 25-årig kvinna anmäldes och häktades för att

ha rånat en könsköpare. När jag besökte henne i häktet, berättade hon följande:

”Jag vet inte riktigt vad som för i mig. Jag och Rolle ville ha fått på någonting. Vi var väl lite speedade och ville ha mer. Och jag hade inte den minsta lust och gå omkring och fnaska och ta torskar på riktigt. Så jag tänkte att jag får väl blåsa någon torskdjäväl. Rolle var med på noterna. Jag började driva omkring på gatan och försökte ragga upp någon gåtorsk. Det kom fram en gubbe, ja han var väl så där nästan femtio år, och frågade om jag ville hänga med. Vi – Rolle och jag – hade kommit överens att om jag fick tag på någon skulle han vänta på kyrkogården. Så jag sa till torsken: ’Vi kan ju gå in på kyrkogården för där finns ju inga människor’. Den djävelen ville bara betala 75 spann, så jag tänkte att den där har nog inte så gott om pengar. Men man visste ju inte, för där går ju så många snåla torskar där nere. Han följde med in på kyrkogården och Rolle visste var vi var. Så när han kom in där, så dök Rolle också fram. Vi sa till honom att ge oss sin plånbok. Rolle hade en kniv, så han blev skitskraj. Han gav oss plånboken utan ett ord. Vi snodde den och stack iväg.

Men det djävliga var, att där fanns inte mer än 145 kronor i den. Vi kastade iväg eländet. Men där var ju papper och körkort och sådant också i. Därför gick den idioten och anmälde det till polisen. Vi var ju också några riktiga klantskallar, som inte bara tog pengarna. För jag tror inte att han skulle anmält det annars. Ja, nu sitter jag här. Jag vet att åklagaren vill ha det till rån. Minimistrafvet är två år. Om han får som han vill skulle det vara för djävligt.”

Hon dömdes senare till ett års fängelse. Andra prostituerade har förmodligen gjort liknande övergrepp, men gått fria. Många könsköpare skäms för att anmäla händelser som denna. Därför är sannolikt det s k mörkerantalet högt för sådana bedrägerier.

I ateljén

Det har ibland gjorts gällande att ateljéprostituerade skulle leva under betydligt bättre betingelser än sina medsystrar på gatan. Det är svårt att hitta rimliga kriterier på vad som är ett ”bra liv” för en prostituerad. Missbruk tycks inte förekomma lika frekvent bland de ateljéprostituerade. Å andra sidan utsätts sannolikt de ateljéprostituerade i högre grad än andra för hallickförtryck.

Hur många i projekt- och totalpopulationen, som haft erfarenhet av könshandel i s k ateljéer, framgår av tabellerna X:1 och X:2. Sannolikt inträffade höjdpunkten för denna form av könshandel redan 1972, eftersom tidningsutgivareföreningen rekommenderade sina medlemmar, att upphöra med s k poseringsannonser i januari 1973.²⁹ Någon tillförlitlig statistik finns emellertid inte. Men genom att de stora dagstidningarna inte längre upplät sina spalter åt annonser, minskades de ateljéprostituerades möjlighet att göra reklam för sin verksamhet. Malmöpolisen började 1975 att föra en systematisk spaning mot ateljéerna. Antalet nyinstallerade telefoner i ateljéer sjönk från 28 år 1976 till 4 1981.³⁰ Siffrorna avspeglar dock varken antalet ateljéer eller i dem verksamma prostituerade. Vid en bedömning, som vi gemensamt gjorde med spaningspolisen, uppskattade vi att antalet i

huvudsak ateljéprostituerade under år 1976 var ca 40 för att sjunka till knappa tio i slutet av 1981.³¹

Under hösten 1979 gjorde Malmöpolisen en samlad aktion mot ateljé-könshandeln. Sammanlagt 21 olika ateljéer berördes. Antalet prostituerade var två i fem och tre i en av ateljéerna. I samband med aktionen förhördes 19 flickor. Deras medelålder var 26,6 år. Fyra var utländska medborgare (ytterligare några naturaliserade). Polisen misstänkte hallickar ligga bakom i stort sett samtligas verksamhet, men har i flera fall inte kunnat namnge de misstänkta.

Som framgår av tabell X:1, finns det endast en i projektpopulationen, som enbart varit verksam i ateljé. Det är en man. Alla kvinnliga ateljéprostituerade deltog enligt egen utsago också i annan könshandel. När vi därför talar om "ateljéprostituerade" innebär det en schablonisering.

Ateljéprostituerade hade oftare hallickar än andra kategorier. De allvarligaste övergreppen från hallick riktades också mot ateljéprostituerade. En 20-årig prostituerad misshandlades t ex svårt i ateljén av sin hallick. Hon berättade själv om det inträffade:

"Han var inte klok. Jag kände jämt att han var väldigt misstänksam. Kanske trodde han att jag skulle sluta. Ibland funderade jag på det, men egentligen tänkte jag inte göra det. Däremot hade jag väl mina funderingar på att göra slut med honom. Dels visste jag att han hade en annan tjej, ja, egentligen en äldre kvinna, och dels söp han som ett as och betedde sig som ett svin. Det hände många gånger att han hotade mig och slog mig. Han hade sagt att han skulle döda mig om jag försökte mig på något, att lämna honom eller så.

Men så var det den här gången. Jag hade en torsk, en snäll man, som var svensklärare. Då kom han inrusande med en kniv. Han skrek att han skulle döda mig och sedan körde han bara kniven i mig. Jag ramlade ihop. Men jag tror han blev rädd, när den här torsken också fanns där. Så han gav sig iväg utan att ha dödat mig. Men Charlotte fick också höra vad som stod på. Så de ringde efter ambulansen. Jag minns inget av det hela förrän jag vaknade upp på sjukhuset och de hade opererat mig. Det är egentligen en djävla tur att jag lever."

Hennes hallick dömdes senare för mordförsök. Den prostituerade slutade med verksamheten efter det inträffade. Köparen, som blev vittne till knivdramat, berättade senare, att han slutat besöka prostituerade. Han ville inte tvingas vittna i en rättegång, framhöll han.

I vårt arbete besökte vi vid olika tillfällen flera ateljéer. Deras utseende och inredning präglades av torftighet, vilken var mer eller mindre illa maskerad av pråliga inredningsdetaljer. Det var vanligt, att flickorna var verksamma två och två. Ateljéerna bestod i allmänhet av två rum och kök, som fungerade som "väntrum". I detta kunde ibland en "meny" ligga framme. Där fanns uppräknat skilda samlagsvariationer, som flickorna erbjöd, och vilka priser som gällde.³²

När annonsmöjligheterna för ateljéerna minskade och polisens granskning ökade, började flera av de prostituerade söka sig ut på gatan. En av dem berättade för oss:

”Nu är det jättesvårt att klara sig på att bara sitta i ateljén. Visserligen har jag många stamkunder, men det hjälper inte. Jag är tvungen att försöka hitta nya och det kan jag bara göra genom att gå ut på gatan. Jag tror inte på att annonsera under ’personligt’ efter generösa män. Jag vet att några gjort det. Men jag skulle tycka att det skulle vara jobbigt och sitta och skriva brev till varenda torsk. Då är det lättare att bara gå ner på gatan. Man vet ju hur man ska dra slipstenen där nere. Fast jag måste säga att det är klart sämre än att jobba i ateljén, när det var som bäst och man i stort sett fick kunder hela dagen.”

Andra ateljéprostituerade försökte sig på nya ”marknadsföringsmetoder”. Porrtidningarnas sex kontaktsidor blev ett medel. Andra – särskilt i Stockholm – har varit att etablera ”massageinstitut”.³³ I Malmö har sedan flera år också funnits en badinrättning, som maskerat könshandel. En av besökarna beskrev sina upplevelser från sitt första och enda besök på ”varmbadet” i en skrivelse till polisen:

”Klockan 17.15 besökte jag stället i enlighet med vad jag tidigare kommit överens om på dagen med en kvinna i telefon. Utanför ytterdörren fanns en ringklocka, som jag ringde på. Jag släpptes in i ett litet rum. Det var en kvinna som öppnade. Hon var rödhårig, vit i ansiktet, stort blåmärke på höger kind. Hon var klädd i vit genomskinlig klänning. Under denna bar hon vit bh och vita trosor, som var tydligt synliga. Hon var 35–40 år. I det lilla rummet stod en grön eller grå manchetersoffa och vanligt soffbord. På bordet stod ett askfat och låg en del herrtidningar. Kvinnan bad mig sitta ned i 20 minuter. Därefter kom jag in i ett rum som var massagerummet. Kvinnan bad mig klä av mig. Jag la händerna på underlivet och hon sa åt mig att jag inte behövde vara blyg. Sedan följde hon mig in i ett badrum, ett vanligt sådant, där det fanns ett badkar och en vanlig toalettstol. Det hängde tavlor på väggen. I badrummet fanns parfym, hårmedel o d. Kvinnan hade spolat i lite vatten i badkaret och bad mig sitta i. När jag satte mig, började hon tvätta mig. Därefter bad hon mig sitta och vänta, eftersom det var bra för ryggen. Hon frågade därefter om det var någonting mer. Men jag svarade nej. Innan jag gick menade hon att jag kunde sitta och slappna av. Där låg herrtidningar. När jag suttit och väntat i 5–10 minuter, kom hon in igen och duschade av mig. Jag fick en handduk och torkade mig, varefter hon bad mig om att gå in i massagerummet. Där sa hon till mig att lägga mig på magen. Från en större brun flaska med namnet nötolja tog hon olja och började massera in ryggen, anklarna och benen. När denna massage var färdig frågade hon mig om jag ville ha toppmassage. Jag svarade då ja, varpå hon bad mig vända mig, eftersom jag låg på rygg. Hon började då onanera mig. Hon hann ta mig i penisen några gånger, varefter jag frågade om jag fick betala.”

Både kvinnan och hennes man hade tidigare dömts för koppleri. De hade haft en kvinna ”anställd” i ”badinrättningen”.

Andra företagsformer, som dolt ateljéverksamhet under senare år i Malmö var tolk- och översättningsbyrå, modellförmedling och en barnklädesaffär. Mottagningen i den egna bostaden var dock vanligare. I flera fall ledde prostitutionen till att kvinnor vräktes från sina lägenheter. Skälen var att de använt lägenheterna för andra ändamål än boende eller att de ”fört ett för grannarna störande liv”. En av de kvinnor, som blev uppsagd, sade:

”Klagomålen är oberättigade. De som kommer hit upp till mig är ordentliga män. De antastar ingen i trappan eller är fulla eller så som grannarna sagt. Jag har själv en femårig dotter och det skulle aldrig falla mig in att ta hit hemska typer. Nej det är bara skitsnack och avundsjuke, som gör att grannarna vill ha bort mig. De har också talat skit om mig på dagis. Men de förstår inte att jag har det här som ett yrke. Eftersom jag tjänar mycket bättre än dom, blir de avundsjuke. Jag tar bara emot kunder på dagtid när min dotter inte är hemma. Så hon, och ingen annan heller för den delen, lider av vad jag håller på med. Det är bara det att de har en massa föreställningar om oss prostituerade.”

De närboende har ofta klagat över kundtrafiken hos prostituerade med mottagning i vanliga hyreshus. Berusade personer, oväsen och bråk har förekommit i anslutning till ateljéerna. Kvinnor i husen har ibland antastats av könsköpare, vilket de upplevt som obehagligt. Både polis och vi på projektet fick ta del av flera klagomål.

I Malmö var de flesta ateljéerna belägna i innerstaden. I två stora moderna fastigheter, där det varit svårt för hyresvärdarna att hyra ut mindre lägenheter till de höga hyrorna, lokaliserades under senare år ett tiotal ateljéer. De ateljéprostituerade hade ofta svårigheter att skaffa lokaler, men fick hjälp av vissa fastighetsägare och lägenhetsförmedlare. De beskrivs på följande sätt i Prostitutionsutredningen:

”Hyreshallicken, som är fastighetsägare, bulvan för fastighetsägaren eller ’mäklare’ har en mycket formell relation till den prostituerade. Mot svarta överlåtelseavgifter och/eller svart hyra förser han henne med lokal. Den här verksamheten är självfallet mest intressant när det gäller prostitutionen på massageinstitut och sexklubbar och speciellt mot början av 70-talet var handeln med sådana hyreslägenheter utomordentligt omfattande. För att ge ett begrepp om omfattningen kan nämnas att under 70-talet har ungefär 2 000 olika lägenheter och andra lokaler upplåtits för prostitution. En stor del av dem har varit belägna i de större städernas innerstadsområden.

Att antalet lokaler är så stort i förhållande till det genomsnittliga antalet verksamheter under samma tid beror på att omsättningen på lokaler är mycket hög. Med tanke på att svarta pengar är regel för att lokalen skall upplåtas till den prostituerade är det samtidigt siffran över lokaler som är intressant. Såväl när man försöker skatta hyreshallickarnas intäkter av sin näring som när man försöker värdera deras betydelse för prostitutionens omfattning. Under 70-talet torde i runda tal 70 miljoner, i form av svarta överlåtelseavgifter och hyror, ha pumpats över från de prostituerade på massageinstituten och poseringsateljéerna till olika kategorier av hyreshallickar. Genomsnittligt sett har det också haft mycket stor betydelse i kopplerisammanhang.

Det är självfallet inte så att hyreshallicken är inblandad i vare sig den direkta prostitutionshanteringen eller förmedlingen av den, men de lokaler han håller med utgör en nödvändig förutsättning för denna prostitutionsform. Data från de tre storstäderna visar också att en förhållandevis liten andel av ’notoriska’ fastighetsägare finns bakom en mycket stor andel av denna uthyrning. Fastighetsägare som är väl kända av massmedia, hyresgästorganisationer och olika myndigheter för en i alla stycken försumlig eller brottslig förvaltning av sina fastigheter. De prostituerade utgör bara en binäring i ett vidare sammanhang av svart lägenhetsförsäljning, svarta hyror, överhyror, underlåtelser att underhålla fastigheten, smygkontorisering, olagliga andrahandsupplåtelser, fiffel med lagfarter, skattebrott, etc.”³⁴

I stora drag är denna beskrivning tillämplig också för Malmö. I praktiken har det visat sig svårt att komma åt dessa "hyreshallickar". I Malmö dömdes under senare år en lägenhetsmäklare för koppleri. Däremot friades stadens då störste private fastighetsägare i Högsta domstolen, trots att polisen fann att ett sjuttiofemstotal prostituerade bott eller varit verksamma i hans fastigheter.³⁵

De prostituerade i ateljéerna upplevde hur det blev svårare att bedriva verksamheten. En av dem beskrev sina upplevelser från åren i ateljéen på följande sätt:

"Det var många gånger ett rent helvete att ta sig dit. Vi brukade börja vid tiotiden och hålla på till sextiden på kvällen. Någon direkt frihet hade man ju egentligen inte. Okay, det var klart att man bestämde ju själv om man ville smita ifrån eller så. Men man ville ju vara schysst mot de tjejer som man jobbade ihop med. Så man var där nästan jämt.

Ibland blev det tråkigt att bara sitta där rätt upp och ner och vänta på torskar. Så då höll man på med att ringa och gagga med folk eller bara sitta och snacka skit. För att göra det lite bättre tog man sig också en holk, då gick det mycket lättare att ta kunderna sedan. Jag hade dessutom hela tiden pressen på mig från Nic att göra så mycket pengar som möjligt. Så det var bara att ligga i för vad man var värd, att jobba på ackord så att säga.

För det mesta var det viktigaste hur många och vilka torskar som kom. En bra dag kunde det komma över tjugo till oss. Men för det mesta och speciellt mot slutet blev de mycket färre. Var det dessutom bra kunder, jag menar sådana som inte var snåla utan skulle ha lite variationer för ett par hundralappar, då kändes det rätt bra att gå därifrån för då hade man gjort rätt mycket stålar så att säga. Men annars var det pyton att sitta där som i någon djäkla bur och bara vänta."

De ateljéprostituerade i Malmö blev drastiskt färre. I början av 1982 fanns endast fyra av polisen kända ateljéprostituerade. Deras verksamhet baserade sig nästan uteslutande på en "gammal" kundkrets.

På sexklubbarna

Som framgår av tabell X:2 utgjorde de som enbart ägnat sig åt sexklubsprostitution en femtedel av totalpopulationen. Ett av skälen till denna förhållandevis höga siffra är av mätteknisk art. Under åren 1973–77 bedrev Malmöpolisens sin huvudsakliga spaningsverksamhet mot könshandeln i porrklubbmiljö. Sannolikt har åtskilliga av de sexklubsprostituerade erfarenheter av andra prostitutionsformer. Av tabell X:1 framgår, att endast en i projektpopulationen haft enbart erfarenhet av sexklubsprostitution.

Skillnaden mellan de bägge tabellerna ifråga om sexklubsprostitution beror också på att projektpopulationen består av personer som prostituerat sig efter det att Malmöpolisens stängde porrklubbarna. I vårt arbete träffade vi dock flera prostituerade, som varit verksamma på sexklubbar både i Malmö och på andra orter i landet. Några av dem hade erfarenheter av könshandeln i sexklubbmiljö så sent som 1980.

Redan 1973 uppmärksammade statsmakterna de negativa effekterna av sexklubbarnas verksamhet. Den sk Brottskommissionen konstaterade, att

sexklubbarnas verksamhet kunde vara en grogrund för brottslighet och att kvinnorna löpte stor risk att bli ”socialt missanpassade”. Därför föreslog kommissionen tillståndstvång för pornografisk tillställning. Prövningen skulle tillgå enligt följande:

”Vid tillståndsprövning äger polisstyrelsen sålunda bl a bedöma sökandens person, tillställningens art samt platsen eller lokalens lämplighet. I detta sammanhang skall hänsyn tas till de synpunkter som andra berörda myndigheter, exempelvis de som svarar för hälsovården och brandsäkerheten, önskar få tillgodosedda. Genom särskilda föreskrifter eller villkor angående lokalernas utformning och disponering kan man t ex förhindra eller åtminstone försvåra prostitution inom klubblokalerna och försäkra sig om att de inte heller i övrigt utnyttjas på otillbörligt eller olämpligt sätt.”³⁶

Statsmakterna accepterade kommissionens förslag och redan under hösten 1973 började Malmöpolisen att tillämpa de nya bestämmelserna. Totalt beviljades 63 tillstånd för pornografisk föreställning i staden från oktober 1973 till oktober 1975. Antalet klubbar under perioden uppgick till 20. De personer som sökte tillstånd var i allmänhet de samma som haft klubbarna. Sammanlagt rörde det sig om 23 personer. Polisens praxis gick i stort sett ut på att kontrollera om sökanden hade varit straffad. Hälsovårdsnämnd, byggnadsnämnd och brandstyrelse fick ansökningarna på remiss. Under hela tvåårsperioden avslogs endast sex ansökningar, fem p g a personlig olämplighet och en efter ett negativt yttrande från hälsovårdsnämnden. Avslagen hindrade dock inte ägarna från att sätta igång verksamheten. Genom bulvanarrangemang kringgicks reglerna. På en klubb stod t ex hustrun för tillståndet, eftersom mannen – den verkliga ägaren – blivit dömd för narkotikabrott.³⁷

Under våren 1975 inledde kriminalavdelningen vid polisen i Malmö en aktion som innebar slutet för samtliga sexklubbar i staden. Under hösten stängdes den sista. I rättegångar dömdes samtliga porrklubbsägare och i vissa fall deras medhjälpare för koppleri.³⁸ I samband med brottsutredningarna förhördes ett stort antal prostituerade. Ett typiskt vittnesmål är följande:

”Linda började sin anställning på klubben någon gång i slutet på oktober månad 1974 och arbetade där fram till februari 1975. Hon hade dessförinnan ägnat sig åt prostitution i ungefär två år. Hon hade varit på klubben några gånger tidigare för att hälsa på sin kamrat som arbetade där och vid något av besöken blivit tillfrågad av klubbägaren huruvida även hon kunde börja arbeta på klubben.

Då hon började blev hon, av någon av de andra flickorna, anvisad två rum i en närbelägen fastighet, där de kunde ägna sig åt prostitution. I anställningsöverenskommelsen med ägaren skulle hon få 10 kr i timmen liksom de andra flickorna. För denna timlön skulle hon dansa på klubben och i övrigt uppträda som värdinna. Något förbud från ägarens sida mot att ha s k privat posering (ha samlag med kunderna) förekom inte, utan Linda ansåg honom vara fullt medveten om att flickorna ägnade sig åt prostitutionen på klubben.

Flickorna tog kontakt med kunderna inne på klubben varvid man kom överens om priset på den service de ville ha. För Lindas del höll hon sig till den gängse taxan, d v s 200 kr för samlag, 100 kr för massage och 150 kr för

massage och posering. Betalningen skedde alltid i rummet där kundservicen skulle äga rum. Själv tog Linda 2–3 kunder per vecka, men där var flera av flickorna som tog flera kunder per dag. Såvitt Linda känner till fanns det inte någon av flickorna utan att de ägnade sig åt prostitution på klubben.

Nyckeln till samlagsrummet förvarades vanligtvis i elmätarskåpet på klubben, där flickorna kunde ta den själv. Ibland hände det att det blev köbildning vid samlagsrummen varvid flickorna fick vänta med sina kunder tills något av rummen blev ledigt.

Som mest arbetade tio flickor samtidigt. Oftast var det fullsatt i lokalen, dvs uppemot 50–60 personer. Det fanns tillfällen då det inte fanns ordinarie sittplatser till alla gästerna, utan de fick antingen stå eller sitta på golvet. Hon beräknar att ungefär hälften av porrklubbsbesökarna kom dit för att ha samlag eller annan betjäning av flickorna.³⁹

På en del klubbar låg de s k samlagsrummen inne i klubblokalerna eller i direkt anslutning till dem. Rummen var mycket torftiga. En prostituerad som arbetat på två av de mest "exklusiva" klubbarna berättade om atmosfären:

"Det var trångt och smutsigt. Vi bytte om och tog emot kunderna i samma rum. Det luktade illa, innestängt och rökigt. Det fanns inte heller rinnande vatten, så man kunde aldrig duscha eller tvätta av sig. Det kunde bli förbannat äckligt och klibbigt ibland. Man fick torka av sig med toalettpapper eller våtservetter och slänga dem i en papperskorg tillsammans med använda kondomer. Jag tyckte verkligen synd om kunderna, speciellt när de fick stå utanför och vänta tills det andra paret var klart som var där inne."

Vid polisens razzior mot porrklubbarna gjordes samma iakttagelser. Följande miljöbeskrivning härrör från en polispromemoria:

"Vid polisens entré på porrklubben befann sig en manlig gäst och en kvinna i baren. Kvinnan var klädd i en typisk 'vårinneklädsel'. Hon hade bh och trosor på sig samt en gles schal över axlarna. Dörren till omklädningsrummet var låst från insidan. Medelst en kraftig ryckning i handtaget gav låsanordningen vika. Det visade sig senare att det satt en hasp på insidan. På en sång som var placerad till höger i rummet låg en naken man på rygg. Vid sidan av honom stod en lättklädd kvinna. Hon hade tagit av sig trosorna. Mannen uppgav genast att han betalt 100 kr till kvinnan för att av henne få massage. Vid husrannsakan i detta rum anträffades en hundralapp på golvet under sängen. Ingen av de två ville kännas vid denna sedel. På olika ställen i rummet påträffades preventivmedel samt tomma förpackningar till sådana . . . Helhetsintrycket av lokalen var att de var smutsiga och ohygieniska samt dåligt ventilerade."⁴⁰

Verksamheten vid porrklubbarna i Malmö fick ett uppsving i och med att s k live-show-föreställningar förbjöds i Danmark 1973. Det hände att busslaster med turister kom från Köpenhamn till Malmö för att se på sexklubbarnas "shower". Inslagen bestod huvudsakligen av striptease och samlag på scen (såväl mellan män och kvinnor som lesbiska variationer). Dessutom reklamerade klubbarna för s k kontakt-show och vatten-show. I dessa kunde en eller ett par av gästerna få delta, t ex genom att tvåla in eller massera

någon av flickorna. Flera av klubbarna tog emot de vanligaste kreditkortet och hade enligt vittnesmål från ägare många etablerade företag bland kundkretsen. En f d porrklubbsanställd säger följande i en studie av ett skånskt företag:

”Med Venus (en f d sexklubb i Malmö, min anm) som centrum pågår det en gigantisk koppleriverksamhet i Malmö med omnejd, i vilken också några av de största företagen och hotellen är inkopplade. Trelleborgs gummifabrik och Alfa Laval är de största kunderna och tar ut sexsiffriga belopp på dels direktörsknull och dels knull och utländska gäster. Det går till så, att antingen gör dom en allmän kväll på Venus med allt vad det innebär av show, strip, massage av deras fläsk osv eller också beställer dom direkt vad de vill ha – en negress, stora bröst, osv eller ett antal flickor – till privat party i någon direktörsvilla.”⁴¹

Enligt flera av flickornas berättelser var det inte ovanligt, att de under tiden de var anställda av sexklubbar ”rekvirerades” för privata arrangemang. Massmedia kunde också avslöja, att en polistjänsteman vid åtminstone ett tillfälle haft porrklubbsflickor för uppträdande i sitt eget hem. Men den helt dominerande förmedlingen av flickor avsåg utbyte mellan olika sexklubbar i Sverige. En av de prostituerade, som turnerat landet runt på olika porrklubbar och som vi arbetat med i projektet, berättade:

”Porrklubbsägarna hade massor med adresser och telefonnummer till olika tjejer runt omkring i landet. Ofta var det så att om man jobbat fjorton dagar eller en månad på en klubb, så var det dags att byta. Stämmisarna på klubbarna tröttnade ju på att se samma flickor, så man ville ha nya. Själv har jag jobbat på klubbar i hela Sverige, från Malmö i söder till Luleå i norr. Egentligen var det inte så stor skillnad. Det var samma ruljans. Dansa, strippa och försöka ta kunder. När klubbarna stängdes i Malmö fortsatte jag att åka omkring på andra håll. Men när de stängdes i Norrköping, bestämde jag mig för att definitivt lägga av. Jag hade inte lust att fortsätta på de få ställen som fanns kvar. Inkomsterna blev sämre och dessutom försvårades det att ragga kunder direkt på klubbarna. Och hamna på gatan skulle jag tycka vara kasst.”

Ett par av dem framhöll, att de inte prostituerade sig på porrklubbarna i Malmö med undantag från den inledande perioden i deras liv som prostituerade. Genom att vara verksamma på andra orter riskerade man inte att bli igenkända av vänner och släktingar.

Andra prostitutionsformer

Som framgår av tabell X:1 hade drygt 1/3, d v s 38 personer av projektpopulationen erfarenhet av prostitution i andra miljöer än på gatan, i ateljéer eller på klubbar. Vad som avses med ”annan” beror på deras egna definitioner. Det vanligaste var hotell- och/eller restaurangprostitution. Därefter kom prostitution i s k fyllemiljöer. Andra former som också förts hit är callgirlverksamhet, saunakönshandel och prostitutionsliknande förhållanden mellan unga flickor och äldre för dem kända män. Det rörde sig

nästan endast om sporadisk verksamhet från flickornas sida. En del av dem prostituerade sig också genom andra former som komplement till gatu-, ateljé- eller klubbprostitution. Restaurangprostitutionen tjänade också som inkörsport för flera flickor in i könshandeln, vilket framgår av kapitel VI. Däremot var inte en enda i projektpopulationen kontinuerligt verksam som restaurang prostituerad under mer än ett år. En av de prostituerade, som hade erfarenhet av könshandeln såväl på Sheraton i Köpenhamn som i Stockholm, berättade:

”På ett sätt var det mycket enklare att jobba på hotellen än på gatan. Man slapp att frysa och behövde inte vara särskilt rädd för kunderna. Problemet var att man inte vågade ta mer än en kund per kväll. Försökte man hårdjobba så att säga, riskerade man att bli igenkänd av serveringspersonalen och då kunde man bli portad. Men de sa inget till en annars. Fast man fick sina pikar och så där. Därför gällde det att få rejält betalt av varje torsk. Och det kunde man få. Det fanns de som kunde hosta upp med flera hundra dollars. Men det hände också att man fick nöja sig med trehundra kronor. Så på sätt och vis var det därför ett ekonomiskt lotteri. När jag gick på gatan var inkomsterna stadigare om jag så säger.”

Föreställningarna om en omfattande ”lyxprostitution” är sannolikt, som tidigare framhållits, överdrivna. Visserligen fanns det 1976 betydande inslag av prostituerade på vissa nattklubbar och restauranger framför allt i storstäderna. Mest kända av dessa är hotell Sheraton i Stockholm p g a att socialborgarrådet hotade med att dra in utskänkningstillstånden, om inte hotelledningen ingrep mot könshandeln. Sedan dess har sannolikt de flesta restauratörer försökt att bekämpa den. I Malmö kunde vi inte märka någon utbredd könshandel på hotell och restauranger under senare år. Några orkestermedlemmar, som arbetade regelbundet på en nattklubb, med rykte om att där fanns prostituerade, återgav följande iakttagelser:

”Vi har stått här på scenen så många gånger och kollat vad som försiggår på dansgolv och i lokalen i övrigt. I början när vi kom hit kollade vi speciellt noga. Vi hade ju hört ryktena. Men trots att vi försökte vara misstänksamma såg vi nästan inga par, som vi trodde var någon prostituerad med kund. Det har ju snackats rätt mycket om att prostitutionen skulle komma in på restaurangerna, när den minskade på gatorna och på andra ställen. Men vi har under hela 1981 kanske bara stött på en handfull flickor som vi trott vara prostituerade. Men de kan ju lika gärna ha varit vänner eller kompisar till de äldre män vi sett dem tillsammans med.”⁴²

De prostituerade förklarade också att det inte längre finns någon omfattande könshandel på hotellen och restaurangerna i Malmö. Däremot händer det fortfarande att gäster på hotellen försöker få prostituerade med sig till sina rum efter att ha fått kontakt med dem påstitutionsstråken. En heroinmissbrukare berättade t ex följande:

”Jag gick på gatan. Det var ganska sent och inte särskilt mycket trafik. Då kom en taxi med två äldre gubbar i. De föreslog att jag skulle hänga med till Savoy (ett av Malmös förnämsta hotell, min anm.). Men jag sa till dem att det ville jag

inte. Jag ville inte hänga med två på en gång för jag var rädd att bli blåst. Men då sa de 'Du ska inte ta dig an oss, utan en kille som är vår gäst och på affärsresa här i Sverige'. Men jag sket i dem. Men efter ett tag kom de tillbaka. Jag hade inte fått någon annan torsk, så jag tänkte: 'Betalar de bra, hänger jag med'. Det sa jag också till dem, när de stannade för andra gången. Då sa de att jag skulle få tusen spänn och jag sa: 'Okay'.

Det visade sig att de inte ljugit ett förbannat dugg. Jag presenterades för deras bekant. Han var arabisk oljeshejk. Innan på dagen hade han fått ett djävligt fint mottagande med privat visning på NK och sånt. Sedan hade de ätit en flott middag och han blev väl sugen på en tjej efter desserten. Så därför fick de här herrarna ge sig iväg ut och ragga på gatorna. Så jag hängde med shejken upp i hans svit. Han hade livvakt också. Jag stannade hos honom ett par timmar. Sedan gav jag mig iväg. Då fick jag ytterligare pengar av honom. Så det var en djävligt lönsam torsk."

Andra gatuprostituerade berättade om liknande erfarenheter. Det antyder att det inte finns särskilt väletablerade former för s k lyxprostitution. De förmögnare könsköparna tvingades, åtminstone under senare år, att vända sig till gatuprostituerade.⁴³

Callgirl-verksamhet i den meningen, att köparen bara kunnat ringa till en prostituerad kvinna för att bestämma "träff", har så vitt vi känner till inte existerat i Malmö under senare år. Däremot förekom den tidigare som ett komplement till sexklubsverksamheten. Dock har det hänt att både ateljé- och gatuprostituerade lämnat ut sina telefonnummer till vissa fasta "pålitliga" köpare. Dessa spelade i sin tur ibland rollen som kopplare. Denna form för callgirlverksamhet inskränkte sig till en liten personkrets. I några fall berättade prostituerade om att de på detta sätt kontaktats av företag för att delta vid deras representation. Men någon form av callgirl-ring liknande den som under täcknamnet "bordellmamman" sprängdes i Stockholm 1977⁴⁴ har sannolikt inte funnits i Malmö.

Escortservice är en särskild form av callgirl-verksamhet, som förmodligen inte finns i Sverige. Däremot förekommer denna könshandel i Köpenhamn. Det kan därför inte uteslutas, att flickor från Malmö varit inblandade i verksamheten. I "Guide to Copenhagen this Week" utannonserar escort-firmorna sina tjänster. Från en firma erhöll vi en förteckning över de män och kvinnor, som rekommenderades. I presentationen stod följande att läsa:

"Vi har härmed förnöjelsen att presentera för er en nyetablerad idé vad gäller Danmark. Den kommer att göra det möjligt för er att ge era kunder och affärsförbindelser och liknande bättre service. RENDEZVOUS erfarenhet säger, att många människor som reser är intresserade av sällskap för ett par timmar eller kanske några dagar – här är svaret: ESCORT-flickor. Många affärsavtal har fått en särskilt lyckad avslutning till arrangörernas fördel efter det att affärsförbindelsen varit i sällskap med en söt ESCORT-flicka. RENDEZVOUS har flickor för varje smak – intelligenta, söta och diskreta."⁴⁵

I förteckningen fanns ett femtiotal kvinnor, tre män och ett par avbildade – med några få undantag – i uppenbara pornografiska ställningar. Under bilderna ges en kort presentation, som t ex: "Dominerande härskarinna

uppfyller dina önskemål. Klädd i läder, vinyl eller gummikläder, gammeldags uppfostran, hård tortyr, bondage och avslappande massage, m m samt ömsesidigt tyskt (sadism, min anm)". Upplysningarna ges också på tyska och engelska. Den som får escortförteckningen i sina händer kan inte vara omedveten om att det gäller könshandel.

Köpenhamn har spelat en stor roll för könshandeln i Malmö.⁴⁶ Som framgår av tabell X:3 har mer än 1/3 av projektpopulationen erfarenhet av prostitution i Köpenhamn. Mindre än 1/3 har endast prostitutionserfarenheter från Malmö. De som varit verksamma utanför de tre storstäderna i Sverige har med två undantag turnerat på sexklubbar. För den grupp, som prostituerat sig i Köpenhamn, rörde det i merparten av fallen endast tillfällig verksamhet. En relativt stor grupp var dock mera kontinuerligt verksamma på hotell eller restauranger. Dessutom ingår i gruppen de danskor, som i allmänhet börjat sin prostitutionskarriär i Köpenhamn. Av de 7 personer, som haft könshandelserfarenhet från andra platser i Norden än Sverige och Köpenhamn, var två prostituerade på den danska landsorten och fem i Oslo.

Bland de sammanlagt 7 personer, som hade prostituerat sig utanför Norden, dominerade Västtyskland. De prostituerade rekryterades till såväl legala som illegala bordeller i Västtyskland. Hallickar låg i allmänhet bakom denna trafik. I ett av fallen berättade en flicka:

"Jag var väl inte mer än 17 år då. En kille som jag kände i Köpenhamn ordnade så att jag skulle komma till en lyxklubb utanför Hamburg. Det var en sauna-klubb. Det var hemskt flott. De som kom dit hade gott om pengar och priserna låg därefter. Vi fick behålla varje mark vi tjänade. Ägaren gjorde sina pengar på de höga inträdesavgifterna och på spritförsäljningen. Det fanns en fullständig meny, där de olika variationer som vi skulle stå till tjänst med hade sin motsvarighet i spritnamn. Champagne var det dyraste och då kunde kunden i princip också få vad han ville sexuellt.

Jag stannade där bara några månader. Sedan längtade jag tillbaka hem. Så jag kom överens med min kille att ordna så att jag kunde sluta. Men jag vantrivdes inte direkt på den där klubben, utan det jobbiga var att jag inte kunde språket och sånt där."

Några av de prostituerade kom i kontakt med könshandeln utanför Europa. Någon har berättat om hur hon varit verksam som prostituerad i Beirut. En annan har sagt att hon varit sexbarvärdinna i samma stad, dock utan att direkt ha varit prostituerad. Ytterligare en flicka tvingades under falska förespeglingar att vara verksam som prostituerad i en bordell i Dominikanska republiken. Först efter att ha varit mer eller mindre fången där i flera månader, lyckades hon fly hem till Sverige via USA.

Under mitten av 70-talet var rörligheten stor bland de prostituerade. I Stockholm fanns tex några särskilda platser på Malmskillnadsgatan, som bland de prostituerade var kända som "Skånetjejernas". Inslaget av prostituerade från andra orter var också markant i Malmös könshandel.

Könshandelns förändringar under slutet av 1970-talet har allmänt beskrivits av bl a polisen och prostitutionsutredningen. Perspektivet har i dessa beskrivningar i första hand varit generella samhällsinslag.

Bakom den påtagliga tendensen till ett minskat antal prostituerade ligger också en rad enskilda beslut om att "ändra livsstil". I arbetet vid prostitutionsprojektet kom vi i kontakt med 224 prostituerade och deras ansträngningar att bryta med könshandeln. Det är om detta nästa kapitel handlar.

Noter

- ¹ I de pornografiska tidningarna ges en annan bild. Där framställs det oftast som om de prostituerade drivs in i könshandeln p g a sin "kåthet". Jfr t ex Piff, nr 26, 1977, sid 21 ff.
- ² De flesta mord och dråp förekommer inom familjen eller mellan nära vänner. Bortser man från dessa tillhör de prostituerade den vanligaste typen mordoffer. Under åren 1969–79 förövades tio kända mord mot prostituerade i Stockholm, Göteborg och Malmö. Hälften är fortfarande ouppklarade. Bland de kända gärningsmännen var tre köpare och två hallickar. Våldet mot offren har ofta varit mycket grovt. I tre fall har kropparna blivit stympade. Strypning har dock varit det dominerande tillvägagångssättet (Ds S 1980:9, sid 412).
- ³ Ullerstam, L, gör en förteckning på de "erotiska minoriteterna" (sid 135 ff). I vårt arbete har vi fått höra hur de prostituerade kommit i kontakt med i stort sett samtliga, t ex koprofiler och nekrofiler.
- ⁴ Beträffande litteratur om de transsexuella hänvisas till Wålinder, J, och Benjamin, H.
- ⁵ Wålinder, J, och Thuwe, I, sid 26 f.
- ⁶ a.a., sid 33.
- ⁷ a.a., sid 1 samt personligt meddelande från Jan Wålinder.
- ⁸ Kontakt- och sexguiden, nr 7, 1977.
- ⁹ I "Sexträffen", en kombinerad porr- och s k kontakttidning, där poseringsannonserna var vanliga och infördes gratis. I nr 2, 1977, fanns sammanlagt 105 poseringsannonser, 65 av dem gällde män. 17 av dem framhöll att de poserade gratis. 5 av dem underströk att de endast poserade för homosexuella. Dessutom annonserade tre par. Beträffande de kvinnliga prostituerade annonserade de ofta två och två, varför antalet prostituerade kvinnor var fler.
- ¹⁰ Jfr Groth, A N, som beskriver våldtäkt av homosexuella män på sid 142 ff.
- ¹¹ a.a., sid 84.
- ¹² En viktig synpunkt beträffande de handikappades möjligheter till sexualitet framför Ekensten, W, – själv handikappad – då han skriver (sid 56): "Att en ny och bättre upplysning är redan sagt – men än så länge måste tydligen dessutom även ett inlägg i debatten om handikappades samlevnadsproblem mynna ut i krav på bostäder, transporter, ekonomiska resurser och olika sorters service – allt för de handikappade och allt ordnat så att handikappade kan leva ett så normalt liv som möjligt, även privatliv – bl a i sexuellt hänseende".
- ¹³ Persson, L, har redovisat data från en observationsstudie om de bilburna köpsköparna i Stockholm. Gruppen 30–49 var klart överrepresenterade och utgjorde 59 %. Persson undersökte också de förmodade köparnas (dvs de manliga ägarna till bilarna) taxerade inkomster och kom fram till att de motsvarade ungefär normalfördelningen (sid 113 ff).
- ¹⁴ I Ds S 1980:9 görs en omfattande analys av mötet mellan den prostituerade och köparen i termer av patriarkaliska villkor i kapitlet "Det kärlekslösa patriarkatet", sid 321 ff. De många citaten i kapitlet stämmer väl överens med de berättelser vi fått höra av de prostituerade. För de som önskar ta del av det patriarkaliska perspektivet i analysen av mötet mellan de prostituerade och köpsköparna hänvisar jag till detta arbete.
- ¹⁵ Jfr a.a., sid 342 ff.
- ¹⁶ Detta bör också beaktas vid diskussion om prostitution och handikappades sexualitet.
- ¹⁷ Denna schablonbild framförs också av svenska forskare, t ex Persson, L, 1981, sid 47 f. Persson talar om en "prostitutionspyramid", där gatuprostitutionen är i botten och callgirl-verksamheten högst upp. Liknelsen förefaller mig snarare fördunkla än kasta ljus över verklighetens könshandel.
- ¹⁸ Polisen däremot har kunnat rapportera åtskilligt flera. Den här formen för könshandel är internationellt på sina håll ganska frekvent. Själv har jag mer än en gång blivit antastad av prostituerade i bilar i tvågatorna till Champs Élysées i Paris.
- ¹⁹ Persson, L, gör ingen åtskillnad mellan de olika kombinationerna i sin undersökning av gatu-, ateljé- och klubbprostituerade i Stockholm under åren 1977–79 (1981, sid 79 ff).
- ²⁰ Persson, L, 1981, 92 ff.
- ²¹ Andelen "tillfällighetsprostituerade" är sannolikt avsevärt större ju mera omfattande könshandeln är. Det visar ganska tydligt de erfarenheter vi, liksom polisen i Malmö, erhållit.
- ²² Se utförligare om detta i kapitel IX.

- ²³ Det går inte att göra en meningsfull statistik på antalet prostituerade, eftersom polisens spaningsanteckningar är tämligen sporadiska. Uppställningen baserar sig på dessa.
- ²⁴ Arne Lundberg i en intervju i SDS 1978-12.
- ²⁵ Kellerman, L. den mest erfarne av polisens spanare i könshandeln, har beskrivit Rörsjöparken som Malmös "varböld" i en artikel i socialförvaltningens tidskrift.
- ²⁶ Lo-Johansson, I, sid 102.
- ²⁷ Persson, L. 1981, har visat att andelen gravt kriminellt belastade är klart överrepresenterade bland de gatuprostituerades köpare (sid 116).
- ²⁸ Frühling, M. och Grönwall, L. har i en artikel beskrivit brottsligheten kring könshandeln, där de vanligaste brotten räknas upp. Jfr t ex Persson, L, 1981, sid 46 ff samt SOU 1981:7, sid 62 ff, där resonemangen om en sk prostitutionspyramid implicerar detta.
- ²⁹ Tidningsutgivareföreningens skrivelse är daterad 1973-01-25. I denna citeras styrelsens uttalande där det bl a heter: "Styrelsen konstaterar, att det ej kan uteslutas, att annonser om posering innefattar straffbar verksamhet".
- ³⁰ Månsson, S-A. har återgivit polisens interna statistik fram till 1979 (sid 275). Persson, L. har uppskattat ateljékönshandelns omfattning i Stockholm. Han beräknar antalet ateljéer i Stockholm till ca 20 hösten 1980, dvs endast 1/5 av antalet tio år tidigare (1981, sid 164).
- ³¹ Månsson, S-A, redovisar statistik (sid 129 ff).
- ³² Vi fick sedan den här "Menyn". Utdrag av den finns i Synpunkten, nr 2-3, 1981.
- ³³ Fr o m 1980 har dock denna form för ateljéverksamhet minskat också i Stockholm. Jfr Persson, L. 1980, sid 161.
- ³⁴ SOU 1981:71, sid 83 f.
- ³⁵ I a.a. föreslås, att ett utvidgat straffansvar för medverkan till koppleri skall underlätta de polisiära insatserna (sid 149). I praktiken kommer polisen inte att ha någon direkt nytta av det utvidgade straffansvaret, anser t ex Malmöpolisens mest erfarne spanare mot könshandeln (personligt meddelande av Lennart Kellerman).
- ³⁶ Justitieutskottets promemoria 1973:5, sid 92.
- ³⁷ Om förhållandena bland porrklubbarna i Malmö har jag och Månsson skrivit utförligt i Månsson, S-A. och Larsson, S, sid 74 ff.
- ³⁸ Månsson, S-A. 1981, redovisar närmre omfattningen av denna form för koppleri (sid 68). Under 1977 försökte en person att driva sexklubb i Malmö. Verksamheten upphörde emellertid redan efter en vecka.
- ³⁹ Vi har tidigare återgivit citatet i Månsson, S-A, Larsson, S, 1981, sid 77. Uppgiften om att "Linda" endast tog emot 2-3 kunder per vecka verkar osannolik. Vi har inte träffat någon porrklubsprostituerad, som sagt sig ta sig an så få köpare.
- ⁴⁰ Citerad efter Månsson, S-A och Larsson, S, 1981, sid 80.
- ⁴¹ Nilsson, H, sid 27.
- ⁴² Eftersom jag känner vederbörande väl, finns det ingen anledning att betvivla deras iakttagelser. Det faktum att några prostituerade (eller f d) besöker vissa restauranger kan inte tas som intäkt för att här skulle försiggå könshandel.
- ⁴³ "Lyxprostitution" är ett synnerligen diskutabelt begrepp. Persson, L. 1981, sid 52, avser härmed hotell-, restaurang- och callgirlprostituerade. Som framgår av min redogörelse tyder inga data på att dessa prostituerade skulle vara särskilt "lyxiga", eftersom det oftast är samma personer, som prostituerar sig på t ex restauranger och gatorna.
- ⁴⁴ "Bordellmamman" uppmärksammades särskilt mycket p g a att man i massmedia, bl a Studio S 1978-05-02 utpekade ett statsråd som köpskän.
- ⁴⁵ Skandinavisk Foto Escort Magazine, nr 5.
- ⁴⁶ Månsson, S-A, sid 196 f, redogör för Köpenhamns betydelse för utvecklingen av hallickmönstret i Malmö.

STEGET UT UR KÖNSHANDELN

Att utvärdera socialt arbete

Att veta om man lyckas eller misslyckas i socialt arbete är i många avseenden lika svårt som att få kunskap om man lyckats med sitt liv. I en uppsats om utvärdering av behandlingsarbete skriver Bengt Börjeson:

”Under de senaste åren – låt säga under det senaste decenniet – har motsättningen mellan olika vetenskapsteoretiska synsätt växt sig allt starkare inom samhälls- och beteendeforskningen. Jag tänker på motsättningen mellan den logiskt positivistiska vetenskapssynen å den ena sidan och den humanistiska förståelseorienterade traditionen å den andra sidan.

Denna motsättning har med särskild skärpa aktualiserats inom behandlingsforskningens olika områden. Skall man betrakta utvärdering av behandlingen med ett experimentellt perspektiv och där de individer som följs upp betraktas som ’objekt’ för förändring – eller skall man försöka se behandlingen som en process där de deltagande individerna är handlande subjekt?”¹

Börjeson utvecklar sedan ett resonemang, där han är mycket kritisk till det experimentella betraktelsesättet. I konsekvens med vad jag tidigare framhållit delar jag hans skepticism mot ensidiga statistiska mått på socialt (eller för den delen också psykologiskt eller psykiatriskt) behandlingsarbete.

Föreställningen om att individerna förändras genom påverkan utifrån är ett vanligt vetenskapligt antagande. De som kritiserar detta utvecklar sällan sin egen syn om mänsklig förändring, som Börjeson påpekar.² Han beskriver sina egna föreställningar om förändringsförloppet på följande sätt:

- ”(1) Man väljer betraktelsesättet att mänsklig förändring består i att individen väljer utföra nya handlingar, inte att individen genom påverkan betar sig på ett nytt sätt;
- (2) Man utgår från uppfattningen att individen själv väljer mellan handlingsalternativ med utgångspunkt från sin egen självuppfattning;
- (3) Individens självuppfattning är en central aspekt av individens medvetande över huvudtaget, självuppfattningen uppstår och utvecklas till relationer till andra människor.”³

De förutsättningar, som Börjeson skisserar, skulle kunna sammanfattas med beteckningen ett relationistiskt betraktelsesätt.⁴ Detta bortser inte från grundläggande sociala förhållanden. Tvärtom är det fundamentala samhällsrelationer, som bestämmer våra valmöjligheter. Det är de prostitutionens sociala förhållanden, som här undersöks. Det är också dessa som vi arbetat konkret med som socialarbetare. Genom att medverka till föränd-

ringar av de prostituerades sociala villkor har vi bidragit till att öka deras handlingsalternativ. De konkreta arbetsinsatserna med telefonsamtal till studievägledare, arbetsförmedlare, arbetsgivare, föräldrar eller behandlingsinstitutioner har enkelt uttryckt öppnat många prostituerades ögon för att det finns andra möjligheter till försörjning än könshandeln.

En grundläggande förutsättning för såväl det sociala arbetet som för min forskning har varit att våra klienter är handlande subjekt. Det vi kunnat bistå med har på sin höjd varit medel i deras egna emancipatoriska strävanden i förhållande till könshandeln. Det betyder att vi klart tog avstånd från försök att från ett von oben-perspektiv manipulera med klienternas sociala verklighet. Paul Lindblom uttrycker denna grundläggande hållning om socialvårdens mål och värderingar på följande sätt:

”Vi måste för det första bestämt avvisa den människosyn som tenderar att dela upp människorna i två kategorier – vi och de – de rättfärdiga, moraliska och framgångsrika på den ena sidan – de tvekande, de prövande och de som inte lyckats hävda sig i prestationssamhällets jakt efter egen makt och pengar på den andra sidan. Denna människosyn är grundfalsk. Den har inget stöd i samhällsforskning och beteendevetenskap, den omhuldar värderingar som är djupt odemokratiska. Tvärtom kan en vetenskaplig analys visa vilket farligt vapen denna vi och de-syn är när man vill stöta ut människor ur en större gemenskap. Klienten – vi tycker naturligtvis inte om det ordet men vi har inte funnit något annat – får vanligen sig en roll tilldelad som gör att han uppfattar sig själv som utan egenvärde, utan riktning för sina strävanden, som besvärlig och överflödig från samhällets synpunkt. Och när man sedan har slutgiltigt övertygat en människa om att hon är utstött, vad har vi då att erbjuda? Det är då konsekvent att fatta beslut över huvudet på den som vill ha hjälp och det är konsekvent att ha en arsenal av tvångsåtgärder att hota med.”⁵

Vi accepterade denna kritik och försökte bygga vårt arbete i konsekvens härmed. Det bestod i en mening av traditionell socialvård, där vi var myndighetspersoner och de prostituerade klienter. I en annan mening var de också medagerande – inte enbart på en individuell nivå. De prostituerade, eller rättare sagt f d prostituerade, som besökte projektet bidrog i väsentlig grad till att verksamheten kunde nå allt fler prostituerade. Genom att sprida information om projektets verksamhet till andra prostituerade fick de igång en spridningseffekt likt ringarna på en vattenyta.

Men i arbetet med att hjälpa de prostituerade bort ifrån könshandeln har inte bara andra prostituerade varit verksamma utan även andra socialarbetare, släktingar och vänner. Polisen har spelat en viktig roll i sammanhanget – och den har ofta haft en ickerepressiv karaktär.⁶

De prostituerade själva, vi på prostitutionsprojektet och andra medagerande var relaterade till ett socialt system, som ibland motarbetade, ibland underlättade de prostituerades emancipatoriska strävanden. I detta avseende skulle ett systemteoretiskt perspektiv kunna anläggas.⁷

En infallsvinkel, som skulle kunna anses vara tillämplig på prostitutionsprojektet, är som jag nämnt, aktionsforskningsperspektivet. Aktionsforskning är ett vidsträckt och mångtydigt begrepp. Det introducerades av den amerikanske socialpsykologen Curt Lewin på 1940-talet. Han studerade bl a

diskrimineringen av olika etniska minoritetsgrupper i USA. Han såg det som forskarens självklara plikt att solidarisera sig med de resursfattiga, diskriminerade och exploaterade grupperna i samhället och att genom aktionsinriktad forskning medverka till rationella åtgärder från samhällets sida för att lösa deras problem. Lewins idéer om ett intimt samspel mellan forskare och underprivilegierade grupper upptogs under 1960- och 1970-talet i Skandinavien, främst genom en rad norska forskare som Aubert, Løcken och Mathiesen.⁸ Inom aktionsforskningens ramar finns många olika skolor och traditioner. Deras gemensamma nämnare är att primärt försöka utträtta något direkt och konkret för de grupper eller individer, som berörs av forskningen. "Ett klart exempel på aktionsforskning är forskarens försök, i mer eller mindre intimt samarbete med nödställda grupper, att medelst både från observationer av konkret nöd och från kunskaper i ämnet genomföra sociala åtgärder, vilka han sedan mäter verkningarna av, skriver tex Abrahamsson och Swedner."

I denna mening har vårt projekt varit aktionsforskning. Å andra sidan utgör varje form av behandlingsforskning, där forskaren och behandlaren förenas i samma person, också detta, som jag tidigare framhållit. Vår målsättning var att åstadkomma förändring för de prostituerade och att inhämta kunskaper om könshandeln.

Förändringen av de prostituerades situation var i första hand inriktad på att med hjälp av gängse socialvårdande åtgärder erbjuda dem andra sociala förutsättningar, som i sin tur kunde medverka till att de upphörde med sin prostitution. Men viktigt var också att åstadkomma en ändrad attityd mot könshandeln som sådan. Genom att försöka förmå andra samhällsorgan att öka sin uppmärksamhet mot könshandeln som socialt problem, hoppades vi på att nyrekryteringen av prostituerade skulle minska, att tillströmningen av kunder skulle avta och att de redan verksamma prostituerade i ökad utsträckning skulle upphöra med prostitutionen. I varje enskilt fall har det varit omöjligt att försöka klargöra om individuella eller generella åtgärder varit de mest verkningsfulla.

Från de första stapplande stegen hösten 1977 tills projektets upplösning vid årsslutet 1981 hade vi kontakt med sammanlagt 224 prostituerade, som vi rubricerade som "behandlingsärende". Med detta menade vi sådana kontakter, där vi intervenerade som socialarbetare, d v s med allt från ett enkelt rådgivande samtal till en regelbunden kontakt under flera år med insatser som arbets- eller vårdplatsanskaffning, sanering av ekonomi, förbättring av relationer till närstående etc.

Nedanstående tabell redogör för den kvantitativa utvecklingen av klientkontakter vid projektet från hösten 1977 till hösten 1981.

Höjdpunkten i arbetet vad gäller nyrekrytering av klienter till projektet inträffade våren 1979 och 1980. Första verksamhetsåret kom i betydande grad att bli en "inkörningsperiod". Sista hälften av 1981 kom å andra sidan att präglas av avveckling. Under denna tid överfördes samtliga aktuella klienter vid prostitutionsprojektet till de vanliga socialbyråerna. Men även under hösten 1981 fick vi kontakt med flera nya klienter, som vi dock initierade som behandlingsfall vid de vanliga socialbyråerna. Jag skall i första hand redovisa den utveckling de 224 "behandlingsfallen" genomgick.

Tabell XI:1

Utvecklingen av antalet behandlingsärenden vid prostitutionprojektet

Tidpunkt för kontakt	Antal nya kontakter	Totala antalet kontakter
Före projektstarten	10	10
4:e kvartalet 1977	21	31
1978	42	73
1979	50	123
1980	62	185
1981	39	224

Drogmissbrukarna

I tabell IX:4 skildes inte på olika missbruksformer. Där framgår endast att 94 (42 %) av behandlingspopulationen hade haft missbruksproblem. Däremot framgår fördelningen av de olika preparat, som huvudsakligen missbrukats, av nedanstående tabell.

Tabell XI:2

Typ av missbruk i behandlingspopulationen

Preparat	Antal
Opiater	41
Centralstimulerande medel	17
Alkohol	27
Hasch	4
Blandmissbruk	5
Totalt	94

Det är något oegentligt att tala om olika former av missbruk endast med hänsyn till skilda preparat. Det finns en utbredd tendens hos missbrukare att kombinera olika droger. Ramström skiljer mellan följande fyra typer av blandmissbruk:

1. Blandmissbruket är uttryck för narkomanens sätt att handskas med vissa biverkningar av huvudpreparatet. T ex en centralstimulansmissbrukare som använder lugnande medel för att tillfälligt bryta en missbruksperiod och få tillfälle att sova. Ett annat exempel är heroinisten som kan använda alkohol eller lugnande medel för att dämpa abstinenssymptom.
2. Det parallella missbruket tas till p g a tillfällig brist på huvudpreparatet. Vanligast kanske att missbrukarna av tunga narkotika i samband med "torka" på stan använder alkohol.
3. Blandmissbruket kan vara uttryck för ett tidigt experimenterande. Missbrukaren har ännu ej rotat sig i en viss missbrukskultur utan provar

olika preparat och olika kombinationer. Särskilt vanligt vid lättare missbruksformer där man t ex kan se hur öl kombinerat med tabletter som avlöses av haschrökning eller thinnersniffning.

4. Ibland är blandmissbruket uttryck för ett ohämmat "medicinerande" hos en missbrukare med grav personlighetsstörning. (Borderlineproblematik eller psykos). Missbrukaren är "ensamnarkoman" utan tillhörighet i någon subkultur och därmed inte bunden till ett visst preparat. För att dämpa svår ångest går han till det ena preparatet eller det andra och börjar på att träffa på ett preparat som kan dämpa ångesten. Överdoseringsar är vanliga."¹⁰

Ur behandlingssynpunkt finns det flera skäl att skilja mellan olika former av missbruk relaterade till preparaten. Wieder och Kaplan hävdar t ex att valet av narkotika och andra missbruksmedel hänger nära samman med personens psykologiska grundproblematik.¹¹ De olika missbruksgrupperna utgör var för sig ganska slutna sociala enheter eller subkulturer. Heroinmissbrukarna umgås nästan uteslutande med varandra, har sina särskilda inköpskanaler, etc. Preparatens olika "hårdhetsgrad" med vad det innebär av olika problematik vid avgiftning och abstinens är också viktig ur behandlingssynpunkt, inte minst vid avgiftning.¹²

I tabell XI:2 särskildes blandmissbrukare. Till skillnad från de resterande missbrukarna bland prostitutionsprojektets klienter kunde vi inte se någon direkt anknytning till särskilda preparat. Blandmissbruket bestod huvudsakligen av kombinationen alkohol-läkemedel. Troligen skulle det kunna inrymmas i den fjärde av Ramströms ovan citerade kategoriindelning av blandmissbruk.

De fyra, som karakteriseras som haschmissbrukare, har uppgivit att de regelbundet under långa perioder rökte cannabis flera gånger om dagen. Haschbruket var mycket vanligt bland de prostituerade som vi inte karakteriserat som missbrukare. Men det var av mer eller mindre tillfällig karaktär. I en del fall berättade flickorna, att de brukade röka hasch innan de gick på gatan. En av dem förklarade:

"Jag kände att jag inte kunde vara mig själv när jag gick dit ner. Därför rökte jag alltid en pipa tillsammans med Mohamed innan jag började passet där nere så att säga. Det kändes riktigt då. Man visste ju att det var snett att gå där nere. Men när man hade rökt så brydde man sig inte om det på samma vis. Då var ju världen ändå lite konstig."

Bland de som kategoriserats som haschmissbrukare finns tre flickor, som huvudsakligen valt att ateljéprostituera sig. De uppgav ungefär samma skäl till sitt missbruk, som den flicka jag nyss citerade. För dem – liksom för de övriga som karakteriserats som haschmissbrukare – blev rökandet till ett "måste". Haschanvändningens förknippande med prostitutionen innebar, att det upphörde – åtminstone det regelmässiga bruket – då de definitivt tog avstånd från könshandeln.

Thunving har diskuterat skillnaden mellan bruk och missbruk av hasch mera ingående.¹³

Socialdepartementet genomförde i en särskild utredning en kartläggning

av det totala narkotikamissbruket i Sverige år 1979. Utredningen (UNO) urskiljde särskilt tungt narkotikamissbruk. Det definierades som alla former av injektionsmissbruk samt "dagligen eller så gott som dagligen" användning av narkotika oberoende av intagningssätt och medel.¹⁴ Omfattningen av det tunga narkotikamissbruket framgår av nedanstående tabell.

Tabell XI:3

Det tunga narkotikamissbrukets omfattning i Sverige 1979¹⁵

Region	Totalt tungt narkotikamissbruk	Därav injektionsmissbruk	Därav dagligt injektionsmissbruk
Hela landet	10 000–14 000	7 500–10 000	1 500–2 000
Stor-Stockholm	3 000– 4 500	2 700– 3 700	650– 900
Stor-Malmö–Lund	1 400– 2 000	1 100– 1 600	350– 450
Stor-Göteborg	1 400– 2 000	1 000– 1 400	200– 300

Tillsammans svarar de tre storstadsområdena för omkring 60 % av det uppskattade totala tunga narkotikamissbruket i landet. UNO konstaterar att det tunga missbruket är mera utbrett i Stor-Malmö–Lund än på andra håll i Sverige. Påfallande är också den förhållandevis ringa omfattningen i Göteborg. Skillnaderna kan bl a förklaras med att opiatmissbruket knappast finns i Göteborg, medan det är utbrett i Malmö-regionen.

Ramström ger en sammanfattande beskrivning av det tunga narkotikamissbrukets utveckling i Sverige:

"I slutet av 30-talet beräknades antalet narkomaner i Sverige till ett 70-tal. Huvuddelen av dessa torde ha varit opiatnarkomaner. Dessa tillhörde den typ av narkomaner som vi brukar kalla klassiska. D v s det var missbrukare ur medelklassen som p g a sitt yrke (medicinalpersonal, musiker o s v) kommit i kontakt med narkotika. Karakteristiskt för de klassiska narkomanerna är också att det ofta rör sig om medelålders människor som är till synes socialt välanpassade. In på 60-talet har denna grupp antagligen hållit sig konstant kring ett hundratal personer.

När det gäller ungdomsnarkomani förefaller missbruket av opiater ha varit synnerligen begränsat fram till slutet av 60-talet, för att i början av 70-talet öka kraftigt. Det har rört sig om gängnarkomaner som i likhet med missbrukare av centralstimulantia levit i asociala subkulturer. Det preparat som användes under 1970-talets första år var morfinbas. Antalet opiatberoende narkomaner uppskattades 1973 till ca 1 000. De flesta hade dock debuterat med centralstimulantia. Under de senaste två-tre åren har injektionsmissbruket av opiater ytterligare ökat, samtidigt som heroin kommit att bli det dominerande preparatet i denna grupp. Dessa opiatmissbrukare är huvudsakligen bosatta i Stockholm eller Malmö–Lund-området. Troligen har allt fler opiatnarkomaner debuterat direkt med heroin utan att först använt centralstimulantia.

Sporadiskt missbruk av *centralstimulantia* förekom under 30- och 40-talen. Det rörde sig om ett begränsat tablettmissbruk i vissa avancerade kretsar av jazzmusiker och konstnärer i Stockholm. I mitten av 50-talet märktes dock en ökning av detta missbruk samtidigt som det blev allt vanligare att injicera.

Missbrukarna kom vid denna tid också att huvudsakligen rekryteras från grupper av socialt utslagna. I början av 60-talet uppskattades antalet till ca 2 000 i hela landet. Under 60-talet ökade missbruket kraftigt och vid en 1967 genomförd beräkning uppskattade man antalet tunga missbrukare i hela landet till 10 000. 5 000 av dessa fanns i Stockholms-området.

I Malmö-regionen har socialförvaltningen gjort ett försök att uppskatta antalet intravenösa missbrukare under våren 1977. Man fann ett oväntat stort antal heroinister (400). Man fann också att centralstimulantia-missbruket hade stabiliserats (500–600). Det föreföll som om nyrekryteringen skedde framför allt till heroinmissbruk, vilket om trenden fortsätter skulle innebära att heroinmissbruket så småningom skulle bli vanligare än missbruket av centralstimulantia i denna region.”¹⁶

Den utveckling, som Ramström skisserade, har också i realiteten ägt rum i Malmö. Injektion av heroin är det dominerande tunga narkotikamissbruket. Det är också heroinmissbrukare som dominerade gruppen av missbrukande prostituerade (se tabell XI:2).

Under senare år har heroin helt kommit att dominera bland opiatmissbrukarna. Det har rykte om sig att vara starkast, mer euforiserande och har kraftigare tillvänjningsrisk än de övriga preparaten. Men som Ramström skriver, finns det ingen större skillnad mellan verkningsmekanismerna hos heroin och andra preparat i opiumgruppen. Ryktet är snarare ett uttryck för de många myter, som (bl a med stöd av massmedia) odlas i missbrukarkretsar. Verkan av injicerandet av heroin beskrivs av Ramström:

”Vid injektion erhålles initialt en nästan ögonblicklig, kraftig vällustupplevelse. Denna 'kick' liknas ibland vid en orgasm lokaliserad till buken. Beroende på dosen och toleransen hos missbrukaren växlar det tillstånd som efterföljer kicken.

Hos den väletablerade och 'välinställda' missbrukaren efterföljs den intensiva förnimmelsen av ett mer normalt tillstånd. Hög dos och mindre tolerans gör däremot missbrukaren slö, han nickar gärna till kortare stunder och är ointresserad av omvärlden.”¹⁷

Men heroinmissbrukaren som vanemässigt använder preparatet måste upprepa injektionen efter fyra-fem timmar för att inte abstinenssymptom skall uppträda. Det uppnår sin största styrka efter ett till två dygn och avtar inom en vecka. Men rastlöshet, oro och sömnsvårigheter kvarstår ytterligare någon vecka. Intensiteten av abstinensbesvären är beroende på hur lång tid heroin har missbrukats och hur hög dosen har varit. Ofta är de fysiska abstinensbesvären måttliga, eftersom preparaten som narkomanerna använder sig av ofta är kraftigt utspädda. Abstinensbesvären vid opiatmissbruk är sällan livshotande och överhuvud taget medicinskt mycket mindre alarmerande än vid t ex långvarigt alkoholmissbruk.¹⁸

Opiatnarkomanens vardag är uppfylld av olika åtgärder för att skaffa narkotika och därmed undvika att komma in i abstinensfasen. I praktiken innebär detta att han eller hon oftast måste ägna sig åt kriminell verksamhet, inte sällan i omfattande skala, för att skrapa ihop till dagens tre-fyra fixar. Knarklangning, stölder och prostitution är de vanligaste sätten att skaffa

pengar på.¹⁹ De som valt prostitution befinner sig i allmänhet kontinuerligt i könshandelsmiljön. Förhållandet mellan utgifterna för "fixarna" och inkomsterna från "torskarna" är sådana, att opiatmissbrukande prostituerade ständigt måste försöka skaffa sig nya köpare. En av dem beskrev situationen på följande sätt:

"Jag måste ut med 1 200 om dagen. Det är för det mesta väldigt svårt att få ihop. Torskarna är ofta förbannat gnidna. Det är svårt att få ut hundralappen av dem på ett samlag. Därför sätter jag ofta igång med att gå där nere redan på eftermiddagen. För det mesta kommer jag inte därifrån förrän vid två-tiden på natten."

När vi vid olika tillfällen kunde konstatera, att grava narkomaner försvann ifrån könshandelsgatorna, var skälen oftast att de av olika anledningar tvingats därifrån. Så skedde, när polisen grep dem som misstänkta för brott, när de hastigt insjuknade och togs om hand på sjukhus eller i en del fall tvångsomhändertogs för sluten psykiatrisk vård. Det hände också att de vid skilda tillfällen frivilligt lät sig avgiftas på psykiatriska kliniker. Däremot var det endast i undantagsfall, som den sk eftervården fungerade. Oavsett om de frivilligt eller tvångsvis togs in för avgiftning blev vistelseperioderna på de psykiatriska klinikerna sällan längre än fjorton dagar. Därefter var flickorna ofta tillbaka på könshandelns gator. Att de frivilligt lät sig vårdas motiverade många med att "de skulle komma ner i dos". En av dem, som avgiftades ca fem gånger under en treårsperiod, berättade:

"Jag ville komma ner i dos. I och med att man håller på länge tar man mer och mer. Man kan inte skaffa fram pengar till vad man behöver. Dessutom blir man såsig i huvudet. Men värst av allt är kanske att man hela tiden riskerar att få en överdos, som man inte pallar för. Horset (heroinet, min anmärkning) har så olika kvalitet. Så många av de som dör av överdoser har helt enkelt fått för rent pulver. Det är så djävligt att när man köper bra varor och går på höga doser då är det som farligast. Det vet många. Därför lägger man in sig för avgiftning. När man kommer ut kan man börja på mycket lägre doser igen."

I vårt arbete försökte vi använda oss av de olika vårdinrättningar, som stod till buds för behandling av narkomaner (läget har delvis förändrats sedan den 1 januari 1982, då en ny lag, Lag om vård av missbrukare, trädde i kraft. Den innebär möjligheter för tvångsvård av grava narkomaner under två månader). Det innebär bl a, att vi försökte motivera flickorna för att söka sig till avgiftningskliniker för att därefter få plats på olika behandlingshem. Ofta skedde detta i samarbete med narkomanvårdsenheten på socialförvaltningen i Malmö. I några fall lyckades opiatmissbrukarna totalt förändra sin situation utan något annat behandlingsstöd, än det vi tillhandahöll. I några andra fall kunde en märkbar förbättring åstadkommas genom att flickorna kom till sk behandlingskollektiv, ibland i omedelbar anslutning till sluten kriminalvård. Men i den övervägande delen av fallen har resultaten av våra och många andra narkomanvårdsinstitutioners gemensamma ansträngningar varit nedslående. Fördelningen av de åtgärder, som vidtagits i missbrukarfallen, framgår av följande tabeller. Här ges ingen uppdelning på olika

missbrukargrupper. Den grupp, som varit tvångsomhändertagna för vård p g a missbruk, fördelar sig ungefär jämt mellan opiat- och alkoholmissbrukare. De som vårdats frivilligt på institution, dit vi också hänfört s k enskilda hem, domineras av opiatmissbrukare. Den grupp som endast haft öppen vård, d v s rådgivning eller läkarvård, innefattar endast ett fåtal opiatmissbrukare. Den domineras av flickor med alkoholproblem eller mer eller mindre långvarigt bruk av centralstimulantia.

Av tabell XI:5 framgår, att vi endast i knappt en tredjedel av missbrukarfallen var behjälplig vid institutionsplaceringar. Siffran kan förefalla låg, med hänsyn till missbrukarnas andel av samtliga prostituerade, som vi arbetade med. Av de 94 missbrukarna i behandlingspopulationen fanns emellertid en stor grupp, som vi ur behandlingssynpunkt endast hade perifer kontakt med. För denna hade den ordinarie socialbyråverksamheten det s k behandlingsansvaret. Det gällde för merparten av de äldre alkoholmissbrukarna men också några av heroinmissbrukarna.

Tabell XI:4

Behandling av missbruk i behandlingspopulationerna

Åtgärd	Antal
Har varit tvångsomhändertagna	22
Har vårdats på institution (inkl enskilt hem) utan att ha varit tvångsomhändertagna	35
Har endast haft öppen vård	33
Har ej fått någon behandling	1
Okänt	3
Totalt	94

Tabell XI:5

Projektets åtgärder i missbrukarfall

Åtgärd	Antal
Har varit behjälplig vid institutionsplacering	26
Har varit behjälplig vid öppen vård	41
Har ej vidtagit några åtgärder	27
Totalt	94

De äldre alkoholiserade prostituerade har ur behandlingssynpunkt en del gemensamt med opiatmissbrukarna. För bägge grupperna har påtagliga förbättringar av deras sociala situation snarare varit undantag än regel. Ibland befann sig både grava alkoholister och heroinmissbrukare i sådana tillstånd av vanmakt att vi ansåg det befogat med tvångsomhändertaganden. Vid bara ett fåtal fall ledde tvångsomhändertagandena så småningom fram

till längre perioder av uppehåll från missbruk.

Frågan om orsak och verkan i socialt arbete är inte enkel. Innan jag presenterar resultaten av de förändringar, som skedde inom missbrukargruppen, skall jag därför redovisa några principiella resonemang kring utvärdering av socialt arbete.

Missbrukarna klarade sig sämst

När jag nu redovisar våra bedömningar av hur klienterna på prostitutionsprojektet förändrat sitt förhållningssätt till missbruk och prostitution, avstår jag från varje försök till kausalanalys. Det är omöjligt att i varje enskilt fall bedöma vad som fått vederbörande att radikalt förändra sin livsföring. För somliga har kanske ett kärleksförhållande med en "vanlig skötsam kille" varit avgörande. För andra är det tänkbart, att faktorer som en anställning eller sanerad ekonomi har varit det mest betydelsefulla. För en del har kontakten med olika delar av vårdapparaten – t ex olika behandlingshem eller prostitutionsprojektet – inneburit det viktigaste incitamentet till förändring. Men för merparten av de prostituerade kan förändringsförloppet knappast hänföras till isolerade faktorer. Det är istället ett komplicerat samspel mellan bl a den enskildes egna latenta inneboende resurser, anhörigas beredvillighet, samhällets behandlings- och kontrollinstitutioner eller möjligheten att få elementära behov tillgodosedda både materiellt och känslomässigt.

I slutet av 1981 – under projektets avvecklingsfas – gjorde vi en noggrann genomgång av samtliga de 224 klienter, som vi arbetat med. Bl a ville vi ta reda på hur många som hade fortsatt att prostituera sig. Med hänsyn till vår egen förtrogenhet med könshandeln i Malmö, förvärvad under mer än fyra års arbete, och med hjälp av rapporterna från poliser som arbetat med könshandeln och från både verksamma och f d prostituerade hade vi goda möjligheter att bedöma fortsatt prostitution i varje enskilt fall. Det gällde emellertid inte för dem som flyttat från Skåne. I följande tabell redogörs för var behandlingspopulationen vistades i slutet av 1981.

Tabell XI:6

Vistelseort för behandlingspopulationen hösten 1981

Vistelseort	Missbrukare		Ej missbrukare		Missbruk okänt		Totalt	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Avlidna	8	3,6	–	–	–	–	8	3,6
Intagna på institution	16	7,1	5	2,3	–	–	21	9,4
I Malmö	53	23,8	73	32,6	2	0,9	128	57,1
På annan ort i Skåne	6	2,7	14	6,3	5	2,3	25	11,2
På annan ort i Sverige	9	4,0	13	5,8	4	1,8	26	11,6
Utomlands	2	0,9	11	4,9	2	0,9	15	6,7
Okänt	–	–	–	–	1	0,4	1	0,5
Totalt	94	42,0	116	51,8	14	6,3	224	100

Det mest iögonfallande är att åtta av de prostituerade, som vi arbetade med, avled under projektets tid. Samtliga var missbrukare. Det finns anledning att stanna upp inför denna siffra. Frågan är vad samhället – vi på prostitutionsprojektet inbegripna – skulle kunnat göra för att de åtta unga kvinnorna fortfarande skulle kunna vara vid liv.

Fem av de avlidna var sedan lång tid heroinmissbrukare. En av dem var en man, som prostituerade sig homosexuellt. Omständigheterna kring hans död var sådana, att man kan misstänka att det rörde sig om suicid. Han, liksom de övriga fyra opiatmissbrukarna, avled på grund av misstänkt överdosering. Ramström sammanfattar de omständigheter, som kan leda till oavsiktlig överdosering vid opiatnarkomani:

- ”A. Missbrukarna överskattar sin tolerans efter kortare eller längre uppehåll med missbruket. Ett sådant uppehåll kan ha varit orsakad av brist på tillgång på narkotikapreparatet i missbrukarkretsarna, arrestering, sjukhusvistelse eller uppehåll i samband med försök att sluta missbruka.
- B. Narkomanen underskattar riskerna att kombinera med alkohol eller sedativa/hypnotika.
- C. Narkomanen underskattar det inköpta preparatets styrka. Preparat som säljs på gatan kan växla kraftigt vad det gäller den procentuella andelen heroin.”²⁰

Flera fall av hastig död efter injektion av heroin har inte kunnat förklaras med en överdos av preparatet. Det råder fortfarande en viss osäkerhet om hur dessa dödsfall skall förklaras. Ibland rör det sig om flera olika orsaker. Den mest troliga förklaringen är att heroinet, eller de preparat som heroinet blir utspätt med, hos vissa orsakar en kraftig överkänslighetsreaktion, en så kallad amafylaktisk chock. Detta tillstånd kan diagnostiskt inte skiljas från andningsförlamning orsakad av överdos.²¹

En annan av de fem avlidna heroinmissbrukarna upptäcktes död under former, som fick polisen att misstänka mord. Liket hittades i hennes lägenhet paketerat i sopsäckar av plast. Den fortsatta utredningen gjorde att polisen emellertid avskrev mordmisstankarna. Hennes fästman, som hade gömt hennes kropp i platsäckarna, dömdes istället för narkotikabrott. Han hade tidigare i Danmark gjort sig skyldig till likskändning. Där hade han ertappats med att förvara en avliden kvinna i bagageluckan på sin bil. Vid husrannsakan i Malmö kunde polisen konstatera, att mannen specialiserat sig på pornografisk fotografering med nekrofila (likskändande) inslag. Många av de narkotikamissbrukande prostituerade i Malmö förekom på hans bilder. Som ersättning för att de poserade erhöll de psykofarmaka, men också medicinskt morfin, som han oegentligt kommit över. Omständigheterna kring detta dödsfall antyder kopplingen mellan narkotikamissbruk, prostitution och pornografi. Det knyter också an till det faktum, att heroinmissbrukarna i betydande utsträckning använder olika slags psykofarmaka.

I tre av de fall, där heroinmissbrukande prostituerade avled, hade vi gjort omfattande insatser för att försöka åstadkomma förändringar. I ett av dem hade vi vid tre tillfällen initierat tvångsvård på psykiatrisk klinik, eftersom vi

bedömde dödsfallsrisken som uppenbar. Dessvärre visade sig både dessa och många andra åtgärder otillräckliga. I samtliga fall var också andra behandlingsinstitutioner – psykiatriska kliniker, narkomanvårdsteam, etc – involverade vid behandlingen. I vårt arbete gav dödsfallen anledning till självrannsakan.²² Vart och ett gav upphov till tankar om att vi skulle kanske kunnat ha gjort mera. De slutsatser, som i första hand bör kunna dras, är att narkomanvården ifråga om resurser är otillräcklig. Men fem opiatmissbrukande prostituerades död kan knappast tas som intäkt vare sig för eller emot ett ökat tvång inom missbruksvården – ett krav kring vilket debatten om narkomanvårdsbehandlingen i huvudsak kretsat under senare år.

Ramström skriver: "Statistiskt sett löper injektionsnarkomanen stor risk att dö i förtid. Risken är inte bara stor, den är mycket stor. Detta gäller inte bara inom grupper av obehandlade narkomaner utan också inom grupper som fått behandling."²³ I en sammanställning av ett antal svenska och utländska undersökningar av injektionsmissbrukares dödlighet varierar den s k överdödligheten för narkomaner mellan fyra och tjugo (överdödlighet beräknas genom att jämföra det observerade antalet döda med det "förväntade antalet döda" d v s det antal döda som under motsvarande tid skulle ha dött i en normalbefolkning i motsvarande ålder). Självmord var i vissa undersökningar en lika vanlig dödsorsak som överdoser.²⁴

De tre övriga dödsfallen i behandlingspopulationen gällde två alkoholmissbrukare och en narkoman, som huvudsakligen använde centralstimulerande medel. Bägge de alkoholiserade kvinnorna var relativt unga (25 och 40 år). I det ena fallet var alkoholförgiftning dödsorsaken. I det andra fallet kan det ha varit en bidragande orsak. Flickan, som missbrukade centralstimulantia dog, då hon blev överkörd på motorvägen mellan Malmö och Lund. Förklaringen kan antingen vara suicid eller ett akut förvirringstillstånd. I hennes fall hade vi inte gått in som socialarbetare mer än genom kontakten med henne på könshandelsgatorna. Vi hade dock, liksom polisen, i flera fall försökt göra de vårdansvariga myndigheterna uppmärksamma på hennes, som vi tyckte, uppenbara vanmakt, som borde motivera ett tvångsomhändertagande för sluten psykiatrisk vård.

Opiatmissbrukarna hade alltså den högsta dödligheten i vårt material. 5 av 41, d v s 12,2 % avled under projektperioden. Som en jämförelse kan nämnas, att endast fem kvinnor i åldern 25–29 år avled i Malmö under år 1977 (0,6 %).²⁵

Av tabell XI:6 framgår att 21 (9,4 %) av behandlingspopulationen var intagna på någon form av institution vid mättillfället i slutet av 1981. Tabellen XI:7 visar fördelningen på olika institutioner. Mer än 3/4 av de som befann sig på institutioner tillhörde missbrukargruppen. 8 (3,6 %) av samtliga i behandlingspopulationen avtjänade fängelsestraff. Några av dem som befann sig på behandlingshem, vårdades där i direkt anslutning till fängelsevistelser. (Enligt § 34 i kriminalvårdslagen kan under vissa omständigheter interner få komma till behandlingshem för missbruk och där få avtjäna resterande strafftid).

I tabell XI:8 finns en lägesbedömning av missbrukets utveckling bland de drogberoende i behandlingspopulationen. Av denna framgår att 26 av missbrukarna fortfarande hade grava missbruksproblem vid vår genomgång

Tabell XI:7

*Olika institutionsplaceringar bland de intagna i
behandlingspopulationen vid hösten 1981*

Institution	Miss- brukare Antal	Ej miss- brukare Antal	Totalt Antal
Kriminalvårdsanstalt	6	2	8
Mentalsjukhus	2	1	3
Ungdomsvårdsskola	3	1	4
Behandlingshem	5	1	6
Totalt	16	5	21

Tabell XI:8

*Lägesbedömning av missbruket bland missbrukarna i
behandlingspopulationen hösten 1981*

Lägesbedömning	Antal
Har fortfarande grava missbruksproblem	26
Har fortfarande missbruksproblem men med viss förbättring	31
Har f n inga påtagliga missbruksproblem	19
Situationen okänd	10
Avlidna	8
Totalt	94

hösten 1981. Ungefär 2/3 av dem var heroinmissbrukare. Den resterande 1/3 var alkoholproblematiser. I den grupp, där vi bedömde att en viss förbättring av missbrukssituationen ägt rum, ingår samtliga de 16 missbrukare, som befann sig på institution. Vi ansåg, att institutionsplaceringen i sig – oavsett om den hade skett tvångsmässigt eller frivilligt – utgjorde en förbättring av missbrukarnas möjligheter att bearbeta sitt drogberoende. Att 19 vid vår genomgång inte hade några påtagliga missbruksproblem innebär något mer än att de endast var drogfria. Som ett grovt kriterium använde vi drogfrihet under ett år eller mer. Det var framför allt flickor, som missbrukat centralstimulantia, som upphört med missbruket. Men här finns också samtliga hasch-, en del opiat- och alkoholmissbrukare.

Mot bakgrund av att 26 ur missbrukargruppen fortfarande har grava missbruksproblem kan man fråga sig om inte antalet institutionsplaceringar i denna grupp var alltför lågt. Det är emellertid inte säkert att institutionsbehandling är effektivast. Tvärtom finns resultat som tyder på att poliklinisk behandling är mer framgångsrik, åtminstone mot alkoholism.²⁶

Vid missbruk förekommer också ett visst "spontantillfrisknande". Byte av

arbete, umgägesmiljö eller livspartner är vanligt vid ett sådant förlopp.²⁷ Det är möjligt att steget ut ur könshandeln har varit det mest betydelsefulla skälet till att 19 ur missbruksgruppen inte längre hade några påtagliga missbruksproblem. Det är dock svårt att få jämförelsesiffror med andra. Baekeland, som gått igenom sammanlagt drygt 400 engelskspråkiga rapporter om behandlingsresultat vid alkoholism, konstaterar:

”Om och om igen slås man av vilken dominerande roll patienturvalet spelar ställt mot vilken behandling som använts. Oavsett behandlingsform så förbättras patienter med hög socioekonomisk status och social stabilitet emellan 30 och 70 % av fallen, medan för patienter med låg status och stabilitet (utslagna) visar motsvarande siffror på mellan 0 och 18 %.”²⁸

Den grupp av missbrukare, som inte längre hade några påtagliga missbruksproblem, bestod uteslutande av flickor med dåliga förutsättningar. Sett ur detta perspektiv förefaller förändringarna som förhållandevis omfattande. I konsekvens med vad jag tidigare framhållit om utvärdering av socialt arbete är det omöjligt att med stor säkerhet uttala sig om kausala faktorer. Men flera flickor har själva framhållit avslutad prostitution som en förutsättning för att klara drogproblematiken. En av dem – en alkoholmissbrukare – sade t ex:

”Så länge man gick där nere var det helt omöjligt att sluta. Man behövde kröken för att kunna gå där helt enkelt. Jag bestämde mig flera gånger för att både sluta dricka och gå på gatan men det gick inte. Jag hade ju inga pengar, inget jobb och inget annat heller. Därför betydde det mycket för mig, när jag kom i kontakt med projektet. När jag gett mig fan på att hålla mig borta från stritan var det detsamma som att sluta med kröken men det är klart, jag har druckit senare och blivit full också. Men det har varit på ett annat sätt. Då har jag tagit mig en bakfylla och sedan har det varit nog med det. Det har inte varit samma ihållande krökande som när jag gick på gatan.”

Sambandet mellan missbruk och prostitution är uppenbart men inte enkelt. För en del flickor – särskilt heroinmissbrukare – innebär prostitutionen en följd av narkomanin. För andra kan prostitutionen vara inkörsporten till drogmissbruket. I behandlingspopulationen finns minst fyra flickor, som började missbruka opiater efter det att de börjat prostituera sig under ett år eller längre. En ganska stor grupp har under sin prostitutionstid utvecklat ett beroende av droger som alkohol, hasch och centralstimulantia. Det är i första hand i denna grupp som vi finner de som upphört med missbruket.

Vägen ut ur könshandeln

Av tabell XI:6 framgår att endast 153 (68,3 %) av behandlingspopulationen vistades i Skåne hösten 1981. Om man bortser från dem som avlidit eller vistades på institution, har de resterande antingen flyttat till andra orter i Sverige eller utomlands. Det var svårt för oss att bedöma om dessa 41 (18,3 %) fortsatt med prostitution. I merparten av fallen hade vi dock sådana uppgifter, som med stor säkerhet talade för att så icke var fallet. I några

enstaka fall hade vi fått kännedom om att flickor prostituerat sig i Stockholm. Av de som flyttat utomlands hade de flesta återvänt till sina ursprungsländer. Vi kunde inte få information som vare sig bekräftade eller förnekade antaganden om att de prostituerat sig. I merparten av fallen kunde vi på goda grunder (yrkesverksamhet, äktenskap o dyl) anta att de definitivt lämnat könshandeln. I en del fall var dock omständigheterna sådana, att vi förmodade att flickorna fortsatt med prostitution utomlands.

Om den grupp som vistades i Malmö och på andra orter i Skåne (merparten av dem i Malmös omedelbara grannskap, i kommuner som Burlöv eller Lund) hade vi dock ganska tillförlitliga informationer. Med hänsyn till våra olika informationskanaler (polisen, socialarbetare, andra prostituerade, journalister etc) var det tämligen svårt för de prostituerade att vara verksamma utan vår kännedom. Det gäller för övrigt också prostitution utanför Malmö. I några fall fick vi salunda vetskap om att flickor, som bodde i Malmö, prostituerade sig i Oslo. Vi fick informationen dels från dem själva och dels från andra prostituerade. Inågra enstaka fall har vi också fått informationer om att Malmöflickor prostituerat sig i Köpenhamn.

Av de som befann sig i Skåneområdet vid undersökningstillfället hösten 1981 bedömde vi att sammanlagt 111 (72,5 %) med stor sannolikhet hade upphört med prostitution. I 9 fall (5,9 %) saknade vi underlag för att göra en bedömning om förhållandet till könshandeln. Av tabellen framgår också att det finns en märkbar skillnad mellan missbrukargruppen och övriga. Bland icke-missbrukarna hade 79,3 % upphört med prostitution. Motsvarande siffra för missbrukarna var 62,7 %. Som jag tidigare framhållit kan inte dessa siffror ses som en mätning av hjälpinsatsernas effektivitet. Prostituerade kan självfallet lämna könshandeln utan samhälleligt stöd.

Om vi knyter an till de olika grupper av prostituerade, som vi med utgångspunkt från behandlingsarbetet beskrev i kapitlet om prostitutionskarriärer, framstår det som klart att de bägge missbrukargrupperna – narkomaner och alkoholister – i störst omfattning fortsatte med prostitution. Den grupp, som uppvisar lägsta frekvensen av fortsatt prostitution, är de unga prostituerade. Av de totalt 27 prostituerade, som var under 20 år då vi första gången kom i kontakt med dem och som bodde kvar i Skåne vid undersökningstillfället, fanns endast 4 (14,8 %) kvar i könshandeln. Av dem var 3 missbrukare. Förmodligen förhåller det sig så, att omedelbara reaktioner från myndigheternas sida mot ungdomsprostituerade, innebär att de i allmänhet lämnar könshandeln.

I samtliga de fall där flickor ertappats med prostitution då de var under 18 år, ingrep vi direkt med stöd av barnavårdslagen. En del flickor var redan omhändertagna för samhällsvård och befann sig på "rymmen" från ungdomsvårdsskolor eller andra institutioner. I en del av fallen gjorde vi inga omhändertaganden, eftersom barnavårdsåtgärder redan initierats från socialbyråer i Malmö eller andra kommuner.

Jag har tidigare – i kapitel VI – redogjort för problemen med de unga flickornas prostitution. Vår hållning till de ungdomsprostituerade framgår av den beskrivning som gjorts där.

Tabell XI:9

Förekomst av prostitution hos behandlingspopulationen hösten 1981 (avser endast de som vistades i Skåne)

Förhållande till könshandeln	Missbrukare		Ej miss- brukare		Missbruk okänt		Totalt	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Har inte prostituerat sig sedan kontakten med projektet	21	13,8	59	43,7	4	2,6	84	54,9
Har sporadiskt prosti- tuerat sig sedan kontakten med projek- tet, men kan antas ha slutat	13	8,5	7	4,6	1	0,7	21	13,7
Har kontinuerligt fort- satt med prostitution efter kontakten med projektet, men kan antas ha slutat	3	2,0	3	2,0	–	–	6	3,9
Har kontinuerligt pro- stituerat sig sedan kontakten med projek- tet och kan antas ha fortsatt	11	7,2	10	6,5	1	0,7	22	16,3
Har sporadiskt prosti- tuerat sig sedan kon- takten med projektet och kan antas ha fort- satt	5	3,3	6	3,9	–	–	11	7,2
Nuvarande hållning till prostitutionen okänd	6	3,9	2	1,3	1	0,7	9	5,9
Totalt	59	43,7	87	56,9	7	4,6	153	100,0

Hallickförtryckta prostituerade

Relationen mellan de prostituerade och hallickarna har – som inledningsvis framhölls – varit föremål för en särskild studie av Sven-Axel Månsson inom ramen för projektet. Jag skall därför inte närmare beröra denna problematik.

I tabell XI:10 redovisas behandlingspopulationens civilstånd. Som framgår var endast 17 (7,6 %) gifta och sammanboende med sina män. Av dem hade dessutom flera ingått äktenskap efter avslutad prostitution. I de övriga fallen var männen mer eller mindre medvetna om att deras hustrur

prostituerade sig. I ett fall prostituerade sig paret tillsammans. I två av fallen blev männen dömda för koppleri. Merparten av de män, som var gifta med prostituerade kan karakteriseras som "hemmahallickar" enligt Månssons terminologi. Han beskriver dem:

"En aning förenklat kan man beskriva den svenska hemmahallicken så här: Han sammanbor med en kvinna, som prostituerar sig. Han stannar hemma, medan hon är i poseringsateljén. Någon gång kan han hålla vakt utanför eller inne i den lägenhet som de gemensamt har hyrt för prostitutionen."²⁹

Tabell XI:10

Civilstånd

	Antal	%
Ogifta	124	55,4
Gifta, sammanboende	17	7,6
Gifta, ej sammanboende	10	4,5
Frånskilda	61	27,2
Änkor	3	1,3
Avlidna	8	3,6
Uppgift saknas	1	0,5
Totalt	224	100,0

Av tabellen framgår inte hur stor del av de prostituerade, som faktiskt sammanbodde med män. Eftersom det i många fall rörde sig om relativt flexibla relationer och då en stor del av de prostituerade inte bott i Malmö, kan jag inte presentera några detaljerade siffror om sammanboendeförhållanden. En betydande del av de ogifta och frånskilda levde dock ihop med män vid undersökningstillfället. Enligt vår bedömning utgjorde denna grupp nästan hälften av alla i behandlingspopulationen. En del av de sammanboende männen fungerade under perioden som "hemmahallickar".

Trots att vi i den övervägande delen av fallen haft mycket nära kontakt med personerna i behandlingspopulationen, kan vi inte med någorlunda säkerhet ange en siffra, som uttrycker hur stor del av den som haft hallickar. Särskilt gäller det heroin- och alkoholmissbrukarna. Vanligtvis lever de tillsammans med män under perioder, då de upphör med sin prostitution. När de sedan åter prostituerar sig händer det ibland att de gör det med dessa mäns bistånd. Ibland sker det under deras protester och den återupptagna prostitutionen innebär slutet på deras förhållande. Många icke-missbrukande kvinnor förnekade bestämt, att de varit utsatta för hallickförtryck, trots att många indicier (berättelser från väninnor, misstankar från polisen, ibland tydliga tecken på misshandel) fick oss att misstänka detta. I vissa av dessa fall medgav flickorna senare också att så varit fallet.

En grov uppskattning ger vid handen att minst 3/4 av flickorna i behandlingspopulationen under sin prostitutionskarriär någon gång haft hallickar. I första hand är det vissa unga flickor "på glid" och en del

missbrukare, som inte haft relationer till hallickar (Månsson definierar hallicken som "den främjare/profitör som kvinnan har ett personligt och mer eller mindre starkt känslomässigt förhållande till").³⁰

I ungefär 1/3 av fallen i behandlingspopulationen har vi indirekt eller direkt intervenerat för att bryta förhållande till en hallick. I Månssons avhandling ges en detaljerad beskrivning av hur detta arbete kunde gå till.

De konsumtionsberoende prostituerade

De hallickberoende prostituerade hade ofta också ett konsumtionsberoende. Merparten av dem fortsatte en tid att prostituera sig efter det att deras hallick försvunnit ur bilden. Deras ekonomiska situation var i allmänhet så tilltrasslad, att de inte kunde se några andra utvägar än fortsatt prostitution. De flickor, som inte var missbrukare, hade trots att de ofta tjänade stora summor på prostitutionen, betydande skulder. Fredriksson och Lind beskriver detta på följande sätt:

"Hon får in mycket pengar och konsumerar så mycket hon orkar. Hon handlar kläder, möbler, skönhetsmedel, stereoanläggningar och färg-TV. Hon gör avbetalningsköp och handlar på konto. Hon går ofta på restauranger och beställer alltid från a la carte-matsedeln och dricker för stora summor. Sedan är karusellen igång. Hon står där med skulder upp över öronen och skall betala alla sina räkningar. Hon har därmed inga möjligheter att återgå till en normal lön, eftersom hon aldrig skulle ha en rimlig chans att få ekonomin att gå ihop."³¹

Därtill kommer att flera av de prostituerade hade barn att försörja. Merparten av mammorna var ofta mycket angelägna om att deras barn skulle leva under goda materiella villkor, särskilt ifråga om kläder och leksaker. Samtidigt riskerade många av dem att bli stämplade som "horungar". En del av mammorna berättar själva om hur andra barn och grannar använt sådana uttryck i konflikter med deras barn.

Av tabell XI:11 framgår antalet i behandlingspopulationen, som fött barn. Därpå följer i tabell XI:12 en redovisning av hur stor del av barnen, som varit föremål för samhällsinslaganden. Där framgår att nästan hälften av de som fött barn, haft dem omhändertagna för samhällsvård under kortare eller längre tid. 36 (38,3 %) hade inte hand om något barn vid mättillfället. I allmänhet hade barnen varit omhändertagna sedan lång tid, vanligen innan mödrarna gjort sin prostitutionsdebut. Flera av de prostituerade berättade om hur de upplevde separationen från barnen som mycket ångestskapande. En del hävdade t o m att separationen från barnen var den direkta orsaken till deras utslagning. En av dem berättade:

"Jag tyckte det var för djävligt. Det kändes precis som om man hade fråntagits allt, den dagen då jag fick besked om att de skulle ta barnet ifrån mig. Det kändes så hopplöst. Man hade definitivt fått en stämpel på sig. 'Den där duger ingenting till. Hon kan inte ens ta hand om sitt barn', tyckte man att alla sade om en. Jag tror att det var det som gjorde att jag började dricka och att sedan

allting gick åt helvete. Hade de inte tagit barnet ifrån mig är jag säker på att jag aldrig börjat dricka så mycket som jag gjorde och helt säkert är att jag aldrig hade hamnat på gatan. Det hemskaste av allt är att jag vet om att det inte går bra för min flicka. Hade jag känt att hon har det bra där hon är nu, hade det varit en annan sak. Men nu har både hon och jag ett helvete, som jag inte ser något riktigt slut på.”

Hennes berättelse åskådliggör delvis en problematik inom det sociala behandlingsarbetet, som varit föremål för åtskillig debatt under senare år. Det gäller frågan om när barn skall omhändertas från sina föräldrar. En del hävdar, att tendensen idag är att omhändertagandena fördröjs onödigt länge.³² Andra anser däremot, att samhället istället för att omhänderta i den omfattning som sker idag, borde inrikta sina krafter på att försöka behandla familjen, utan så drastiska åtgärder som att skilja föräldrar och barn åt.³³

Tabell XI:11

Antal barnafödslar i behandlingspopulationen

	Antal	%
Ej barn	120	53,6
Ett barn	64	28,6
Två barn	18	8,0
Tre barn eller fler	12	5,4
Uppgift saknas	10	4,5
Totalt	224	100,0

Tabell XI:12

Barnafödorskornas relation till barnen i behandlingspopulationen

Relation	Antal
Har aldrig haft dem omhändertagna, men barnen nu vuxna	3
Har hand om alla barnen och har aldrig haft dem omhändertagna	40
Har hand om alla barnen, men har haft något (eller några) omhändertagna kortare tid än 1 år	3
Har hand om alla barnen, men har haft något (eller några) omhändertagna mer än 1 år	4
Har hand om ett eller några barn, men har också ett eller några omhändertagna	1
Har inte hand om något barn, utan de/det är omhändertagna/-taget sedan mindre än 1 år	4
Har inte hand om något barn, utan de/det är omhändertagna/-taget längre tid än 1 år	24
Har inte hand om något barn, utan fadern har vårdnaden om de/det	8
Har hand om ett barn, medan fadern har vårdnaden om ett annat	3
Modern är avliden	4
Totalt	94

Under vårt arbete omhändertog vi i några fall barn till prostituerade med stöd av barnavårdslagens bestämmelser. Det skedde dock i samverkan med mödrarna och med deras samtycke. Däremot framhöll vi ofta för våra klienter, att de riskerade att få sina barn omhändertagna mot sin vilja, om de fortsatte med prostitution. En del uppfattade detta som ett hot varför de slutade prostituera sig. Vi ville dock inte hota utan istället redogöra för de faror, som barnen riskerade att utsättas för, då mödrarna prostituerade sig. Mot bakgrund av de prostituerade mödrarnas egna berättelser kunde vi sammanfatta de risker som barnen utsattes för:

1. Att stämplas för "horunge" med vad det innebär av förakt och mobbning från kamrater och andra,
2. att barnen övertar de värderingar som modern får i sitt umgänge med den "undre världen",
3. att barnen riskerar att utsättas för en nedlåtande eller t o m hänsynslös behandling från en hallicks sida.

I de flesta fall var det inte svårt att övertyga de prostituerade mödrarna om att sluta prostituera sig med hänsyn till sina barn. Vi försökte också i övrigt att hjälpa dem med att ordna för barnen. Ofta lade vi ner ett betydande arbete för att försöka arrangera barntillsyn. I en del fall ansåg vi det önskvärt att barnen fick barntillsyn, trots att mödrarna inte lyckats få sysselsättning. Sammanlagt hjälpte vi 21 mödrar att få kommunal barntillsyn.

För nästan samtliga icke-missbrukande prostituerade var arbete eller utbildning en förutsättning – åtminstone på lång sikt – för att lämna könshandeln. För denna problematik har jag tidigare redogjort i kapitel VIII. I nästan samtliga fall var det också nödvändigt att få dem att försöka förändra sin hållning till konsumtionen. I arbetet på projektet var arbetet kring de prostituerades ekonomiska problem mycket viktig. Fredriksson och Lind beskriver vårt arbete i detta avseende:

"Man kan som socialarbetare hjälpa till med råd och förslag till hur avbetalningsplaner skall göras upp. Man kan hjälpa till med att utveckla anstånd med inbetalningar en eller ett par månader, men det leder ofta till att problemen återkommer efter tidsfristens slut och då ännu större. Det är därför viktigt att gå in från början med en rejäl sanering av ekonomin.

Det viktigaste och även det svåraste medlet vi har är att genom påverkan försöka få de prostituerade att ändra sin livsföring och inställning till materiella ting. Vi ifrågasätter om hon verkligen behöver nya stövlar för över 500:–, om hon verkligen behöver en ny soffgrupp just nu, om hon nödvändigtvis måste köpa ett barskåp för 7 000:– o s v. Vi försöker visa på att man kan leva ett aktivt och innehållsrikt liv utan all rekvisita i form av möbler och andra kapitalvaror. Vi försöker göra dem medvetna om att den materiella välfärden ofta tjänar som funktion att dölja en torftig och innehållslös tillvaro. Ofta fyller den även funktionen att kunna hävda sig inför omgivningen, att stärka dåligt självförtroende."³⁴

I allmänhet lyckades vi i dessa våra strävanden. I många fall var det emellertid en process som tog lång tid.

I 134 (60.8 %) av fallen i behandlingspopulationen betalade vi vid ett eller

flera tillfällen ut socialhjälp. I flertalet av fallen rörde det sig om kontinuerlig ekonomisk hjälp under flera månader eller ännu längre tid. I allmänhet förelåg inte längre socialhjälpbehov, då flickorna erhållit arbete (och därmed lön) eller utbildning (och därmed någon form av utbildningsbidrag). Vissa, särskilt de med flera barn och/eller en komplicerad skuldsättning, var berättigade till komplementär socialhjälp, då de erhållit sysselsättning. Med hänsyn till det kärva arbetsmarknadsläget i Malmö – särskilt för unga kvinnor – var det emellertid många som inte erhöll sysselsättning. Dessa fick kontinuerligt leva på socialhjälp.³⁵

Efter att ha erhållit socialhjälp på projektet under en tid (vanligen omkring ett år) överflyttades ansvaret för ekonomin till vanliga socialbyråer. Av tabell XI:13 framgår i vilken omfattning projektets klienter erhöll socialhjälp efter projekttiden. I 53 (23,7 %) av fallen utgick efter överflyttningen kontinuerlig socialhjälp. Nästan samtliga i gruppen var vid undersökningstillfället arbetslösa. De hade dock i de flesta fall lämnat könshandeln.

Tabell XI:13

Socialhjälp efter projekttiden i behandlingspopulationen

	Antal	%
Har ej fått socialhjälp sedan överflyttningen till socialbyrå	52	23,2
Har fått socialhjälp efter överflyttningen, men endast sporadiskt	29	12,9
Har fått socialhjälp sedan överflyttningen mera kontinuerligt	53	23,7
Har ej fått socialhjälp vid projektet	90	40,2
Totalt	224	100,0

Det faktum, att 23,2 % av behandlingspopulationen föredragit att leva på socialhjälp istället för att återvända till könshandeln, kanske tyder på att den enbart ur ekonomiska aspekter inte har särskilt stor dragningskraft. Att leva på socialhjälp innebär betydande svårigheter. Socialhjälpnormerna (fr o m den 1 januari 1982 kallas det socialbidrag) tillåter inga extravaganta utgifter. För en ensamstående person var socialhjälpnormerna för Malmös del i oktober 1981 1 225:–/månad exkl hyreskostnad.

Många av flickorna berättade om hur förnedrande de upplevt besöken vid socialbyråerna, när de försökt få socialhjälp. I en del fall uppgav de att förvägrad socialhjälp var den direkta anledningen till att de började prostituera sig. En av dem berättade:

”Jag var tvungen att ha blöjor till min tös. Jag hade använt några tyglappar. När jag äntligen fick tid på socialbyrån hade jag knappt något kvar som jag kunde använda som blöjor. Men tror ni jag fick någon? Nej, det var tvärstopp. De fattade inte att ungen var tvungen att ha blöjor och mat. Jag blev så

förtvivlad att jag gick direkt ner på gatan och tog en torsk, trots att jag hade bestämt mig för att aldrig mer göra det. Men det var i desperation. Jag stod helt enkelt inte ut att se min dotter vara utan blöjor och mat. Det gällde – och ni får tro mig om ni vill, men det är förbanne mig ingenting annat än sanningen – helt enkelt att hålla svälten borta.”

Upplevelser av att ha blivit föraktade, missförstådda och avsnästa av socialarbetarna på socialbyråerna i samband med att de ansökt om socialhjälp var ett återkommande tema i många av flickornas berättelser. I vårt arbete upplevde vi deras ekonomiska bekymmer på nära håll, då de försökte ta steget ut ur könshandeln. I väsentliga delar dominerades deras problematik av ekonomiska bekymmer.

Bilden av de prostituerade som – åtminstone formellt sett – mycket fattiga personer blir ännu tydligare, då man går till taxeringsstatistiken. Genom en enkät till skattemyndigheterna försökte vi få fram de taxerade inkomsterna för totalpopulationen. Vi fick in 489 svar (97,4 %) för de där ingående 502 personerna. Resultatet redovisas i följande tabell.

Tabell XI:14

Taxerad inkomst 1977 för totalpopulationen

Inkomst i 1 000 kr	Antal	%
0	207	42,3
1–10	52	10,6
11–20	40	8,2
21–30	42	8,6
31–40	64	13,1
41–50	43	8,8
51–60	20	3,4
61–70	9	1,8
71–80	1	0,2
81–	1	0,2
Totalt	489	100,0

Anmärkningsvärt var att endast 31 (5,6 %) hade högre inkomst än 50 000 kr. 207 (42,3 %) saknade taxerad inkomst. Med hänsyn till att en betydande del – kanske en majoritet – av personerna i totalpopulationen ägnat sig åt s k ”tillfällighetsprostitution”, skulle knappast en redovisning av inkomsterna från könshandeln drastiskt förändra bilden av dem som fattiga. Persson fann i sin undersökning i Stockholm av 309 gatuprostituerade en ännu högre andel (58 %) som saknade inkomster under år 1978.³⁶

Andelen, som saknar formell inkomst, har ibland använts som ett argument för att taxeringsmyndigheterna i ökad utsträckning skall ägna uppmärksamhet åt könshandeln. I den statliga prostitutionsutredningen framhålls t ex:

”Krav på att gällande skatteregler skall följas även för prostituerade blir emellertid den enda logiska konsekvensen av att prostitutionen ej är kriminaliserad.

För den händelse prostitutionen ej kriminaliseras och myndigheterna fortsätter att inte ens söka tillämpa gällande skattelagstiftning mot prostituerade, har samhället avhänt sig ett verksamt medel då det gäller att förmå enskilda prostituerade att upphöra med verksamheten. Åtminstone för en del av de prostituerade kvinnorna är de förhållandevis stora och 'lättförtjänta' inkomsterna den stora drivkraften. Det finns ingen anledning varför samhället skulle avstå från att kräva ut den skatt som de prostituerade enligt gällande regler är skyldiga att betala.

Då det förefaller osannolikt att självdeklarationer skulle avlämnas i någon större omfattning torde sköntaxering bli det vanliga förfarandet. Enligt min mening torde det vara praktiskt möjligt att i större utsträckning än vad nu sker sköntaxera åtminstone ateljéprostituerade. Dessa kvinnor är i tämligen stor omfattning yrkesinriktade prostituerade, som bedriver sin verksamhet under längre tid. De står för en stor del av det sammanlagda 'prostitutionsarbetet' och även för en betydande del av intäkterna.”³⁷

Som tidigare framhållits i kapitel IX förekommer det ibland att prostituerade sköntaxeras för sina inkomster från könshandeln. Detta skulle kunna tolkas som om staten bedriver koppleriverksamhet (enligt brottsbalkens bestämmelser gör man sig skyldig till koppleri om man vanemässigt eller i vinningssyfte främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnadssätt). Den numera officiella hållningen till könshandeln såsom den kommer till uttryck i lagstiftningen är därför paradoxal. I ett annat sammanhang formulerade jag det på följande sätt: ”Torsken skall gå fri, men 'horan' skall vara kriminell enligt kommunalskattelagen, såvida hon inte pliktskyldigast betalar pengar till hallicken Staten.”³⁸

I vårt arbete konfronterades vi med ett par flickor som blivit sköntaxerade. Då de ville lämna könshandeln (efter att ha brutit med sina hallickar) blev skatteskulderna ett incitament för dem att fortsätta med prostitutionen. Vid en eventuell anställning riskerade de att få leva på existensminimum, eftersom skatteskulder krävs genom införsel på deras lön. Utifrån dessa erfarenheter förefaller det sannolikt, att en ökad grad av sköntaxering av de prostituerades inkomster snarare skulle knyta dem närmare könshandeln än att få dem att lämna den.

Särskilda problem

De prostituerade, som prostituerade sig av andra anledningar än behov av pengar, torde inskränkas till enbart de transsexuella. Även för dem ingick pengar som ett viktigt motiv för prostitutionen. Men som jag tidigare beskrivit, har även ”bekräftelsen” som kvinna en viktig drivkraft för dem. Av de två transsexuella i behandlingspopulationen fortsatte en med prostitution vid mätillfället.

Bortser man från de prostituerade med missbruksproblem, är det endast 16 personer, som fortsatt med prostitution. I merparten av fallen rör det sig om personer (här finns också en man) som var aktiva i könshandeln under

hela projekttiden. För merparten av denna grupp inskränkte sig vårt arbete till några enstaka samtal. De hade ofta en avvisande attityd till vårt arbete, eftersom de tyckte att det hindrade dem i deras verksamhet. Även bland denna grupp kunde vi dock märka en viss ändrad attityd mot slutet av projekttiden. I takt med att deras inkomstmöjligheter beskars (i första hand genom svårigheterna att annonsera för ateljéverksamheten) fanns en viss benägenhet hos dem att ändra livsföring.

Några andra i gruppen icke-missbrukare, som fortsatte med prostitution var flickor med särskilda psykiska problem. I två fall ifrågasattes om de var utvecklingsstörda och myndigheterna övervägde omhändertagande enligt omsorgslagen. I sex av fallen rörde det sig om sporadisk prostitution. Av olika anledningar (framför allt ekonomiska) antog vi att de skulle fortsätta med att sporadiskt prostituera sig.

Vid sidan av de direkta eller indirekta (hallickförtryck eller missbruk) ekonomiska skälen fanns det också för flera prostituerade andra skäl att fortsätta. Ett sådant var att en del flickor till övervägande del umgicks med andra prostituerade. I början av vårt arbete upplevde vi detta som en betydande svårighet. Men i takt med att allt fler flickor lämnade könshandeln, fann de snarare en gemenskap i att vara f d än aktiva prostituerade.³⁹

Den relativt stora andel (jämför tabell XI:6) som flyttat från Malmö skall bl a ses mot denna bakgrund. En del av de prostituerade uttryckte klart att de ville flytta för att slippa möta någon, som kände igen dem som "hora". Många av de som bodde kvar i Malmö, hade också av samma anledning bytt bostadsområde.

Flera av flickorna, som slutat med att prostituera sig, vittnade om hur ensamma de känt sig. När de lämnade könshandeln innebar det också att de lämnade sina vänner och bekanta. En av flickorna uttryckte sin situation med följande ord:

"Jag kommer hem ifrån jobbet och är trött. Jag känner mig rastlös och vill ha något att göra. Men det finns ju inget, bara TV:n. Jag känner mig ensam. Jag har inga kompisar. Det är inte kul att göra något själv. Och så sitter jag där och det känns bara värre och värre. På ett sätt hade jag det bättre innan jag slutade med prostitutionen. Då hade jag gått ner till några kompisar och vi var ute och hade roligt. Jag nästan ångrar mej."⁴⁰

I vårt arbete försökte vi att på olika sätt få in flickorna i "nya" umgängesvanor. Bl a arrangerade vi under en period gruppsamtal (en s k kvinnogrupp). Vidare förmådde vi en del flickor att ägna sig åt olika former av fritidsverksamhet. Ofta fick också f d dåvarande prostituerade kontakt med varandra genom att besöka projektets lokal. I många fall innebar det att de kunde ge varandra ömsesidigt stöd.

Några få prostituerade icke-missbrukare upplevde sina psykiska problem som så allvarliga att de ansåg sig behöva psykiatrisk hjälp. I dessa fall kontaktades psykiatriska kliniken i Malmö. Om de allvarligt upplevda psykiska besvären var ett resultat av prostitutionen eller ej, går inte att fastställa.

Påfallande många av de prostituerade, som vi arbetade med hade psykiska besvär. Vid en undersökning av projektpopulationen framkom att endast 22 aldrig besökt psykiater. Resultatet framgår av följande tabell.

Tabell XI:15

Förekomst av psykisk sjukvård i projektpopulationen

Omfattningen av vården	Antal
Har aldrig uppsökt psykiater	22
Har uppsökt psykiater 1–3 gånger, men ej legat inne	21
Har uppsökt psykiater mer än 3 gånger, men ej legat inne	9
Har vårdats på psyk avd 1–7 dagar	1
Har vårdats på psyk avd 8–31 dagar	11
Har vårdats på psyk avd mer än en månad	32
Totalt	96

Av den grupp, som legat inne på psykiatriska vårdavdelningar mer än en månad utgör missbrukarna 27 av fallen. Vården skedde ofta i samband med s k avgiftning. Andra psykiska besvär är dock frekventa. Inte mindre än 46 av projektpopulationen uppgav att de vid något tillfälle försökt begå suicid. 32 sade sig ha gjort suicidförsök vid mer än ett tillfälle. I merparten av fallen torde det ha rört sig om s k suicidala gester. Clarence Blomquist redogör för dem:

*"Suicidala gester brukar man tala om då en person tar en överdos tabletter, skär sig i handloven, försöker hoppa i sjön e dyl i avsikt att nå visst mål, som att bli uppmärksammas, att väcka medlidande, att hämnas eller skrämmas, att få behålla en person som hotar att lämna en. Vid dessa fall är alltså inte avsikten att dö eller döda sig själv, men det är ändå alltid en mycket aggressiv handling som vänds mot den egna personen men där den sekundära vinsten att påverka en annan är framträdande. Kanske de flesta sömnmedelintoxikationer är av denna art och majoriteten av dem räddas till livet. Men ibland misslyckas den suicidala gesten och får dödlig utgång. Man kan ha felbedömt riskerna med handlingen. Tabletterna var starkare än beräknat. Den person man väntat skulle komma och rädda en, kom inte osv."*⁴¹

Antalet självmordsförsök eller suicidala gester bland de prostituerade vittnar om att den psykiska ohälsan i gruppen är vida utbredd (omfattningen av självmordsförsök eller suicidala gester i normalbefolkningen är osäker. Dock torde den inte överstiga 10 %).⁴²

Då det gäller somatiska sjukdomar finns det också en tydlig överrepresentation bland de prostituerade. Till en del sammanhänger detta med att det finns en stor grupp missbrukare inom gruppen. Jag skall inskränka mig till att redogöra för veneriska och gynekologiska sjukdomars förekomst. 38 av kvinnorna i projektpopulationen (en är biologisk man, och en transsexuell, varför endast 94 ursprungligen är kvinnor i populationen) hade vid något tillfälle haft missfall. Lika många hade gjort minst en abort (3 vid mer än ett

tillfälle). Abortfrekvensen i Malmö för kvinnor i åldrarna 15–49 år var år 1980 1 %.⁴³

Förekomsten av gynekologiska sjukdomar i projektpopulationen var hög. Endast 24 av kvinnorna hade aldrig haft gynekologiska besvär. Denna grupp domineras av de yngre prostituerade. 18 hade endast haft kolpit. 5 hade endast haft salpingit. I de resterande 47 fallen fanns det en kombination av salpingit och kolpit och/eller cellförändringar. Det senare sade sig 16 ha haft. 13 hade haft andra gynekologiska besvär. Flera av dem uppgav att deras slemhinna i vaginan hade skadats till följd av den mekaniska nötningen vid de många samlagen som prostituerad. En av dem förklarade:

”Man är ju alltid torr i slidan, då man tar en torsk. Jag tar ingen torsk, utan han har kondom. Man vill ju skydda sig både mot graviditet och könssjukdomar. Men ändå känns det knepigt. Jag har haft besvär med slemhinnan. Jag vet inte vad det beror på. Kanske är det gummit i kondomerna. Eller att man alltid är torr. Visserligen måste man alltid använda glidmedel eller vaselin. Men man kommer inte ifrån det utan att det blir en viss förslitning så att säga.”

Den höga frekvensen av kolpit och salpingit kan till en del förklaras med att de prostituerade ofta har samlag under ohygieniska förhållanden. När det gäller den relativt höga frekvensen av cellförändringar kan det hänga samman med gonorré. I en undersökning av gonorrésmittade kvinnor i Malmö konstateras, att risken för dem att få cellförändringar i cervix var mycket högre än för normalpopulationens kvinnor.⁴⁴

Kravet på att köparna har kondomer i kombination med effektiva behandlingsmetoder gör att könssjukdomarna inte är särskilt vanliga hos de prostituerade. Dock hade 64 av projektpopulationen någon gång haft gonorré. I 41 av fallen hade de haft gonorré mer än en gång. I flera andra fall berättade flickorna om andra veneriska besvär såsom herpes och svamp i vagina. En markant nergång av antalet gonorréfall har ägt rum under senare år. Under 1980 behandlades 319 kvinnor i Malmö för gonorré. I relativa tal betyder det att 6 % av kvinnorna i åldrarna 15–49 hade besökt läkare för sjukdomen.⁴⁵

Inte enda kvinna i Malmö behandlades under 1980 för syfilis. I projektpopulationen uppgav inte någon sig ha haft sjukdomen. Enligt docent Holger Hansson vid hudkliniken vid Malmö Allmänna sjukhus består merparten av syfilisfallen av homosexuella män.⁴⁶ Antalet syfilisfall har också visat en viss nedåtgående tendens under senare år.

Under de senare åren den tid projektet var verksamt var distriktsläkare Björn Forsberg knuten till verksamheten. En stor del av flickorna, som besökte projektet under denna tid, konsulterade honom för olika former av psykiska eller somatiska besvär. Han kunde konstatera att många av flickorna led av en rad andra somatiska besvär än sådana som var av gynekologisk eller venerisk karaktär. Det var t ex vanligt med olika typer av ortopediska besvär. Ett tiotal flickor uppvisade också blessyrer till följd av misshandel.

De narkotikamissbrukande prostituerade hade i flera fall hepatit. Med hänsyn till smittorisken för deras köpare övervägde vi att göra barnavårds-

utredningar i de fall, där gifta män med minderåriga barn besökte prostituerade. Deras barn riskerade indirekt att bli smittade, om fadern regelbundet besökte prostituerade. Vid sidan av hepatit led många av missbrukarna också av andra infektionssjukdomar. Flera av dem uppvisade tydliga tecken – bölder etc – på att de var infekterade. De ohygieniska förhållanden, som könshandeln bedrivs under, kan illustreras av en flickas berättelse:

”Jag hade en jätteböld på magen. Det gjorde hur ont som helst. En torsk var helt väck, så han trodde att den var ett av mina bröst. Så han bet i bölden så att det gick hål på den och varet sprutade ut. Jag tror inte han fattade någonting.”

De ofta vidriga sanitära förhållandena, riskerna för våld och övergrepp gör att de prostituerade ur hälsosynpunkt är ytterst utsatta. I kombination med att de också saknar sociala resurser, underlåter flera av dem att besöka läkare och underkasta sig den nödvändiga behandlingen. De prostituerade uppvisar en klart högre sjukdomsbelastning än de flesta jämförbara grupper.⁴⁷

En minskad könshandel

Könshandeln är en samhällelig företeelse med sociala, moraliska och ekonomiska aspekter. Dess omfattning skiftar från tid till annan beroende på en rad olika faktorer. Persson har försökt sammanfatta dem. Han skiljer därvid mellan faktorer, som påverkar prostitutionen som marknad. Hit räknar han tillgång på könshandelsmiljöer, tillgång på lokaler, möjligheter till förmedling, tillgång på köpare, säljare och förmedlare. Vidare urskiljer han miljöfaktorer, exempelvis lokaler, andra tekniska faktorer och annonser. Han nämner vidare individfaktorer. Bland sådana, som ökar tillväxten i könshandeln räknar han upp: socialt överläge för män, socialt underläge för kvinnor, social utslagning, missbruk och kriminalitet. Persson urskiljer också ideologifaktorer. Bland de som ökar könshandelns omfattning är: ”Individuell frihet, konsumtionsideologi, erotiskt krig, sexuell liberalism, drogliberalism, liberal lagstiftning och liberal kontrollpolitik.” Slutligen nämner Persson samhällsfaktorer. De som bidrar till könshandelns ökning är enligt honom därvidlag hög industrialisering, hög urbanisering, hög levnadsnivå, stort utbud av konsumtionsvaror, ojämn ekonomisk fördelning, ojämlikhet mellan könen, låg social kontroll inom grupper och låg solidaritet mellan grupper.⁴⁸

Både indelningen och uppräkningsen av olika faktorer, som Persson gör, är diskutabla. Det är t ex ytterst tveksamt om hög industrialisering eller hög levnadsstandard kan anses bidra till könshandelns ökning. I Sverige torde könshandelns omfattning ha varit betydligt större i början av seklet än någonsin under de senaste femtio åren (se kapitel III). I dagens värld finns också flera fattiga länder, som har en mera omfattande könshandel än de flesta rika. Det mest kända exemplet är kanske Thailand. De faktorer som Persson nämner som orsaker till tillväxt i könshandeln, verkar inte

mekaniskt. Det finns en växelverkan mellan dem. Text innebär åtgärder på individplanet också indirekt påverkan av marknadsförhållandena för könshandeln. Den påtagliga minskning av könshandeln, som skedde i Sverige under de senare åren på 1970-talet, ägde rum inom ett samhälle som inte markant skilde sig från det, som skapade en omfattande könshandel mindre än tio år tidigare. De faktorer, som bidrog till denna minskning, kan framför allt sökas på ideologi-, individ- och marknadsplanet.

Från 1974 och framåt uppvisade polisen i Malmö en hårdnande attityd till könshandeln. Under 1975 stängdes samtliga sexklubbar i staden och dess ägare åtalades och dömdes för koppleri. Sexklubbarnas försvinnande innebar att en viktig del av könshandelns "distributionsnät" inte längre existerar. En del av de, som tidigare prostituerat sig på sexklubbarna, fortsatte med könshandeln i andra former. Merparten av de prostituerade i sexklubbarna i Malmö upphörde dock med sin verksamhet i staden.

En annan polisiär aktion, som drabbade könshandelns marknadsföringsmöjligheter hårt, var den som riktades mot annonseringen i Nordvästra Skånes Tidningar. Domen mot dess ägare och ansvarige utgivare innebar, att andra tidningsutgivare slutade med att öppet införa prostitutionsannonser. De försämrade annonseringsmöjligheterna innebar slutet för många sk poseringsateljéer. En del av de ateljéprostituerade fortsatte sin verksamhet genom att också ägna sig åt gatuprostitution. Merparten av dem upphörde dock att vara verksamma i könshandeln.

Polisens aktiviteter för att få enskilda hallickar åtalade för koppleri störde också marknaden. Konsekvenserna kom i första hand till uttryck på individplanet. Hallickarnas minskade möjligheter att agera, innebar att färre flickor utsattes för systematiskt hallickförtryck. Detta resulterade i att deras personliga motiv för att vara verksamma i könshandeln minskade. Polisens aktioner mot sexklubbar, tidningsutgivare och hallickar skedde inom ramen för existerande lagstiftning. Sammantaget innebar polisens ändrade hållning en skärptare kontroll av könshandeln och därmed ett minskat utrymme för dess marknadsformer.

På ideologiplanet märktes också en påtaglig förändring. Vid 1972 års riksdag motionerade text Sten Sjöholm om införandet av ett system med statlig bordellverksamhet. "Det nu hänsynslösa utnyttjandet av kvinnor som mer eller mindre frivilligt och alls icke sällan under hot ägnar sig åt denna verksamhet skulle ersättas av ett samhällets ansvar och mänskligt förankrad omtanke."⁴⁹

Sjöholm menade att ett förbud mot prostitution inte var "sakligt godtagbart motiverat". Därför borde man från samhällets sida acceptera könshandeln och utifrån "sakliga och förnuftsbevingade värderingar" utreda om man inte i samhällets regi skulle kunna ansvara för bordellverksamheten. Under slutet av 1976 och i början av 1977 skedde en drastisk förändring i massmedias hållning till könshandeln (vilket jag redogjort för i kapitel IV). Sedan dess har massmedia ofta skildrat könshandeln som ett uttryck för kvinnoförtryck och social utslagning. I merparten av massmedias behandling av ämnet har köparna fördömts. (Jag har inget kvantitativt material att stödja mig på. Men denna uppfattning delas av de flesta bedömare, som jag talat med och som tagit del av massmedias behandling av könshandeln). Den

ändrade hållningen i massmedia innebar troligen, att många av de, som tidigare utan eftertanke var könsköpare, upphörde med att besöka prostituerade. Genom en skiftning av den ideologiska hållningen, såsom den kom till uttryck i press, radio och TV, minskade antalet köpare, vilket i sig påverkade könshandeln som marknad. Till denna utveckling bidrog förmodligen också den särskilda aktionsgrupp mot porr och prostitution, som bildats bl a på initiativ av FIB/Kulturfront (jag har tidigare beskrivit utvecklingen i kapitel III).

Vid sidan av massmedias ändrade hållning och polisens skärpta kontroll av könshandeln innebar ökade sociala insatser och stöd åt de prostituerade en förändring av individfaktorerna. Vid sidan av prostitutionsprojektet i Malmö har liknande verksamhet funnits i Stockholm (sedan 1979) och i Göteborg (sedan oktober 1981). Som en direkt följd av försöksverksamheten i Malmö inrättades också en försöksverksamhet bland barn- och ungdomsprostituerade i Oslo i augusti 1979.⁵⁰

Jag har i första hand beskrivit hur skilda individfaktorer påverkas genom det sociala arbetet. De kan inte ses isolerade från marknads-, miljö-, ideologi- eller samhällsfaktorer. Med utgångspunkt från våra erfarenheter vid prostitutionsprojektet i Malmö har jag försökt beskriva detta samspel. Under 1974 var minst 300 flickor prostituerade i Malmö. Motsvarande siffra var för 1981 omkring 60 (siffrorna baserar sig på polisens spaningsstatistik. Med hänsyn till att intensiteten i polisens arbete i könshandelsmiljön var högre 1981, är det dessutom troligt att siffrorna för 1974 är åtskilligt i underkant). Den påtagliga minskningen av könshandelns omfattning i Malmö under de senaste fem åren är resultatet av myndigheternas ändrade hållning inom ramen för samma lagstiftning.

Frågan är om den nedåtgående tendensen i könshandelns omfattning kommer att permanentas. Sedan början av 1982 fanns inget prostitutionsprojekt i Malmö. Socialförvaltningen hade dock en viss uppsökande verksamhet i könshandelsmiljön. Men den kom att sakna kontinuitet och blev sporadisk till sin karaktär. Under våren 1982 var fortfarande könshandeln ringa på de kända prostitutionsstråken. Men under maj månad och framåt ökade den betydligt i omfattning. Polisens spanare påkallade uppmärksamheten i ett särskilt PM. I detta redogörs för utvecklingen:

”Personal från brottspaningsroteln har under juni och juli månader 1982 ägnat gatuprostitutionen och hanteringen kring denna skärpt uppmärksamhet. Under vardera månaden har 7 kontroller/spaningar företagits i prostitutionsområdet. Vid något tillfälle har spaningen påbörjats under tidig eftermiddag och avslutats under efternatten påföljande dag.

Under motsvarande period 1981 företogs en liknande kontroll i prostitutionsområdet. En direkt jämförelse av de båda perioderna kan därför ske.

1981

Gatuprostitutionen var under juni–juli månader 1981 av ringa omfattning. Under kvällstid var antalet verk samma prostituerade 2–5. Under hela juli månad identifierades 10 verk samma prostituerade.

1982 – juni

Under juni månad 1982 har 48 olika kvinnor kontrollerats och identifierats under pågående prostitutionsutövning på gatan. Utöver dessa har ett 10-tal, för polisen okända kvinnor, varit verksamma som prostituerade.

1982 – juli

Under juli månad har 64 olika kvinnor kontrollerats under prostitutionsutövning på gatan. 63 av kvinnorna har identifierats i samband med att polismännen samtalat med dem. Utöver de identifierade kvinnorna har 10–15 andra för polismännen helt okända kvinnor ägnat sig åt gatuprostitution i det aktuella området.”

Under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet minskades könshandeln också på andra håll i Sverige.⁵¹ Nedgången var emellertid inte alls så markant som i Malmö. När därför uppgången blir så kraftig under den tid prostitutionsprojektet upphör att verka, ligger det nära till hands att tolka detta som att projektet skulle ha haft en mycket stor betydelse för den minskade könshandeln.

Denna tolkning ställer sig också myndigheterna i Malmö – åtminstone i väsentliga delar – bakom. Som en följd av deras överväganden inrättas ett nytt prostitutionsprojekt någon gång under 1983. Även om detta till organisation och arbetsformer i vissa delar kommer att avvika från det tidigare projektet, är avsikten att det skall verka ungefär på samma sätt. Om könshandeln på nytt kommer att påtagligt reduceras under detta nya projekts arbete, kan det definitivt ge besked om att sociala insatser för att hjälpa prostituerade också kan innebära en drastisk minskning av könshandeln.

Noter

- ¹ Börjeson, B, 1976, sid 3.
- ² a.a., sid 26.
- ³ a.a., sid 21 f.
- ⁴ Israel, J, 1978, sid 69 ff. Jfr Börjeson, B, 1979.
- ⁵ Lindblom, P, sid 25 f.
- ⁶ Jag har närmare beskrivit detta i Larsson, S, 1980, sid 27 ff.
- ⁷ Se t ex Thelander, A, som ger en utförlig beskrivning av systemteorins tillämpbarhet vid behandlingsforskning.
- ⁸ Se t ex Abrahamsson, B och Swedner, H, 1979, sid 107 ff eller arbeten av Aubert, W, 1970 och Løcken, Y, 1972.
- ⁹ Abrahamsson, B och Swedner, H, 1979, sid 107.
- ¹⁰ Ramström, J, sid 94 f.
- ¹¹ Wieder, H och Kaplan, E, sid 399 ff.
- ¹² Se Gunne, L M, sid 86 ff eller Ramström, J, sid 162.
- ¹³ Tunving, K, sid 3867 ff.
- ¹⁴ Ds S 1980:5, sid 71.
- ¹⁵ a.a., sid 92.
- ¹⁶ Ramström, J, sid 15 f. Den undersökning som återopas om Malmö-förhållandena är Svensson, B och Norén, A.
- ¹⁷ a.a., sid 162.
- ¹⁸ a.a., sid 169.
- ¹⁹ a.a., sid 163.
- ²⁰ a.a., sid 177 f.
- ²¹ a.a., sid 178. För mera utförlig beskrivning av dödsfallsriskerna hänvisas t ex till samlingsverket "Acute Drug Abuse Emergencies" (ed: Bourne, T).
- ²² Götze, B, Penton, R och Rhodin, M beskriver i sin bok hur de som socialarbetare reagerade inför ett dödsfall. Vi hade likartade upplevelser.
- ²³ Ramström, J, sid 72.
- ²⁴ Lindberg, S, sid 6 ff.
- ²⁵ Statistisk årsbok för Malmö 1978, tabellerna 16 och 32.
- ²⁶ Bäckeland, F, sid 112 ff. Se även Löfgren, B och Nelson-Löfgren, I, sid 66.
- ²⁷ Emrick, C D, sid 523 ff.
- ²⁸ Bäckeland, F, cit efter Löfgren, B och Nelson-Löfgren, I, sid 66.
- ²⁹ Månsson, S-A, 1981, sid 32.
- ²⁸ a.a., sid 83 f.
- ³¹ Fredriksson, T och Lind, B-I, sid 137.
- ³² En av de aktivaste företrädarna för denna åsiktsriktning har varit Britt Persson. Se Persson, B.
- ³³ I "Barn i kris" (ed: Vinterhed, K) finns en omfattande redogörelse för problematiken vid omhändertaganden. Där redogörs också för reaktionerna hos föräldrarna vid separationen från barnen (sid 142 ff).
- ³⁴ Fredriksson, T och Lind, B-I, sid 138 f.
- ³⁵ Under hösten 1980 kritiserades projektet för socialhjälpstutbetalningarna i en serie artiklar i Kvällsposten. En utredning gjordes vid sociala avdelningen. Socialförvaltningen i Malmö. Någon anledning till anmärkningar kunde man därvid inte finna.
- ³⁶ Persson, L, 1981, sid 86.
- ³⁷ SOU 1981:71, sid 150.
- ³⁸ Larsson, S, 1981, sid 3.

³⁹ Om stämplingsteorin hänvisas t ex till Goffman, E. som dock talar om "stigmatisering". En kritisk granskning av stämplingsteorin har utförts av Knutsson, J.

⁴⁰ Återfinns också i Fredriksson, T och Lind, B-I, sid 143.

⁴¹ Blomquist, C, sid 91.

⁴² Personligt meddelande från kriminalinspektör Sven Fridholm, som studerat och beskrivit självmordsstatistiken i Malmö. Se även Morck, M.

⁴³ Statistisk årsbok för Malmö 1981, tabell 138.

⁴⁴ Furgyik, S, har studerat sambandet.

⁴⁵ Statistisk årsbok för Malmö 1981, tabell 137.

⁴⁶ Personligt meddelande från docent Holger Hansson, hudkliniken, Malmö Allmänna sjukhus.

⁴⁷ Detta är en ståndpunkt, som Björn Forsberg delgivit mig och som han kommer att vidareutveckla i en artikel.

⁴⁸ Persson, L, sid 206.

⁴⁹ Motion nr 59:1972.

⁵⁰ Finstad, L, Fougner, L och Holter, V-L har beskrivit projektet i en bok.

⁵¹ Se t ex Persson, L, 1981, sid 173.

SAMMANFATTNING

I september 1977 startade socialförvaltningen i Malmö ett särskilt projekt med uppgift att bistå prostituerade. Genom socialt arbete bland prostituerade ville socialförvaltningen i Malmö försöka bidra till att könshandeln i Malmö minskades. Könshandeln – det är den term som används för att beteckna prostituerade, könsköpare och kopplares gemensamma verksamhet – i Malmö hade vuxit mycket kraftigt från mitten av 1960- till mitten av 1970-talet. Denna utveckling har jag tidigare tillsammans med Sven-Axel Månsson beskrivit i boken "Svarta affärer", som kom att betyda mycket som underlag för den fortsatta diskussionen om könshandeln i Sverige i allmänhet och i Malmö i synnerhet.

Jämsides med det sociala arbetet inom ramen för prostitutionsprojektet i Malmö ansågs det som angeläget att bedriva sociologisk forskning. Dittills fanns föga dokumentation om könshandeln, om dess uttrycksformer och omfattning. Jag – liksom Sven-Axel Månsson – engagerades både som forskare och socialarbetare i projektet. Månsson presenterade hösten 1981 en särskild forskningsrapport om relationerna mellan prostituerade och deras hallickar i sin doktorsavhandling "Könshandelns främjare och profitörer – om förhållandet mellan hallick och prostituerad".

Den forskning, som jag i första hand bedrivit inom ramen för prostitutionsprojektet har gällt de prostituerade. Utgångspunkten har tagits i tre skilda populationer.

Den första, som kallas *totalpopulationen* består av 502 personer. Under åren 1973–77 kunde myndigheterna i Malmö – främst polisen – anteckna namn och födelsedata på sammanlagt 601 prostituerade. Det är från denna grupp de 502 härletts. De resterande bortföll p g a ofullständiga eller felaktiga folkbokföringsnummer. Den främsta orsaken härtill var att många aldrig varit kyrkoskrivna i Sverige. En rad skilda data insamlades om personerna i *totalpopulationen*.

Prostitutionsprojektet i Malmö var verksamt till slutet av 1981. Under de drygt fyra åren intervenerade vi som arbetade där (förutom Månsson och jag var två socialarbetare, Torsten Fredriksson och Britt-Inger Lind anställda där sedan starten) med socialvårdande åtgärder i sammanlagt 224 fall. Det är dessa 224 personer, som utgör den andra undersökningsgruppen, som jag kallat för *behandlingspopulationen*.

Den tredje grupp, som data presenteras om, är de första 96 prostituerade, som projektet kom i kontakt med. Den har jag kallat *projektpopulationen*. Till skillnad från de övriga har denna systematiskt intervjuats om familjeförhållanden, arbetserfarenheter, omständigheter som bidrog till prostitutionsdebut, hälsotillstånd, upplevelser från könshandeln, m m.

I ett särskilt kapitel redogör jag för de olika indelningsgrunder, som

förekommer i litteraturen om prostituerade. Utgångspunkterna för dessa varierar. Ibland används de prostituerades motiv, ibland deras förhållnings-sätt till pengar eller i vilka miljöer de varit verksamma som prostituerade. De flesta existerande typindelningar av prostituerade kritiserar. De uppfyller inte ett viktigt krav, nämligen att underlätta förståelsen av prostitutionen utifrån perspektivet av vilka former av hjälp de prostituerade behöver för att lämna könshandeln.

Mot bakgrund av de erfarenheter vi fått under arbetet i prostitutionsprojektet försöker jag beskriva olika prostitutionskarriärer. Ofta griper de in i varandra. Man kan dock i huvudsak urskilja sex olika skäl, som håller de prostituerade kvar i könshandeln. Var och en kan sägas representera en grupp prostituerade.

Den första utgörs av *unga prostituerade*. Deras gemensamma nämnare är regelmässigt, att relationerna till föräldrarna brister. En stor del av dem har varit intagna på barnavårdsinstitutioner. Med hänsyn till deras ålder finns också särskilda möjligheter att agera med stöd av barnavårdslagstiftningen.

En annan grupp är de *hallickberoende* prostituerade. Deras skäl att fortsätta med prostitution utgörs huvudsakligen av deras relation till en man. I sin avhandling har Månsson närmare beskrivit denna relations innebörd. För att hjälpa denna grupp av prostituerade ut ur könshandeln är det nödvändigt att bearbeta deras förhållanden till sina män.

En tredje grupp jag kunnat urskilja är vad jag kallar *konsumtionsberoende* prostituerade. Det gemensamma skälet för dem att dröja sig kvar i könshandeln är behov av pengar för konsumtion. Merparten av denna grupp lever under ekonomiskt torftiga omständigheter. Men här finns också sådana, som i prostitutionen ser medlet till att skaffa sig "överkonsumtion" i form av lyxiga möbler, kläder och restaurangvanor. För de konsumtionsberoende prostituerade är en sanering av deras ekonomi oftast en förutsättning för att få dem att upphöra med prostitution. Som ett väsentligt inslag ingår också att finna alternativa försörjningsmöjligheter i form av arbete eller utbildning.

För en fjärde och femte grupp av prostituerade är *alkohol-* respektive *narkotikaberoendet* det dominerande skälet till att de prostituerar sig. Deras gemensamma väg ut ur könshandeln består i att bli kvitt drogmissbruket. Strategin för att hjälpa dem ut ur könshandeln är densamma som för missbrukare i allmänhet. Skillnaderna mellan prostituerade alkoholister och narkomaner är att den förra gruppen är äldre. Oftast är de alkoholiserade prostituerade sociala vårdfall sedan många år.

En sjätte grupp av prostituerade är slutligen de som prostituerar sig p g a *psykiska besvär*. Hit har jag endast hänfört transsexuella. För dem kan motivet att finna bekräftelse som kvinna genom prostitution dominera över penningmotivet. Metoden att hjälpa dem bort från könshandeln är i första hand en fråga om att få dem att finna andra vägar för att få sin attraktivitet som kvinna bejakad.

I ett särskilt kapitel ägnas uppmärksamhet åt prostitutionsdebuten. Denna sker oftast under medverkan från någon annan prostituerad. Merparten av personerna i projektpopulationen tog steget in i könshandeln som tonåring-

ar. Den övervägande delen gjorde sin prostitutionsdebut på gatorna. Flickornas sociala situation vid prostitutionsdebuten var vanligtvis tilltrasslad. Relationerna till föräldrarna fungerade illa. Två tredjedelar var arbetslösa. En del befann sig på "rymmen" från någon institution.

Vid en granskning av de prostituerades uppväxtvillkor dokumenteras, att de ofta vuxit upp under socialt svåra förhållanden. Endast en fjärdedel av flickorna hade föräldrar som socioekonomiskt kunde hänföras till socialgrupp I eller II. I mindre än en tredjedel av fallen hade flickorna vuxit upp med en kärnfamilj. Hälften av dem berättade att de misshandlats som barn. 40 % av dem hade någon gång varit omhändertagna för samhällsvård.

En betydande del av de prostituerade befann sig i den sociala marginalen redan under skolorn. Det kommer bli ett uttryck i att en stor del av flickorna skolkade. Många av dem hade därför följaktligen usla skolbetyg och senare svårt att skaffa sig arbete. Få hade någon längre utbildning. Myten om att många prostituerar sig för att få extra pengar vid sidan om studiemedel kan definitivt avskaffas. I vårt arbete kunde vi hjälpa relativt många flickor till utbildning eller arbete. Framför allt de konsumtions- och/eller hallickberoende prostituerade var mycket arbetsmotiverade, då deras grundläggande skäl till att prostituera sig försvunnit.

Bland missbruksgrupperna fanns ett betydande inslag av flickor, som dömts för olika former av kriminalitet. Särskilt för narkotikaberoende prostituerade är könshandeln ett alternativ till brottslighet. En del av flickorna förmåddes begå narkotikabrott av hallickar. I viss utsträckning har de prostituerades kriminella erfarenhet följt ett traditionellt könsrollsmönster. Deras kriminalitet har då varit ett uttryck för en underordnad roll i relation till manliga medbrottslingar.

Bland de många myter, som existerar kring könshandeln, är en att de prostituerade i viss utsträckning erhåller sexuell tillfredsställelse. Detta sker endast i mycket säregna undantagsfall. Istället upplever de den sexuella samvaron med köparna som något "nödvändigt ont". Köparna å sin sida tycks i många fall inte heller drivas till könshandel av sexuella motiv, i vart fall inte uteslutande av dessa.

De prostituerade blir ofta utsatta för våld och andra former för övergrepp. Nästan alla i projektpopulationen har någon gång utsatts för våldtäkt.

För flickornas upplevelse av könshandeln är miljön av underordnad betydelse. Valet av prostitutionsform är snarare ett uttryck för tillfälligheter eller ekonomisk rationalitet än för de prostituerades sociala ställning. Den övervägande delen av de prostituerade i projektpopulationen hade erfarenhet av mer än en könshandelsmiljö.

Vid en uppföljning av de 224 prostituerade, som vi arbetade med på prostitutionsprojektet, kunde konstateras, att 8 avlidit. Samtliga döda var missbrukare. Deras totala andel av behandlingspopulationen utgjorde 42 %. Missbrukarna var den grupp prostituerade, som klarade sig sämst. De unga prostituerade var den grupp, som uttryckt i återfall i prostitution, var mest gynnsam för påverkan. I övrigt har jag inte försökt anknyta uppföljningen till de olika grupperna av prostituerade, som jag urskiljt. En stor del av de prostituerade har under sin karriär skiftat grupp tillhörighet eller tillhört flera grupper samtidigt.

Under hösten 1981 vistades 153 (68,3 %) av behandlingspopulationen i Skåne (de som befann sig på institution är ej medräknade). Vid en bedömning av hur stor del av dessa, som upphört med prostitution framkom, att 111 (72,5 %) med stor sannolikhet slutat prostituera sig. Under åren 1974–81 minskade könshandeln kraftigt i omfattning i Malmö. Under 1974 beräknas antalet prostituerade i Malmö ha varit 300, som kommit till myndigheternas kännedom. Motsvarande siffra för 1981 var 60.

Den påtagliga minskningen av könshandeln – uttryckt i antalet prostituerade – som ägde rum i Malmö (men också i Sverige i övrigt) under denna tid har flera bidragande orsaker. Framför allt finns de på ideologi-, marknads- och individplanet. Till de förra hör massmedias ändrade attityd. Marknadsmässigt betydde polisens aktioner mot i första hand sexklubbar och poseringsannonser, att könshandelns marknadsformer påtagligt inskränktes. På individplanet betydde stödjande och hjälpande åtgärder för att förmå prostituerade att lämna könshandeln, att antalet prostituerade minskades. Det är i första hand de prostituerades villkor och delvis möjligheterna att förändra dessa i emancipatorisk riktning, som beskrivs och analyseras i denna avhandling.

SUMMARY IN ENGLISH

In September 1977, the Malmö Board of Social Welfare initiated a special project, entitled the "Malmö Social Action Program on Prostitution". The purpose of the project was to assist prostitutes in leaving prostitution. Through the use of social workers with the prostitutes, the Board of Social Welfare hoped to contribute to the reduction of sexual commerce in Malmö. Sexual commerce – a term used to designate the joint activities or operations of prostitutes, buyers of sex, and procurers – had dramatically increased between the mid 1960's and the mid 1970's. I have described this development in an earlier book, *Black Business*, which was co-authored with Sven-Axel Månsson. This book came to play an important role as a basis for the continuing discussion of sexual commerce in Sweden in general, and in Malmö in particular.

The Board of Social Welfare felt that, within the framework of the prostitution program, it was important to include a sociological research component along with the social work component. At that point in time there had been very little documented study of the parties involved in sexual commerce or of the forms of expression or the extent of sexual commerce.

The prostitution program was carried out in Malmö from 1977 until the end of 1981. The program's staff, besides Månsson and myself, included two social workers, both of whom were employed from the program's beginning. In the fall of 1981, Månsson presented a separate report on the relationships between prostitutes and pimps.

The research which I principally carried out within the framework of the prostitution program focused upon the prostitutes. In the project my role was both researcher and social worker. Three different populations served as points of departure.

The first, which is referred to as the *total population*, consisted of 502 persons. Between 1973 and 1977, the local governmental agencies in Malmö – mainly the police – had recorded the names and national registration numbers of 601 prostitutes. The 502 persons were selected from this group. The remaining 99 persons could not be included due to incomplete or erroneous national registration numbers. The most common cause for this being that many of them were never registered in a Swedish parish office (in Sweden the parish registration offices have responsibility for assigning national registration numbers). A wide range of data was gathered on the total population group.

During the program's four years the staff intervened with various social measures in a total of 224 cases. These 224 persons constituted the second

study group, which I refer to as the *treatment population*.

The third group, on which data is presented, is the made up of the first 96 prostitutes with whom the program came into contact. This group is referred to as the *project population*. In order to distinguish it from the other two groups, the members of this group were systematically interviewed on a wide number of topics such as family relationships, work experience, circumstances which contributed to becoming a prostitute, state of health, experiences in sexual commerce, etc.

I devote one chapter of this book to a description and analysis of different classification systems which are found in the literature on prostitution. The point of departure for these vary. In some instances, the prostitutes motives are used, in others their way of relating to money or the types of environments in which they have been active as prostitutes. I criticize the majority of existing classification systems because they fail to satisfy one crucial requirement, namely, they do not facilitate the understanding of prostitution from the perspective of the kinds of help prostitutes need in order to be able to escape sexual commerce.

Based on our experiences from working in the prostitution program, I attempt to describe different prostitution careers. These careers are overlapping; yet, it is still possible to differentiate six different factors or causes, which keep prostitutes in sexual commerce. Each one of these can be said to represent a group of prostitutes.

The first consists of *young prostitutes*. Their common denominator is usually problematic relationships between their parents and themselves. A large number of them have spent time in juvenile homes or institutions. Because of their age, there are special possibilities for intervention with the aid of child welfare and protective legislation.

Pimp-dependent prostitutes form a second group. Their reason for continuing as prostitutes, is to be found mainly in their relationship to a man. In his dissertation, Månsson describes in greater depth, the content and meaning of these relationships. In order to help this group of prostitutes to leave sexual commerce, it is necessary to help them deal with their relationships to their men.

A third group which could be different, is referred to as *consumption-dependent* prostitutes. The common reason for them to remain in sexual commerce, is their need of money for consumption. The large majority of this group, live under quite meagre economical circumstances. But there are also cases in which prostitution is seen as a means to procure a life-style of "over-consumption" such as luxurious furniture, clothes and expensive restaurant habits. For "consumption-dependent" prostitutes, a drastic reorganization of their financial situation, is most often a requisite for helping them to give up prostitution. An essential element in this process is that there exist alternative possibilities for them to support themselves economically.

For a fourth and fifth group of prostitutes, *alcohol-* and *drug-dependency* are the dominate reasons for their prostitution. Their common way out of sexual commerce, consists of becoming free of their drug- or alcohol-dependency. The strategy for helping them escape from sexual commerce, is

thus the same as for drug addicts and alcoholics in general. These two groups tend to differ in age; the alcoholic prostitutes are, in general, older than those dependent upon drugs, and in many instances have been social welfare cases for a number of years.

Finally, there is a sixth group of prostitutes, who are prostitutes because of psychological difficulties. I have only included transsexuals in this group. For the members of this group, the need to receive acknowledgement of themselves as women, can dominate over financial motives. The method to help them out of sexual commerce, is first a matter of assisting them in finding other ways to have their attractiveness as women affirmed.

Another chapter concentrates on the debut into prostitution. This occurs most frequently with assistance from another prostitute. The majority of persons in the project population, entered sexual commerce as teenagers. The majority made their debut into prostitution on the streets. At the time of their debut, the young women's lives were very often enmeshed in problems. Their relationships to their parents were usually poor or non-existent. Two-thirds of them were unemployed. Some of them were "runaways" from institutions.

A review of the prostitutes' childhoods, documented that most of them grew up in difficult social circumstances. Only a fourth of them had parents who, socio-economically, could be classified as social group I or II; (social groups I and II, refer to a Swedish social-economic classification system, and are roughly equivalent to what in English are commonly referred to as upperclass, upper-middle class and middle class). The women had grown up in nuclear families in less than a third of the cases. Half of them reported that they had been physically abused as children. 40 % of them had some time been subject to the supervision and/or subsequent custody of the social authorities.

A significant number of the prostitutes were already socially marginal during their school years. One indication of this marginality was that many of the women, as girls, had been truant from school. As a result, their school records were often very poor and this later contributed to their difficulties in obtaining work. Few of them had any sort of extensive education or advanced training. My research revealed that there is no basis for the myth that many women are prostitutes in order to supplement the income from their student loans.

In our work with the project, we were able to help a relatively large number of the women to get an education or to find work. The "consumption-dependent" and "pimp-dependent" prostitutes were particularly very work-motivated once their fundamental reason for being prostitutes had disappeared.

Among the drug- and alcohol-dependent groups, a large number of the women had been convicted of various crimes. Especially for the drug-dependent prostitutes, sexual commerce provided an alternative to criminality. (In Sweden, prostitution is not a criminal offence although procuring is.) Some of the women had been coerced by their pimps to commit narcotic crimes. To a certain extent, the prostitutes' criminal experience had followed traditional sex-role patterns, and their criminality could be seen as an

expression of a subordinate role in relation to their male accomplices.

One of the many myths surrounding sexual commerce is that prostitutes get some degree of sexual satisfaction from their contacts with buyers. But this occurs only in very rare exceptions, and instead, they experience their sexual contact with buyers as a "necessary evil". In many cases, buyers for their part, do not seem driven to sexual commerce by sexual motives, at least not exclusively by these motives.

Prostitutes are often subjected to violence and other forms of personal encroachment. Nearly all of those in the project population had at some time been raped. In this respect, the particular sexual commerce environment plays a minor role.

The environment is also of minor importance to the women's prostitution experiences. The choice of form of prostitution is more a matter of chance or economic rationality than a result of a prostitute's social background. The majority of prostitutes in the project population were experienced in more than one sexual commerce milieu.

A follow-up of the 224 prostitutes with whom we worked in the prostitution program, established that eight had died. All of those who died, had been drug- or alcohol-dependent. In the treatment population, 42 % were dependent upon alcohol or drugs, and this was the group of prostitutes who fared the worst. As a group, young prostitutes were the most prone for influencing in a positive direction. One indication of this was their lower tendency to return to prostitution. Otherwise, I have not attempted to analyze the follow-up study in relation to the groups which I distinguished earlier, since a large number of the prostitutes shifted group membership during their careers or belonged to several groups at the same time.

In the Fall of 1981, 153 (68,3 %) of the treatment population in Scandinavia were contacted (those who were in institutions were not included). At this time we concluded that 111 (72,5 %) of those contacted had, with a large degree of probability, ceased being active as prostitutes. The extent of sexual commerce in Malmö, sharply decreased from 1974 to 1981. In 1974 in Malmö, the estimated number of prostitutes which had come to the attention of the local government agencies, was 300. The corresponding figure for 1981, was 60. This tangible decrease in sexual commerce as indicated by changes in the number of prostitutes occurring in Malmö (and also in Sweden in general) during this period, had a number of contributing factors. These are largely found on the ideological-, market- and individual-levels. On the ideological level, the change in the attitude of the massmedia was an important factor. On the market-level, police actions against principally sex clubs and posing advertisements, has restricted the types of markets available to sexual commerce. On the individual level, supporting and assisting measures, which had encouraged prostitutes to leave sexual commerce, has meant a reduction in the number of prostitutes. The central emphasis of this dissertation, is upon the conditions of the prostitutes' lives and also partly upon the possibilities for changing these conditions in an emancipative direction.

Litteratur

- Abrahamsson, B och Swedner, H: "Organisationsteori och aktionsforskning" i "Utredning och förändring i förvaltning" (ed: Sandberg, Å), Stockholm 1979
- Acton, W: "Prostitution", New York 1968 (första upplagan 1857)
- "Acute Drug Abuse Emergencies" (ed: Bourne, P), New York 1976
- Aubert, V: "Det dolda samhället", Stockholm 1968
- Backe, L: "Liderlige Lolita", Köpenhamn 1979
- Baekeland, F: "Evaluation of Treatment Methods in Chronic Alcoholism" i "The Biology of Alcoholism nr 5: 1977
- "Barn i kris – en bok om barn och separation" (ed: Vinterhed, K), Stockholm 1981
- "Barn som far illa", Socialstyrelsen i samarbete med Allmänna barnhuset, Stockholm 1975
- Bell, R: "Att utvärdera sociala program", Stockholm 1975
- Becker, H S: "Outsiders – Studier i avvikelens sociologi" i "De laglösa" (ed: Håkansson, K), Stockholm 1969
- Benjamin, H och Masters, R E L: "Prostitution and Morality", London 1965
- Benjamin, H: "The Transsexual Phenomenon", New York 1966
- Bergman, G: "Ord med historia", Stockholm 1977
- Bebel, A: "Kvinnan i forntiden, nutiden och framtiden", Minneapolis 1904
- Bibeln
- Bloch, I: "Die Prostitution", band I, Berlin 1912
- Boethius, C G: "Bojkotta porren, anmäl porrbutikerna!" i "Ett onödigt ont" (ed: Fredelius, G), Stockholm 1978
- Borelli, S och Starck, W: "Die Prostitution als psychologisches Problem", Berlin 1957
- Bullough, V: "The History of Prostitution", New York 1964
- Börjeson, B: "Att återupprätta sin identitet", Stockholm 1974
- Börjeson, B: "Synpunkter på utvärdering av behandling", Rapport nr 14, Barnbyn Skå, Stockholms socialförvaltning 1976
- Börjeson, B: "Inre och yttre tvång", Stockholm 1979
- Christie, N: "Om skolan inte fanns", Stockholm 1975
- "The Concise Encyclopedia of Crime and Criminals" (ed: Scott, H), London 1962
- Corbin, A: "Les Filles de noce", Paris 1978
- Dahlberg, G och Lindberg, T: "Statistisk undersökning rörande lösdrivarlagens tillämpning i vissa delar", bilaga 1 till SOU 1949:4
- Davis, K: "The Sociology of Prostitution", American Sociological Review,

- Volume 2, Number 5, 1937
- Daun, Å: "Förortsliv", Stockholm 1974
- "Diskussion i Svenska läkarsällskapet 1911-13 om kommittébetänkandet 1903 angående åtgärder för motarbetandet af smittosamma könssjukdomar" (ed: Jolin, S), Stockholm 1913
- Dufour, P: "Histoire de la prostitution chez tous les peuples du monde depuis l'antiquité la plus reculée jusqu'à nos jours", del I-VI, Paris 1851-53
- Ds S 1980:5: "Tungt narkotikamissbruk - en totalundersökning 1979", Rapport från utredningen om narkotikamissbrukets omfattning (UNO), Stockholm 1980
- Ds S 1980:9 "Prostitutionen i Sverige". En rapport utarbetad inom prostitutionsutredningen, Stockholm 1980.
- Durkheim, E: "Självmordet", Lund 1968
- Ekensteen, V: "På folkhemmets bakgård", Stockholm 1968
- Eliasson, R och Israel, J: "Consumption Society, Sex Roles and Sexual Behaviour" i Acta Sociologica, Vol XIV, nr 1-2
- Emrick, C D: "A Review of Psychologically Oriented Treatment of Alcoholism", Journal of Studies on Alcoholism no 1:1975
- "Encyklopaedia Britannica", Chicago 1974
- Engels, F: "Familjens, privategendomens och statens uppkomst", Stockholm 1962
- Eriksson, T: "Prostitution och samhälle", Stockholm 1939
- "Familjen i klassamhället" (H Holter m fl), Stockholm 1976
- Fichter, J H och Kolb, W L: "Ethical Limitations on Sociological Reporting" i "Qualitative Methodology: Firsthand Involvement in the Social World" (ed: Filstead, W J), Chicago 1970
- "Filmindex 78" utgiven av Colour Climax
- Finstad, L, Fougner, L och Holter, V-L: "Prostitusjon i Oslo", Oslo 1982
- Flemström, C och Ronnby, A: "Socialt fältarbete", Lund 1974
- Flexner, A: "Prostitution in Europe", New York 1914
- Fredelius, Gunilla: "Befolkningskommissionens syn på prostitutionen" i "Ett onödigt ont" (ed: Fredelius, G), Stockholm 1978
- Fredriksson, T och Lind, B-I: Kärlek för pengar, Stockholm 1980
- Frühling, M och Grönwall, L: "Brottsligheten kring prostitutionen" i Socialmedicinsk tidskrift nr 3, 1981
- Frykman, J: "Horan i bondesamhället", Lund 1977
- Furgyik, S: "Gonorréal infections followed by an increased frequency of cervical carcenoma" i Acta Obstetrica, nr 59, 1980
- Gasslander, K, Järnegren, A och Ventura, F: "Malmötrakten - utvecklingen av bosättningsmönster, boendeformer och det kapitalistiska produktions-sättet under ett sekel", stencil, institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Lunds universitet, Lund 1977
- Glover, E: "The psychopathology of Prostitution", Institute for the study and treatment of delinquency. London 1957
- Goffman, E: "Totala institutioner", Stockholm 1973
- "Grand Larousse de la Langue Française", Paris 1976

- Groth, A N: "Män som våldtar", Stockholm 1981
- Gunne, L M: "Narkomani – medicinska fakta", Göteborg 1975
- Gustavsson, L H: "Barnen, de vuxna och livets hjul" i "Vilsebarn i välfärdsland", Stockholm 1979
- Götze, B, Penton, R och Rhodin, M: "Av ständig oro...", Stockholm 1980
- Hellberg, I och Vrethem, M: i "Ungdomsarbetslösheten" (ed: Hörte, S-Å), Stockholm 1979
- Hellspång, M och Löfgren, O: "Land och stad. Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid", Lund 1972
- Historisk statistik för Sverige, Del 1, Befolkning, Stockholm 1969
- Hughes, E L: "Men and their work", New York 1958
- Härnqvist, K och Svensson, A: "Social bakgrund, skolpresentation och utbildningsval" i "Det differentierade samhället" (ed: Jansson, C-G), Stockholm 1968
- Hörte, S-Å: "Ungdomsarbetslösheten" i "Ungdomsarbetslösheten" (ed: Hörte, S-Å), Stockholm 1979
- Inghe, G: "Socialpsykologiska synpunkter på lösdrivare och prostituerade", bilaga till SOU 1949:4
- Inghe, G: "Fattiga i folkhemmet", Stockholm 1960
- Inghe, G: "Socialmedicin" del II, Stockholm 1976
- Inghe, G/Inghe, M-B: "Den ofärdiga välfärden", Stockholm 1966
- "Invandrarnas levnadsförhållanden 1975", rapport från SCB, Stockholm 1976
- Israel, J: "Välfärdssamhället – och därefter", Stockholm 1969
- Israel, J: "Sociologi I-II", Stockholm 1973
- Israel, J: "Om relationistisk socialpsykologi", Göteborg 1978
- Johansson, G: "Motståndet mot reglementeringen" i "Ett onödigt ont" (ed: Fredelius, G), Stockholm 1978
- Johansson, S: "Om levnadsnivåundersökningen", Stockholm 1970
- Johansson, S: "Politiska resurser", Stockholm 1971
- Jonsson, G: "Delinquent boys, the parents and grandparents", Stockholm 1967
- Jonsson, G: "Det sociala arvet", Stockholm 1969
- Jonsson, G: "Flickor på glid, en studie i kvinnoförtryck", Stockholm 1977
- Jonsson, G: "Flickor på glid, en studie i kvinnoförakt", Stockholm 1980
- Jutterström, S: "Könshandel både mansfråga och barnfråga" i Aftonbladet 1980-12-09
- Jönsson, R: "Kvinnliga brottstycken: texter från skivrarverkstaden på Hinseberg", Stockholm 1980
- Kaldestam, J: "De laglösa", Lund 1979
- Kallifatides, T: "Utlänningar", Stockholm 1975
- Kellerman, L: "En fråga om dubbelmoral" i Synpunkten nr 2-3, 1981
- Kemp, T: "Prostitution", Köpenhamn 1936
- Kempe, R S och Kempe, C H: "Barnmisshandel", Stockholm 1979
- Kinsey, A et al: "Kvinnans sexuella beteende del I-III", Stockholm 1968

- Knutsson, J: "Stämplingsteori – en kritisk granskning", Stockholm 1977
- Knutsson, J: "Kvinnobrottslighet – kvinnan i kriminalstatistiken 1857–1975", Stockholm 1979
- Kollontay, A: "Kvinnans ställning i den ekonomiska samhällsutvecklingen", Stockholm 1971
- Kontakt- och sexguiden, nr 7, 1977
- Kriminalforsorsudvalgets betänkning om prostitution, betänkning nr 678, Köpenhamn 1973
- Kutchinsky, B: "Pornografi och sexualförbrytelser", Stockholm 1972
- Köhler, E-M: "Blågul uppfostran", Stockholm 1978
- Lagerberg, D: "Du skall icke slå. Om fysisk och psykisk misshandel av barn", Stockholm 1982
- Larsson, S: "Vi behöver inte fler byråkrater utan medmänniskor", Socionomen 22, 1974
- Larsson, S: "Prostitutionsprojektet – en delrapport", Malmö 1980
- Larsson, S: "Hur ska det gå för Helene?" i Nordisk Socialt Arbeid, nr 1, 1981
- Larsson, S och Månsson, S-A: "Prostitutionen – omfattning, orsaker och olika uttrycksformer", Forskningsprogram, stencil, sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund 1977
- Leonhardt, R W: "Wer wirft den ersten Stein?", München 1973
- Lewis, O: "The Culture of Poverty" i Scientific America nr 19, 1966
- Liljeström, R: "Uppväxtvillkor", Stockholm 1974
- Liljeström, R: "Samhället och barns utveckling", bilaga till SOU 1975:31
- Lindberg, S: "Mortalitet och dödsorsaker hos en grupp frivilligt vård sökande narkomaner", stencil, Stockholm 1975
- Lindblom, P: "Socialvårdens mål och värderingar" i "Socialvård i framtiden – anföranden och debatter", Samarbetskommittén för socialvårdens målfrågor, Stockholm 1971
- Lo-Johansson, I: "Kungsgatan", Stockholm 1950
- Lombroso, C och Ferrero, G: "La femme criminelle et la prostituée", Paris 1896
- Lundén, A och Näsman, E: "Elevvård – till vems bästa?", Stockholm 1980
- Lundqvist, T: "Den disciplinerade dubbelmoralen", Göteborg 1982
- Löchen, Y: "Sociologins dilemma", Stockholm 1972
- Löfgren, B och Nelson-Löfgren, I: "Alkohol – rus, missbruk, behandling", Stockholm 1980
- Martinussen, W: "Prostitusjon i Norge", stencil, institutt för kriminologi och strafferett, Oslo 1967
- Marx, K: "Grunddragen i kritiken av den politiska ekonomin" (i urval av Liedman, S-E), Stockholm 1971
- Maschmann, H: "Polisanmälda brott mot BrB 6:7 och 6:8 i Sverige under år 1970 – en orienterande undersökning", stencil, kriminalvetenskapliga institutet, Stockholm 1973
- Merton, R K och Kendall, P L: "The Focused Interview" i "The Language of Social Research" (ed: Lazarsfeld, P F och Rosenberg, M), New York 1967

- "Meyers Encyklopedisches Lexikon", Mannheim 1977
- Montgomery, A: "Svensk socialpolitik under 1800-talet", Stockholm 1934
- Morck, M: "Epidemiologi" i "Själv mordet – en tvärvetenskaplig översikt", Stockholm 1977
- Mortensen, G och Vestergaard, E: "Psykiatriske undersøgelser af unge prostituerede kvinder" i Nordisk tidskrift for kriminalvidenskab, 1961
- Månsson, S-A: "Könshandelns främjare och profitörer", Lund 1981
- Månsson, S-A och Larsson, S: "Svarta affärer", Malmö 1976
- Nilsson, C och Öijer, B: "Allt kan köpas och säljas", stencil, Journalisthögskolan i Stockholm 1977
- Nilsson, H: "Rapport från fattighuset", Göteborg 1975
- Nygren, P: "Varför blir man knarkare", Stockholm 1979
- Olsson, T: "Koppleribrottet i svensk och engelsk rätt", stencil, juridiska fakulteten, Lunds universitet 1975
- Parent-Duchâtelet, A J B: "De la prostitution dans la ville de Paris" del I–II, Paris 1857 (1:a uppl 1836)
- Persson, B: "Rådslag om socialtjänsten: regeringens förslag leder till barnmisshandel" i Socionomen nr 11, 1980
- Persson, M: "Avvikande delkulturer – en teoretisk och empirisk granskning", stencil, sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund 1980
- Persson, L: "Horor, hallickar och torskar – en kartläggning av prostitutionen i Stockholm", stencil, Stockholms socialförvaltning, Stockholm 1980
- Persson, L: Horor, hallickar och torskar, Stockholm 1981
- Piff, nr 26, 1977
- Pinot, G: "Mission d'information sur la prostitution", Paris 1975
- Pollack, O: "The Criminality of Women", New York 1961
- "Prostitution – beskrivning, analys, förslag till åtgärder" av Borg, A m fl, Stockholm 1981
- Qvist, G: "Kvinnofrågan i Sverige 1809–1846", Göteborg 1960
- Ramström, J: "Narkomani – orsaker och behandling", Stockholm 1978
- Reng, B och Redhart, R: "Prostitution bei weiblichen und männlichen Jugendlichen", Stuttgart 1968
- Regeringens proposition 1981/82:187 "om vissa åtgärder mot prostitution".
- Richard – Moldard, G: "Avec les prostituées", Lyon 1976
- Rättstatistisk årsbok 1975–79, Stockholm 1975–79
- Sanger, W W: "The History of Prostitution: its extent, causes, and effects throughout the world", London 1858
- Sandford, J: "Prostitutes", London 1977
- Sarnecki, J: "Ungdomsbrottslighet – omfattning, karaktär, orsaker och samhällsreaktion", Stockholm 1981
- Scandinavian Photo Escort Magazine, nr 5, 1979
- Schönfelder, T: "Die Rolle des Mädchens bei Sexualdelikten" Stuttgart 1968
- "Sedlighetsvännen", nr 1, 1878
- Setréus, Åke: "Ekonomisk brottslighet och prostitution" i "Ett onödigt ont", (ed: Fredelius, G) Stockholm 1978

- Sexträffen, nr 2, 1977
- Sicot, M: "Prostitution", Köpenhamn 1966
- Skytte, G: "Porrens profitörer", Stockholm 1979
- Smart, C: "Women Crime and Criminology: A Feminist Critic" London 1976
- "Sociala meddelanden", nr 2, 1925 "Undersökning rörande kvinnliga tvångsarbetare i Sverige åren 1916–24"
- SOU 1936:59 "Befolkningskommissionen. Betänkande i sexualfrågan"
- SOU 1949:4. "Utredning med förslag om lösdrivarelagens upphörande m m"
- SOU 1962:22. "Samhällsfarlig asocialitet"
- SOU 1976:9. "Sexualbrottskommittén. Sexuella övergrepp. Förslag till ny lydelse av Brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott"
- SOU 1977:40. "Socialtjänst och socialförsäkringstillägg. Lagar och motiv: Socialutredningens slutbetänkande"
- SOU 1978:28. "Kvinnors förvärvsarbete och förvärvshinder. En undersökning i Borås och Sundbyberg"
- SOU 1978:60. "Arbetsmarknadspolitik i förändring"
- SOU 1981:71 "Prostitutionen i Sverige – bakgrund och åtgärder"
- Statistisk årsbok för Sverige 1978, Stockholm 1978
- Strömbergs Synonymordboken, Stockholm 1973
- "Svensk Uppslagsbok", Malmö 1960
- Svensson, B och Norén, A: "Tunga narkotikamissbrukare i Malmö", Stencil, Malmö socialförvaltning, Malmö 1977
- Szasz, T: "Psykisk sjukdom – en myt", Stockholm 1970
- Sörmark, S: "Porr & serier – lönande men livsfarligt", Aftonbladet 1980-01-03
- Takman, J: "Flickprostitutionen i Stockholm" i Sociala meddelanden 1954, nr 11
- Tarnowsky, P: "Étude antropométrique sur les prostituées et les voleuses", Paris 1889
- Tengvald, K: "Samhällets krav och de fattigas resurser", Stockholm 1976
- Thelander, A: "Hasselakollektivet", Stockholm 1979
- Tolstrup, K: "Om skadevirkninger af seksualforbrydelser mot piger" i Juristen nr 17, 1969
- Tunving, K: "Cannabis: Bruk och missbruk" i Läkartidningen nr 45, 1976
- "Underdånigt betänkande angående åtgärder för motarbetande af de smittosamma könssjukdomarnas spridande", afgivet af den Kungl Maj:t den 6 november 1903 för ändamålet tillsatta kommitté (tryckår 1910)
- Ullerstam, L: "De erotiska minoriteterna", Göteborg 1964
- Wallander, E: "Blad ur prostitutionsfrågans historia i Sverige", Stockholm 1904
- Vesterdal, J: Børnemishandling og vanrøgt, Köpenhamn 1978
- Widerberg, K: "Kvinnans rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750–1970", stencil, Lund 1978
- Wieder, H och Kaplan, E: "Drugabuse in Adolescents, Psychodynamic

- Meaning and Pharmacogenic Effect" i Psychoanalytic Study of the Child, nr 24, 1969
- Wilson, C: "Dominance and Sex" i Sexual Behaviour, London 1974
- Winnick, C och Kinsie, P M: "The Lively commerce. Prostitution in the United States", Chicago 1971
- "Women of the Streets", (ed: Rolph, C H), London 1955
- Wålinder, J: "Transsexualism – a study of 43 cases", Göteborg 1967
- Wålinder, J och Thuwe, I: "A social-psychiatric follow-up study of 24 sex-reassigned transsexuals", Göteborg 1975
- Västhlm, E: i "Ungdomsarbetslösheten" (ed: Hörte, S-Å) Stockholm 1979

Könshandeln – de prostituerades, köparnas och hallickarnas verksamhet – är ämnet för denna bok. Den baserar sig på arbetet med det sk prostitutionsprojektet i Malmö. Ett projekt som med samordnade samhällsinsatser hjälpte många prostituerade ut ur könshandeln.

Med utgångspunkt från de 224 prostituerade man där arbetade med, beskrivs könshandeln framför allt utifrån den prostituerades eget perspektiv. Det är en bok om de prostituerades levnadsförhållanden och om de drivkrafter och omständigheter som får dem att ta steget in i könshandeln.

En bok om mänsklig förnedring, med skakande interiörer från en värld som de flesta av oss sällan kommer i beröring med. Men också en bok om möjligheten att skapa människovänliga livsvillkor.

Stig Larsson är socionom och sociolog. Han har i olika sammanhang gjort sig känd som en orädd och rättfram debattör av sociala problem. Författaren var en av initiativtagarna till prostitutionsprojektet i Malmö, och detta är hans doktorsavhandling i sociologi.